

GABÁNYI JÁNOS
MAGYAR VÁRAK
LEGENDÁI

III. KÖTET

MAGYAR VÁRAK LEGENDÁI

GABRIEL JÁRÓK

ISBN

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

002800

69011

MAGYAR VÁRAK LEGENDÁI

Írta
GABÁNYI JÁNOS

III. kötet

MTAK

0 00031 97700 5

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

508606

Megjelent a Művelődési és Közoktatási Minisztérium
támogatásával

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6694 x összkiadás
ISBN 963 05 6697 4 III. kötet

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
A reprint kiadás az első kiadás (Szent István Társulat, é. n.)
alapján készült

© Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte
Budapest, 1994

Nyomdai táskaszám: 22701
Megjelent 23,94 (A/5) ív terjedelemben

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtár 6450/19 34 sz.

AJNÁCSKŐ.*

Z ERDŐS Gömör vármegyében, nem messze Rimaszombattól, a Gortva-patak környékén gyönyörű és változatos vidék terül el. Régi dicsőségünk komor tanui, a leomló várromok egymással farkasszemet nézve beszélnek, mesélnek sok-sok évszázad előtti eseményekről. Gedővár, Salgó, Somoskő, Ajnácskő, hej! milyen sok emlék, milyen sok rege, mennyi vér, mennyi hír, mennyi dicsőség fűződik hozzátok. Mintha Gedő Simon meg a szép fiatal hitvese, Gömöri Perenna, azután Kompolti Péter két fiával most is ott andalognának a várak kertjében, vagy pedig a férfiak bős küzdelmeket vívnának egymással. Ha a hatalmas tölgyerdőkön a lágy sirokkó vagy a tramontana vonja végig sima szárnyait, akkor talán szépséges várkisasszonyok és jószágos, őszfejű nagyasszonyok csendes beszélgetése revelálódik lelkemben — ha ellenben Aeolus bős hárfái szólalnak meg, akkor úgy képzelem, mintha Gömöri Perrenával rohanna a szörnyű halálba a megtébolyodott Kompolti fiú.**

De egyebet is látok, érzek, hallok.

Valamikor régesrégén a Vereckei-hágó tetején megjelent egy vitéz lovascsapat és annak élén egy daliás vezér. Azután leereszkedett a hegyekről, szétkergette a gyáva ellenséget, hazát szerzett sok utódának. A vezért

* Rimaszombattól délre mintegy 20 km.

** Lásd az I. sorozatban: *Salgó*.

Árpádnak hívták, hűséges és kemény társai Előd, Kund, Ond, Tass, Huba és Töhötöm. Furcsa hangzású nevű daliák, akik kezükben karddal, szivükben a küzdenivágyás mámorával és a férfias elszántság, határozottság, lovagiasság erényeivel harcoltak, küzdöttek mindaddig, amíg elegendő területet hódítottak meg messze keletről jövő törzseik és az őket követő nemzedékeik számára. Mindnyájan egyformán vitézek voltak. Az egyik északon, a másik keleten, délen és nyugaton harcolt; nem csoda, ha ott is telepedtek le. Hős vezérük, Árpád, a meghódított vidékeket érdemük szerint szétosztotta közöttük.

— Huba, te itt maradsz! Tied mindaz, amit erről a magas hegyről körülnézve láatsz! — szóla Árpád bronzarcú barátjához, midőn a mostani Gömör vármegye egyik legmagasabb csúcsára érkeztek.

— Köszönöm, vezérem, jószágodat! Méltó leszek ajándékodra, ígérem, hogy amíg élek, sem tőlem, sem családom bármely tagjától az ellenség egy sziklát vagy egy kőkenybokrot elragadni nem fog.

— Úgy legyen! — fejezte be Árpád. — Ezt el is vártam tőled.

Valóban úgyis volt! Huba vezér, amint kipihente a hosszú küzdelem fáradalmait, azonnal megkezdte új kis birodalmának berendezését. Egyik közeli jó fegyvertársának, akinek a krónika szerint Gedő volt a neve, oda ajándékozta a kis országrész néhány hegyét pisztrángos patakjaival, lankás mezőivel, sejtelmesen zúgó hatalmas erdeivel.

— Ez mind a tied, édes fiam, megérdemled, mert hűséges, becsületes alvezérem voltál. Hogy pedig a mindenhonnan reánk leselkedő pannonmorvák ne alkalmatlankodjanak neked, építs amoda, arra a sziklacsúcsra hatalmas várat, amely méltó legyen hozzád. A vár örökidőkön át a te nevedet viselje.

Gedő térdre ereszkedett és úgy fogadta Huba

nagylelkű ajándékát. Valahogy úgy érezte a szívében, mintha nem is vezére, hanem édesatyja szólott volna hozzá.

Abban az időben gyorsan ment az építkezés, mert a tündérek is segítettek a honfoglaló hősöknek. A sok száz szorgos kéz munkája rövid idő múlva meg is lát-szott! Alig mult el egy esztendő, már ott büszkélkedett a hegy tetején a gyönyörű vár hatalmas bástyákkal, őrtornyokkal, felvonóhidakkal. Méltó akart lenni ahhoz a másik várhoz, amelyet Huba és Gedő meg a többi jó vitéz már ott találtak, amelyet még a tündérek építettek s amelynél szebb nem akadt széles e világon. Azért is hívták tündérvárnak.

Huba vezérnek volt egy gyönyörűséges leánykája. Haja koromfekete, szemei mint a fenyőerdő tengerszemének titokzatos mélysége, ajkai pirosak, egész lénye bájos, szelid, mint a gömöri erdők karcsú őzéé. A neve Hajnácska. Édesatyjának féltve őrzött kincse. Nemcsoda, ha Huba vezér még a gondolatát is kitalálni igyekezett a szép gyermeknek, még a szélről is óvta és kettősfalú sátot veretett a számára — addig is, míg ő is épített magának várakat — amelyet drágaszőnyegekkel béleltetett ki. De meg is érdemelte Hajnácska, mert mérhetetlen gyermeki szeretettel rejtette fejecskéjét atyja keblére, különösen amióta édesanyját, akit szintén Hajnácskának hívtak, még Kiev környékén elragadta tőlük a kérlelhetetlen halál.

Egy nyári alkonyatkor Huba vezér, miután gyors-lábú paripákon kis birodalmát meg szemlélte, porosan érkezett vissza sátrába. Hajnácska elébe sietett és meg-simogatta őszülő fűrtjeit.

— Isten hozott, drága jó atyám! De mit látok?! Homlokod redőkbe borult, szemeidben komor felhők láthatók. Ki, vagy mi bántott meg? Szólj, panaszold el nekem, engedelmes leányodnak.

— Ne kérdezd, leányom! Ugy se tudsz rajta segíteni; minek terhelnélek a dolog hosszú elmesélésével.

Ámde Hajnácska nem hagyott békét atyjának. Midőn a vezér egy sziklára ült és gyöngyöző homlokáról leszáritotta a verejtéket, Hajnácska mint valami kis macska az ölébe huzódott, átölelte és dorombolni kezdett.

— Atyám! hiszen én már nem vagyok egészen kis gyermek! Bármilyen történt is, megértem és hidd el nekem, erősek a karjaim, még harcolni is képes vagyok, ha erre szükség van! Nézd csak!

Odatartotta összeszorított kis kezét atyja elé, aki most már mosolyogva simogatta meg leánya izmos karját.

— No látod! Nem beszéltem hiába! Még a medvét is lenyilazom, tudom az íjat kezelni! Te tanítottál meg erre! Ereimben a te véred folyik, magyar leány vagyok, nem ismerem a félelmet! Ha pedig valami veszteség vagy egyéb bánat ért, akkor is mondd el nekem őszintén; bár csak gyöngé nő vagyok, mégis elűzöm lelkedből a bánat felhőit.

Huba beszélni kezdett.

— Édes jó leányom, tudod, hogy a vezérnek a legnagyobb ékessége és kincse a kard. Talán még emlékezni fogsz arra, hogy nem is olyan régen, messze keleten, Kiev környékén súlyos ütközetet vívtunk, amelyben én vitézül megállottam a helyemet. A harc után hatalmas vezérünk, az ősz Álmos magához intett, nagy elismeréssel fejezte ki megelégedését, majd gyönyörű kardot ajándékozott nekem, melynek hüvelyét drágakövek borították.

— Viseld, édes fiam, halálodig ezt a kincset, ne feledd el, hogyha ez elvesz, dicsőséged is elpusztul vele...

Huba elhallgatott. Mély gondokkal borított homlokát kezeibe rejté. Hajnácska aggódó szeretettel pillantott atyja oldalára — a kard nem volt ott. Fölkiáltott:

— Atyám, hol van a kardod?

AJNÁCSKÖ.

Huba lemondóan intett kezével.

— Hol van? Mit tudom én?! Ma hajnalban egy szarvas ugrott fel előttem. Nyilammal megsebeztem, de tovább futott. Én utána. Vad hajsza volt ez, édes leányom! Sűrű rengetegben, mohos sziklák között, rohanó patakokon keresztül. A szarvas elmenekült és én — elvesztettem kardomat. Kardkötőm elszakadt. Az egész vidéket átkutattam, de hiába! Holnapután délben Árpád vezérrel kell találkoznom és ő észreveszi, hogy a sok vért és dicsőséget látott nemes fegyver nincs már oldalamon. Bármelyiket övezném is oldalamra a többi közül, egy sem olyan díszes, egy sem olyan értékes...

Néma csend következett. Hajnácska több ízben megsimogatta atyja fejét és arcát, amit az, mint valami nagy gyermek szívesen tűrt. A leány végre halkan kérdezé.

— Atyám! Hol volt az a hely, ahol veszteséged történt?

— Hiába is mondom meg, gyermekem! De ha épen tudni akarod, ott kellett történnie annak a sziklának közelében, amely az oroszlánhoz olyan nagyon hasonlít. Emlékszel? Néhány nappal ezelőtt veled együtt csodáltam meg. Onnan napkelet felé űztem a nemes állatot.

Ismét hosszú csend. Aztán a vezér felkelt.

— Vonulj a sátradba Hajnácska. Hagyj magamra, mert alvezéreimmel tanácskoznom kell. Holnap délben útrakelek, három napig nem látjuk egymást. Vigyázz egészségedre. Ágnes asszony és Rethe hűséges szolgálói mindennel ellátnak; ha ki akarsz lovagolni, vagy sétálni, egyedül egy lépést se tégy! Sátrád körül táborozik száz kitűnő vitézem, ha én nem vagyok itt, ők a te parancsaidra várnak...

Huba megcsókolta leánya homlokát.

Hajnácska lehajtott fővel, gondolataiba merülve tért alvóhelye felé. A fülemüle már megkezdte esti csatogását, a szellő a közeli rengetegekből édes illatot hozott,

a csillagok, az éjnek apró szentjánosbogárkái egymásután kandikáltak ki fekete köntösükből. A leányt a díszes sátor előtt a jóságos Ágnes és az ölestermetű, kutya-húségű Rethe várták.

— Hol volt, drága kisasszonykám? — már azt hittem, megették a farkasok!

Hajnácska elkacagta magát.

— Ugyan, ugyan, édes Ágnes, mi jut eszedbe? Olyan gyávának gondolsz engemet? Hanem hozzál valami ennivalót és egy kupában kumiszt, azután nyugodni térek.

Ágnes elsietett, fölterítette úrnőjének kicsiny asztalát a sátorban, majd midőn már ő az estebédjét befejezte, elkészítette nyugvóhelyét. Hajnácska lepihent; Ágnes a sátor ajtajának közelében, Réthe pedig a szabad ég alatt, közel a sátorhoz szintén leheveredtek az illatos szénába. Távolról a szarvasok bőgése és a Gortva-patak csobogása hallatszott. Időnként valamelyik eltévedt denevér megérintette bőrszárnyaival a sátor fedelét és tovább surrant a sötét éjben.

Ágnes és Réthe szemeit azonnal elnyomta az álom, Hajnácska ellenben nem tudott elaludni. Sátrának nyílásán át kitekintett a csillagos égre és attól kért tanácsot. Hanem azok a tündöklő apró fáklyák csak titokzatosan csillogtak, de nem feleltek. A leány nyugtalanul hánykolódott. Gondolatai egymást kergették. Homlokát összeráncolta, ajkait összeszorította, óriási lelki tusakodás ütött tanyát lelkében, ami azután úgy éjfél tájban kemény elhatározássá szilárdult.

Fölkelt. Halkan magára öltötte köntösét, leakasztotta iját a fegyverállványról, nyilakkal telt tegezét oldalára övezte és egy erős tört is elrejtett közéjük. Gyönyörű haját fedetlenül hagyta.

Sikerült neki egészen nesztelenül eltávoznia.

Egyenesen ama bizonyos sziklának tartott, amelyik olyan csodálatosan hasonlít az oroszlánhoz.

Egyedül! A sötét rengetegben, csillagos magányos éjtszaka! Pedig csak egy szavába kerül és száz kemény vitéz lovagol mögötte, de ő még leghívebb szolgáját sem szólította magához. Miért? Ki tudná azt megmondani! Talán női szeszélyből, vagy talán azért, mert a magyar leányban Huba vére folyt és ez nem ismerte a félelmet.

Az erdei ösvény rövid idő múlva az örökké csevegő Gortva egyik mellék ágához vezetett. Egy darabig párhuzamosan haladtak, azután az ösvény átment a patakon. A leány átugrott a vizen. Lábai vizesek lettek. Még is ütötte magát egy sziklában, de mit törődött ő azzal! Az éj vadjai ijedten rohantak el a közelgő ember félelmetes neszétől, a baglyok rémesen huhogtak. A rengeteg közepén már a csillagokat sem lehetett látni; Hajnácskát már csak veleszületett természetes ösztöne vezette.

Körülbelül másfél órai kimondhatatlanul fáradságos vándorlás után végre ott állott ama bizonyos sziklánál. Még sötét volt; kissé leült pihenni. Arcát két kezébe rejtve, fürteit hátra simította. Talán elnyomta az álom is, de nem lett volna csoda, hiszen tegnap óta még nem hajtotta fejét pihenőre és az éjjeli nehéz út kimerítette. Az is lehet, hogy nem aludt, csak mély gondolataiban kérte a magyarok egy igaz Istenét, hogy segítse meg őt, engedje meg, hogy atyjának vezéri kardját megtalálja.

Főlemelkedett ülőhelyéről és körülnézett, azon a kis tisztáson, melynek egyik sarkában a szikla állott. Nyugaton még sötét fényben ragyogtak a csillagok, keleten azonban már halványodtak és a fák tetején csodálatos színű lila, cinóber és kék színek elbűvölő keveréke jelent meg. Néhány perc múlva már öt-hat lépésre lehetett látni és — Hajnácska egynegyedóra múlva már elindulhatott a drága kincs keresésére.

Minden bokrot, minden fűszalat, minden fát és minden sziklát föl kutatott. Lábaik a tüskék megsebeztek,

apró sarui megteltek a füvek harmatának nedvességével. Hosszú haját az ágak megtépdesték; köntöséhez oda-
tapadtak a bojtorjánok szárai. A mohos sziklákon és
a — talán már évszázadok óta ledőlve heverő korhadt
fatörzseken számtalanszor átvergődött; az apró vízereken
Isten tudja, hányszor kelt át, de a kínos keresésnek
semmi eredménye sem volt! Már egészen világos lett.
Nem birta tovább. Leült egy nagy kőre és csaknem
elalélva igyekezett hevesen dobogó szívét megnyugtatni
szép homlokáról gyöngyözött a verejték.

— Uram, kérve kérlek, fohászkodom hozzád, te
az elemek és az egek teremtőszelleme, tekints kegyel-
mesen vergődő szolgálóleányodra. Mélyen leborulva
imádlak, könyörülj rajtam, add vissza atyám vezéri
kardját.

Hanem a pogány magyarok ősi nagy szelleme nem
válaszolt. A leány teljesen kimerülve rogyott le egy nagy
bükkfának árnyas lombjai alá, az illatos fűre. Szemeit
lecsukta és csaknem öntudatlanul hallgatta keblének
fáradt lihegését.

Hirtelen úgy érezte mintha valaki megérintette
volna. Föltekintett. Tőle néhány lépésre gyönyörű nő
állott. Fején csillagokból készített aranykorona. Arca
és tekintete végtelen jóságos és mosolygó. Az egész
lénye olyan légies, mintha nem is a földről származott
volna. Körülötte opálszínű köd, amely a földet nem
érintő lábait egészen eltakarta.

Hajnácska ijedten ugrott fel. Szemeit tágranyitva
rebegette:

— Ki vagy te és mit kívánsz tőlem?

A titokzatos jelenség megszólalt:

— Hogy én ki vagyok, azt te, gyermekem, még
nem fogod megtudni. De eljövend az idő, midőn a ti
ivadékaitek már ismerni fogják azt, aki a távol keleten
halálával örök életet szerzett a pusztuló emberiségnek

És ti akkor megismertek engem is, annak a valakinek szenvedő anyját.

Hajnácska ösztönszerűen leborult és arcát eltakarta kezeivel.

A látomány tovább beszélt.

— Látom, hogy szereted édesatyádat és látom, mily lelki fájdalmat okoz neked vezéri kardjának elvesztése. Látom lelked nemességét is, ezért segítek rajtad. Jobbkezedtől tizenöt lépésre megtalálod, amit keresel. És most megáldalak téged és tebenned hős nemzetedet...

Hajnácska felemelte tekintetét; az égi jelenség nem volt sehol, csak a reggeli szellő szerelmes simogatása váltott ki titokzatos susogást és szelid mozgást a rengeteg lombjaiból.

A leány elindult jobbfelé.

Tizenöt lépés távolságban a földön hevert egy letört bükkfaág, amelyben lába megbotlott és elmozdította helyéből. Önkénytelenül odatekintett és íme — alatta feküdt Huba vezér legnagyobb kincse, az Álmostól kapott drágaköveshüvelyű kard...

Hajnácska kitoró örömmel sikoltott fel és ajkaihoz emelte a drága kincset. Azután szeméit könnyek lepték el. Leomlott a földre.

— Hála neked, te ismeretlen nagyasszony! Nem értettem titokzatos szavaidat, emlékedet azonban szívembe zárom.

Elindult visszafelé. Hogy azonban könnyebben és gyorsabban siethessen sátrához, a Gortva völgyéhez tartott, mert tudta, hogy annak partjának mentében, az erdő szélén minden nagyobb akadály nélkül mehet nyugat felé.

Néhány lépés után kijutott az erdőből egy hatalmas tisztásra. Elbűvölve állott meg. A völgyön túl, egy hegy csúcsán gyönyörű vár emelkedett. Büszkén emelte tornyait a lilaszínű reggeli levegőbe, ablakai fényesen

csillogtak. Környéke évezredes lombos fák százaitól nyerte üde zöld színét s a várhegy lábánál frissvizű csermely csevegett.

— Mily gyönyörű ez a vár, milyen elragadó! Szébbet ennél soha sem láttam! Bizonyosan ez lesz az a vár, amit a tündérek építettek.

Szemeit nem vette le a pompás látványról mindaddig, amíg azt a fák újból el nem takarták.

Amint már a Gortva közelébe érkezett, rémes jajveszékelést hallott.

— Segítség! Segítség! — kiáltozta egy gyermeki hang. Hajnácska rohanva futott a hang irányába.

Nem kellett sokáig fáradnia.

Egy pásztorgyermekeket látott irtózatosságot életveszedelemben menekülni. Hatalmas vadkan üldözte.

Huba leánya egy pillanatig sem tétovázott. Szilárdan megállt, válláról lekapta iját, tegezéből kirántott egy nyilat és célzott. A nyíl átsuhant a levegőn és megállott a vadkan testében. Az állat fájdalmasan felröfönt, odatekintett az ellenségre és agyarával a földet szántva egyenesen nekirohant. A hős leány erre is el volt készülve. Az íj még egyszer kifeszült, az acélkarok és a sasszem biztosan céloznak és — a második nyilvessző éppen akkor furódott be a vad jobbszemébe, midőn az már alig volt tizenöt lépésre Hajnácskától. A vadkan irtózatosságot fájdalmában a földre rogyott, de erejének utolsó megfeszítésével még egyszer föl-emelkedett és tovább rontott a leány felé. Ez ügyesen félreugrott, majd kirántotta a kardot díszes hüvelyéből és egy hihetetlenül ügyes mozdulattal az állat oldalába döfte.

Ez már halálos volt!

A vadkan elvesztette a küzdelmet és a következő pillanatban vérrel borítva élettelenül hevert Huba leányának lábainál.

Hajnácska a szörnyű küzdelemtől fölizgatva és kihevülve egyik lábát reáhelyezte áldozatának vérző fejére és egy csomó fűvel a kardot törülgette.

Most hirtelen kutyacsaholás hallatszott és néhány szempillantás után egy vadászkutya ugrott Hajnácska lábaihoz; az állatot néhány lépésre deli lovas követte. Ez csodálkozva állott meg a hős leány előtt. Nem akart hinni szemeinek. Megszólalt.

— Ki vagy te, vitéz nő? Látom, hogy a vadkant te ejtetted el!

A leány hátraszegte szép fejét. Szemei villogtak.

— Inkább arra felelj, ki vagy te, merész dalia?

— Én Gedő vagyok, ennek a környéknek ura, Huba alvezére...

Hajnácska a gúny bizonyos árnyalatával mosolygott.

— Én pedig ... Huba vezér leánya vagyok...

Gedő tágra nyitotta szemeit. Még pompás paripájára sem vigyázott néhány pillanatig, pedig az már türelmetlenül kapált és horkolt. Végre megszólalt.

— Bocsáss meg, úrnőm! Nem tudtam, ki vagy. Parancsolj velem. Azt azonban engeddd meg, hogy bámulatomat fejezzem ki. Annyit talán mégis kérhetek tőled, hogy elmeséljed, miképen jutottál ide és milyen veszélyek fenyegettek, midőn a vadkant elejtetted.

Hajnácska megelegedetten simogatta szemeivel az oroszlánbőr kacagányos deli ifjút. Azután büszkeség nélkül elmondott mindent. Az éjjeli fáradságos utat, csodálatos látományát, a pásztorgyerek szörnyű életveszelmét és a hatalmas vaddal való sikeres küzdelmét.

Gedő pillanatról-pillanatra nagyobb érdeklődéssel hallgatta a szép leány elbeszélését. Úgy érezte, mintha Hajnácskának minden szava zsolozsma lenne, amelyek rabul ejtik szívét. Miután már mindent meghallott, bronzszínű arcán a lelkesedés, a bámulat és — még valaminek lángjai gyultak fel. Fölkiáltott:

— Nemcsak bátor vagy, úrnőm, hanem nemes szíved is van! Méltó vagy őseidhez, atyádhoz és a ... magyar névhez.

Hajnácska arcát gyöngé pír futotta át. Szemeit félig lezárta és úgy szemlélte Gedő daliát. Majd halkan viszonzá:

— Köszönöm elismerésedet. Most azonban távozálsz. Én is sietek, mert atyám bizonyosan keresésemre küldötte már vitézeit.

— Távozzom, de legalább azt engedd meg, hogy megszorítsam kezedet.

A leány kissé habozva ugyan, de odament a fekete méhen ülő Gedőhöz.

Kis keze megremegett a férfi jobbájában. Talán kissé hosszabb ideig is felejtette ott, mint akarta.

Hirtelen megfordult és anélkül, hogy hátrapillantott volna, elsietett.

... Nagy lett a riadalom a hajnali órákban Huba vezér táborában. Volt mit hallgatnia az öreg Ágnesnek és Réthének. Hiába titkolták a szörnyű eseményt, Huba vezér mégis meghallotta. Homlokát vészujjoló felhők borították el, arca először elhalványult, majd olyan lett, mint a biborszinű palástja. Rekedt hangon ordítá:

— Alávaló, hűtlen szolgák! Ha addig, amíg a nap delelőt mutat, leányom vissza nem kerül, kivégeztetek mindkettőtöket. Most pedig előre mind a száz vitézem! Nosza induljatok! Minden irányba széledjete el és amíg a nap nyugovóra hajol, jelentést hozzatok! Aki leányomat akár élve, akár meghalva visszahozza, illő jutalomban részesül.

Majd magába dörögte:

— Most már nem tudom, miképen teljesítem Árpád parancsát. Nem mehetek el addig innen, amíg egyetlen gyermekem hollétét felderítem. Én teremtem, aki a tűznek és a víznek parancsolsz, vezérelj őt vissza hozzám ...

Igy történt, hogy Hajnácska, amint kipirulva, kifáradva, de jókedvvel a táborhoz közeledett, a keresésére elindult magyar vitézekkel találkozott. No, megörvendtek ezek! Hadnagyuk örömeiben lekapta fejről sisakját, leugrott lováról és felajánlotta azt úrnőjének.

— Parancsolj velem és lovammal, drága úrnőm. Huba vezér epedve vár.

A leány nem kérette magát kétszer, hanem azonnal felpattant a lóra és — épen pompás gyepes területen lévén — vágatva sietett aggódó atyjához. A többi vitéz utána! Festeni való kép! Ilyet csak akkor lehetett látni, midőn a magyarok még nem kényszerültek arra, hogy a városok kötengerében összezsúfolva éljenek...

Huba vezér türelmetlenül várakozott a tábor elején. Midőn leányát megpillantotta, boldogan mosolyogva tekintett reá.

— Hála neked, teremtőm! Ez a gyermek valóban méltó hozzám! Ennek a gyermeknek nagyon boldognak kell lennie! Meg is választom élete párját!

Tovább nem döröghetett a kemény vezér, mert Hajnácska már leugrott a lóról és odadobta a kantárszárakat az egyik vitéznek. Odaszaladt atyjához és szó nélkül omlott karjaiba. Mintha nedvesek lettek volna Huba vezér szemei...

Tréfásan megveregette a leány hátát.

— Hol voltál, rossz gyermek?! Illik az, így megijeszteni atyádat! Megérdemelnéd, hogy legalább tiznapi táborfogságot adjak neked! Most beszélj, tudni akarok minden lépésedről!

Hajnácska bűnbánóan szorította puha arcocskáját atyja szakállához és felelet helyett — odatartotta Huba szemei elé a megtalált kardot.

A magyar vezér egy szót sem bírt szólani. Szemei elborultak, féltérdre ereszkedett és a drága kincset jobbába fogva, ajkaihoz vonta, baljával pedig hős leányát karolta át.

Igy telt el egy hosszú perc.

Hajnácska azután részletesen beszámolt minderről. Csak... azt felejtette el beleszöni elbeszélésébe, hogy Gedővel találkozott. Atyja visszafojtott lélegzettel hallgatta a leány szavait és midőn az már befejezte a mesébe illő történetet, még erősebben keblére vonta, homlokát megcsókolta.

— Köszönöm, édes leányom! Derék és bátor vagy! Máskor azonban vigyél magaddal néhány vitézt ilyen vakmerő vállalkozáshoz. Most pedig térj sátradba, pihend ki magad, nekem távoznom kell. Amint mondtam, néhány nap múlva visszatérek; addig semmi szín alatt ne hagyd el a tábor körletét, mert ki tudja, visszavezérelnek-e még hozzám nagy szellemeink, ha újból kalandokat keresel... Annyit azonban megtehetsz, hogy egy paripán addig elkisérsz, ahol a vadkant elejtetted, intézkednünk kell ideszállításáról. Bőre és agyarái a te sátradat fogják díszíteni.

A leírt eset után mintegy három héttel Huba vezér nagy társasággal vadászatra indult. Annál a bizonyos sziklánál, amelyet mi már jól ismerünk és amely nagyon hasonlít az oroszlánhoz, hozzájuk csatlakozott — Gedő alvezér. Tisztelettel üdvözölte parancsnokát és a leánynak megmondotta nevét. Mintha sejtette volna, hogy Hajnácska atyja még semmit sem tud multkori találkozásukról.

A leány pirulva fogadta a díszes köntösű dalia üdvözlését.

Páratlan szépségű erdei úton lovagoltak. Középen Hajnácska, jobbról atyja, balról Gedő. Amint a rengetegből egy nagyobb tisztásra érkeztek, a leány egyszerre szinte elbűvölten rántotta meg pompás fehér lovának kantárát. Nem nagyon messze előttük hirtelen fölbukkant Tündérvár és tőle balra néhány nyíllövésnyire

egy másik, amelyről látszott, hogy nem régen építették. Olyan látvány volt ez, hogy a mélyérzésű leány néhány pillanatig szólni sem tudott. De a két férfi is hallgatásba merült s ők is némán szemléltek a természet pazar pompáját, mert azt igazán két kezével szórta arra a bájos környékre, melynek legszebb ékköve a két vár volt. A csendet végre Hajnácska törte meg.

— Mily gyönyörű látvány... Atyám, drága jó atyám! Add nekem azt a jobboldali várat.

Huba vezér arca elsötétült. Halkan válaszolt.

— Szívesen tenném gyermekem, de nem lehet.

— És miért? — kérde a leány szorongó szívvel. — Hiszen, úgy tudom, minden a tied ezen a környéken?!

— Úgy van, leányom, az egész vidék ura én vagyok, de azt a területet, amelyen az a vár van, már oda ajánlékoztam hűséges alvezéremnek, Gedőnek, tőle tehát nem vehetem vissza...

A leány felcsillanó szemmel lopva tekintett Gedőre. Ez észrevette és — megértette azt a pillantást. Lova épen egy köre lépett, majdnem térdre esett. A dalia erős kezekkel felrántotta, azután kissé sápadtan, de határozottan mondá Huba vezérnek.

— Uram, ezen könnyen segíthetünk!

Huba kérdően tekintett Gedőre. Ez folytatta.

— Add nekem leányod kezét, ha arra méltónak tartasz és akkor övé lesz Tündérvár, melytől balra, annak közelében épen az én váram látszik. Igérem, hogy védő karokkal és forró szívvel viselem majd gondját...

Huba vezér elbámult. Szinte zavartan hebegte.

— Mit, mit? Hogy én? A leányom kezét? Hiszen csak ma ismertétek meg egymást...

Gedő és Hajnácska összenéztek. Arcuk lángban égett. Mintha egymástól kértek volna tanácsot. Ámde a leány gyorsabban elkészült a vallomásra.

— Atyám! Én már ismerem Gedót és — ...ha te is beleegyezel, hajlandó vagyok neki kezemet nyújtani.

Azután töredelmesen elmondotta még azt, amit a multkor elhallgatott.

Mit tehetett volna Huba vezér mást, fejét csóválta, homlokát összeráncolta és tettetett haraggal szólt leányához.

— No, de ilyet! Mordizomadta, haszontalan gyermek! Haragszom, végtelenül haragszom a titkolódzásért.

Hajnácska szeliden kérlelte a dohogó nagyurat.

— Atyácskám! Nem mertem neked elmesélni a Gedővel való találkozást, mert azt hittem, hogy... ő reá haragszol meg és akkor... talán lehetetlen lett volna későbbi találkozásunk.

Huba vezér még néhány percig korholta leányát és rosszalóan tekintett a daliás ifjúra is, midőn azonban arcukról leolvasta, hogy — itt már semmi sem segít, halkan mormogta.

— Hát iszen, Hajnácskához ezen a környéken, de talán az egész seregemben, senki sem illik jobban, mint Gedő. Deli vitéz, egészséges, jóra való ifjú.

Majd hangosan folytatta.

— No, nem bánom; ha már így alakultak a dolgok legyen a tiéd, leányom, Tündérvár, olyan feltétellel, amint azt Gedő mondá.

Az ifjú dalia örömtől repeső szívvel köszönte meg vezérének beleegyezését.

— Köszönöm, atyám! — Esküszöm, hogy amit az előbb fogadtam, életem végéig hűségesen megtartom. Amint Hajnácska és én táltosunk előtt örökre összekapcsolódunk, a Tündérvár neve Hajnácska-vára lesz. Így kell annak lennie, mert szebb tündért drága mennyasszonyomnál még nem látott a föld.

— Jól van — fejezte be Huba vezér és most már ő is mosolygott. — Két hét múlva megtartjuk a lako-

dalmat... De most vigyázzatok, előttünk úgy látom,
valami mozog annál a nagy bükkfánál. Vagy szarvas,
vagy vaddisznó. Álljatok meg...

Igy történt! Így lett a Tündérvár Hajnácska-vára
és így származott mostani «Ajnácskő» neve.

DIÓSGYŐR.*

ITT, ahol most a legnagyobb magyar vasművek kéményei emelkednek az ég felé és hirdetik a becsületes munka büszke diadalát, egy sziklás kis magaslaton porladoznak Diósgyőr várának még látható falai és kövei. Ennek a soktornyos várnak eredete még a mondák ködébe ér vissza, de az bizonyos, hogy honfoglaló őseink már találtak itt legalább valami földvárat a későbbi hatalmas erősség helyén. Valószínű, hogy az Árpád-házból származó királyaink, talán már Szent István építtette először a várat, de azt a tatárok IV. Béla idején tökéletesen elrombolták. A szomorú sorsú erősség újra építéséről regélnek a mostani romok. Hallgassuk néma meséjüket...

Miután a tatárok vad hordái kitakarodtak az országból és pusztításaikat a legyilkoltak százai és ezreinek hullái meg a füstölgő romok jelezték, a szintén lerombolt vár mellett egy szegény jobbágyember épített magának fehér házikót. Ott éldegélt hűséges életetársával meg két gyermekével és szorgalmasan dolgozott. Jó ura volt, aki nem üldözte és így alkalma nyílt arra, hogy nyugodt megelégedésben tölthesse egyszerű napjait. A földek megtermették az aranysárga kalászosokat, amelyekből nekik is részük volt, az erdő pedig bőségesen szolgáltatta az elszaporodott vadakat. A fehér házikó

* Miskolctól nyugatra 5 km.

mellett volt egy óriási diófa, melynek terméséből nemcsak boldogan lakmároztak minden évben Péternek gyermekei, mert így hívták a jobbágyembert, hanem néhány dinárt is megszereztek a dúsan termő diófa gyümölcséből.

Az Urnak 1242-ik évében, egy szép nyári napon egyszer csak ott termett Győr várromjai mellett egy szomorú arcú, őszülni kezdő vándor. Többen kísérték. Összekulcsolt kezekkel nézte azt a rettenetes pusztítást, amit a mongolok véghezvittek.

— Nézzétek, urak, ez a szép várunk is elpusztult! Pedig milyen hatalmas erősség volt! Okvetlenül szeretném felépíteni, mert Egerrel meg a többi várral együtt itt, ezen a környéken, nemcsak át nem törhető láncot alkot, hanem bányavárosaink legbiztosabb bástyája is.

— Felséges uram, jegyezte meg László nádor, talán felhívhatnók a népet közadakozásra. Abból felépíthetnénk a várat...

Béla király, mert hiszen ő volt a szomorú arcú vándor, lemondóan intett kezével.

— Nem tehetjük. A szerencsétlen lakosságnak még betevő falatja is alig van, nem terhelhetjük meg különös adóval.

A király most odatekintett a nagy diófára, melynek árnyékában kis gyerek játszadozott és egy verejtékes homlokú ember, aki most érkezett haza a mezei munkából, megölelte élete párját.

A király odafordult a nádorhoz.

— László, hívd ide azt a derék embert. Talán tudna egyet-mást mesélni a tatárok rettentő kegyetlenségéről.

A nádor odaintette Pétert. Ez tisztességtudóan leemelte süvegét, félresodorta nagy bajuszát. Nem tudta, kik az ismeretlen urak, hanem azért megbecsülte őket.

— Szolgálataimat ajánlom kegyelmeteknek. Ne terheltesék átlépni kis hajlékom küszöbét. Aranyom és ezüstöm nincs, de amit a jó Isten nekem juttatott, azt

megosztom kegyelmetekkel. Épen most köpült anyjukom friss vaját, meg a kenyeret is csak egyórával ezelőtt vette ki a kemencéből.

A szomorú arcú úrnak nagyon tetszett az egyszerű jobbág yőszinte beszéde. Beletekintett becsületes, barna szemeibe és kiolvasta azokból, hogy ennek az embernek a szíve diktálta, amit mondott. Odament hozzá és megrázta a kezét.

— Köszönöm jószágodat. El is fogadjuk a szívesen felajánlott vaját és kenyeret, de mielőtt hajlékodbba bemennék, meséld el, mi történt nálatok a mongolok garázdálkodásakor.

Péter köhintett egyet-kettőt, azután, amint egyszerű észjárása megengedte, elmondott mindent, amit tudott. Ambátor igaz, hogy a király és kísérete nem lettek sokkal okosabbak.

— Ugy volt az, hogy amikor a kutyafejűek már a Tisza környékén jártak, rossz híréket hamar meghozták. Éjjel-nappal siettek, futottak, rohantak a szegény földönfutó emberek. Még a sarujok is ott maradt, csak a pusztá életüket tudták megmenteni. Elmondták, hogy a tatárok, akit élve találnak, vagy karóba huzzák vagy megégetik; a házakat felperzselik, a leányokat és a szemrevaló asszonyokat elhurcolják. A kemény kötésű férfiakat rabláncra fűzik, hogy azokat elhajtsák messze hazájukba.

A király két könnycseppet törült ki szemeiből. Meghatva monda:

— Szörnyűség, mennyit szenvedett ez a szegény ország! Mennyit szenvedett annak lakossága. No, beszélj tovább.

— Nem tudok én sokat, jó uraim, mert amint meghallottam, hogy a kutyafejűek már a menekülők nyomában vannak, két tarisznyába beletettem egy kis elemőzsiát, egyetlen gyermeket az ölembe szorítottam és Annával, az életem párjával nekivágtam a Bükknek és ott

éldegéltünk a többi jó földinkkel addig, amíg a királyi szó hazahívott.

— És mit találtatok itthon?

Péter kezei ökölbe szorultak.

— Hogy az én jó Istenem verje meg mindakét kezével azt a gaz fajzatot! Porig le volt rombolva Győrvára. Még a lócákat is összetörték benne! Amit elégethettek, azt elégették. A lelkem facsarodott el, amikor ezt a pusztulást megláttam.

— Hát a te kunyhódat nem érte kár?

— Nem! Ugy látszik, hogy a kutyafejük nem tördtek ilyen hitvány semmiségekkel.

A király elgondolkozott. Lassan simogatta őszülő szakállát. Azután tovább kérdezé:

— És most hogy megy a sorod, jó ember?

— Köszönöm kérdését, jó uram, vétkezném az igaz Isten ellen, ha panaszkodnám. Az asszony meg a gyermekek egészségesek, én munkabíró vagyok, a földesurunk jószívú; igaz, hogy sokat kell dolgozni, hanem az is igaz, hogy a becsületes munkának van is látszata; majd meglátják kegyelmetek, milyen jó fehér kenyeret süített az asszony! Mindig ilyet eszünk! Ha aztán beérik a dió ezen a nagy fán, akkor lesz arra is néhány dinárunk, hogy sarut meg egyebet, amire szükségünk van, a tőzséreknél vásároljunk. Csak a jó Isten az egészségünket őrizze meg, akkor hálát adunk neki és nem kérünk többet tőle.

— Nagyon szép tőled, jó ember, hogy így beszélsz. Azt hittem, te is csak panasszal leszel tele, mint annyi sok más. De mondd csak, nem bántja a lelkedet, hogy ez a szép vár elpusztult, meg hogy a hazád annyit szenvedett?

Péter szemei szokatlan fényre gyultak.

— Ó, dehogy nem, jó uram! Majd meghasadt a szívem, mikor ezt a pusztulást láttam! Még a tíz kör-

DIÓSGYŐR

mömmel is kikaparnám a földből azt a kincset, amiért újra építhetném Győr várát! Meg aztán a hazám? Erről ne is beszéljünk! Szegény jobbágyember vagyok, de nem hiszem, hogy jobban sajogna a lelke Magyarországiért jó királyunknak, mint nekem!

A szomorú arcú úr élénken kérde:

— Honnan tudod te, hogy a király sajnálja az országot?

— No, hallja, kegyelmed jó uram, aki ilyet kérdez. nem szereti a királyt! Hiszen még az ötéves gyerek is tudja, hogy Béla urunk szenvedett a legtöbbet a kutya-fejük garázdálkodása miatt. Hiszen igazságos, melegszívű ember; oda van nőve a szívéhez ennek a szegény országnak minden rétje, erdője meg embere. Higgyék el az urak, sokszor még aludni se tudok, éjfélig is elbeszélgetek az anyjukommal. annyira sajnáljuk drága jó Béla királyunkat...

Elhallgatott. A szomorú arcú vándor elfordult; elővette kék zsebbevalóját és sokáig dörzsölgette szemeit. Talán por ment bele. Vagy valami bogár... Azután odafordult a többi úrhoz.

— Menjünk, urak, ne vessük meg ennek a jó embernek szíves meghívását...

Péter gazda előre sietett. Már mesziről kiabált életepárjának:

— Hamar, anyjuk, hamar, tejet, vajat, friss cipót az uraknak, akik megtisztelik kis hajlékomat. Aztán az almáriumból vedd elő azt az üveg bort is, ami még megmaradt a kis Pali keresztelőjéről. Hamar, hamar! Töröld le a lócákat a kötényeddel.

Béla király kísérsőivel belépett a kis kunyhóba. Egyszerűség, de tisztaság fogadta ott őket és magyar vendégszeretet. Friss tejet, frissen köpült vajat meg lágy, fehér kenyeret kaptak az egyszerű jobbágytól és asszonyától s miután már kielégítették éhségüket, még egy-két pohár bort is megízleltek.

Késő estére járt az idő; az az úr, aki odakint Péter gazdával beszélgetett, fölemelte a poharát.

— A te egészségedre, kedves emberem meg az anyjukodéra, meg két kis fiacskádra. Petire és Palira! A jó Isten tartson meg mindnyájatokat! Ha aztán valamikor Esztergomba jössz, csak kérdezősködj utánam. Szívesen fogadlak.

A jobbágy egyszerű eszével nem tudta hamar fel fogni a titokzatos szavak értelmét, de valami már derengett benne! Bajuszát megtörülte és tisztességtudóan, de azért egy kicsit büszkén is válaszolt a felköszöntőre.

— Nagyon köszönöm szép szavazatát, jó uramnak, én is viszont kívánok minden jót, de mégis amondó vagyok, hogy a magyar ember, ha összejön a fehérasztalnál, a poharát először — a királyra üríti! Igyanak hát kegyelmetek a mi sokat szenvedő felséges urunkra, akit a jóságos Isten sokáig éltesse! De, — álljanak is fel kegyelmetek!

Az urak összenéztek és különösen arra a szomorú idegenre fordították tekintetüket, aki, úgy látszott, mindnyájuknál nagyobb úr volt. Ez mosolygott és fölemelkedett. A kupák összeütődtek, azután kiürültek.

Péter csodálatos hallgatásba merült. Egyszerű lelke és természetes esze azt sugták neki, hogy az a valaki igazán nagyúr lehet. Addig-addig forgatta elméjében a dolgot, amíg végre megszólalt:

— Szolgálataimat ajánlom nagy jó uraméknak, ugyan ne terheltessek már megmondani, kit tiszteljek kegyelmetekben. Mert, hogy messzi földről valók, azt látom...

Az egyik úr azonnal válaszolt:

— Igazad van, messze földről valók vagyunk. Ott még a madár se jár!

De már erre megmozdult Péterben a szittyavér. Azt hitte, tréfát űznek vele. Keményen válaszolta.

— Hát, ha akarják, megmondják kegyelmetek, ha nem akarják, úgyis jó. De azért még se tudom, minek mondta az előbb a főúr, hogy Esztergomba menjek. Akkor bizony odavalók kegyelmetek!

Most a főúr válaszolt. Hangja lágyan csengett, mint a kis harang.

— Jól mondad, derék ember! Valóban Esztergomban lakozunk. És ha szerét ejtheted, szívesen is láttunk ott.

— Igen, de hol keressem én kegyelmedet?

A palatinus válaszolt:

— A király udvarában!

— Hm... — mormogott Péter — aztán kit keresek én ott?

Erre már nem tudtak felelni az urak. Néhány pillanatilag csend lett, majd a főúr fölemelkedett a helyéről és így szólt:

— Most már menjünk. Igyekezzetek, hogy lovainkat megtaláljuk.

— Igen — *felséges uram!* — szólt a szeleburdi tárnokmester. — Készen vagyunk...

Amint ezt a két szót: *felséges uram*, Péter meghallotta, felugrott helyéről. Szemeit először tágranyította, majd odadobta magát Béla király lábaihoz.

— *Felséges jó uram!* Bocsáss meg! Vétkeztem elled! Vitess vérpadra!

A király mosolyogva és szeretettel emelte fel a térdelő jobbágyat.

— Kelj föl, hívünk. Nem vétkeztél ellenünk. Belátunk becsületes magyar szivedbe, megismertük rendíthetetlen hűségedet, ami nagyon jól esik az én atyai szívemnek. Ime, fogd ezt a gyűrűt, ha Esztergomba vezet az utad, mutasd fel ezt s ekkor minden ajtó megnyílik előtted. Most Istennek ajánlak minden háznépemmel együtt. Jó termést kívánok még a nagy diófádra is. Ha aztán valamikor felépíthetjük Győrnek lerombolt várát,

aminek pusztulása kimondhatatlanul fáj szívemnek, akkor újból ellátogatunk erre a szép vidékre...

Péter még egyszer megcsókolta a király köntösét és ugyanazt cselekedte Anna asszony is, nagyobbik gyermekével, Péterkével együtt. A kis Pali már az igazak álmát aludta egy teknőben. Ő még csak félesztendő volt, nem értett semmit a dologból.

A király és kísérete eltávozott. Péter még egy ideig utánuk ment, nehogy eltévedjenek. Jól hallotta, amint a király újra meg újra dicsérte az ő hűségét meg aztán, hogy bánatosan fájlalta Győr várának pusztulását.

— Amint egy kis pénzem lesz, felépíttetem és gyakran jövök ide Máriámmal együtt... Mert itt szép a természet és jó emberek laknak.

— Talán történik valami csoda — vélte tréfásan a tárnokmester — és kikerül a vár építésének költsége.

Béla király nevetve válaszolta:

— Csodák ma már nem történnek, ámbátor igazán jó volna, ha valami tündér hozzásegítene ahhoz a néhány marék aranyhoz, amibe Győr újjáépítése kerül...

Felültek lovaikra, elmentek. Visszahagyták Péter jobbágyot, akinek egyszerű szívét az átélt élmények egészen megtöltötték. Már a Göncölszekere is megfordult a sarkcsillag körül; még mindig beszélgetett Anna asszonnyal. Hogy az a szomorú úr csakugyan a király volt.

— Sejtettem én — vélte Anna — valami ott motoszkált az én fejemben! Tudtam én mindjárt, hogy nem valami hitvány jött-ment!

— Hát osztán mért nem mondtad?

— Hát, hogy mondjam, ha mindig a sarkukban volt kegyelmed!

— Hej, hej — sóhajtott Péter. — Volna csak mődomban, holnap reggel megkezdetném a romok felépítését. Mert úgy veszem észre, hogy Győr vára nagyon a lelkéhez nőtt urunknak és királyunknak...

... Ettől a naptól kezdve Péter gazdát mintha kicserélték volna. Csak úgy immel-ámmal dolgozott, pedig máskor szinte izzott a munka a kezei alatt. Hosszasan, hangtalanul gondolkozott, de sohase mondta meg még Anna asszonynak se, mi bántja. Amint tehetette, a vállára vette az iját meg a puzdrát és elment a Bükkbe. Csak késő este tért vissza. Pedig sokszor megtörtént, hogy még egy árva nyulat se lőtt.

No, ez már mégis kihozta Anna asszonyt a béketűrésből. Ráripakodott Péterre:

— Hallja-e, kegyelmed, most már nem várok tovább! Eddig még hallgattam, de most már én is kinyitom a számat. Annyit mondok, öntse ki a lelkét, ha valami nyomja, mert különben — az Isten ne tudjon a beszédemről — itt hagyom kegyelmedet két kis cselédemmel együtt!

— Péter, aki az ilyen apró zsörtölődésekkor mindig keményen meg szokta mondani a magáét, most bágyadt mosollyal nézett az anyjukra.

— Nem értesz te ahhoz, Anna! Nem tudsz te segíteni az én lelkem mardosásán.

De már erre megdöbbsent a jó asszony.

— Jó, jó, elhiszem, hogy én nem értek mindenhez, de azért, ha kereszt van a kegyelmed vállán, tegye rám annak a felét, ketten majd csak könnyebben viseljük! Hiszen tudja, hogy szívesen vállalom.

— Hát, jól van, Anna. Tudom, hogy velem érzel. Hallgass ide. Amikor a király látogatása után elaludtunk, emlékszel rá, már szinte reggel felé járt az idő, elnyomott az álom. Egyszer csak azt láttam, hogy egy kicsi, kövér-teli, fekete férfi jön felém. Én megkérdeztem tőle, mit akar. A kis ember — még a szavát se feledtem el — szórul-szóra ezt mondá nekem.

— Péter, tudom, hogy te nagyon szeretnél sok kincset. Nem a magad javáért, hanem azért, hogy Győr

várat felépítsed és királyodnak adjad. Ha reám hallgatsz, meglesz a kincs. Ne temporizálj, indulj Váradra. Űlj ki három napon át hajnalban a Buda felé néző kapu elé és akkor mindent megkapsz...

— Azzal eltűnt a kis ember. Én felébredtem, de még akkor is a fülemben zsongott a hangja. Érdes, rekedtes volt... Hallod-e, Anna, ez bánt engem! Hátha az álom megmutatta a szerencse útját!... Hej, ha csakugyan úgy volna, ahogy a kis fekete ember mondta! Akár térdig is lejárnám a lábaimat, nemcsak Váradig, hanem akár Budáig meg még messzebb is! Tyhű! Micsoda várat építtetnék én a régi helyébe! Aztán idehívnám az én jó uramat, neki adnám a várat minden tornyával együtt!

Anna asszony hitetlenül rázta a fejét. Mosolyogva felelte:

— Számár, kegyelmed, ne higyen az álmokban! Térjen az eszére, keresse a boldogulását meg a szerencséjét a két keze munkájában! Ahun a! Meg kell kapálni a kertet, mert már elveri a gaz! Még hozzá se szagol! Meg az életet is le kell aratni! Szép ember kend, ha már nem ízlik a munka! Biz'Isten, itt hagyom a farképnél!...

— Ne duruzsolj, Anna! Nem értesz te ahhoz! Te neked mindig csak a földi dolgokon jár az eszed, csak arra gondolsz, hogy a kenyér el ne keljen meg hogy a kender jól eresszen! De én, haj, haj! Én más vagyok!

— Más biz'a! Ezt eltalálta kegyelmed! Ha rá bízom az itthoni munkát, akkor felkopnák az álla két nap alatt.

Péter haragosan ráncolta össze a homlokát. Már-már úgy látszott, mintha komolyan összevesznének, de nem így történt. Sokkal jobban becsülte Péter az ő hitestársát, hogysem megharagudhatott volna rá, hanem azért — épen elég volt neki mára. Leakasztotta az iját a tiszta-

szoba faláról, oldalára kötötte a puzdráját és újból kiment a Bükkbe. Hiába marasztalta Anna asszony, otthagyta őt és két gyermekét. Nem is jött haza estig. Igaz, hogy egy özet hozott. Ledobta a nagy diófa alá és beszólt a pitvarba. Anna asszony éppen kenyeret dagasztott.

— No, megjöttem! Itt a pecsenye! Megéheztem...

Az anyjuk pörölve pironkodott Péterrel.

— Azt hittem, hogy az a kis tömzsi ember elvitte! Már a keresésére akartam indulni!...

Péter kelletlenül intett.

— Ne beszélj arról az emberről... Inkább azt mondd meg, hány kenyeret sütsz?

— Hármat! Szép nagy cipókat! Elég lesz nekünk két hétre, ha nem jön senki. Libafosztás ideje van, nem érek rá mindennap dagasztani.

— Jó. Hát szalonna van-e?

— Kegyelmed tudja legjobban — jegyezte meg Anna asszony, miközben verejtékező homlokát alsókarjával megtörölte. Hogy tésztás ne legyen, jól behajtott a kezét. — Kegyelmed tudja, hogy ott lógnak a szalonnadarabok a kémény alatt, a pitvarban. Nyáron ott van a leghűvösebb. Nem tüzelünk ott.

— Mennyi van?

— Mennyi? Kitart újig!...

Elhallgattak. Az asszony szorgalmasan igyekezett a tésztát megdolgozni, már-már mutatkoztak is rajta a buborékok. Péter pedig mereven bámult maga elé. Végre Anna, egy pillanatnyi szünetet tartva, faggatni kezdte az emberét.

— Minek az magának?

— Azért. mert elmegyek! Egy hétre vagy kettőre!

— Ugyan, hova vinné már az a bolond eszejárása kegyelmedet!

— Ne dohogj, Anna! Szenet égetni a Bükkbe!

— Messzire?

— Ide az aljba!

— Hát akkor mi a csudának kell kegyelmednek az a sok kenyér meg szalonna! Hiszen minden este hazajöhet!...

Péter észrevette, hogy az asszonya túljárt az eszén. Köhintett egyet-kettőt, félresimította verejtékes üstökét, aztán szinte bűnbánóan mondá:

— No, látom, hogy van eszed. Hát ide hallgass! Nem megyek én szenet égetni, hanem — Váradra! Ha osztán az Isten is úgy akarja, két hét múlva olyan gazdag ember lesz belőlem, hogy a vagyonom felér egy kis királysággal...

— Hallja, most már csakugyan úgy látom, hogy az a kis esze is elment, ami volt. Mi ütött újra belé?

— Nem ütött én belém semmi, de valami olyan történt, ami odakerget, ahol a szerencsémeket kereshetem. Szakaszd ki a kenyeret és gyere közelébb...

Az asszony engedelmeskedett. Szépen kiszakasztotta a kenyereket, behintette liszttel őket, letakarta s odakuporodott a kis háromlábú székre az ura mellé. A kis Péter a nagydiófa alatt a homokban játszott, Palika pedig édesen szívta a jó anyatejet... A diófán a fülemüle megkezdte esti imádságát...

Az ember mesélni kezdett:

— Amint odajártam a Bükk elején, nagy volt a meleg. Leültem egy árnyékos fa alá a patak partján. Elaludtam... Alighogy a két szememet behunytam, az a kis ember megint csak előttem termett. De most osztán megfenyegetett! Azt mondta:

— Kegyelmed gyáva ember! Elereszti a szerencséjét! Siessen, ahogy tud, mert késő lesz!

— Én nyöszörögve kérdeztem:

— Hová?

— Hová, hová? Ha nem kergült meg kegyelmed, még emlékszik, hová küldtem? Váradra! A budai kapu-

hoz! Három hajnalban üljön oda! Ha elmegy, nagy szerencséje lesz! Ha nem megy — nagy számár, az is marad!... Kenyeren meg szalonnán, élél addig, nem hal bele!...

— A kis ember eltűnt. Én felébredtem és — nem hazudok, ott láttam szaladni a fák közt... No! Hát most is azt akarod, hogy ne menjek? Volna lelked visszatar-tani? Hiszen nem vesztek semmit!...

Anna nem felelt. Palika elaludt az ölében, bevitte a házba, lefektette. Odahívta magához Péterkét, most meg azt vette az ölébe...

Végre megszólalt:

— Hisz még az utat se tudja!

Péter szeme felvillant. Jókedvűen mormogta magában:

— Vivát! Az asszony kezd puhulni!

Elkiáltotta magát.

— Én? Én ne tudnám? Hisz jártam már arrafelé! Osztan meg van szám, majd eligazítanak! Nem vagvok már szopós gyerek!

Megint elhallgattak.

Aztán megint az asszony kíváncsiskodott:

— Van-e gyermeke?

Péter nagyot nézett. Nem értette a kérdést.

— Kinek, te?

— Kinek, kinek? Hát — a királynak! Hisz mindig az jár az eszébe!

— Mikor Szent György napja környékén az uraság-nál robotba mentem, ott azt mondták, hogy négy kis cselédje van. Egy fiú meg három leány. A fiú ötesz-tendő...

— Akkor majd játszhatnak Péterkével meg Paliká-val, ha ő is lábrakap. Együtt szedhetik a diót...

— Ugyan, ugyan? Mi jut az eszedbe? A király gyere-kei az én porontyaimmal! Hászen a király gyerekei elé aranytányérokat raknak, ha sétálnak! Egyszer az egyik,

osztán a másik lábuk alá! Hogy a diófára másszanak? Megbolondultál, hogy ilyeneket beszélsz?...

Minek szaporítsam a szót? Anna asszony nemcsak beadta a derekát, hanem hajnalban ő maga szorgoskodott legjobban, hogy a Péter tarisznyája tele legyen. Friss kenyér, szalonna, túró, só. Meg egy kupa. Hadd legyen mivel vizet merni.

Még javában pislogott az esthajnali csillag, amikor Anna könnyezve ölelte meg az urát.

— Siessen vissza, kend! Osztán, ha csakugyan talál kincset, szóljon ott valami mesterembereknek, hátha azok jobban vállalják a munkát, mint az itteniek...

...Néhány napi gyaloglás meg szekerezés után — mert itt-ott felkapott valami alkalmatosságra — Péter éjfél tájban odaérkezett Váradra. Egyenesen a Buda felé néző kapuhoz ment. Elaludt. Hajnalban arra ébredt fel, hogy nyüzsgés-forgás van körülötte. Szétnézett. Munkás-emberek voltak, akiket most fogadott fel valaki.

Péter csaknem hangosan kiabált:

— Ez az én emberem! A kis, tömzsi fekete ember! A kövér-teli emberke! Nahát, mégis csak vannak csudák manapság is!

Az emberke éppen Péter elé lépett. Szurós szemeit rászegezte. Rekedtes hangon kérdezte:

— Akarsz-e munkát? A szőlőbe kell jönnöd kapálni!

Hogyne akart volna Péter, hisz így mellette lehet a titokzatos embernek, no, meg aztán meleg ételt is kaphat. Szívesen elment vele.

Hanem hát egész nap semmi se történt. Legfellebbez annyi, hogy az ember azt a munkást, aki nem dolgozott neki elég serényen, még a korbáccsal is serkentette. Mi tûrés-tagadás, ebből Péternek is kijutott, mert nem volt szokva a napszámos munkához.

Másnap nem szívesen, de mégis elment a szőlőbe.

Harmadnap reggel már kedvetlenül ült a budai kapu elé.

— Ma az utolsó nap! Ha ma se történik csuda, itt hagyom az egész mindenséget. Csak attól félek, hogy az asszony kicibálja a hajamat... Mindegy! Nem hagyom magam egész nap hajszozni, verni, azért a pár dinárért meg híg levesért...

A tömzsi emberke előtte termett. Gúnyosan szólott Péterhez:

— No, itt vagy, szép madárka? Ha kívánod, felfogadlak ugyan, mert szorgos a munka a szőlőmben, de annyit mondok, dolgozz serényebben! Olyan lusta fickót még nem láttam, mint te vagy.

Péter védelmére meg kell vallanunk, hogy az emberke minden munkással így udvariaskodott. Hiába, ez volt az ő beszédjárása...

Ámde nem azért volt Péter jóléthez szokott jobbágy meg családapa, hogy az ilyen szavakat magán száradni hagyja, kiegyenesedve nézett le a zsörtölődő emberre.

— Hallja-e, kegyelmed! Engem ne bántson! Nem vagyok én afféle közönséges, hitvány legény! Nem is idevaló vagyok! Engem csak egy álom hozott ide szerencsét próbálni...

Az emberke elkacagta magát. Még a könnyei is kicsordultak és a hasát szorította.

— No, hallod! Ilyen szamarat még nem láttam! Ostoba vagy, ha az álmokra adsz! Ha én törődném az ilyen butaságokkal, akkor már olyan gazdag ember volnék, hogy megvehetném a kincsemmel az egész országot!

Péttert izgatta a kíváncsiság.

— Hátha! Hátha! — dörmögte magában.

Élénken kérdezte:

— Mondja el az álmát, kegyelmed!

— Ha épen tudni akarod, én a mult napokban,

úgy három hete lesz, azt álmodtam, hogy innen jó messze, de még Magyarországon, nem is a szélén, arra felfelé, van egy nagy hegy. Azt rengeteg erdő borítja. Az erdő aljában van egy várrom. Még friss a rombolás, talán a kutyafejűek munkája. A rom mellett van egy kis fehér ház, amellet egy nagy diófa. Ez alatt öt kád arany. Még a tündérek hagyták ott.

Péter majd kiugrott a bőréből. Alig leplezhető izgatottsággal kérdezte.

— Osztán kié az a diófa?

— Várj sorodra, azt is megmondom. Egy tündér is megjelent álomban és az azt mondta, hogy a kis fehér ház meg a körülötte levő kert, diófa valami Péter nevezetű emberé. Akinek felesége meg két kis fia van. Azt is mondta a tündér, hogy keressem meg azt a helyet, de hát — és itt újra hahotázott az emberke — hol találjam én meg azt a diófát széles ez országban! Szamár az álom, öcsém és te is az vagy, ha hiszel benne! Különben nekem mindegy; ha nem akarsz kapálni, úgys jó! Van itt elég munkakereső vagy naplopó! Jösz vagy nem?

— Nem mehetek, gazduram — szólt szerényen Péter.

— Jószióval tenném, de valami fájós nyavalya ült a hátamba, nem venné ma hasznomat. Várjon kegyelmed holnapig.

— Akkor menj a pokolba, lusta fajzat!...

Péter csak arra várt, hogy a zömök emberke elkotródjék. Azonnal elindult. Úgy ment, mintha üldözték volna. Hogyisne, hiszen hajtotta a szerencse! Egész uton csókolgatta azt a kis gyűrűt ott a balkeze mutatóján. Úgy beszélgetett hozzá, mintha élne.

— Várj csak, majd meghálálom én neked, hogy hozzám kerültél, olyan szép várat csináltatok az én jó uram királyomnak, hogy olyan nincs széles e világon!...

Alig mult el öt nap, hol gyalog, hol szekeren utazva már megpillantotta a — nagy diófát. Elszorult a szíve.

— Én jó Istenem! Ezt a gyönyörűséget ki kell vágni... De ha ott van a kincs alatta!... Hátha még sincs semmi! Ó Uram, nagy sor ez!... Osztan meg mit mondok az asszonynak! Hiába beszélek neki, egy szót se fog hinni szavamból!... Ma nem is mondok semmit. Majd holnap. Vagy azután... De a fát! Úgy vágom ki, hogy Anna észre ne vegye... Addig-addig töprengett, míg a lépései lassabbak lettek. Már látta a kis fehér házat is. Meg a kácsákat. A lekopasztott libákat...

— Hej, hej! Mi lesz itt ma!

De az a bizonyos tündér, mert annak kellett lennie, aki a tömzsi emberkét a kincshez akarta juttatni, segítségére jött. Egy közeli fordulónál egyszer csak ott látja — Anna asszonyt. Nagy batyut cipel a vállán

— Jézus Mária, — csak nem kegyelmed az?

— De biz'én vagyok!

— Hát már hazajött, édes szerelmes párom... Megölelték egymást.

— Hová mész?

— Az urasághoz, elszámolni a tollat. Tegnap vitték el. Még most cipelek néhány fontot. Holnap estére itthon leszek.

— Csak úgy mérjétek meg, hogy mi ne károsodjunk!

— Bizza csak rám! Majd a körmére nézek én a sáfárnak! Hát kegyelmed mit végzett?

— Ha haza jössz, elbeszélem. Semmit!

— Ugy-e, mondtam? Kár volt a nagy utért!

— Hát a két gyerek hol van?

— Örzse nénémnél!

— Na, ott jó helyen vannak!

— Isten áldja meg kegyelmedet, sietek!

Még vagy húsz lépésről visszakiáltott:

— Jól zárja be kegyelmed estére a majorságot, mert Örzse nénémnél tegnapelőtt éjszaka hat tyukot evett

meg a görény! Megmondom neki, hogy kegyelmed hazajött, legalább nem kell hogy idejőjjön. Ugyis hasgatózik a ballába.

Amint Péter egyedül maradt, odament a diófához. Sokáig nézegette. Ismerte úgyszólván minden ágát, minden levelét. Tudta, hogy a fülemüle melyik ágon szokott dalolni, hogy lehet a legmagasabb ágához is felmászni...

Addig-addig nézte, míg a szeme könnyelábadt.

De hiába! Cselekedni kellett! Még mielőtt az asszony hazajön. Mert különben baj lesz!...

Kihozta a fejszét, a fűrész, az ásót...

Kivágta a szép nagy fát. Az mintha sírt, zokogott volna, néma szemrehányással borult le a földre. A sok félig érett dió ott hevert. Most már nem lesz belőlük semmi. Pedig volt egy kis szekérdérékkal.

— Jó Istenem! Milyen nagy bolondot tettem! Nem hiába mondta az én áldott Annám is meg az a tömzsi ember, hogy számár vagyok... Édes szép fám, hej, hogy szeretnélek feltámasztani. Hogy az Isten akárhova tegye, mégis csak az a váradi ember vitt bele...

De most, hogy már a fa a földön hevert mozdulatlanul, nekilátott az ásáshoz. Csakúgy ömlött róla a verejték. Majdnem meztelenre vetkőzött, csak a derekától lefelé volt rajta egy rázsa ruha. Mégis melege volt. A nap úgy tűzött le a földre, mintha ezer kazánból öntötték volna a láthatatlan sugarakat.

Már csaknem egy ölre ásott. A nap kezdett pirosozni, halványodni. Földnél meg a gyökereknél egyebet nem talált. Meg-megállott a munkában és ki tudná hanyadszor, magát korholta.

— Számár voltam, nagy számár... Istenem, mi lesz ebből! Még itt hagy az asszony... Nincs itt semmi... Még egy ásónyomnyit ások, ha akkor se találok semmit, itt hagyom, betemetem... Osztán... osztán... elmegyek

világgá... Mert az asszony, az asszony! Drága szép diófa!...

Ujra neki gyürkőzött. Már csaknem lejjebb ért egy ásónyommal, midőn egyszer csak valami keménységet érzett.

— Mi a csoda lehet az?

Szépen, vigyázva körülvizsgálta.

Egy rézedény! Milyen nagy! Mint egy zsirosbödön! De nini! Mellette egy másik! Tyhű! Mi lehet ez! Még egy harmadik! Csak a tetejük látszik... Még egy negyedik, egy ötödik! Én jó Atyám! Hátha... hátha mégis... Te kis gyűrű... Drága diófám...

Most már lázas izgatottsággal dolgozott. A sápadt hold tele arccal nézte a földi halandó munkáját. Olyan pufók volt a képe, akár a váradi embernek.

Mire éjfél lett, rettentő erőlködéssel mind az öt rézedényt kiemelte a földből. Roppant erősen le voltak zárva. Végre az egyiket a fejszével kinyitotta. Majd hanyatt esett a meglepetéstől és az örömtől. Felsikoltott:

— Uram Jézusom! Csupa arany meg ezüst!...

Nem tévedett, mind az öt kis hordóban csupa arany- meg ezüstkincs volt. Kiszámíthatatlan érték...

Mámorosan cipelte be a házba és amit sohase tett, magára zárta az ajtót. Egész éjjel a szemét se hunyta le. Tervezetett. Hogyis lesz az? Váradon hallotta, hogy van ott egy jó kőműves. Majd ide hívja. Vagy inkább Budáról. Az, az! Onnan kell hívni! Osztán négy tornya lesz... Sok kis tornya... Szép nagy szobák a királynak. A királynénak... A cselédeknek, külön-külön... Meg a többieknek... Jaj, csak már reggel volna! Csak már itthon volna az asszony...

Alig lelte a helyét másnap estig, amikor végre Anna hazaérkezett. Szerencse, hogy másfelől jött, nem vette észre a diófa hiányát... A két gyerek még erre az éjszakára ott maradt Örsze néniéknél. Jobb is volt így, mert Péter meg Anna egész éjjel beszéltek. Péter min-

dent elmondott tövirőlhegyire. Meg is mutatta a kincset. Anna asszony kétszer is megdörzsölte a szemét. Alig merte megfogni a sok arany, meg ezüstdrágaságot.

Most már Péter került felülre. Büszkén verte a mellét.

— No, asszony mondod még, hogy számár vagy ostoba vagyok?

— Nem mondom, de... nincs diófa!...

— Nem baj! Ugyis öreg volt már! A teteje már kipusztult. A törzsében nagy odu volt. Ebben harkályok tanyáztak...

— Igen, de a fülemüle...

— Nem ott fészkel! A galagonyabokorban van a fészke...

— De most hol fog dalolni...

— Majd ültetek egy egész dióerdőt...

Igy beszélgettek reggelig. Sajnálták a diófát és tervezgettek, hogy legyen, mint legyen a vár.

— Hogy megörül a király!

— Meg ám! De még a királyné is!

— Meg a gyerekek is!

— Talán még nekem is ad valamit!

— Ad hát! Legalább egy fejőstehenet! Kis borjúval! Meg egy kocát hat malaccal!

— Nincs ólunk!

— Majd építünk akkor...

Diktum-faktum, Péter a maga természetes esze szerint megkezdte a vár építését. Budáról ahhoz értő inzsellérembereket hozatott. A munkások a Bükkben követ törtek, mások fákat vágtak ki, ismét mások az utakat javították. Mert a sok szekér feltörte volna a rossz dülőutakat.

Két teljes esztendeig tartott a munka, pedig még télen is dolgoztak.

Az Urnak 1246-ik esztendejében készen állott a pompás, büszke vár. Olyan volt, mintha a mesebeli

tündérek emelték volna. Olyan szépet igazán nem lehetett látni az országban! Valóban királynak illő lak!...

Béla király Esztergomban meghallotta a nagy esetet. Megcsóválta a fejét.

— Canis mater! Mégis csak történnek csodák a világon! Jövő nyáron meglátogatjuk győri hivűnket...

Amde nem kellett addig várnia. Péter már májusban beállított a király udvarába. Nem akarták beengedni, pedig szép, új köntös volt rajta, de a gyűrű, ez a kis varázsló, minden ajtót kinyitott előtte. Ugy, ahogy azt ő felsége megjövendölé...

Leborult a király előtt.

— Szolgálataimat, életemet és véretem ajánlom felséges uramnak. Ne terheltesék tudomásul venni, hogy felépítettem Győr várát...

— Nagyon szép tőled, kedvelt hivűnk, hogy ilyen hamar elkészítetted a várat... Hallottuk már a csodát... Most tehát dűsgazdag emberré lettél.

Péter arca kissé elsötétült. Halkan felelé:

— Nem úgy, uram királyom! A vár a felségedé! Ami kincs megmaradt, az meg a felséges cselédkéké. Jó lesz nekik lovacsákra meg bársonyköntöskékre... Megélek én az anyjukommal meg Péterkével, Palikával a magam keze munkája után ezután is...

A király elbámult. Meghatotta ennek az egyszerű embernek páratlan ragaszkodása és hűsége. Főlemelte a térdelő jobbágyot és meleg hangon mondá:

— Jól van! Amit mondtál, tudomásul vesszük! A várat elfogadjuk, hiszen úgyis királyi birtokon épült. De épen királyi hatalmunknál fogva neked és utódaidnak adományozzuk tiz faluval egyetemben.

Péter szomorúan kérde:

— Hát nem kell felségednek? Hiszen még az anyjukommal is úgy tervezgettük, hogy az esztendő nagy részét ott töltik. Szép a vár és a Bükkből olyan jó le-

vegő jön, mintha megcukrozták volna. A nagy diófa helyett egész kis erdőt ültettem... Jövőre már lesz termésük is...

Béla király mélyen belátott a derék ember lelkébe. Megnyugtatta.

— Dehogy nem fogadjuk el! Egész házunk népével odamegyünk! Meg is mondom István palatinus uramnak, hogy tüstént készítsen elő mindent az útra. Én magam is lemegyek veled, de nekem haza kell térnem hamarosan. Mária királyné ellenben meg gyermekeim ott maradnak, amíg a Bükk fái lehullatják a leveleiket.

De már erre megcsókolta a király palástja szegélyét Péter. Csak még valami motoszkált a fejében.

— Hanem... hm... hm... ha meg nem sérteném felséges jó uramat, ne terheltesse nek kis kunyhómban meginni egy köcsög tejet... Lesz friss vaj és lágy, fehér kenyér is...

— Jól van fiam, jól van! De várj csak, még nem vagyunk készen...

Megrázott egy asztali csengőt. István palatinus lépett be. Mélyen meghajolt a király előtt. Ez valamit mondott neki diákul; Péter már azért sem tudta hogy mit, mert nagyon halkan beszéltek...

A nádor kiment, Béla király pedig jókedvűen és barátságosan mondotta Péternek:

— Ülj le abba a karosszékbe, várd meg a palatinust. Én addig aláírom a nevemet ezzel a lúdtollal ezekre az írásokra, mert sürgősek... Hát te tanultál-e betűvetést?

— Tanultam, felséges uram! Gyerekkoromban járt arra mifelénk valami deák az uraságtól. Kedvem volt rá, megtanított...

— Hát akkor a nevedet le bírod írni!

— Le én! Csak egy kicsit reszket a kezem, meg attól félek, eltöröm a lúdtollat.

A király elkacagta magát.

— Se baj! Majd kapsz mást...

A nádor visszajött. Írásokat hozott magával. Odatette a király elé. Ez átolvasztta őket, megelégedetten mosolygott.

— Bene, bene! Valde bene! Sed domine palatine! Quod dixi! Nagyon jól van... de amit mondtam...

István nádor intett Péternek.

— Jöjj velem!

Kimentek. Ott kint, a másik szobában már készen várta Pétert három szolga egy csomó fényes köntössel. Meg gyönyörű díszkarddal. Kucsmával... Ezt mind neki hozták. Tüstént föl kellett öltöznie beléjük. Szívesen tette, szép legény volt, érezte, hogy jól áll neki a skófum-himzésű mente meg a többi csillogó ruhadarab. Meg a kard! Azután ismét bementek a felséges úr elé. Béla király épen elkészült valami írásnak átolvasásával és odaintette Pétert. Látszott, hogy kedvére való vitéz.

— Jöjj közelebb, hívünk. Olvasd el ezt!

Péter odament, meg is botlott egy kissé a kardjában, de nagy baj nem történt. Ellenben az írást nem tudta elolvasni egyrészt, mert a cikornyás betűket nem ismerte, meg azután az egész diáknak volt írva, már pedig a derék jobbágy csak úgy félfüllel hallott valamit Livius nyelvéről. Hiába izzadt, nem ment sehogyse.

— Látom, hogy nehezen megy az olvasás. Nem nagy veszedelem az sem! Hallgass ide, majd elmagyarázom, mi van ide írva.

El is mondta a jó király. Se több, se kevesebb nem állott azon a vastag papíroson, mint az, hogy Béla király Péter jobbágyot a haza és az uralkodó iránti hűségének s áldozatkészségének megjutalmazásául nemesnek nyilvánítja törvényes örököseivel és élettársával együtt; nekik ajándékozta Győr várát tíz faluval s elrendeli azt

is, hogy Péter neve mától fogva Diósi legyen és hogy a nemesi címerében is legyen egy diófa...

— Meg vagy elégedve, hívünk?

Péter úr, mert most már urrá vált ő kegyelme, úgy érezte, hogy a világ elsötétül körülötte. Csak öltöztetett, szó nem jött ajkaira, ellenben a könnyei megereedtek. Letérdelt a földre és ennyit sutogott:

— Nem érdemlem meg, felséges uram! A király és a haza iránti hűség nem egyéb, mint kötelesség... De ha már így van, a jó Istenem áldja meg felséges uramat és egész házáat minden jóval. Hálásan köszönöm végtelen jóságát és esküszöm, hogy az utolsó lehelletemig hiven fogom házam népével együtt szolgálni...

— Köszönöm, édes fiam! Derék ember vagy, tudom, hogy nem csalatkozom benned... Most pedig szívesen látunk asztalunknál; holnap indulj haza, rendezkedjél be váradban, öltöztessed fel asszonyodat meg gyermekeidet úgy, amint az a nemes urakhoz illik és készüljél arra, hogy egy hónap múlva hozzád érkezünk...

A király beváltotta szavát. Egy hónap múlva fényes kísérettel meglátogatta Diósi Péter urat az új várban. Ott még más meglepetés is várt a várúrra. Béla király ugyanis egy estebédkor valamit sugott Mária királyasszony fülébe. Ez mosolygott és igent intett. A felséges úr fölemelkedett és néhány meleg szóval Péter úr érdemeit méltatván, elrendelte, hogy Győr vára a jövőben ama nagy diófára való kegyeletes visszaemlékezésül, no meg első derék tulajdonosa érdemeinek különös méltánylásául is ezentúl a «Diósgyőr» nevet viselje...

— Vivát! Vivát! Kiáltozták a magyar urak és sorba megölelték Pétert...

Béla királynak sürgős dolga vala Esztergom várban s ezért harmadnapra elutazott, Mária királynő ellenben négy kis gyermekével ott maradt s nagyon jól érezte

magát. Nem úgy volt, ahogy Péter uram képzelte, hanem amiként Anna asszony jósolta. A négy királyi gyermek versenyt szaladgált Péterkével meg Palival — már amennyire lábacskaik birták, hiszen Pali meg a kis Margit hercegnő még apró emberkék valának — István herceg meg Péter még a fára is felmászta. Egyszóval: az egész nyáron együtt mulattak és szégyen ide, szégyen oda, midőn az első októberi eső megeredt s búcsút vettek egymástól, a négy királyi gyermek úgy sírt, mint a záporosó. Csak az vigasztalta meg őket, hogy jövőre is eljönnek.

— De hamar jöjjetek — biztatá Péter úrfi István herceget.

— Már májusban itt leszünk!

— Jaj be jó lesz, akkor teszünk egy szép orgonakoszorút Margitka fejére...

Mintha sejtette volna a kis nebuló, hogy arra a fejecskére valóban koszorú illik. Mert hiszen ő volt az a nemes királykisasszony, aki később a Nyulak szigetén mint klastromi szűz éveken át ájtatoskodott, jótekonyságát messze földön ismerték, halála után pedig elnyerte a szentek örökké zöld babérkoszorúját s pálmáját...

... Mindent elmondtam, amit Diósgyőr újjáépítéséről tudok. Lehet, hogy itt-ott kissé többet meséltem a valóságnál, de hiszen ez nem baj. A fő dolog az, hogy Péter uramban a király és a haza iránti forró szeretet, hűség és áldozatkészség mintaképét tisztelhetjük, míg a világ világ lesz...

De nini, most veszem észre, hogy még volna mondanivalóm. Mert tudok én még egy *másik*, végtelenül kedves legendát is Diósgyőrről. Egy *másik* Mária királynéről meg egy ábrándos, nótáslelkű, acéloskarú, vitéz daliáról. Akiket... no, de nem kezdek bele, mert akkor megindul az új rege sorainak árja, pedig már éjfél van...

Majd máskor!...

EGER.

BALASSA BÁLINT.

Somoskő.

IDŐN ezt a szót, *Eger*, leirom, minden gondolatom odaszáll ehhez a régi várhoz. Képzeletemben megjelennek azok a hősök, akik vérük hullásával tettek tanúságot hazaszeretetükről. Dobó István, Mekksei István, Dobó Katica meg a többi egri nők! Kell-e fölemelőbb tudat annál, hogy Magyarország történetében a *nők* is történelemalkotó szerepet játszottak és így bevonultak az örök emlékezés pantheonjába. Jól ismerjük azt a hősi védelmet, ami a törökök 1552-ben elkergette Eger alól. Fogcsikorgatva menekült a pogány, mert hiszen Eger vára volt a központja a bányavárosok és általában az északi vidékek védelmének. Egertől keletre Szatmár, Ecsed, Kálló, Tokaj, Kassa, Szendrő, Putnok, Zaárd, Balog-Szádvár, Krasznahorka és Ónod, Egertől nyugat felé pedig Véghles, Csábrág, Selmec, Léva, Tapolcsány vonalában huzódott az a nagy védelmi vonal, amelyet a pogányok már áttörtek. Nem csoda, ha teljes erővel vetették magukat Eger várára és nem csoda, ha rettentő veszteségeik után onnan elvonulván, évek mulva ismét visszatértek és 1596-ban valóban elfoglalták azt. Ekkor már nem éltek az egri nők és Dobó István is megtért őseihez. Erről a magyar hősről eszembe jut, hogy nemcsak a hősök emléke maradandó, hanem a *hálátlanság* is. Dobó Ist-

vánnak is kijutott ebből a része! A császári udvar, intrikákra hallgatván, hűtlenségi perbe fogta a derék magyar urat, elfeledte, mit köszönhet neki és csak 1572-ben vette vissza ismét kegyelmébe. Dobó Istvánnak meg kellett alázkodnia, ősz fejét mélyen meg kellett hajtania a hatalmas császár előtt, sőt azt is megkövetelték tőle, hogy ennek kegyelmét térdre borulva köszönje meg. Meg kellett tennie mindezeket. Reszkető kezekkel írta alá azt a kötelezőt, amelytől megkegyelmezése függött és néhány hónap múlva megvasadt derék magyar szive, nem bírta sokáig a megalázásokat...

De nem erről akartam én itt beszélni. Más képek torlódnak elő lelkemben, színes szárnyú lepkék, pirosak és feketék egyaránt. A szerelemnek és az elmulásnak szimbolumai. Egy szépséges asszonyt látok Eger falai között, akinek lábainál forró szerelmet vall egy deli levente.

Losonczi Anna és Balassa Bálint! Az előbbi a temesvári hősnek és nagyasszonyunknak, Pekri Annának ragyogószemű, feketehajú gyönyörű leánya, a másik pedig az a magyar vitéz, aki az egyik kezében lanttal, a másikban karddal szolgálta hazáját és piros vére hullásával tett tanuságot arról, ami a magyarnál örök törvény marad, az idők végtelenségéig, hogy hazájáért örömmel hal meg...

... Somoskő várában nagyon vidám élet van. Balassa János uram és felesége, Sulyok Anna, magyaros szeretettel látják vendégeiket. Amit csak szemük, szájuk megkíván, mindennel ellátják őket és szekereikből kiszedik a kerekeket. Anna napját ünnepelek a vendégek. A vár kertjében két gyermek gondtalan örömmel kergeti a lepkéket és bujócskát játszanak a jázminbokrok alatt. Ennek a szép fehér virágnak illata megrészegeti a kis leányt és a fiút is. Losonczi Anna kilencéves, Balassa Bálint nyolcesztendő. Ekkor 1558-at írtak.

BALASSA BÁLINT.

A fiú kergeti a leányt, aki kipirult arccal és kacagva szalad előtte; Bálintka utóléri és szilajan magához szorítva megrázza, majd a földre teperi. A leány sírni kezd, könnyei peregnek és szemrehányóan tekint a fiúra.

— Ne sírj! — kiált Bálint szigorúan. — Pedig még csak nyolcéves.

Annuska tovább sír.

— Ne sírj, mert megverlek!

Annuska tovább zokog.

Most Bálint mintha észretért volna. Gyöngéden felemeli a leánykát a földről, szeliden magához vonja és megcsókolja a homlokát.

— Te kis csacsi, hiszen csak tréfáltam!...

— Gyerekek, jöjjetek ebédelni!

Losoncziné asszonyom szétrebbentette a két kis vadmadarat. Fölmentek az ebédlőszobába. Annuska letörtülte könnyeit...

Ettől a naptól kezdve a kis leány élete végéig arra gondolt, hogy a fiú szilajan és durván bánt vele, habár később gyöngédséggel halmozta is el; Bálint ellenben egész addig, amíg Esztergomnál hős lelkét kilehelte, nem tudta elfeledni azt a pihegő kis galambot, aki néhány pillanatig a keblén pihent. Mint valami édes fájó emlék uralkodott a lelkén ez a tudat. Megbűvölte, lebilincselte, kóborlásra, vitézi tettekre, nyugtalan életre sarkalta és ~~ez~~ *tette* Balassa Bálintot a magyar líra egyik leghatalmasabb, leglángolóbb lelkű művelőjévé... Amit a kis fiú csak úgy érzett, mint nagyon édes, nagyon kedves közelséget, azt az ifjú, majd később a férfiú, már mint a szerelem tökéletesen kinyílt virágát őrizte lelkében. Balassa Bálintot nem engedte nyugodni annak a kerti jelenetnek emléke. Ott virrasztott az álmaiban; Annáját látta utolsó leheletéig ébren, a harcok viharaiban, a cimborákkal való mulatozása közben,

mármoros éjszakákon, csendes elmerengésekben. Annak a feketeszemű és hollóhajú leánykának varázsa végigkísérte őt egész életén és míg egyrészt elvonta őt a kitartást és állhatatosságot követelő élettől, másrészt a legszebb dalokat termelte ki a szilaj ifjú és a pezsgővérű férfiú lelkéből. Hálásak lehetünk a nagy Losonczi leányának, mert tulajdonképen ő adta nekünk Balassát, mint Magyarország egyik legnagyobb, leglángolóbb lelkű költőjét. Az a boldogság, amivel őt Anna megajándékozta, ujjongásra készítette őt, viszont az a boldogtalanság, amit lelkében Annájától való elszakadása okozott, zsolozsmákra, panaszos versekre nyitotta ajkait. Ahány szép és igazán hangulatos verset írt, mindegyiket Anna szelleme és az iránta érzett forró szerelem hatotta át. Julia, Coelia, akikhez költeményeit intézte, csak álnevek. Julia és Coelia is ugyanaz a szeretett, sőt imádott valaki volt, aki megtermékenyítette a költő szívét, Losonczi Anna... És ha nem őhózzá, hanem máshoz intézte írásait, ezeken meglátszik az erőltetettség, a lélek és a szív hiánya...

... Elmult a kerti jelenet, régen elhervadtak azok a jázminbokrok, amelyek Losoncziné nagyasszonyom kertjében virultak; sokszor termettek új virágokat is... Sok minden történt azóta. A török egyre jobban terjeszkedett Magyarországon és őseink vérükkel írták meg a magyar nemzet legszebb hőskölteményét a várháborúk idejében. Minden daliára az a feladat várt, hogy siessen a végekre és ott erős karokkal, kopjával, kelevézzel, nótás ajkakkal úzze, vágja a törököt.

Balassa Bálint is elérkezett már ahhoz a korhoz, amelyben a pelyhezni kezdő bajusz a férfiút sejteti és amikor már neki is meg kellett mutatnia, hogy méltó őseihez és a Balassák vitézi hírnevéhez. De mielőtt megkezdte volna vitézi pályáját, újból odasietett, ahova szíve, lelke, minden vágya vonzotta. Ahhoz, akire őt a

jázmín édes, bódító illata különösen emlékeztette. Losonczi Annához sietett Somoskő várába. Ekkor már 1566-ot írt a krónikás. Bálint tizenhatesztendős volt, Annuska tizenhét.

Losoncziné szívesen látta a deli ifjút és mi tagadás, Annuska sem huzódzott tőle. Pedig még ma is nagyon élénken emlékezett vissza arra, hogy Bálintka azelőtt nyolc esztendővel milyen csúf, milyen erőszakos volt vele szemben.

— Bálint öcsém! — mondta a nagyasszony. — Helyezd magadat kényelembe. Annuska, Anna! Jöjj hamar! Nézd, ki van itt!

Losonczi Anna belépett a fogadószobába. Rápillantott az ifjúra. Szemeik fénye összevillant.

— Isten hozott, Bálint! Szép, hogy meglátogattál minket nagy árvaságunkban.

Balassa élénken felelte:

— Odasiettem, ahova a szívem huzott. Szeretlek, Anna...

A leány kissé elpirult, de nem közeledett Bálinthoz.

— És te? — kérde Bálint komoly arccal. — Te nem szeretsz engem? Hiszen tudod, hogy imádlak!

— Hagyjuk ezt, Bálint! Te fiatalabb vagy, mint én. Nem lehetek soha a tied.

Bálint kitörő daccal kiáltotta:

— De ha én úgy akarom, mégis az enyém leszel! Nincs az a pokol, amelyen keresztül ne törnék érted. Hiszen szép vagy, mint Vénusz, okos, mint Minerva. Egészen Cupido rabja lettem; te vagy a börtönöröm, édes szép Annám. Hallgass meg, légy a párom!

Anna nem felelt semmit. Figyelmesen tekintett Bálint arcára. Szép, egészséges volt a fiatal ember. Fekete bajusza most kezdett mutatkozni. Villogó szemei törhetetlen szilajságot, magasan fekvő szemöldökei és aránylag alacsony homloka állhatatlanságot, vastag

ajkai az élvezetek szeretetét árulták el. Anna szerette ugyan Balassát, de félt tőle és nem bízott benne.

Belépett a nagyasszony.

— No, miről beszéltetek?

— Arról — felelte mohón Bálint — hogy megkértem Anna kezét!

Losoncziné felkaczagott:

— Megbolondultál, fiam? Hiszen még alig pelyhedzik az állad!

Balassa haragosan rántotta meg mentéjét.

— Kegyelmed elfelejti, hogy nem a kor teszi az embert! Én már a gyulai végvár vitézei közt is megfordultam és három lóval szolgáltam Horváth Ferenc kapitány uram kardja alatt. Atyám gondoskodott arról, hogy ne maradjak parlagon! Emberséget is tanultam Batthyány Ferenc udvarában!

— Ugyan! — csodálkozott a leány.

— Ne zavarj! Hagyj beszélni tovább! A fegyverforgatást, vitézi játékot, lovaglást, vadászatot úgy értem, mint akármelyik végbeli vitéz! Már a pogánnyal is akadt verekedésem!

— Űgyes ember vagy, Bálint! — szólt a nagyasszony kissé komolyabban — de mégsem adhatom neked a leányomat. Várjatok. Ha szeretitek egymást, majd eljön mindennek az ideje...

— Kegyelmednek ide kell adnia Annát, mert szeretem! Sohase fogom eltérni, hogy a másé legyen!

— Jó, jó! Tisztelem, édes fiam, a hajlandóságodat, de mégis csak amondó vagyok, várjatok!

— De meddig? Attól félek, hogy van már valaki, aki kiűt a nyeregből! Ugy hírlík, hogy valami Ungnad Kristóf nevű ember...

— Hallgass! — szólt sietve Anna. — Ne beszélj róla tiszteletlenül. Ungnad uram derék, vitéz katona és még kapitány is lehet.

— Szeretted? Megkérte a kezedet?

— Egyikre se felelek. Ugy beszélsz velem, mintha jogod lenne a parancsolgatás.

Annuska megharagudott. Kisietett a szobából.

— Lásd, fiam — szólt szeliden a nagyasszony — te nem tudsz Annával bántani. Ő nagyon érzékeny és egy kicsit rátarti! Ha meg akarod nyerni a kedvét, ne légy erőszakos. Aztán meg te is olyan vagy, mint a többi Balassa. Szilaj és könnyelmű. Annát már elég csapás érte, hiszen alig maradt valamink Temesvár óta. Szegény jó uram felmentésére úgyszólván mindenemet odaadtam.* Ha nem tudsz a pénzzel bántani, koldusbotra kerültök.

— Ugyan, nagyasszonyom, hogy beszélhet így! Az előbb azt mondta, hogy még csaknem gyerek vagyok! Egy gyerektől még nem lehet azt kívánni, hogy olyan legyen, mint a tudósok vagy a tőzsérek. Ha van is valami féltelenség a véremben, ettől se fájjon senkinek a feje. Talán nem ilyen volt Wesselényi uram is? Mégis nagy ember lett belőle!

— Igaz, igaz! Az apád is derék vitéz, de ő vigyáz a javaira! Beszéljünk másról. Hogy vagytok otthon Divényben?

Balassa kelletlenül válaszolt:

— Jól. Hugaim, Mariska és Anna, még játszanak. Anyám és apámuram egészségnek örvidenek Hanem. .

— Hanem? — kérdé kíváncsian Losoncziné. — Feltűnt neki, hogy a fiú szemei villámokat szórnak.

— Hanem, várjon csak, Szkárosy uram!

— Ki az?

— Nem hallotta hírét, nagyasszonyom? Az atyám tisztartója. Épen a múlt hónapban volt három esztenedeje, hogy miatta jól elvert az atyám. No várjon csak, megkeserüli!

* Lásd az I. sorozatban: Temesvár.

— Ugyan, ugyan! Látod, már újra kitört belőled a vad erkölcs.

— Nem is hagyom magamon száradni! Hogy egy Balassát megverjenek egy Szkárosyért! De... mondja csak nagyasszonyom, nem üríthetnék egy kupa bort az egészségükre?

— Hogyne, fiam, hogyne! Hiszen mindjárt asztalhoz ülünk...

Néhány perc múlva ebédhez fogtak. Balassa jókedvűen mesélgetett vitézi tetteiről, egy kicsit segítségül hívta a képzelő erejét is; no mindegy; a két hölgy jól mulatott. A fiú sokszor nézett a serleg fenekére, úgy hogy az arca az ebéd vége felé már lángolni kezdett.

Losoncziné a sok élmény elbeszélése után kíváncsian kérdezte:

— Hát aztán, fiam, mondd csak, miért vert meg atyád Szkárosy miatt?

— Miért? Mert az öreg Szkárosy fősvény, mint valami vén kisasszony. Pénzt kértem tőle, egy agarat akartam megvásárolni és nem adott. Erre én megcibáltam az üstökét. Hahaha!... Az öreg megharagudott, bepanaszolt atyámnál és ő bizony nagyon elvert. Szégyeltem magam. Bosszút esküdtem a vén zsugori fejére. No, csak várjon!...

Annuska és anyja egymásra néztek. Balassa észrevette a kínos hatást és igyekezett sietve jóténni.

— Azért nem kell ám megijedni! Nem ölöm én meg Szkárosy uramat, tudom, hogy hűséges sáfárja atyám javainak. Hanem édes jó nagyasszonyom, ne habozzanak már annyit, mondja meg aperte, ide adja-e nekem Annuskát vagy nem? Ő már a tizenhetedik esztendejében van, be lehet kötni a fejét. Ha igent mond nagyasszonyom, jövő tavasszal meg is tarthatjuk a menyegzőt.

Annuska válaszolt:

— Nem, Bálint! Te jó fiú lehetsz, de fiatal vagy énhozzám. Mondj le rólam. Mindig kedvesen gondolkodok reád, de nem lehetek a tied.

— Hallgass! — rivalt a leányra a hevesvérű ifjú. — Nem téged kérdeztelek, hanem a nagyasszonyt. Ha ő idead nekem, akkor te neked nincs szavad...

— Nem úgy van, édes fiam — szólott Losoncziné. — Én nem erőltetem a leányomat olyanhoz, akit nem szeret igazán, mert nem akarom, hogy én legyek a boldogtalanságának okozója!...

— Hát jó! — felelt Balassa. — Látom, hogy bizalmatlanok irántam. Talán van is valami igazuk. Nem baj. Én várhatok. Szeretem Annát s azt akarom, hogy az enyém legyen. És az is lesz! Mert így akarom! Csak arra kérem nagyasszonyomat, ne ígérje oda senkinek. Én majd utána jövök egy-két év múlva, akkor majd másképen beszélnek! Hanem...

— Hanem? — kérde Annuska.

Balassa felnevetett. Kissé restelkedve mondotta:

— Kedves nagyasszonyom, ne terheltessek néhány dénárt kölcsönadni nekem. Elköltöttem minden pénzeimet, még arra se maradt, hogy a lovakat megvasaltassam. Már pedig messze van Somoskő Liptóujvártól...

Annuska arca fellángolt. Ő szégyelte magát az ifjú helyett.

A nagyasszony szemei is tágra nyíltak, minthogy azonban tudta, hogy a pénzt az öreg Balassa Jánostól, Bálint atyjától bizonyosan visszakapja, előzékenyen felelte.

— Te nagy haszontalan vagy, édes fiam! No de «juventus ventus». Megyek, hozok ötven dénárt! Elég lesz?

— Ha több nincs, az is elég!

Midőn Losoncziné eltávozott, Balassa odadobta magát a leány lábai elé.

— Annuskám, egyetlen Annuskám! Tudom, hogy nem sokra becsülsz, de azért mégis esdve kérlek, ne

SOMOSKŐ.

taszits el magadtól! Te engem a jó úton megtarthatsz Becsületes, hűséges férjed leszek és imádni foglak, amíg élek! Ne add másnak a kezedet! Édes Annám! Szeretlek! Szenvedek miattad. Ha nem leszel az enyém, sötét ködben járok és lépten-nyomon megbotlok. Te melletted pedig napsugár környez és utaimat színes virágok szegélyezik. Könyörülj rajtam, drága Annuskám! Légy az enyém! Várok, ameddig akarsz! Vitézi tettekkel bizonyítom be, hogy méltó leszek a nagy Losonczi és Pekri Anna leányához, csak légy a hitvesem...

A leányt meghatották ugyan a fiú forró szavai, hiszen érezte, hogy azok szívből jöttek, hogy azok őszinték. Megsimogatta Bálint fejét, sőt, midőn az reá tekintett könnyben úszó szemeivel, ajkaival homlokát is megérintette, de mégis határozottan, szilárdan felelte:

— Bálint, ma én még nem válaszolok semmit, de — mégse várj reám. Én úgy érzem, hogy nem teremtet minket egymásnak a jó Isten...

Losoncziné belépett. Összehúzta a szemöldökét, midőn észrevette, hogy Balassa Annuska lábaitól emelkedett föl, de — okos asszony lévén — nem csinált nagy kázust a dologból. Átadta Bálintnak az ötven dénárt, amit az ifjú örömmel tett a zsebébe, nyergeltetett és ellovagolt észak felé. Ott lent, Somoskő alatt még sokáig lobogott a fehér keszkenője és a szívében örökké ott égett a szerelem lángja...

Amint Balassa Bálint az egyik útkanyarodónál eltűnt, a két hölgy még sokáig beszélgetett.

— Derék fiú — szólta Losoncziné — és én szívesen is adnám reátok áldásomat. Igaz, hogy benne van a Balassák vére, de azí ellensúlyozza anyjának, Sulyok Annának, szelidsége és álmodozása.

— Igaza van kegyelmednek, anyám; én is jó szívvel veszem Bálint közeledését, de attól tartok, nem lennék vele boldog.

— Nem szereted?

— Erről nem is gondolkoztam. Rossz az előérzetem. Bálint pazarlásra és erőszakoskodásra hajlik.

— Talán. — Hát Ungnadot szereted?

Anna elpirult. Nem felelt. Majd kis idő múlva halkán válaszolta:

— Talán nem szeretem, de becsülöm. Nagy rangú tiszt, aki a császár embere, mellette biztos életem lesz.

— És arra nem gondoltál, hogy nem magyar? Egy Losonczi leánynak magyar ember hitvesének kell lennie.

— Hagyja ezt, anyám! Ungnad tud magyarul, becsül engem, a politikával nem foglalkozik, én nem nézem származását. Eléggé megpróbált már minket az élet, minek hajtsam fiatal fejemet a bizonytalanság és talán a nyomorúság jármába.

— De hiszen a Balassák gazdagok. Övék Divény, Végghes, Liptóvár meg más javak is.

— Tudom anyám; de csak addig, amíg az öreg Balassa János él. A két fiú, Bálint és Ferenc könnyen elveszthetnek mindent.

Losoncziné hallgatott. Érezte, hogy leányának igaza van. Őszintén megvallva, ő maga is féltette Annuskáját ettől a szilaj és álhatatlan fiútól, akit különben kedvelt. Épen mécsesgyújtás ideje közeledett, midőn a felvonóhídnál megszólalt a kürt.

Vendég érkezett.

A két hölgy az asztalhoz lépett és a félhomályban is felismerte az ékes köntösben és csillogó lovon a hídra lépő — Ungnad Kristófot...

Eger.

A végzet úgy akarta, hogy Ungnad Kristóf valóban oltárhoz vezette Losonczi István Annuska leányát. Még pedig egy esztendővel azután, hogy Balassa Bálint Loson-

cziekat meglátogatta. Alig három esztendő múlva Anna és férje, aki nem volt már egészen fiatal ember, Egerbe kerültek, mert a király oda nevezte kapitánynak a derék császári vezért. Ugyancsak a végzet akarta azt, hogy Balassa Bálintot is oda hozta a sorsa, mert Eger vára volt abban az időben az ifjú daliák legjobb iskolája. Ott csaknem minden nap alkalmuk nyílt a vitézi tettekre, a kopjatörésekre. Balassa megérkezésének hírét Kristóf úrmondotta el nejének.

— Találd ki, mit hozok neked újságul?

— Nem tudom!

— Uj vitézünk érkezett, ötven lovas vezére. Ismered őt. Balassa Bálint.

Anna asszony kissé elpirult. Azonban minden zavar nélkül felelte:

— Valóban jól ismerem, még valami nagyon távoli atyafiság is van közöttünk. Legyen jó Bálinttal szemben férjem uram, derék levante ő, csak kissé szilaj. Aztán, — ha meg nem bántom kegyelmedet — arra is kérem, ne zárja be előtte házának ajtóit.

— Amig érdemes marad becsülésemre, úgy tekintem, mintha fiam lenne és még ma megmondom neki, hogy ne terheltessek megtisztelni házunkat...

Ilyen módon Balint és Anna ismét találkoztak. Már régóta nem látták egymást. Azóta Bálint egész férfiúvá fejlődött, meg is komolyodott — már amennyire ez tőle telt, — Anna szépségének virágai pedig teljes pompájukban virultak. Hollófekete haja, sötéttüzű szeme, piros ajka és királynői termete volt; ezek a külső tulajdonságok szellemességgel és állandó derült jókedvvel párosultak; mindezek Losonczi leányát Eger legszebb és legkedveltebb asszonyává avatták. Nem csoda, ha Balassa Bálint régi szerelme szinte örült lánggal föléledt. Többször volt alkalma Eger zöld mezőin vagy rengetegekben vadászni, agarászni. Anna asszony épúgy megülte pari-

páját, mint bármely levante. Ilyenkor nagyon szívesen látta maga mellett Bálintot, Eger deli vitézeinek legelsőjét.

Egy délután arra is alkalmuk volt, hogy bizalmasan csevegtek. Egyedül voltak Anna dolgozószobájában. Balassa lángoló arccal dobta magát az asszony lábaihoz úgy, mint évekkel ezelőtt Somoskőn. Átölelte az asszony térdeit.

— Anna! Édes Annám, szeretlek!

Az asszony nyugodtan fölkelte és így szólt:

— Ne feledd, Bálint, hogy én már másnak esküdtem örök hűséget. Ha vallomásaiddal üldözni szándékozol akkor váljunk el rögtön, örökre.

Azonban Balassa nem engedett. Megragadta az asszony kezét, csókokkal halmozta el azokat és így esengett hozzá:

— Ne légy ilyen kegyetlen hozzám, édes Annám. Nem kívánom én a bünt tőled, csak azt, hogy szeress és tűrj meg magad mellett, mint a hűséges kutyát. Még gyermek voltam, amikor megszerettelek. Azóta szerelmem irántad mindig jobban fokozódik szivemben; az életem legszomorúbb napja az volt, amelyen Ungnad Kristófnak nyujtottad kezedet.

— Hallgass, Bálint. Érzem, hogy szeretsz, nekem sem vagy közönyös. de ha már a sors így akarta, nem tehetünk róla. Én idősebb vagyok, mint te és a te féktelen természeted még mind a kettőnket bajba sodorhatott volna. Nem kalandokra vágyom én, hanem nyugodt, csendes családi életre; ezt férjem és két kis leánykám mellett megtalálom.

A dalia szemei szokatlan lángban égtek. Rekedt hangon suttogetta:

— Nem hiszem, hogy boldog légy! Téged az Isten *nekem* teremtet! Ha az enyém lettél volna, azt tehetnél velem, amit akarsz! Szelid ember volnék, takarékos, jó gazda. Hiszen sokat tanultam én is már az életből. Te

bizonyosan tudod, mennyire meglátogatott minket a sors! Atyámat perbefogták; menekülni kényszerült, szinte halálra keresték.

— Tudom, Bálint — viszonzá Anna most már melegebb hangon és megszorította a lovag kezét. — Tudom, hogy te is János úrral menekültél Lengyelországba.

— Igen, vele mentem! Nem vagyok én szívtelen. Hogy mennyire szerettem drága jó szüleimet — ha nem hallottad volna, megmondom — vigasztalásukra kiadtam egy fohászos könyvet.

— Ezt nem hallottam! Hát te írni is tudsz?

— De mennyire! Valami titokzatos erő lakik bennem, ami forrongásba hozza elmémet és szívemet. Az Istenhez és — *hozzád* sietek írásaimban. Ime, itt van egyik költeményem, amit már te hozzád írtam...

Anna asszony kíváncsian vette át a papírlapot. Halkan suttogetta, amint annak címét kibetűzte.

— *Aenigma*.

A szerelmes szív keserve volt ez, mert két hófehér hattyú egyikét egy ragadozó madár elragadta.

Midőn Anna végigolvasta a verset, Bálint csendesen suttogetta:

— Anna! Az az elrabolt hattyú te vagy, a ragadozó madár Ungnad Kristóf, az árván maradt hattyú pedig én vagyok. Ezért írtam az utolsó sorban magamról, hogy

...Óhajtja már csak halálát.

Anna asszony bizonyos büszkeséggel tette keblébe a papírszeletet. Két kézzel megragadta Balassa jobbját, és hálásan mondotta.

— Köszönöm, édes Bálint! A vers igazán nagyon szép! Nem is gondoltam, hogy tebenned, aki csak a lovaglásban, vadászatban, törökverésben találod minden gyönyörűséged, ilyen poétaérzelem lakozik.

— De csak akkor, ha rád gondolok! Te vagy az én műzsám, te ösztönzöl a költői munkásságra, te vagy az, aki megtermékenyítet lelkemet. Az egész életemen át hozzád fogok énekelni szerelmes, bánatos, kesergő dalokat.

— Bálint, édes Bálint, eddig is kedveltelek, de mostantól kezdve sokkal jobban becsüllek, mint eddig tettem. És, ha *előbb* tudtam volna azt, hogy lelkedben mélységes érzelmek lakoznak, akkor — talán ma, mint férjem állhatnál mellettem. De most... távozzál. Sötétetni kezd, nem akarom, hogy valaki együtt találjon minket.

Balassa megcsókolta Ungnadné kezét és eltávozott.

A következő napok és hetek vidám szórakozásokban multak el. Ha a végek szolgálata megengedte, Balassa Bálint örömeit mulatott előkelő bajtársai között; pompás lovain beszáguldozta a vidéket és a dévajkodásokat sem vetette meg. No meg a zenés borozásokat sem. Ungnadék vendégszerető háza mindig nyitva állott a daliák és különösen Bálint előtt. Ilyenkor társasjátékot játszottak, derüs hangulatban töltötték az időt a fehér asztaloknál és gyakran táncoltak is. Az idő kellemes eltöltéséhez Balassa oda érkezése óta egy új programmpont is járult; tudniillik a fiatal költő gyakran és szeretettel olvasta fel addigi műveit.

Egy ilyen meghitt vacsora után Balassa Bálintnak kitörő jókedve volt. Énekelt, szavalt, táncolt. Valakinek eszébe jutott és elkiáltotta magát:

— Bálint járd el azt a juhásztáncot, amelyet a király ő felsége udvarában bemutatnál.

Anna asszony kíváncsian kérdezte:

— Mikor volt az?

— Amikor a lengyel száműzetésből hazakerültek, már tudniillik Balasssa János és fia Bálint. Ekkor Bálint az udvari ünnepélyen a király és a fejedelmi vendégek előtt olyan nagyszerű táncot mutatott be, hogy maga a felséges úr is el volt ragadtatva.

Anna asszony tovább kíváncsiskodott.

— Talán bizony ennek a táncának köszönheti, hogy a császár az *étekfogó* címet adta Bálintnak?

— Ugy van, nagyon jól tudja kegyelmed! Ez a fiatal ember még nagyra fogja vinni, ha csak el nem csúszik valami ostoba cseresznyemagon... No, de figyeljünk, kezdi már a táncot.

Bálint ritmikus zene mellett valóban táncolni kezdett. Nem volt ez olyan érzéki, groteszk ugrálás, aminőket manapság mindennap láthatunk, hanem a magyar temperamentum és az erő megnyilvánulása. Hirtelen leguggolt, majd egy szempillantás alatt a magasba szökken, azután az egyik lábát egészen egyenesen előredobva, a másikkal hatalmasat dobbantott és mindezt olyan könnyedséggel, mintha minden izma finoman járó apró gépekből lett volna összetéve. Midőn a hosszú táncot befejezte, még csak a fáradtságot jelző gyöngyök sem mutatkoztak homlokán.

— Éljen Bálint, éljen! Kitünő legény vagy!

Igy kiáltottak fel mindnyájan a bajtársai és szeretettel fogtak kezét a leventével.

Losonczi Anna a táncot érdeklődéssel nézte és mialatt a dalia valóban bámulatos mutatványait egyre fokozódó ügyességgel folytatta, a szép asszony lezárta szemeit és csaknem hallhatóan mormogta:

— Milyen kár, hogy elszettem a dolgot...

És Ungnad Kristóf egy nagy karosszékben nyugodtan simogatta őszülő fürteit. Arca fáradtnak látszott...

Midőn a vendégek a hangos mulatás után eltávoztak, Balassa, mint a háznak legrégibb vendége, még rövid ideig ott maradt. Amint mondá, nem akarta elrontani a háziak álmát, még egy két serleget óhajtott velük és az ő egészségükre kiüríteni.

Ungnad Kristóf néhány percre eltávozott, mert egy hírnök kereste fel. Bálint, akit a bor, a zene, a tánc,

de különösen Anna szemeinek varázsa mámorossá tettek, csak erre várt. Térdrehullva hirtelen megragadta az asszony kezeit és szenvedélyesen magához ölelte a gyönyörű nőt.

És Anna egy szempillantásig ellenkezés nélkül, sőt örömmel tűrte a dalia ölelését. De csak egy szempillantásig. Azután magához tért. Felugrott. Hidegen monda:

— Bálint, ígérd meg nekem, mindkettőnk boldogságára, hogy a lehető leghamarább elhagyod Eger várát...

Balassa összeráncolta homlokát. Alig hallhatóan suttogetta:

— Meg akarsz ölni, Anna? Elveszed tőlem a levegőt? Hiszen tudod, hogy nélküled nem élhetek! Ha Egerből eltávozom, akkor üthet utolsó órám; nincs többé semmiféle célja annak, hogy e földön éljek.

Ungnádné részvételt nézett a szenvedő férfitra.

— Bálint! Ennek így *kell* lenni, mert különben mind a kettőnkre a legnagyobb szerencsétlenség vár! Őszinte hajlandóságom kísér téged, bárhová távozol! Neked nem szabad meghalnod, mert te reád még nagy hivatás vár!

— És mi az? — kérde Bálint sötéten — hiszen az egész életemnek te vagy a tartalma, célja, vágya...

— Tévedsz!... Félreismered magadat! Te neked egyik kezeden a karddal, a másikban lanttal kell hazánkat szolgálnod! A te lelkedben a költészetnek színes virágai nyílnak, azokat át kell nyújtanod nemzedetnek! Csak akkor vehetsz búcsút a földi élettől, ha ezt a kötelességedet már teljesítetted.

Bálint könnyes szemekkel foglalt helyet egy karosszékben. Egy ideig hallgatott, majd nyugodtan nyújtá kezeit az asszonynak.

— Isten veled, Anna! Te parancsoltad nekem, hogy mint magyar lantos a költészetnek hódoljak; jól van, engedelmeskedem. De arról meg lehetsz győződve, hogy

verseim úgy mint eddig, vagy fohászok lesznek a Mindenhatóhoz vagy pedig azokban teneked fogok hódolni. Lehetséges, hogy nem mindig a te nevedet használom dalaiban, mert az nekem sokkal drágább, hogysem a világ elé vigyem, de vedd tudomásul, hogyha szépet írok, ha dalaiban forró szerelem fog csengeni, az csak a te nemes lényednek köszönhető.

Ungnad visszatért. Bálint búcsút vett a házaspartól és elsietett.

...Nem is gondolta a fiatal dalia, hogy Egerből való eltávozása csakugyan küszöbön áll. Rueber kassai kapitány ugyanis néhány nap múlva levelet küldött Ungnad Kristófnak. Ebben ezt írta a többek között:

«Kérem tehát kegyelmedet, küldjön segédhadat Báthori István erdélyi fejedelem ellen, hogy Békes Gáspár uram Miksa ő szent felsége kívánságára megbuktathassa Istvánt».

Ungnad Kristóf felszólította előkelő daliáit, ki volna hajlandó közülök egy jó csapat élére állva Békes Gáspárhoz csatlakozni.

Balassa Bálint habozás nélkül, szilárd hangon felelte:

— Én elmegyek kapitány uram! Küldjön engem a lovasok élén!

Ungnad elbámolt.

— Épen *te* hagysz el minket?

— Harci dicsőségre vágyódom, kapitány uram, ne terheltelessék vágyakozásomat kielégíteni.

Hej, ha Ungnad Kristóf belepillantott volna Balassa lelkébe! Micsoda sötétséget és keserűséget látott volna ottan. Megcsóválta a fejét és még bizonyos büszkeséggel is mondá:

— Jól van! Holnapután kétszáz lovassal indulsz... Kétszáz gyalogost pedig Bajai Kálmán fog vezetni.

Bálint tehát eltávozott Egerből. Magával vitte összetört szívét és hátrahagyott egy másik összetört szívet.

Küzdelmes évek.

A hadiszerencse nem kedvezett Bálint vállalkozásának. Kornis Gáspár uram szétverte a kis csapatot és mikor ez elszéledt, Hagymási Kristóf kővári őrsége csaknem tökéletesen megsemmisítette azt. Balassa mint az oroszán harcolt Hagymási emberei ellen, de hiába! Fejbevágták; elvesztette eszméletét. Hadifogságba került. Midőn magához tért, Báthori István ő nagysága közelében mint fogoly ébredt fel, Kőváron.

De csodálatos, a fejedelem a legnagyobb reverenciával ajándékozta meg a súlyosan sebesült fiatal magyar daliát. Őrizetére magát Hagymásit rendelte ki, akinek a felesége, Erzsébet asszony, Báthorinak atyjafia volt. Utasítást is adott neki:

— Kegyelmed, kedves öcsém, úgy viseli gondját Balassa Bálint uramnak, hogy még a hajaszála se görbüljön meg! Ha már kórságából valamelyest felépült, hozza le hozzánk Gyulafehérvárra, hogy közelebb legyen fejedelmi személyünkhöz...

Bálint erős szervezete nemsokára győzedelmeskedett. Már három hónap múlva olyan egészséges volt ismét, mint a makk és vigan mulatozott István fejedelem udvarában. Habár szívének sebét a visszaemlékezés mindig felszaggatta, azért bizony egy-egy futó ismeretséget nem vetett meg a forróvérű, huszonöt esztendő dalia. Gyulafehérváron találkozott távoli atyafiával Bebek Judittal, azután Altorjai Katával meg Csáki Borbálával, no meg a szép Toldi Mihálynéval. Jól szórakozott velük, sőt lantját is megszólaltatta. Hanem az is igaz, hogy ezek a dalok nem a fülemüle bájos csatogásai voltak, mint az Aenigma vagy azok a többiek, amelyeket szerelmének egyetlen igazi tárgyához, a szép Losonczi Annához énekelt...

...Bálint úrfinak nem volt bátorságos a helyzete Gyulafehérváron, mert a török mindig jobban unszolta István fejedelmet, szolgálatná ki a magyar foglyot.

Murad szultán és a nagyvezér egyre-másra irogatták a leveleket István úrnak, adná ki Balassa János fiát, mert az öreg nagyon sok borsot tört már az orruk alá és agyonkinozza a fogságba került igazhitűeket. Azonban Báthori tudta, mit kell tennie, hiszen a Sulyok-familia révén még rokonságban is volt a Balassákkal. Hamarosan válaszolt mindig a kérő levelekre.

«Szolgálataimat ajánlom kegyelmednek, nagy jó uram, de nem adhatom ki a Balassa János fiát. Bizony nehéz baja van neki, megütötték a hadban, megsiketült bele és a kórság is gyakorlatossággal üti el, úgyannyira, hogy sem élhet, sem halhat.»

Igy írt a derék fejedelem, pedig ekkor már Bálint úr vigan mulatozott az erdélyi szép asszonyokkal meg leányokkal.

De még sem lehetett sokáig a fejedelem udvarában tartani a veszedelmes magyar vitézt. Ezért elhatározta István nagyságos úr, hogy elviszi magával Lengyelországba, ahova őt királynak hívták meg. Ugyis történt. Az Urnak 1576-ik esztendejében március elején ötszáz lovassal és ezer gyaloghajduval elindult a fejedelem és már a hónap vége felé Balassa fiával együtt nagy pompával bevonult Krakóba. Báthori nagyon megkedvelte a nótás, táncos, kemény legényt, aki — legalább úgy látszott — vigan élte a világát a jópajtások meg a szép lengyel hölgyek között.

Hanem valóban csak látszólag!

Mert a szíve mélyén ott volt feledhetetlen Annájának képe. Ha mulatott, reá gondolt. Ha éjfélután víg vagy szomorú nótázás közben gyakorta elmerengve nézett maga elé, mindig csak Losonczi Anna szép arcát látta. Ha verseket írt a lengyel asszonyokhoz, meg

leányokhoz, ezt csak azért tette, mert dalolnia kellett, de nem a szívéből szóltak ezek a dalok! Mert az ő párja ott volt messze, Magyarországon, Eger várában. És még messzebb vetette tőle a sors, mert hát ki tudja, lehet-e valaha az övé Ungnad Kristóf hitvese. Aztán meg az elválás keserűségét még az is növelte, hogy Anna asszony vagy semmit, vagy pedig semmitmondó irásokat küldött a költőkatona esengő, szép leveleire, dalaira...

Nagyon neki búsult Bálint úr Anna látszólagos hűtlensége és közönye miatt. Aztán egyéb gyötrődés is kínozza lelkét. Hazulról rossz híreket kapott. Atyja betegeskedik, anyja már nem bírja az ápolást. Addig-addig emésztette a hazavágyás a daliát, hogy egy szép napon odaállott a lengyel király elé alázatos instanciával.

— Felséges uram, engedjen nagyságod haza engemet!

— Elment az eszed? Hát nincs itt jó dolgod? Nincsenek szép paripáid? Vagy talán a munka öl meg? Vagy a multság hiánya?

— Nem, nem felséges uram! Hiszen jó uramról, mansvetudus fejedelemről, meg a királyné asszonyról is csak jót mondhatok. Ilyen gyönyörűséges és nyugalmas életem soha sem lesz, ha száz évig éltet is az Isten!

— Hát akkor miért untad el annyira magadat?

— Bánt a honvágy! Apámuramról rossz hírek keringenek. Szeretnék otthon lenni, mielőtt lefognak a szemeit, mert attól tartok, ha a család tutora Imre nagybátyám fia, András lesz, akkor ő kegyelme mindenünkből kiforgat. Meg aztán... Meg aztán — de ne vegye tőlem rossz néven felséges uram — még gyanuba is keveredhetik apámuram, mert itt vagyok a lengyel király udvarában. Hiszen legjobban felséged tudja, hogy ezt nem jószívvel veszi a császár...

Báthori elkacagta magát.

— Ebben igazad van, öcsém! Mert — szó ami szó —

tulajdonképen én ütöttem el őt a lengyel koronától... Hát jól van! Látom, hogy szereted az atyádfiait, megengedem, hogy elmenj. Ha akarod, holnap indulhatsz is. Lovakat, kísérlőket annyit kapsz, amennyit akarsz... Azután...

Balassa kíváncsian nézett a király becsületes, szép szemeibe. Ez néhány pillanatig nem felelt, csak jószágon mosolygott. De végre mégis csak befejezte mondkáját.

— Azután, kedves öcsém, ha véletlenül Egerbe is elkerülsz, megmondhatod Ungnad Kristófnénak, hogy atyafiságos szeretettel gondolunk reá. Azt hiszem, ismered?

Bálint a füle hegyéig elvörösödött, pedig nem volt gyáva legény.

— Ismerem — mormogta.

Báthori újból nevetett.

— Eredj, eredj! Tudom én jól, honnan fú a szél! Irj szép verseket Anna asszonyhoz, de vigyázz, ne nagyon nézz bele a ragyogó fekete szemeibe, mert még jobban megigéznék. Csak attól félek, ha Ungnadné asszonyom hírül veszi a te csapodárságodat, rád se néz többé!

— Nem vagyok én csapodár, felséges uram, csak szomorú. Búbánatomban mulatok és foglalkozom a szép lengyel asszonyokkal meg leányokkal, de higgye el, nagy jó uram, úgy tekintem ezek pillantásait, mint a hold fényét. Világítanak, de nincs bennök semmi melegség. Már pedig az én szívem, lelkem erre vágyik.

— Értelek, öcsém! Igazi magyar vér folyik ereidben. Jó katona vagy, de szeretni is mélyen tudsz! Most elbocsátalak! El ne felejtkezzél rólunk és ha valami szépet írsz, küldd el ide is...

— Szolgálataimat ajánlom nagy jó uramnak, méltó leszek hajlandóságaira! Az én Istenem áldja meg királyné asszonyommal együtt!...

Másnap elindult. Danckától, mert ott tartózkodott

1576 őszén, a jópajtások nyolc mér'földre elkísérték a derék magyar vitézt. Hosszú út állott előtte, nem csoda, hacsak a következő év közepén érkezett haza Liptó-újvárra. Elkésett. Atyja május elején megtért őseihez a családi sírboltba, anyja pedig, az áldott lelkű Sulyok Anna, szintén eljegyezte már magát a nagy kaszással. Köhögött. Hosszú fekete fátyollal várta fiát. Sírva ölelte szívéhez.

— A jó Isten mégis hazavezérelt! Leányaimmal mindig imádkoztunk éretted, édes jó fiam. Csak hamarabb jöttél volna, míg atyád életben volt. Szegény, annyit emlegetett, hiszen te tudod, mennyire a szívéhez nőttél. Ferenc öcséd se lehetett itthon az utolsó perceiben, messze kint tanul Pádovában...

— Most már itthon maradok, édesanyám. Átveszem birtokainkat és hűségesen sáfárokdom.

— Biz az jó lesz, Bálint, de nem tudom, hogy veszed el javainkat Andrástól. Mert ő a tutora a családnak.

Balassa homloka redőkbe borult. Haragosan mondá:

— Hát mégis jól sejtettem! Ha itthon vagyok, atyám nem bizza birtokainkat erre a számító és ravasz emberre! Meglássa, anyám, ez az ember mindenünkből kiforgat.

— Eleget mondtam én apátoknak, de nem hallgott reám. Hanem az is igaz, hogy úgy befonta szegény öregemet, mint a pók. Most rajtad áll a sor, hogy visszaszerezd, amit apátok átruházott András uramra.

Meghitt beszélgetésüket kedves látogatás szakította félbe. Két sugárnövésű, szép fiatal leány lépett a szobába. Bálint kitörő örömmel ölelte meg őket.

— Édes hugaim! Hogy megnőttetek, milyen szépek lettetek! Nem is tudom, melyik a szebbik közületek, Anna-e vagy Mária? Talán bizony már valami szerencsétek is akadt?

A két leány, Bálint nőtestvérei, forró szeretettel viszonzták az ölelést és szemérmes mosolygással feleltek a levente utóbbi kérdésére.

— Mi jut eszedbe, messze vagyunk még attól!

— Hát iszen — mosolygott az édesanya — annak is elérkezik ma-holnap az ideje. Nekem van valami reménységem Bánffy János és Forgách Miklós uraimhoz. Ugy-e, leányok?

— Ugyan, anyám, mi jut eszébe — szólt a két leány egyszerre, de — mindketten elpirultak.

Most kaparás hangzott az ajtón. Mariska kinyitotta a kilincset. Hatalmas vadászkutya ugrott be. Egyenesen Bálinthoz sietett és kedveskedő vinyogással nyalta annak kezait és arcát. Megismerte gazdáját.

— No-no, te bolond Diána, hát nem felejtettél még el?

A kutya hűséges szemeit Bálintra vetette; csaknem megszólalt. Annuska nevetve mondá:

— Látod, Bálint, téged még Diána sem felejtett el. Téged mindenki szeret! De azért mégis haragszunk reád, hogy olyan sokáig voltál távol tőlünk. Hanem most már mesélj, mondj el mindent, ami veled történt.

— De semmit se hallgassál el, érted, semmit — tette hozzá Mariska hamis mosollyal.

Az est barna szárnyával lassanként betakarta a szobát. A kedves félhomályban Bálint mesélni kezdett. Elmondott mindent, kezdve az egri mulatozásoktól a danckai búcsúig. Midőn megsebesülését és fogságba kerülését is előadta, a jó édesanya és a két nővére egészen odasimultak hozzá.

— Édes Bálintunk, csakhogy megvédett a jó Isten!

Diána ott feküdt Bálint lábainál; minden szavára, mozdulatára figyelt.

— Aztán — kíváncsiskodott Mariska — irtál-e valamit? Mert te szereted az irodalmat.

— De mennyit! Sok nyugtát írtam a tőzséreknek, mikor pénzzavarban voltam!

— Ugyan, Bálint — felelte durcásan Mariska — neked nincs egy komoly szavad sem! Másra vagyok én kíváncsi, mert azt, hogy a pénzzel nem tudsz bánni, amúgy is jól tudom.

— No, ne haragudj, édesem! Egyebet is írtam ám én! Sokat fordítottam latinból, rengeteget olvastam görög és latin mondákból, sőt Aeneas Sylvius egy nagy munkájának lefordítását is megkezdtem. Hogyha az Isten is úgy akarja, akkor szépen feldolgozom Ilosvai Toldi Miklósát...

— Szerelmes verset nem írtál? — dévajkodott a csintalan Annuska.

— Dehogynem, de mennyit! Minden szép asszonyt és leányt megénekeltem, akik Báthori uram erdélyi meglengyelországi udvarában voltak.

Mariska fojtott hangon kérde:

— Csak azokat? Az itthoniakról megfelejtkeztél?

Erre a kérdésre Bálint nem felelt. A szobában csend volt. Lassanként teljesen besötétedett. Balassáné nagycasszony halkán köhögött, majd fölkel.

— Behozom a mécset, gyermekek...

Amint édesanyjuk kiment, Bálint aggódva kérde:

— Anyánk beteg! Hívtatok már doktort?

— Már volt itt Castullus uram, aki Bolognából került ide. Megnézte anyánkat és semmivel sem biztatott. Nagyon megviselte szegényt édesatyánk elhunyt. Vigyázni kell, hogy meg ne hüljön, mert könnyen elpusztulhat ő is és akkor mi lesz velünk...

— Vigyázzunk reá — szólt Bálint — mint a szemünk fényére! És ha a jószágos Isten mégis magához szólítja, itt vagyok én atyánk helyett.

Balassáné behozta a mécset. Leültek az estebédhez, mely alatt a kedves, meghitt családi hangulat melege

mindnyájuk szívét áthatotta. Sok mindenről beszélgettek. Többi közt Balassané és a leánya elmondták édesatyjuk temetését.

— Sokan voltak? — kérde Bálint.

— Ó, de mennyien! Még Divényből is jöttek részvevők. Egerből is.

— Kicsoda? — türelmetlenkedett Bálint.

— Ungnad Kristófné a férjével és két leányával. Bálint felfigyelt. Mohón kérdezte:

— Losonczi Anna?

— Igen. Szegényre azóta nagyon nehéz napok jártak.

— Miért?

— Alighogy hazamentek a temetésről, egyik szép leánya a másik után forrolázba esett és kétszer huszon-nég óra múlva mindketten elköltöztek az élők sorából. Képzelheted, Bálint, a szegény asszony bánatát.

— Rettenetes! És én erről semmit sem hallottam!

— Nem is hallhattál, édes fiam, mert akkor már uton lehattél Dancka felől.

Bálint búsan felelte:

— Szegény, szegény Anna. Meglátogatom őket.

— Jól teszed, fiam, de akkor sietned kell, mert Ungnad uramat a király horvát bánná nevezte ki és nemsokára Zágrábba utaznak.

Bálint az ajkába harapott. Halkan mormogta:

— Hazajöttem és a sors épen most szakít el attól újra, aki álmaim tárgya volt s aki miatt nem voltak álmaim...

— Hogy érzi magát különben Anna asszony? — kérdezte rövid szünet után.

— Jól. Szép. Talán még szebb, mint valaha volt, pedig már a huszonnyolcadik esztendejét tapossa.

— Nem említett engem?

— De igen. Azt kérdezte, hazajösz-e valaha. Hanem most jut eszembe, édes fiam, hogy Bornemissza, a te

régi tanítód, a «Füveskertecskét», amit vele csináltál, átadta vigasztalásul Losonczi Annának. Ezzel a szép írással jelezni akarta ennek a bánatos asszonynak, akinek lelki óhajtásai voltak, hogy nemsokára megjön az is, akinél jobban, méznél édesebb, zengzetesebb szavakkal ebben a korban senki vigasztalni nem tudott. Te rád célzott Bornemissza.

— Igazán? Ezt mondta rólam Bornemissza?

— Ezt, fiam! Nagyra becsül még ma is téged Péter prédikátor uram.

Az estebédet befejezték. Még egy ideig együtt maradtak, azután nyugovóra indultak. Bálintot hevesen magához szorította édesanyja és könnyes szemekkel mondotta neki:

— Csakhogy visszavezérelt a jóságos Isten! Vigyázz magadra, fiam, maradj itthon, ne keresd már a kalandokat, légy gyámolítója két hugodnak meg nekem is, ameddig élek. Ugy sem tart sokáig.

— Ugyan, édes jó anyám, ne beszéljen így! Még hosszú élet áll előttünk. Férjhez adjuk Mariskát meg Annát és anyám felváltva fog nálunk lakni. Még a széltől is óvjuk.

— Ó, nem, fiam! Én tudom, hogy nemsokára elmegyek atyátok után...

Még egy csók, még egy ölelés. Azután mindenki szobájába tért.

Bálint leült az asztalához és belebámult a mécsesbe. Elővette írásait. Szívében az Anna iránti szerelem olt-hatatlan lánggal dobogott.

— Most érzem csak igazán, amikor nem vagyok messze tőle, hogy — ő az én forró lángolású napom. A többiek csak apró, verőfény nélküli bolygócsillagok voltak...

Elővette mindazokat a verseket, melyeket Annához és a többi asszonyhoz, leányhoz írt.

— Csak azok érnek valamit, amelyekben őt énekeltem meg.

Egyik versének néhány sorát újra meg újra elolvasta:

Anna személyének drága ékessége,
Szabadságomat már magamtól elvette...
Rabságra vetette.
Kinlódom érette, vette is eszébe...

Látja szerelmemet, hozzá hívségemet:
Ez jelenti, hogy ő sem gyűlöl engemet...
De azért éltetemet
Szüntelen kínozza büntelen fejemet...

Jót várnék ő tőle, de ő csak gonosszal
Fizet külön, különféle sok kínokkal...
Kegyetlen válasszal,
Kivel engem megöl gyakorlatossággal...

— Csakugyan így volna? — töprengett Bálint. — Nem hiszem. Igaz ugyan, hogy velem csak játszott, tetszett neki, hogy epekedek érette, de — nem szeretett igazán... Talán egy kicsit akkor, amikor Egerben elváltunk. De aztán elmúlt a mámore, mint a harmat nyári délelőtt. Nyomtalanul elszállt. Hacsak egy kicsit szeretett volna, nem hagyja esengéseimet válasz nélkül. Igaz, igaz, hogy férjes asszony, de Ungnad Kristóf nem tiltotta meg az asszonyának, hogy nekem, akivel atyafiságos viszonyban is van, néha-néha egy-két jó szót írjon. Most még rosszabb. Meghalt a két gyermeke. Elköltöznek Zágrádba. Mit keresnék én Egerben?... Mi lesz velem? Anna nélkül nem élhetek... Más asszony közelségét keressem? Nem kell nekem senki. Én Istenem, bizony megvertél engem...

Árnyéknak tetszik már e világnak szépsége,
Nálam te kívüled álom gyönyörűsége.
Lelkem könnyebbsége,
Te vagy reménysége,
Választott édessége...

Bálint felugrott. Összecsapta írásait, eloltotta a mécset és lenyugodott. Még hosszú ideig töprengett a multon, a jelenen, a jövőn, de gondolatainak minden fonala ismét odatért vissza, ahonnan elindult, — Lósonczy Annához...

Másnap rossz kedvvel ébredt fel. Az idő is megfelelő hangulatának. Esett a hideg eső. Egy ember levelet hozott.

— Ki írta? — kérde Mariskától.

— András bátyánk. Neked címezte.

— Nekem? Honnan tudta, hogy itthon vagyok?

— Ki tudja azt! Már hallotta, hogy elindultál Danckából.

— No lássuk, mit ír.

Feltörték a pecsétet és elolvasták András úr cikornyás betűit. Bálint keserűen felkacagott:

— Azt akarja a ravasz bátyánk, hogy házasodjam meg.

— Ugyan? Talán bizony kommandál is valakit?

— De mennyire!

— És kit?

— Krusith Ilonát.

— Krusith János uramnak, Korpona egykori kapitányának leányát?

— Igen!

— Hisz ez nagyon jó! — tapsolt örömeiben Mariska. — Krusith uram a bécsi udvar nagyon befolyásos embere és Ilonára szép jószágok várnak.

— Épen ez a baj! Szegény legény vagyok én neki; legalább is addig, amíg András bátyánk ki nem adja a jussunkat.

— Már pedig az nehezen fog menni.

— Aztán meg attól is tartok, hogy Krusith uram nem szívesen veszi az én közeledésemet. Én a lengyel király híve valék és az, mint aulikus főembernek, nagyon fájhat ő kegyelmének.

A dolog tehát abbamaradt, de András úr sietett. Jól számított ez az előrelátó, ravasz ember, hogyha Bálint és Ilona házasságot kötnek, akkor a gazdag feleség felejteti azokat a birtokokat, amelyeket András úr, mint tutor magának lekötött. Meg aztán hatalmat is kaphat a királytól Krusith uram révén. Tehát újból írt egy rimánkodó levelet Bálintnak, nagyon is a szívére kötvén, fontolná meg a dolgot, ne habozzék, kérje meg Ilona kezét. Bálint azonban most sem sietett. Leült és szép, hosszú epistolában írta le, amit érzett. Minket csak a következő sorok érdekelnek különösebben.

«Éltig való szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak, bátyámnak. Istentől kívánok kegyelmednek mindazokkal, akikkel kegyelmed kívánja, minden testi, lelki jókat... Bezzeg hasznos volna az Ilonával való házasság, azt gondolom, de én nem hihe-tem, hogy Krusith uram ide adná, ezért pedig, ahogy mint értem, *németnek tartja a leányát* és nekem igen vékonyfüstű konyhám is vagyon, amíg bátyámuram vissza nem bocsátja jószágainkat... Isten éltesse kegyel-medet! Datum ex Ujvár 29. Septembr. Anno 1577.»

Az öreg Krusith úr megneszelte a dolgot. Alkalmat adott Bálintnak és Ilonának, hogy találkozzanak, mert nem akarta Andrással kiélezní az ügyet, de viszont Ilonát is kötött marsrutával ruházta fel. Bálint hevülő szíve meggyuladt egy kicsit, írt is egy szép verset Ilonához, de egyéb nem történt. Krusith Ilonát valóban egy német ember, valami Dietrichstein Zsigmond vezette oltárhoz és így Bálint szíve újból szabadon doboghatott az ő édes mindenéért.

Csendes boldogságban töltöttek néhány hónapot az újvári ősi várban, de ezt a boldogságot megirigyelte a sors. Balassáné nagyasszony már októberben ágyba-került és a következő esztendő tavaszán őt is elvitték férje mellé a hideg kriptába. Bálint két hugával könnyes

szemekkel, némán tekintett arra a koporsóra, mely — talán — életük utolsó reménységét takarta...

Amennyire tőle telt, igyekezett Balassa András csalafintaságait ellensúlyozni. Ez a jóeszű úr ugyanis mindent elkövetett, hogy a János árváitól annyit szerezzen meg magának, amennyit csak lehet, de arra is vigyázott, hogy magát mindig úgy mutassa, mint szerető nagybácsit. Hanem ő volt az erősebb, mert Bálint inkább hajlott a könnyűvérűség, mint a takarékoság felé. Így aztán szinte észre se vették, a régi javak lassanként átjátszódtak András úr kezére.

— Csak legalább Hibbét meg Ujvárt tarthassuk meg — sóhajtott Mariska. — Hibbén nyugosznak édes szüleink, Ujvár meg legjobban a szivünkhöz van növe. Hanem tudod, Bálint, mégis kellene valamit elkezdeni, hogy hatalom legyen a te kezeden is.

— Erre már én is gondoltam, szerelmetes kis hugom. De addig nem lehet, amíg a királynak le nem teszem a hűségesküt.

— Hát tedd le!..

Bálint megfogadta hugának tanácsát. A következő évben, 1579 áprilisában valóban áttért a király hűségére és erre ékes latin nyelven ünnepélyes fogadalmat is tett. Nem sokkal ezután már látta is a foganatját az eskünek. A király beosztotta ismét a végek vitézei közé, még pedig újból oda, ahol már egyszer megmutatta jó kardját a pogányoknak. Egerbe. Hej, de megörvendett ennek Bálint! Hiszen Anna és öregedő férje még mindig ott voltak, még nem távoztak el Zágrábba.

Balassa ekkor huszonkilencéves volt. Szive még mindig tele dallal, szerelemmel; vére pezsgő, kalandra vágyó. A tétlenséget nem szerette, ezért, amint alkalma nyílt, azonnal lóra pattant és vitézi hírnevét gyarapította. Így 1580 elején Hatvan falainál küzd nemcsak

azért, hogy kardja becsületét megvédje, hanem hogy Anna hidegülni kezdő szívét újból visszahódítsa.,.

Mert, sajnos, a szép asszony már nem volt többé a régi! Két gyermekének elvesztése annyira hatott reá, hogy Bálint viszontlátása és esedező, szerelmes dalai majdnem hidegen hagyták. Midőn először találkozott annyi év után a daliával, valóban megörvendett ugyan neki, de azután közönyössé vált előtte. Bálint ellenben napról-napra jobban rajongott az ő édes szerelméért. Egyik gyönyörű verset a másik után írta hozzá, egyik kalandra a másik után vállalkozott, de hiába! Az asszony hideg maradt.

Bálintot ez végtelenül elkésérítette. Mulatozásra, kicsapongásra adta a fejét, sőt meggyűlt a baja sok hatósággal is. Anyagi viszonyai egyre ijesztőbbekké váltak.

Egy este játszott. Szerencsejátékot. Vesztett, sokat vesztett és nem tudta kifizetni! Mit tegyen? Ungnad Kristóf már leutazott Zágrábba, Anna egyedül szomorodott Egerben. Bálint bekopogtatott hozzá. Az arca feldúlt, tekintete sötét.

Anna megdöbbenve tekintett reá:

— Az Isten szerelmére, Bálint, mi van veled? Mintha megőrültél volna.

Bálint Anna lábaihoz vetette magát.

— Igen, megőrültem! Te okoztad! Hiába írtam hozzád a legszebb verseket, hiába tártam fel előtted a lelkemet, semmibe se vettél!

— De Bálint! Legyen eszed! Hiszen én nem szeghetem meg a hitvesi hűségemet!

— Nem is ezt akarom. Nekem elég volna, ha legalább olyan kedves volnál irányomban, mint amikor eltávoztam Egerből. Hiszen mindent, mindent csak érted tettem. Miattad estem fogságba, miattad sebesültem meg. Miattad siettem vissza Báthori királytól, pedig mellette jó sorom volt. Miattad hagytam el Ujvárt és

két hugomat. Miattad teszem kockára épségemet, életemet csaknem mindennap és te ezt hideg közönnyel nézed...

Anna nem felelt. *Csak* részvétet érzett a vergődő ember iránt, egyebet nem. Hagyta, hogy lábait átölelje, hogy saruit csókokkal illesse, de még annyit sem tett, hogy megsimogassa a fejét.

Eltelt néhány perc. Majd Bálint törte meg a csendet. Nyomorúságát érezve, halkán, szinte úgy, mintha gyónt volna, folytatta panaszát:

— Anna! Én már tudom, hogy te nem szeretsz engem. De tekintsd azt, hogy te vagy az én életem egyetlen reménye, öröme, gyönyörűsége. Eléggé megvert engem a Mindenható nagy szerelmemben. Mondtam már, hogy amit cselekedtem, érted tettem. Irtam, daloltam, harcoltam, mulattam és...

— És? — kérde Anna balsejtelemmel.

— És... és... vesztettem! Sokat vesztettem!

— Vesztettél? Bálint! Te megőrültél! Hiszen vagyondod legnagyobb része már eluszott, hogy ülhetsz le még szerencsejátékot is próbálni?

— Ezt is érted, ezt is miattad cselekedtem! És most úgy állok itt, mint valami becsstelen lator! Ha éjfélig ki nem fizetem tartozásomat, leszámolhatok az életemmel!

Anna fölkel, haját elsimította homlokáról, az ablakhoz ment és sokáig kitekintett a távoli erdők felé. Bálint egy falócán összegörnyedve ült, kezeit szemeire szorította és sírt, mint a gyermek.

— Bálint, ha igazat beszéltél, én segítek rajtad! Mennyivel tartozol?

Balassa, mint a vízbefuló a szalmaszálat, mohón ragadta meg a segítőkezet. Alig hallhatóan mormogta:

— Egyezernégyszáz forinttal!

Ungnadné tágranyilt szemekkel bámult az emberre. Kétségbeesve kérdezte:

— Lehetséges ez? Az Isten szerelméért, ha csak ugyan szeretsz engem, nem tudott téged az irántam való szerelmed visszatartani ettől a könnyelműségtől?

— Örült voltam, bolond voltam. Ha te nem segítsz rajtam, holnap már csak holttestemet láthatod viszont!

Anna hidegen válaszolt a férfi szavaira:

— Hogy megmutassam az irántad való hajlandóságomat, írk alá egy kontraktust, átadom a pénzt. Vissza-fizeted, ha lesz miből, de ahhoz ragaszkodom, hogy visszafizesd, mert én sem uszom kincsekben...

... Így terelődött Balassa Bálint és Losonczi Anna regényes szerelme az üzlet szürke világába.

Balassa még egy ideig Egerben maradt. Hős volt, igazi vitéz. Meg is írták róla később, hogy «Tizenegy nap vitt erős fegyverben. Annyiszor részesült a győzelmekben. És annyi kópja vitéz törésekben».

Az ötven lovas hadnagysága nem elégítette ki; többre vágyott. Mindig többször és többször távozott el Egerből, hogy szilaj vérét a török verésével lecsendesítse, a felsőbb uraknál folyton esengett, hogy nagyobb hatáskört adjanak neki, de hiába. Végre 1584-ben megkínálták 100 lovas hadnagyságával Léva várában, de nem fogadta el. Ott volt régi haragosa, Dobó Ferenc. Nem vágyott az ő kardja alatt szolgálni.

Losonczi Anna eltávozott Egerből, átköltözött Zág-rábba. Így aztán nem volt már semmi, ami Bálintot Egerhez kösse. Ott hagyta a várat. Azzal nem törődött, hogy mi lesz vele.

A sors meg akart rajta könyörölni, útjába hozta Dobó István leányát, Krisztinát, akinek férje a már elhunyt nagyon gazdag Várdai Mihály volt. Bálint sietve használta ki az alkalmat, megkérte a szép özvegy kezét és meg is kapta.

Ha hosszú krónikát akarnánk írni, bővebben foglalkozhatnánk azzal a valóban regényes kalanddal, amellyel

Bálint úr és fiatal hitvese Sárospatak várát ügyes csalafintasággal birtokukba vették, de minek időzzünk ennél hosszú ideig, hiszen úgy sem tudták a várat sokáig megtartani. Bálint és Krisztina nem voltak egymáshoz való, elváltak. A sok baj, az élet bizonytalansága meg az anyagi gondok annyira nyomták Bálint lelkét, hogy elhagyta a protestáns hitet és a katolikus egyház kebelébe tért vissza. Így a császár előtt valamivel kedvesebbé vált, a felséges úr sok perét meg is szüntette és valamelyes birtokában meg is erősítette.

Letört remények.

Telt, mult az idő. Ungnad Kristóf és még mindig szép felesége ismét visszatértek Eger várába. Kristóf uram azonban 1587 őszén csendesesen elhalálozott. Amint ezt Bálint meghallotta, azonnal leborult és hálás foháskodással fordult az egek Urához.

— Köszönöm neked, Mindenható Isten! Ebben is a te gondoskodásodat látom, hiszen most már mindketten szabadok vagyunk! Az én örök szerelmem tárgya most már nem tagadhatja meg szívét és kezét tőlem.

Kapi uramhoz, kedves barátjához levelet írt, ebben nagy boldogsággal áradozik:

«Ha a jóságos Isten karácsonyig éltet, úgy gondolom, nagy úr leszek».

De az öröm egére fellegek tornyosultak. Mintha a sors üldözte volna a szerelmes szívű költőt. Forgách Zsigmondban, aki Balassánál tizenöt esztendővel fiatalabb volt és aki már régebben sokat forgolódott Lósonczy Anna körül, Bálint úrnak hatalmas versenytársa akadt. A huszonkétesztendős apródban.

Balassa nem *ment*, hanem *robant* Egerbe. Azonnal felkereste Annát.

— Édes, szerelmes galambom! A jó Isten mind-

kettőnket szabaddá tett, add ide kezedet és szivedet a te hűséges szolgádnak!

Anna asszony kitérően válaszolt:

— Ne siessünk, Bálint. Csak nem régen temettem el szegény uramat.

— Jól van, Anna, várok. De ígérd meg nekem, hogy te is vársz reám. Ha aztán úgy érzed, hogy teher az élet egyedül, akkor csak egy szóval, csak egy betűvel hívj és én jövök. Becsülettel, hűséggel leszek a párod. Megígéred?

Anna kelletlenül válaszolt:

— Nem tudom, Bálint. Ma még semmit sem ígérhetek.

Azután, hogy a beszédet más irányba terelje, hirtelen folytatta:

— Inkább azt mondjad meg, írtál-e azóta, hogy nem találkoztunk, valamit?

Bálint keserű mosollyal vonta elő mentéje zsebéből verses papirjait.

— Itt van minden írásom. Vastag csomó, úgy-e? Es tudd meg, édes szerelmesem, hogy ezek mind neked, hozzád szólnak. Amik nem azok, el se hoztam, mert értéktelen irkafirkák. Nincs bennök se lélek, se szív.

Anna átvette az írásokat, de Bálint visszakérté.

— Add ide. Ha akarod, egyet-kettőt olvasok neked belőlük. Hallgass ide:

Tulajdona vagyok, szabad ő én velem.

Rabja vagyok, megyek, ha megöl is engem...

Vagy csak gyöttri lelkem?

Szabad! Itten vagyok! Övé szegény fejem...

— Látod, Annám, ez volt az első gondolatom, amint meghallottam özvegységedet. De hallgasd a többi. Minden betűbe belesírtam szívem vergődését, nagy szerelmemet.

Ó, te család világ, nyughatatlan elme.
Forgandó szerelem, változó szerencse!
Mire most szívemben
Új gyötrelmet hoztál eszem vesztésére?

— Igen, igen, Anna! Elvetted az eszemet! Amikor
pedig Danckában gyötrődtem utánad, így panaszkodtam:

Siralmas nékem
Idegen földön
Már megnyomorodnom.
Szívem meghervadt
Nagy bánat miatt,
Nincs már hova fognom...

Lakóföldemről,
Szép szerelmemről,
Mikor gondolkodom,
Jutván eszembe,
Ott én mit éltem:
Könnyeimet hullatom...

— Hej, Annám, édes Annám, csak én tudom meg
a jó Isten, mennyit szenvedtem éretted ott, István király
fényes udvarában is. A te szemeid megigéztek és nem
hagytak nyugodni...

Anna felkacagott.

— Ugyan, ugyan, Bálint! Ma hozzám írsz ékes rig-
musokat, holnap Judithoz, azután Ilonához. Talán azt
hiszed, nem tudom, hogy Krusith Ilona szőke haját is
versben magasztaltad? Hát Hagymásiné senki? Hiszen
őt is megénekelted! Csapodár vagy te, Bálint! Nem bírok
nem, nem merek benned bizni...

Balassa őszinte fájdalommal válaszolt:

— Rosszul ítélsz meg Anna. Nekem a költészet
életszükség, mint a harmat a virágnak. Ha más asszonyt
vagy leányt látok, írok, dalolok. De az igazi csak *te vagy*
és *te maradsz!* Te vagy az én napsugaram és te adsz
fényt a többieknek is, akik dalra nyitják az ajkaimat.

Te azonban kínozol, csak játszol velem. Hallgasd csak,
ezt versben is megírtam:

Ö tekintetében villámlik szerelem,
Mivel néha megöl, néha éleszt engem...
Örömré, bánatra csak ő a vezérem!

A szép asszony dévajkodva cibálta meg a dalia
haját.

— Bálint, Bálint! Ki tudja, kinek a bájai ihlették
meg a lelkedet, mikor ezt írtad.

— Csak kínozzál, Anna! Teheted, mert tudod, hogy
rabszolgád vagyok. De várj. Ezt is hozzád írtam:

Árnyéknak tetszik már e világnak szépsége,
Nálam te kivüled álom gyönyörűsége...
Lelkem könnyebbsége,
Te vagy reménysége,
Választott ékessége...

— Látod, Annám, így szeretlek én téged. Még addig,
amíg Ungnad urat a Mindenható magához nem hívta,
megértettem tartózkodásodat. Jól is tetted. Tudom, hogy
tisztá maradtál és ez még jobban hozzád fűz engem.
Bár vágytam utánad idegszálaim minden rezgésével, de
— büszke is voltam tartózkodásodra. Erről is írtam
valamit:

Hiszem, hogy nem lenne hozzám oly háládatlan,
Szerelmem jutalma tőle nem lenne tiltván:
Csak megismerhetne,
Sok kinom helyébe
Jóval lenne énhozzám...

Anna mosolygott. Kissé szánta Bálintot, de tudja
Isten, nem szánhatta rá magát, hogy kezét nyujtsa
neki. Hideg és közönyös maradt. Észrevette ezt Balassa
és rövid keresgélés után folytatta szerelmes vallomását.

— Tudom, Anna, hogy nem szeretsz. Kiolvasom én
ezt azokból a gyönyörű szemekből, amelyek — nem

tudnak hazudni. Szived hidegségét és keménységét bizony felpanaszoltam már sokszor. Hallgasd a következő sorokat :

Ó, megrepesztett
Kösziklák közt legelt,
Kietlenben született
Tigris nemem teremt,
Párductejjével nevelt :
Mire nem szánsz engemet ?
Elvesztetheted azt,
Híven, igazán szeret ?

— Láthatod, egyetlen Annám, hogy az én szívem mindenképen megszólalt a te irántad való nagy szeretetben. Dicsérlek, vágyom utánad, korhollak... Irtam olyan dalt is, amelyekben a versszakok első betűje a te drága nevedet adják... De nem untatlak tovább. Tudom érzem, hogy téged sem az nem indít meg, hogy vitézi tetteimtől hangos a környék, sem az, hogy mint költőt messzeföldön ismernek. Te hideg, jéghideg vagy...

Anna elkomolyodott. A költőkatona ilyen mély-séges és állhatatos szerelme végre is meghatotta. Kezét nyújtá Bálintnak és meleg hangon, halkán monda neki.

— Tudom, érzem, hogy szeretsz, te bolondos nagy gyermek. De én — nem bizom benned. Elismerem vitézi voltodat, elismerem, hogy szépen tudsz dalolni, szebben mint akárki más, de — engedj engem szabadon. Te könnyelmű vagy, javaid nagyrésztét már elvesztetted, megnősültél, elváltál. Nincs benned állhatatosság; nincs benned kitartás. Még azt se tudod, miképpen neveled fel kis fiadat.

Fiának említésére Bálint szemei felragyogtak.

— Anna, te elvesztetted gyönyörű leányaidat. Az Isten pótolni fogja őket, ha kezedet nekem nyújtod. Lesz fiad, egészséges, kemény legényke. És mivel te már fiúsítva vagy, hadd viselje majd a Balassa-Losonczy nevet...

Anna nem válaszolt. Gondolatai messze elkalandoztak és — ösztönszerűen megállapodtak annál a huszonkétéves, göndörfürtű ifjúnál... Bálint a hallgatást nem így magyarázta. Megsimogatta az asszony kezeit és ajkával érintette azokat. Anna szeliden, ámde határozottan elvonta azokat Bálinttól és csaknem ridegen kérdezte.

— Bálint! Te tartozol nekem 1400 forinttal... Itt van a kontraktus. Még eddig egy márka fénust se fizetél érte. Pedig nekem szükségem van a pénzre...

Balassa úgy érezte magát, mintha jéghideg vízzel öntötték volna le. *Az az asszony*, akiért ő az életét is odaadná, aki neki olyan valaki, mint a tengerészeknek a Madonna a vihar borzalmas csapkodásaiban, *az az asszony* most ebben e kedves, meghitt órában, midőn szerelméért és kezéért eseng — adósságát kéri vissza. Fölkelt és büszke tartással, nyugodt hangon felelte, ajkai azonban remegtek a felindulástól:

— Amint a véghlesi pert megnyerem, visszaadom pénzedet a kamatok kamatjával együtt.

— És ha nem nyered meg? — kérdezte hideg mosollyal Anna.

— Akkor... akkor csinálj, amit akarsz... Most Isten veled.

— Ég veled Bálint.

Kezéd nyujtá a daliának, de az — nem fogadta el... Hej, a Balassák vére forró, szilaj, dacos!

Eltávozott. Hazasietett Ujvárra. Ott meghallotta, hogy András bátyjuk megint egy lépést tett annak a céljának elérése felé, hogy minden vagyonukat magának kaparintsa meg. Épen jókedvében találta Bálintot ez a hír. Azonnal magához vett néhány kalandos természetű daliát és rárontott András úr birtokára. Földülta, felégette azt. Ebből természetesen új per és hosszú viszály származott, amiből megint csak Bálint húzta a

rövidebbet, mert ő se békélni, se egyezkedni nem akart, a számoláshoz, a takarékosághoz meg egyáltalában nem értett. De különösen nem bírt túljárni András úr eszén...

Midőn Bálint eltávozott, Anna elmélyedt gondolataiba. Lelkiismereti furdalást érzett; megbántotta azt az embert, aki valóban rajongásig szerette őt.

— Mit tegyek? — tépelődött. — Ha neki nyujtom a kezemet, úgy érzem, boldogtalanok leszünk, mert Bálint nagyon állhatatlan. Igaz, hogy jó vitéz, de a vitézi élethez se nagyon van kitartása. Az is igaz, hogy forró érzelmei dalra, költészetre ösztönzik. Ebben nincs párja Magyarországon. Az is igaz, hogy minden dalának én vagyok az igazi tárgya.

A szép asszony újból és újból átgondolta a multat és a jövőt. A multban ott látta magát ismét nagy kertjükben, a jázminbokrok alatt, ahol Bálint csúf és erőszakos volt vele szemben, de azután meleg szeretettel szorította keblére.

— Szilaj vér folyik ereiben! Igazi Balassa!... Attól is félek, nagyon félek, hogyha az oltáron túl leszünk, lassanként meg fog unni és akkor elhanyagol.

Ösztönszerűen odalépett a tükörhöz. Ez némán sugta neki:

— Még szép vagy, nagyon szép. Hajadba még nyoma sincs az ősz hajszálnak, pedig már túlhaladta a harminckilenc esztendő. De vigyázz, mert a negyvenedik évvel megjönnek az ősz hajszálak is! Ezeket nem szereti a dalos vitéz!...

— Mit tegyek? — Jó Istenem, mit tegyek! — Ott van Forgách is. Igaz, hogy szinte fiam lehetne, de rajong érettem. Komoly, takarékos, ifjú. Talán mégis csak jobb lesz ő, mert vagyona sem kicsi... Tudom már, mit cselekszem. Várok néhány hónapig. Ha addig Bálint kitart és nem hallok rossz hírt felőle, mégis megszánom, neki

nyujtom a kezemet. De he rosszul viseli magát, szakítok vele egészen...

Ugyis történt. Midőn az ifjú Forgách Zsigmond néhány nap múlva megjelent Annánál és formálisan megkérte a kezét, a szép özvegy nem nagyon biztatta.

— Nézze kegyelmed. Várjunk. Most virágzanak az orgonák. Várjunk addig, amíg a hárs lehullatja a virágait. Akkor jöjjön el ismét, ha érzelmei őszinték. Akkor megadom a végleges választ...

Bálint, mint a kivert vad, úgy érezte magát azután, hogy Anna úgyszólván elüldözte. Most már valóban nem volt hova mennie. Két huga férjhez ment, ahhoz a két úrhoz, akikről már hallottunk. Máriát Alsólindvai Bánffy János mester, Annát pedig Gimesi Forgách Miklós vezette oltárhoz, ők tehát kirepültek az ősi fészekből. De nem is telt már öröm abban, mert a Balassa Andrással való pereskedés vége az lett, hogy Ujvárt András uramnak ítélte oda a király. Más nagy baj is érte szegény Bálintot. Véghlest is elvesztette. Azt a fiskusnak adták.

— Nem marad más hátra, mint a hazátlan bolyongás — mondá elkeseredetten a jobb sorsra érdemes költő. — Most már semmivel sem törődöm. Anna elűzött. Vagyonomat csaknem egészen elvesztettem. Szüleim elpusztultak. A vitézi pályán érvényesülni nem bírok, hiába kérek kapitányságot, nem adnak... Bizony, kár volt visszatérnem István király udvarából, ott legalább voltam valaki és nem is szűkölködtem. A szüleim iránti szeretetnek meg Annának áldozata vagyok. Verje meg az Isten annak az asszonynak a hidegségét... Szeretem, most is szeretem...

Lecsüggesztett fővel gondolkodott. Újból tovább szötte terveit.

— Nincs veszteni valóm. Ha valamely nő az utamba kerül, nem térek ki előle. Sem a kalandok elől. Fiamról

majd csak gondoskodnak jó testvéreim, az én drága, szép Jánoskámról...

Elment a királyhoz és ott esedezett a szent felséges úr kegyéért.

— Uram, királyom, árván, semmi nélkül állok. Adj alkalmazást, hogy erős karommal, ha kell, megvédelmezzelek...

Rudolf unottan tekintett a daliára, sőt bosszankodott is, mert megzavarta asztrológiai kísérleteiben. De aztán mégis válaszolt:

— Meghallgattuk kérésedet. Érsekújvárra rendelünk. Jelentkezzél ott Ferrando Zamaria Specie de Casa kapitánynál, akinek egyúttal királyi pecsétünkkel ellátott irást is küldünk. Elmehetsz.

Bálint tehát Érsekújvárra került, Ferrando úr kardja alá. Sorsa azonban úgy volt megírva, hogy itt se lehetett maradása. Úgy történt ugyanis, hogy Ferrando úrnak igen szép felesége volt, aki már az első napoktól kezdve melegen érdeklődött a délceg magyar dalia iránt. Bár Bálint mindig a legnagyobb tisztelettel és tartózkodással közeledett az asszonyhoz, az ismeretségnek mégis rossz vége lett, mert Balassa András uramnak titkos emberei rosszat sugtak Ferrando fülébe. A különben is hirtelen haragú ember egyenesen felesége szobájába rontott.

— Pusztulj innen, céda teremtés!

A szép olasz nő térdreborult.

— Uram, édes férjem, hallgass meg, ártatlan vagyok, esküszöm mindenre, ami szent, a Madonnára és jelen meg jövő boldogságunkra.

— Semmi beszéd, semmi lamentálás! Pusztulj! Amit el akarsz vinni, elviheted. A lovak nyergelve, a kocsi befogva. Egy óra múlva ne lássalak itt. Menj vissza atyád házához vagy oda, ahova akarsz, ha beszennyezed házam becsületét azzal a magyar hadnaggyal, akinek a mai napon szintén kiadtam az útját...

Szomorú eset volt ez! Ferrando uram valóban elkergette a feleségét meg Balassa Bálintot is.

De nem azért folyt Bálintban lovagias őseinek vére, hogy a dolgot abbahagyta volna! Magához a királyhoz vitte az ügyet, ünnepélyes esküt tett arra, hogy kapitányának felesége ártatlan. Nem is lehetett reá semmit se bizonyítani. Így tehát, mert Rudolf is kívánta, Ferrando néhány hónap múlva visszavette feleségét, Bálint azonban nem térhetett vissza Érsekújvárra.

A hír olyan mint a madár. Száll, száll és ki tudja, milyen állapotban és hol állapodik meg...

A szép olasz asszony esetének hire is szállt, szállt és meg sem állott — özvegy Ungnadné asszonyom Egervári lakosztályáig.

Losonczi Anna beleharapott az ajkaiba.

— Hát így vagyunk, szép dalia? No várj!...

Leült kis asztalához, belemártotta a lúdtollat az ezüstkalamárisba és írt. Levelet írt — Forgách Zsigmondnak.

«Szolgálataimat ajánlom kegyelmednek. Amit mondtam, megtartom. Most már a hársak elvirágoztak; itt az idő, hogy kegyelmed újból meglátogasson, hacsak másmilyen módon nem határozott. Ha megtiszteli háza-mat, elhozhatja a gyűrűket is. Isten éltesse kegyelmedet. Datum in arce Eger, 29. Juni 1589.»

Forgách Zsigmond nem váratott magára. Fölvette a legszebb köntösét és harmadnapra már Egerben volt. Mire az őszirózsák az első bimbóikat mutogatták, az esküvő is megtörtént...

Losonczi Anna tehát másodszor és — most már utoljára elveszett Bálint számára...

Borzalmas volt ez a csapás a szerelmes költőkatonára. Keservében ismét dalolni kezdett. Ekkor születtek gyönyörű Julia dalai. Panaszkodik Anna (Julia) hűtlensége miatt. Az LV. versében így énekel:

Mi dolog, Uristen,
Hogv ez egy kegyesen
Kivül senki sem tetszik?
De mi oka vajjon,
Hogy csak ez asszonyon
Lelkem így hal, vész, esik?
Ezenkívül senkit
A lelkem nem áhít,
Noha érte kinlódik...

Midőn látja, hogy szerelmének tárgya most már
arra sem méltatja, hogy leveleire válaszoljon, fájdalmá-
ban így jajdul fel:

Én édes szerelmem,
Egyetlenegy lelkem,
Mi hasznom nékem élnem?
Ha semmit nem segít,
Jómra fel sem indít
Az én esedezésem.
Sok könnyörgésemre,
Szép leveleimre
Csak választ sem tész nékem...

Épen így kesereg szegény Balassa Bálint a Coelia-
dalokban is, mert hát Julia és Coelia nem mások, mint
Losonczi Anna. Már Coeliához írja a következő dalt:

Két szeme világa,
Életem csillaga,
Szívem, szerelmem, lelkem...
Kinek módján, nevén,
Szaván, szép termetén
Jut eszembe énnékem
Régi, nagy szerelmem...
Ki lőn nagy szerelmem:
Végy szerelmedbe engem...

Nagy bánatában visszaemlékszik Annára, akit most
már Coeliának nevez és így dicséri szépségét:

Támadtakor napnak
Mind holdnak, csillagnak,
Hogy enyészik világa:
Ugy mennyek, szüzeknek,
Mint a szép füveknek
Vész szépsége, virága,
Mihelyt közējük kél
Coelia, akinél
Égnek nincs szebb csillaga...

Ámde hiába dalolt, hiába kesergett a költő, Losonczi Anna elveszett számára. Tudta, érezte ezt Balassa Bálint s ezért nagy bánatában még megmaradt kis vagyonát átadta öccsének, Ferencnek s ő maga 1589 szeptember 29-ikén lóra ülve elbujdosott ebből az országból és Krakó felé vette az útját.

A határon megáll, mert nem tud anélkül búcsút venni a nagy Kriván zúgó erdőségetől, az égbenyuló havasoktól, a zöld pázsitoktól, amíg istenhozzádot nem mond szép hazájának. Dalba önti ki keservét. Mindent elfeledett már, csak — *Annát nem és magyar hazáját*. Csak most, a búcsú fájdalmas perceiben érzi igazán a kettő iránti mélységes szerelmét. Ő maga sem tudta, melyik a nagyobb, de a mindkettőtől való elválás égette a szívét... Fel is jajdult a határon, amint merengve visszatekintett a Kárpátok büszke ormaira:

Ó kedves nemzetem, hazám, édes felem!
Kivel szerelmes mind tavaszom, telem:
Keseregj, sirj, kiálts Istenedhez velem...
Nálad, hogy szeretlek, légyen e vers jelem...

Lengyelországban már nem István király ült a trónon s így Bálintnak sem volt ott annyi becsülete, mint régen. De még éltek jóbarátai, akiknél összetört szíve valamelyes megnyugvást talált. Foglalkozást is keresett, üzletekbe bocsátkozott. Így akadt is valami keresete, de kellett is neki a pénz, mert hazulról semmit sem kapott. András

bátyja mind a két Balassa-fiút kiforgatta már vagyonából. És a mélyérzésű költő fájdalmas szenvedéssel nézte a felhőket, amelyek Magyarország felől jönnek, meg a vándormadarakat, amelyek oda sietnek. Reménykedett. Hátha, hátha mégis történik valami csoda és a szép Anna majd csak ír neki és visszahívja magához, hogy szerető keblén végre kipihenje sok, sok év szenvedését, vergődését. Nem, nem! Nem történt semmi csoda. Anna nem írt egy betűt sem Bálintnak, aki még sem szünt meg egyetlen szerelmét szeretni. Gyönyörű verseket írt hozzá még ezután is, majd a Mindenhatóba helyezte minden hitét és bizalmát s lantját igen sokszor áthatotta a vallásosság mélysége és vigasztaló ereje...

Számkivetéséből 1592. közepe táján érkezett vissza. Nem bírta tovább. Hazáját és Annáját nem feledhette el. A határon leborult, könnyezve csókolta meg az első hazai követ.

— Édes hazám! Ismét itthon van bujdosó fiad! — fohászkodott csendesen...

Itthon rossz híreket kapott. Nem elég, hogy Ferenc öccse csaknem a nyomor szélén volt; nem elég, hogy a török nagyon mozgolódott, más, szörnyű csalódás is várt rá... Kapcsolatba került ugyan ismét Annájával, de hogyan! Az asszony beperelte ama bizonyos 1400 forint tartozásáért és kamataiért. Vajjon miért tette ezt Losonczi Anna? *Csak azért*, mert női büszkeségét még most is sértve érezte az olasz asszony miatt. Pedig hát, abból a kósza hírből egy szó sem volt igaz, Anna azonban a legrosszabbat tette fel a könnyelmű Balassáról...

Midőn Bálint hosszú vándorlás után végre haza-érkezett, Liptóújívába sietett, hol öccse tartózkodott. Mert igaz, hogy András úr ezt is elperelte tőlük, de a várból Ferenc még nem ment ki. Azonban András fiai már nagyon szorongatták őket. Tenni kellett valamit. Bálint a királyhoz fordult nagy szorultságában. Hosszú

instanciát írt Rudolf ő szent felségének. A többek közt így esedezett:

«Könyörüljön azért kegyelmesen ő felsége rajtunk és ilyen hirtelen és szertelen ne űzzön ki fészünkéből bennünket... És hazánkban se idegen, se Tüdérországba ne űzzön ki a felsége szárnya alól bennünket!...»

A kérő irásnak csak annyi foganatja lett, hogy a két fiúnak halasztást adtak Liptóújjvár végleges elhagyására. Azért még sem volt ott nyugalomuk. András úr fia sokszor rajtuk ütöttek és rendes harcokat vívtak velük.

Sanyarú helyzetében Bálint újból a királyhoz fordult, adjon neki jóra való állást. Nem kapott, mert Rudolf sem bízott benne. Kis hivatalt pedig Bálint nem vállalt. Így tehát ismét csak az üzletre adta magát. Sokszor lejárt Erdélybe jó «hamar» lovakért a hadseregnek. Késérő mosollyal mondotta egyszer Illésházinak:

— Én, mint vén cigány, csak cseréléssel élek ezután, mert látom, a jó királynak nem kellek!

Illésházi vigasztalta:

— Ne szomorkodj Bálint. Majd csak elérkezik a te órád is...

Megdicsőülés.

Igaza volt, Elérkezett az órája Bálint úrnak. Nemsokára bebizonyította, hogy szerelme nemcsak Annája, hanem hazája iránt is forró lánggal ég a szívében.

Megkezdődött ugyanis a hosszú török háború, amely tizenöt teljes esztendeig tartott. Szükség volt a magyar vitézekre. Bálint is kardot kötött és elindult a hadsereggel hírt, dicsőséget szerezni és — meghalni. Mint az oroszán küzdött. Egymás után kerültek vissza a török kezeiben levő várak. Fülek, Kékkő, Ajnácskő, Buják, Szécsény. Meghódolt Somoskő is, ahol Bálint egykor szerelemre gyuladt Annája iránt. Elszorult a szíve, midőn a felvonóhidon belépett a várba. Lesietett a kerbe. Föl-

kereste azt a jázminbokrot, ahol sok évvel ezelőtt megsértette, majd kiengesztelte azt a bájos kis leányt.

— Durva voltam hozzá. Talán akkor rontottam el a szerencsémet vele...

Keserű érzésekkel ment ki táborozó katonái közé és ott, mint a többi vitéz, neki adta magát a mulatozásnak. Legalább felejt... A hadakozásban nemcsak vitézsége, hanem szerencsecsillaga is fényesen ragyogott. Vele született hősiessége és hazaszeretete legendás tettekre ösztönözte. Divényt ő maga foglalta vissza a töröktől. Igaz, hogy nem volt benne nagy köszönet, mert a pogány, mielőtt kivonult volna a várból, mindent elpusztított. A hős Pálffy Miklós is nagyon megbecsülte a derék magyar daliát és nemsokára már a chiliarcha rangot adatta neki vagy másszóval: az ezredeskapitányságot. Történt pedig ez 1593 november 21-ikén.

Néhány hónap mulva nagy dologra vállalkoztak a császári csapatok. Esztergomot szándékozták visszafoglalni. Balassa is odament, mert nem birt elmaradni a nagyszerű vállalkozástól. Pedig valami gonosz sejtelem szállott a szívére, de nem hallgatott reá. Hanem ez mindig kínozza.

— Vigyázz Bálint, innen nem fogsz elszabadulni soha!... Itt *halni* nagyon sok esély van!

Bálint sóhajtva válaszolt:

— Mit bánom én! Az én életem célja számomra meghalt. A *második* szerelmemért, magyar hazámért, dalolva dobom magamat a halál karjaiba.

Ungnad Dávid uram volt a haditanács elnöke, ő fogalmazta meg a haditervet és Mátyás főherceg vezette a sereget. Ugyanaz, aki később Rudolfus után magyar király lett. Mátyás nagyon megkedvelte Balassát, sőt még kihallgatáson is fogadta.

— Derék vitéz, kegyelmed, ezredeskapitány uram! Ha bármit tehetünk érte, legyen bizalommal hozzám.

— Hálás köszönetemet fenséges uramnak. Most csak arra kérem, osszon be engemet a várat először megrohanó sereghez. Vágyom a hadi dicsőségre.

— Úgy lesz, kedves vitézem. Az első rohamnál ott akarom látni csapatai élén és ha a jó Isten úgy akarja, hogy valami baja történjen, akkor se feledkezzen meg rólam. Én se leszek feledékeny.

Bálint csakugyan az első volt az ostromlók között. A hazaszeretet és a hadi dicsőség utáni vágy hevítette becsületes magyar szívét. Mint az oroszlán, úgy küzdött; ahol az ő magasra emelt szablyája látható volt, ott nem hátrált egyetlenegy katona sem.

Az 1594. évben, a virágos május 7-én történt az első támadás, két nap múlva a második és 16-án, nepomuki szent János napján már a harmadik ostromot intézték a pogányok ellen. Ekkor már a keresztények birtokába került az alsóvár és az új kastély. Május tizenkilencedikén, egy csütörtöki napon már a viziváros ellen intéztek elkeseredett rohamot, de ezt visszaverték a törökök, mert a német zsoldosok mindakét szárnyon meghátráltak. Tapolcsányi, ez a derék ifjú dalia ott találta halálát a harc mezéjén, benne Balassa Bálint egyik leghivebb barátját vesztette el. Midőn már a visszavonulás általánosnak mutatkozott, Bálint kezébe kapta a zászlót és hangosan kiáltotta:

— Utánam vitézek, derék magyar fiúk!

Mentek is a szittyai ivadékok uruk után. De nem sokáig. Egy török ágyúgolyó egyenesen Bálintnak röpült, előtte néhány lépésre lecsapott és mindkét lábát súlyosan megsebesítette. A vezér összeesett. Katonái odasiettek és a visszafoglalt városba szállították a vérző Balassát.

A halálosan sebesült a legnagyobb lelki erővel tűrte irtóztatós fájdalmait. Kedves költőtanítványa, Rimai János, könnyező szemekkel állott a műtőasztal mellett és odasietett Dobokai Sándor jezsuitaatyja is a vág-

selyei rendházból. A chirurgus mindent elkövetett, hogy az operáció sikerüljön, de hiába...

Balassa a műtét alatt mosolyogva tekintett a lelki-
atyára és mint igazi költő, még ekkor is Vergiliusból
latin nyelven idézte a következő szavakat:

«Most van szükség bátorságra és erős kebelre».

Május huszonhatodikán már halálraválva feküdt
ágyában, de az a hatalmas energia, ami szívében lako-
zott, még mindig nem engedte elcsüggedni. Szemeit
az ég felé irányította, megfogta Sándor páter kezeit és
nyugodtan mondá:

— Hiszen, atyám, mi akartuk, hogy így legyen!
A katonának ez a legszebb halál!

Néhány perc múlva halkán megszólalt.

— János, kedves barátom, vegyél elő papirost és
lúdtollat és írd meg kegyes instanciát Mátyás főherceghez.

Rimai teljesítette a haldokló kérését.

Bálint a következőket diktálta:

«Legkegyelmesebb fenséges uram, megígérni kegyes-
kedett, hogy nem feledkezik meg rólam, ha valami bajom
történik. Érzem, hogy súlyos sebem miatt, amelyet hazám-
ért és szeplőtelen vitézi hírnevemért szívesen viselek, nem-
sokára az örök bíró ítélőszéke elé állok. Arra kérem
fenségedet, ne hagyja el az én szegény, jobb sorsra
érdemes kis fiamat, viselje gondját, mert igazi atyafi-
ságos rokona nincs e világon»...

Miután a levelet elhaló hangon lediktálta, odafor-
dult a meghatva könnyező lelkiatyához.

— Atyám, ne sírj, az én órám már elérkezett. Csak
arra kérlek, add át ezt a levelet a fenséges úrnak, aki
mindig jószívvel volt irányomban.

Majd néhány pillanat múlva hozzátette:

— Neveljétek Jánoskám az anyaszentegyház tör-
vényei szerint a keresztény katolikus egyház jó fiának.
Vegyétek védőszárnyai alá a jezsuiták.

Dobokai letörülte könnyeit, megcsókolta Balassa homlokát.

— Úgy lesz, édes tetvérem! Amíg én élek, fiadról úgy fogunk gondoskodni, mintha te állnál mellette.

Azután imádkoztak. Balassa megcsókolta a stólát és halkán kérte az egy igaz Istent, bocsátaná meg emberi gyarlóságból elkövetett bűneit. Esedezett a boldogságos Szűz anyához, annak hathatós segítségéért, vezetné be az örök boldogságba.

Már nyugvóra hajlott a nap valahol a nyitrai hegyek mögött, a kinyitott ablakon orgona- és gyöngyvirág-illat áradt a szobában. Balassa megtört szemei vágyóan tekintettek ki és ajkai fájdalmasan suttoztak. Hogy mit, nem lehetett hallani, de Rimai úgy vélte, mintha haldokló barátja ezt a nevet ismételte volna mélységes fájdalomában.

— *Anna...*

Igen, mert ez a tiszta és szinte emberfölötti szerelem, mely már őt gyermekkorában hatalmába ejtette és végigkísérte marcangoló édes kínzásával az egész életén keresztül, még halálának perceiben sem hagyta nyugodni.

Balassa Bálint költő és katona volt az utolsó pillanatig. *Költő*, akinek minden idegszála dalra vágyott, aki csak szeretni tudott és akart. *Katona*, aki méltón ősei hírnevéhez, vitézi kardját diadalmasan viselte és aki ajkain mosollyal kereste a becsület mezején a biztos halált...

A szobára lassanként ráborult a barna alkonyat: Csend volt, csak a haldokló elhaló lélegzése és a lelki-
atya meg Rimai János halk fohászkodása hallatszott. Midőn az esti csillag halvány fényében már bekandikált a nyitott ablakon, Balassa elröppenni készülő lelke még egyszer szavakba öntötte utolsó gondolatát.

— Krisztus meghalt én érettem és én kételkedjem?
A Te katonád voltam uram, a Te seregemben szolgáltam.

Azután elhallgatott, Dobokai reáhajtotta könnyező arcát és lefogta szemeit.

Elköltözött tehát Balassa Bálint, ez a forrószívű derék hazafi, a magyar líra igazi megalkotója. Amadéig és Csokonaiig nem volt hozzáfogható lírikus költőnk. Élete a nyugtalanságnak és a megpróbáltatásoknak láncolata, de az a nemes érzelem, ami őt a nagy Losonczi leányához utolsó percéig fűzte, valóban a szerelem gyönyörű apotheozisa. Halála a hős katona magasztos elmulása volt. Ezzel bebizonyította, hogy, ha voltak is jellemében szertelenségek, a hazaszeretet és a vitézség lángjai valóban az egekig lobogtak lelkében. És az Úr észrevette ezeket a lángokat s a költőkatona szívének utolsó dobbanását könnyűvé, mosolygóvá tette...

A családi sírboltba, Hibbére szállították atyja mellé. Talán még most is ott álmodik Magyarország régi dicsőségéről, bukásáról, szegyenletes megcsonkításáról.

Öccse, Ferenc, aki szintén becsületet szerzett a magyar katona hírnevének, július 31-én a tatárok elleni küzdelemben szintén hősi halált halt. Bálint örök szerelmének tárgya, Losonczi Anna, épen két évvel élte túl őt, talán megbánta, hogy a földi életben igazságtalanul bánt Balassával és sietett a hősi halált halt költőkatonát a túlvilágon boldogítani.

Jánoska pedig, akit Mátyás főherceg és Dobokai páter valóban védőszárnyaik alá vettek, mint serdülő fiatal fiú 1601 végén szintén követte édesatyját...

Alig mult el egy évtized, már senki sem élt azok közül, akikről ez a rege mesélt, akik a magyar történelem lapjain méltó helyet foglalnak el és akik közül legmagasabban kiemelkedik az örök hírnevű Balassa Bálintnak, a szerelmes szívű költőnek, a hazájáért rajongó, erőskarú és rettenthetetlen bátorságú katonának nemes alakja.

Magyar ifjak, hajoljatok meg kegyelettel az ő emléke előtt...

UDVARDI PÉTER.

Eger vára alól Dobó, Mekcsei meg a hős asszonyok és leányok az Urnak 1552-ik évében Mindszent-havának 18-ik napján elkergették Ahmed szerdárt meg Khadim Ali budai pasát. Több mint negyven esztendeig még a magyarok voltak az urak ebben a fontos vég-helyben, de Allah úgy akarta, hogy Eger is az igazhivők birtokába kerüljön. Nyári Pál uram volt a parancsnok a várban 1596-ban, midőn Mohammed szultán serege Szent Mihály-havának 21-ikén a falak alá érkezett. Hiába volt a várban sok eleség, lőszer meg katona is, hiányzott a magyar vitézség, hiszen csehek, vallonok meg németek védték a véghelyet. Nem is tartotta magát sokáig. A gyáva idegen katonák egy szomorú napon elfogták a vezéreket; Nyári Pált még össze is kötözték és október 13.-ikán átadták Eger várát a pogánynak. Hej, megörült ennek a hírnek Mohammed! Azonnal vilajetszékhellyé tette s kezeit dörzsölve mondogatá:

— Allahu akbar! Nagy az isten! Eger megér nekünk egy országot...

Hanem a hős védők nem sokáig örvendezhettek tettüknek. Az igazságos török vezér az idegen legényeket egytől-egyig felkoncoltatta, csak tisztjeiket, meg a magyar vitézeket vitette Sztambulba, hadifogságba. De ezekkel sem bánt nagyon keményen. Így példának okáért Nyári Pál uramat a janicsárága őrizetére bízta, aki — talán azért, mert erre titkos utasítást kapott — nem sietett elszállítani a hős magyar vitézt. Nem is nagyon szigorúan őriztette. Pál úr a mezőkeresztesi csata alatt valahogy kiszabadult és soha többé nem is került vissza a pogány fogságba.

Eger várán tehát most már a félholdas lófark lengedezett. Sanyarú napok, hetek és évek következtek a

várra és környékére. A vilajet hatalmas pasái nem nagyon kímélték a föld népét, az ott maradt magyar uraknak pedig szigorúan meghagyták, hogy minden fegyvert szedjenek össze, még a töröket is.

Az adók erőszakos harácsolása, a jobbágyoknak kényszermunkára hajszolása természetes volt a kegyetlen pogány emberek előtt. A magyarok, mit tehettek volna, remegve és sorsukba beletörődve húzták az igát, fizették az adót és várták a szabadulás óráját. Ez azonban egyre jobban késett...

A XVII. század vége felé Muszli pasa uralkodott az egri vilajeten. Hatalmas szál ember villogó, fekete szemekkel, csaknem térdig érő, deres szakállal. Dölyfös volt ökegyelme is, de mintha mégis lakozott volna a lelkében valami szánalom az elnyomott nép iránt. Az is igaz, hogy ezt inkább csak sejtette a lakosság, mert Muszli tanácsadói gondoskodtak arról, hogy a nagyúr ne nagyon mutassa a kegyességet.

Muszli pasa sokszor lovagolt a vár környékén. Volt reá eset, hogy csak egy aga, csausz vagy éppen csak egy szolga kísérte, de a *janicsáragát*, nagyobb számú szpahi katonával együtt gyakorta lehetett mellette látni.

Egy ilyen sétalovagláskor jókedve volt a hatalmas kormányzónak. Csendes nyári alkonyat idején lépésben haladt Hüszein Hadzi agával meg Jusszuf lótartójával Eger vára felé. A jobbágyak ott izzadtak a búzaföldeken, mert éppen aratás ideje volt.

Muszli megállította a lovát és odakiáltott egy szép magyar legénynek:

— Jöjjön közelebb!

No, mert Muszli pasa már *magyarul* is megtanult egy keveset.

A legény megrémülve dobta le a kévét és fővegét tisztességtudóan lekapva fejéről, odasietett a kormányzó közelébe, majd mélyen meghajolt előtte.

— Szultánim! Boldog legyen a te napod, ó, uram! Mit parancsolsz szegény szolgálótól?...

No, mert a magyar legény meg *törökül* tanult meg valamennyire.

— Mit csinálsz itt te tyáfir, te hitetlen kutya?

— Szelámin alejküm, Szultánim! Béke legyen veled, uram! Dolgozom; a termést takarítom be többi társammal, hogy neked is bírjak adót fizetni...

A legény a földig hajolt. Muszli mosolyogva nézett rá, majd a vár felé pillantott. A gyönyörű tájkép még jobb hangulatba hozta. Vidáman mondá:

— Kalk! Állj fel!

A magyar ifjú fölkel. Most már kifeszítette a mellét és bátran a szeme közé nézett a vilajetpasának. Ez látható kedvteléssel szemlélte a szoborszépségű legényt.

— Hogy hívnak?

— Udvardi Péter!

Muszlinak furcsa eszméje támadt. Hirtelen odafordult Hüszein Hadzihoz.

— Kiváncsi vagyok, mit fog ez a gyaur nekem felelni. Majd hangosan és dölyfösen szólt:

— Ti magyarok nem tudtok egyebet, csak dolgozni! Ha egy kis eszetek volna, egyebet is tehetnétek.

— Mit parancsolsz, nagyuram? — kérde Péter.

— Nem parancsolok most semmit, csak kérdezek valamit, Mondd meg nekem, miért nem fogtok el engemet? Hiszen sokszor lovagolok itt, akárhányszor csak-nem egyedül! Valláhi, istenemre, királyotok nagy pénzt fizetne érettem! Ugy sem hiszek a ti alázatosságotokban, tudom, hogy lesitek az alkalmat a cselvetésre...

— Legyen a te éjszakád nyugodt, ó uram! A keresztények Istene megverne engem, ha ilyenre még gondolni is akarnék! Ő ég, ilyen vakmerőségre nem is gondolok! Most *te* vagy az én uram, az én parancsolóm, neked társaimmal együtt hiven szolgálók.

— Pedig ha engem elfognál, ha akár élve, akár halva kézrekerítenél, akkor nem kellene tovább dolgoznod. Megszöknél innen, a király nemessé tenne, gazdag ember lehetnél...

A legény vállat von.

— Allah növecsze meg az árnyékodat! A magyar csak nyílt harcban hadakozik; nem fér a lelkéhez az orgyilkosság!

Az aga rárohant Péterre.

— Menj a pokolba, te gaz! Vigyázz. te rabló, te alávaló!

És már fölemelte a lándzsáját, hogy beledöfje a legénybe.

Péternek egy arcizma sem mozdult meg. Büszkén fölemelt fővel nézett farkasszemet az agával. Muszlinak tetszett a magyar ifjú bátorsága. Intett a kegyetlenségre könnyen hajló Hüsezin Hadzinak.

— Brak dzanim! Nem tesz semmit. Hagyd békén az embert!

Odafordult Péterhez.

— Jól beszéltél, gyaurlak, de nem hiszek neked! Ti csak lestek az alkalomra, hogy kézrekerítsétek azt, akiért pénzt meg dicséretet kaptok. Tudom, hogy gyűlöltek minket. Masallah! Csak a bosszúra vágytok... Hanem mondjad csak, van-e feleséged?

— Nincs!

— Hát mátkád?

— Az van, uram!

— Hol lakik?

A legény szemei villámokat szórtak.

— Ott, ahol én...

— Melyik faluban?

Péter nem felelt. Muszli megértette a hallgatás okát, de, ma jókedve lévén, nem erőszakoskodott. Megsimogatta hosszú szakállát, megigazította turbánján a

kefijatot, vagyis azt a fehér kendőt, amelyet a meleg ellen kötött reá és megereszté türelmetlen paripájának kantárszárát.

— Elmehetsz! Jóéjszakát! Menjünk aga, mert a müezzin már nemsokára kiáltani fogja az esti imát. La illah, il allah!...

Muszli elvágatott, Péter egyedül maradt gondolataival. Keble még sokáig háborgott a pasa kérdésére.

— No csak próbáljon valamit tenni az én drága kincsemmel, Juliskámmal! Megölöm! Vagy pedig Juliskával együtt megyek a halálba, de őt nem engedem át a gaz pogánynak!...

Letörölte sarlóját, levette fővegét, keresztet vetett és elimádkozta az Ave Máriát! Hej, amióta a török az úr Egerben, azóta elnémult a kis harang is Tárkányban, édes szülőfalujában, ahol mátkája is lakik. A szépséges, szőkehajú Juliska...

Midőn imáját befejezte, összekötözte kis batyuját és hazaindult. Igézően szép vidék tárul szemei elé. Jobbról a rengeteggel borított magas hegyek; ott messze a Tarkó, amelyre a pogányoktól épített út vezet, emitt előbb a Várhegynek nevezett erdős csúcs; ott volt ezelőtt százhuszonöt esztendővel Ahmed meg Ali uramnak egyik erős sánca. Amott a völgyben a patak mellett már látszik Felsőtárkány, az ő faluja hívogató kis tornyával.

A legény egyszerű magyar szíve hangosabban dobogott, midőn szűkebb hazájának szép vidékét szemlélte. Rózsás színben látta a világot, de iszen nem is csoda; a mult héten töltötte be a huszonnegyedik évét; keble feszült a tenniakarástól, életkedvtől, no — meg a szerelemtől.,.

— Juliskám, egyetlenegy virágszálam! Ha az Isten is úgy akarja, ősszel megtartjuk az esküvőt!

Boldogan tervezgetve, füttyörészve ért a falu alá

Már sötét volt. A fülemüle éppen megkezdte esti csatogását a nagy hársfán, amikor Juliskáék háza elé érkezett. A leány szép szőke feje megjelent a kis ablakban.

— Jóestét, egyetlenegy mátkám!

— Isten hozott, Péter! Már rég várlak! Jöjj be hozzánk, rossz hirt kell közölnöm veled...

A legény besietett. Juliska a nyakába omlott és sűrű könnyhullatások közt adta elő, hogy édesanyja váratlanul megbetegedett. A rozoga kis ház szobácskájában valóban ott feküdt a szegény jobbágyasszony. Nagy láza volt és félrebeszél. A leány atyja, az öreg Péter ott ült mellette és szeretettel simogatta érdes kezzeit.

— Ti vagytok, Juliska és Péter fiam? — kérde az öreg. Üljetek le a tulipános ládára, de csak csendesen beszéljete, ne zavarjátok anyátokat.

A fiatalok leültek egymás mellé. Jőideig gondolataikba merülve szomorúan tekintettek a másik sarokba, ahol a szegény Julis néne szenvedett. Végre Péter törte meg a csendet.

— Mióta beteg?

— Ma reggel óta. Egyszerre elszédült, ágyba került. Tegnap nagyon sokat dolgozott, melege volt, hideg vizet ivott.

— Nem volt itt Boris néni?

— De igen! Hideg borogatást rendelt neki és azt mondta, hívjuk el Egerből a kirurgust.

— És — elhívjátok?

Juliska felsóhajtott.

— Dehogy hívjuk, dehogy hívjuk... Ugyan honnan vennénk a pénzt arra, hogy megfizessük...? Még az ág is húz minket. Házunkat a fejünk felől már szinte elviszi a szél. Azért, hogy ezt a kis hajlékot meg az egri határban levő kis földünket a pogány meghagyta nekünk, minden piaszterünket, még a denárjainkat is oda kell neki adni.

— Bizony igazad van, Juliskám. A töröknek sok adót kell fizetni; ha követelik, a magyarnak is; portapénzt, éléspénzt, gyapjupénzt, tarisznyapénzt, aztán meg tizedet főzelékből, gyümölcsből, kacsából. S hacsak egy kicsit késünk, a nyakunkra tör a török pribék. Talán nekem már jövőre katonáskodni is kell a pogány seregében; — nagy sor ez! Nem sokáig bírja ki a szegény ember! Hozzá még a betegség, a nyomorúság...

Ismét néma csend következett, csak a tüdőgyuladásban fekvő öreg asszony zavart beszéde hallatszott. Péter végiggondolta egész küzdelmes életét és — csodálatosképen nagyon sokáig időzött a nagy úrnak mai beszédénél.

— Megpróbálom! Meg kell próbálni, mert különben elpusztulunk. Ha sikerül, akkor nyugodtan elvehetem Juliskát; a király megjutalmaz; jómódú ember leszek; az öregeket is magunkhoz vesszük meg az én édesanyámat is.

Az egyszerű jobbágylegény fejében a tervek mint bizonytalan köd sűrűsödtek. Itélőképessége gyarló volt arra, hogy egyre erősödő elhatározásának hátrányait is mérlegelje, arra meg nem is gondolt, mi történik akkor, ha nem sikerül az, amire a fejét adta?

— Miről gondolkozol, édes Péterem? — kérde Juliska és megsimogatta a legény arcát.

— Nem gyermeknek való — felelte a fiú mosolyogva.

— Akkor biztosan olyan valami lesz, ami nem jó. Ha szeretsz, elmondod.

A fiú elmondta. Részletesen elmesélte találkozását Muszli pasával. Elmondta, mit tanácsolt a nagy úr neki; lángoló arccal színezte ki jövő boldogságukat, ha Muszlit élve vagy halva Leopoldus király és császár kezére juttatja. A leány tágranyilt szemekkel, visszafojtott lélekzettel hallgatta az elbeszélést, majd könnyei megeredtek;

szép szőke fejét odarejtette Péter keblére, átölelte jegyese nyakát. A szerelmes szívű leány csak egyet tudott, csak egyet érzett az egész elbeszélésből, azt, hogy Péter, ha tervét megvalósítani próbálja, halálos veszedelemben forog.

— Ne tedd azt, ne tedd, édes Péterem! Még ha el is fognád Muszli pasát, nem tudnád átvinni a határon. Örült vállalkozás, amit tervezel; nem vetted észre, hogy a pasa csak gúnyolódik veled? Gondold meg, hogy a legkínosabb halál várhat rád; mi lesz akkor én velem.

A leány hangosan zokogott. Édesatyja meghalotta és ijedten kérdezte:

— Mi bajod van, édes gyermekem?

Juliska zavartan felelte.

— Anyámat siratom. Sajnálom.

Az öreg jobbjágy megnyugodott. Elhitte leányának, mert tudta, mennyire szereti szüleit ez a jó gyermek.

— Sirjál, leányom, sirjál, jól teszed. És imádkozzál, mert mi lesz velünk, ha az Isten magához veszi. Szegények vagyunk, két munkás kézzel kevesebb lesz...

Szívében keserőséggel tele hagyta el a kis házat Péter.

A falu már aludt, még nem is lélekzett. Valahol két kutya feleselt egymással és a baglyok távoli huhogása hallatszott. Az erdő felől illatos szellő lengett át az utcákon; minden békét, nyugalmat, szeretetet hirdetett.

— Milyen szép az élet — mormogta Péter — és mégis milyen nehéz. Juliskáméknál a nyomor, betegség; minálunk odahaza épen így van. Szegény özvegy anyám egyedül... Ez így tovább nem maradhat. Holnap bemegyek a szandzsákbéghez, kérek tőle egy puskát. Elmondom neki, hogy a környéken farkasok garázdálkodnak, A többi a jó Isten kezében van.

A legény másnap csakugyan megjelent Egerben a

szandzsákbégnél. Elmondta neki, hogy a környéken már több farkast láttak, a fenevadak néha a faluba is bemeréskednek. Ártalmatlanná kell őket tenni.

— Arra kérem nagyságodat, adjon nekem egy jó puskát vagy két hétre, de újmódit, amelyikkel találni lehet, sok tölténnyel, meg egy kardot is. Hátha arra is szükség lesz.

A potrohos szandzsákbég mosolyogva játszott hosszú szakállával. Nagyokat szuszogott, aztán kappanhangon felelte:

— Ha igazat beszélsz, jól van. Megkapod, amit kértél. Ha hazudtál és a fegyvereket nem a farkasok ellen használod, karóba huzatunk. Mához két hétre hozd el az elejtett vadak fülét meg a fegyvereket. Most pedig takarodj a ház elé. Ott megkapod, amit kértél.

— Az én életem a te életed, uram! Minden úgy lesz, amint parancsolod.

Péter megkapta, amit kért. Pompás csappanós puskát húsz tölténnyel és egy nagyszerű török kardot. Szeretettel simogatta őket pillantásaival és szinte önkéntelenül felsóhajtott:

— Istenem, ha valamikor ezeket a pogány ellen a vitézi sereggel használhatnám!..

Kiment a kis jobbágy-földjükre. Az út árkában elrejtette a féltve őrzött kincseket és megjelölte egy le-tűzött zöld ággal azt a helyet, ahol azok rendeltetésükre várnak. Mély volt az árok; ő maga is elbujhatott benne.

Azon a napon hiába várt. Másnap, harmadnap is. Eger felől jöttek ugyan lovasok, szpahik, gyalogos katonák is, őrzőjáratot tartottak, de a nagyúr nem mutatkozott. Hej pedig Péter milyen türelmetlenül várta. Végre a negyedik napon délután gyöngye porfelleg mutatta, hogy Eger felől valami közeledik. Kis lovascsapat volt. Elöl fényes, aranyos kaftánban Muszli pasa a fekete-lelkű Hüszein Hadzi agával; utánuk tizenkét válogatott

szpahi. Péter visszafojtott lélegzettel szemlélte őket. Letörölte izzadt homlokát és csalódva mormogta:

— Ennyi ellenséggel nem kezdhetek semmit.

De mintha a jó Isten vagy talán Allah megismerte volna a legény szándékát, egy félóra múlva a szpahik visszalovagoltak. A nagyúr hazaküldte őket. Muszli és Hüszein Hadzi bizonyosan a török sáfár kútjához mentek mulatni...

Péter arca lángolt.

— Hála neked, jóságos Istenem! Most már csak ketten lesznek; ezekkel elbánok.

Az egész napon feszült figyelemmel figyelte a látóhatárt. Nem messze dolgozott az úttól, ha jól figyel, van annyi ideje, hogy még lesbe állhat és illően fogadhatja Muszli pasát és kísérljét.

A délutáni órákban, midn már a nap nyugóvóra kezdett hajolni, Tárkány felől két lovas valóban közeledett. Péter szívének dobogása egy pillanatra megszűnt. Odarohant, ahol fegyverei elrejtve voltak. Elővette a puskát, megtöltötte, lehúzódott az árokba úgy, hogy őt ne lássák és várt. Alig mult el néhány perc, látható lett a hatalmas pasa piros arca és rengő szakállá. Mellette az aga. Nagyokat nevettek, Szigetvárt és Gyórt emlegették. Péter a bosszú édes hevétől is izgatva minden figyelmét fegyverére fordította. Abban a pillanatban, midn a két lovas épen eléje érkezett, célózott — és lőtt.

Hüszein Hadzi halottan fordult le lováról. Péter felugrott, megragadta a nagyúr lovának kantárát és éles szabljáját magasan tartá jobbájával. Harsányan kiáltotta:

— Add meg magad vagy leváglak!

Muszli ijedt arccal tekintett a legényre, aki hirtelen előrántott egy kötelet, hogy a pasát megkötözze, mert élve akarta elfogni.

Ez volt a veszte. Azalatt a néhány másodperc

alatt, amíg Péter a kötelet a pasára dobta, ez magához tért az első meglepetésből, kirántotta kardját, magasra emelte, de nem sujtott a magyar jobbágyra, hanem így szólt:

— Allahu akbár! Add meg *te* magad, gyáva gyaur. Kardom élesebb, mint a tied. Lesállásból lelőtted agámat, de most már látom, hogy karod lehanyatlott. Arcod halvány, nem mersz megkötözni. Velem jössz és elveszed méltó büntetésedet. Vért véreért!

Péter valóban csodálatos lelki változáson ment át. Amint a hatalmas úr szigorú pillantásával szemei találkoztak, úgy érezte, hogy a vér lehuzódik fejéből. Kalandvágyának vége volt és mint a kezes bárány, engedelmeskedett. Pedig ha siet és bátran befejezi, amit elkövetni akart, a pasát megkötözhetne volna. Hanem Muszli szavai megfosztották attól, amire most legnagyobb szüksége lett volna: az elszántságától. Nyugodtan engedte, hogy *Muszli* kötözze meg az ő kezeit és hogy mint valami kutyát, maga után vonszolja. A felbőszült nagyúr gyors lépésre, sőt ügetésre nógatta lovát annyira, hogy a szerencsétlen legénynek futnia kellett. Már alig birta a vad hajszát, midőn még nagyobb veszedelem következett.

A lelőtt agának lova ugyanis elvesztvén gazdáját, örült vágtatásban rohant haza Egerbe. Amint odaért, az aszkerek meg a szpahik azonnal riadót fújtak. Zaim, a szpahik agája maga állt egy lovascsapat élére és sietve lovagolt Tárkány felé, ahonnan Muszli pasának jönnie kellett. Meg is találták őt, amint egy magyar jobbágyot maga után vonszolt.

— Valláhi? Mi történt, uram?

Muszli, aki most már megnyugodott, mosolyogva intett.

— Ne fáradj, jó Zaim. Fogtam egy madarat. Majd otthon kalickába tesszük. Hanem gondoskodjál arról,

hogy Hüszein Hadzi hős tetemét behozassad a várba, illően temettetjük el. Ez a hárami kjéfir, ez a tolvaj hitetlen ölte meg...

— Insallah! Ó, uram! Parancsolod-e, hogy már itt végezzünk a gaz gyaurral?

— Nem! Vidd őt magaddal és holnap, amint a nap felmutatta aranyos orcáját, vezesd elém. Majd én magam ítélkezem fölötte.

Megérkeztek a városba. Muszli vilájetpasa leszállt lováról és szállására tért, Zaim tovább lovagolt. Most már ő maga tartá annak a kötélnek végét, amelyhez a magyar legény kötözve volt. Alig haladt száz lépést, a báméskodó tömegből váratlanul előrohant egy fiatal leány és félőrülten vetette magát a jobbágyfiúra.

— Péter! Egyetlen drágaságom! Hogy kell látnom tégedet?

Juliska volt. Egy pillanat alatt megértette a helyzetet. Nem gondolt ő már semmi másra, csak arra, hogy kiszabadítsa jegyesét. Odaborult Zaim lábaihoz.

— Kegyelem! Kegyelem!...

— Menj a dolgodra, tolakodó nőszemély, mert leváglak!

— Kegyelem, kegyelem! — ismételte a leány és arcával a földet érintve mozdulatlanul maradt Zaim lova előtt. Ez most már a haragtól kipirult arccal ordított:

— Agyontaposlak, ha nem távozol! Ki vagy te?

A magyar leány most fölemelkedett. Arca lángolt. Szép szemeiben vad tűz lobogott, szőke haja hosszú fürtökben fogta körül fejét. Büszkén kiegyenesedve kiáltá:

— Agyontaposhatsz! Van hatalmad hozzá! Ezt a derék legényt is megölheted! Ő a jegyesem! Itt vagyok, bűntársa vagyok! Végeztess ki vele együtt...

— Nem igaz, ez a leány hazudik! — mondá kétségbeesetten Péter. — Ő semmit se tudott a tettemről!

Azt *csak* a magam eszéből követtem el! De az igaz, hogy a mátkám! Ne bántsátok! Engedjétek beteg anyjához...

Zaim úgy érezte, mintha a szíve megmozdult volna. Most már szelidebben szólt Juliskához:

— Leányom, ha nem akarod, hogy neked is bajod legyen, menj a dolgozdra.

Majd megpillantván a kíváncsi tömegben az orvost, odaszólt neki:

— Hát te mit bámészkodol? Talán te is ezekhez tartozol, hekim?

— Nem, azaz hogy... igen. Ez a szegény leány utánam jött, hogy siessek vele anyjához, aki nagybete-gen fekszik Tárkányban.

Zaim elkomolyodott.

— Menj az asszonyhoz. Teljesítsd kötelességedet. Te pedig leány, kövesd a hakimot, az orvost.

— Nem, nem követem! — kiáltotta Juliska! — Menjen ő egyedül! Érzem, hogy most reám nagyobb szükség van *itt*, ahol jegyesemet a halálba hurcolják. Orvos uram, menjen, siessen kegyelmed haza. Kis házunkat megmutatja akármelyik jobbágygyerek. Kövessen el mindent, hogy meggyógyítsa anyámat. Majd jószí-vel leszünk, megháláljuk, megfizetjük. Aztán — tette hozzá most már könnyes szemekkel — ha megkérdezi öreg atyám meg anyám, hol vagyok, mondja, hogy dolgozom akadt a városban, de majd haza vezérel a boldogságos Szűzanya...

A leány most már zokogott. Ujból leborult az aga előtt. Könyörgött, esengett.

— Kegyelem! Kegyelem!

Zaim szigorúan felelte. De mintha valami lágyaság lett volna a hangjában.

— Add elő kérésedet Muszli urunknak. Mindkettőtököt hozzáküldelek holnap hajnalban, ha nem akarsz eltávozni.

— És ha azonnal fejem véteted, akkor se hagyom el azt, akit a sors életpáromul kiválasztott...

A szpahik agája Udvardi Pétert és Juliskáját két sötét börtönbe záratta, másnap hajnalban pedig erős aszkari-fedezet mellett a mindenható nagyúr színe elé állította. Zaim maga is megjelent Muszli előtt.

— Béke veled, nagyuram! Itt van a merénylő magyar jobbágy. Parancsolod, hogy fejét vétessem?

— Nem! Magam ítélkezem fölötte! Még nem tudom, mit teszek a gaz gyaúrral. Szemet szemért, vért vérért. Küldd be hozzám. Megvasaltattad?

— Parancsodra, uram! Kívánod-e, hogy jegyesét is beküldjem?

Muszli tágranyilt szemekkel bámult Zaimra. Majd csodálkozva kérde:

— Kit? Tudtommal a legény egyedül követte el a gyilkosságot.

— Igen, uram! De tegnap, midőn már eltávoztál, egy magyar jobbágyleány szemtelenkedett hozzám az utcán. Leborult előttem és addig könyörgött, míg őt is elfogattam a merénylővel. Maga vallotta, hogy része van a büntetben. A legény mátkájának mondja magát.

Muszli csodálkozva mormogott valamit. Fölkelt a tahteravánnak nevezett szőnyeges pihenőhelyéről és többször mérte végig lassú lépéseivel a szobát. Végre megszólalt:

— Itt van a leány is?

— Amint mondtam, uram, itt van!

— És te azt gondolod, hogy ő is részes a gyilkosságban?

— Nem, Nem! A legény is tagadja.

Muzli megsimogatta szakállát.

— Küldd be őket. Te maradj kint. Ha szólítlak, jöjj be. Az aszkerek menjenek az udvarba, nem akarok semmi feltűnést lakosztályom előtt.

Zaim keresztbe tette karjait a mellén, mélyen meghajolt és kilépett az ajtón. Néhány másodperc múlva a vilájetpasa előtt állott egy megkötözött magyar legény és egy bilincsekbe vert szép szőke magyar leány. A nagyúr rájuk pillantott. Midőn Juliskára esett tekintete, szíve nyugtalanul dobogott. Szó nem hagyta el ajkait, szemeit le nem vette a leányról. Majd odalépett az ablakhoz és hosszú ideig kibámult a távol kéklő hegyekre. Vajjon mit gondolhatott Eger vár hatalmas ura, aki élet és halál fölött ítélkezett? Bizony furcsa kavarodást okozott a két fogoly megjelenése ő nagysága elméjében.

Figyeljünk csak; mintha suttogna. De nagyon hal-
kan, nagyon kell vigyáznunk minden szavára.

— Insallah! Allahu akbar! Masallah! Mit tegyek!
Ez a leány, ez nuszráni, ez a keresztény leány...

Odafordult végre a sorsát nyugodtan váró párhoz.

— Te leány, részese vagy a gáztettnek?

— Igen! — felelte bátran Juliska

— Nem igaz! — orditá rekedt hangon Péter. —
Nem igaz, uram! Ne higgy neki! Ő szeret engem és fel
akarja magát velem áldozni. Mert nem bír nélkülem élni...

Muszli nem felelt. Hosszasan nézett Juliska szép kék
szemeibe. Majd nyugodtan kérdezte:

— Te leány, te nuszráni, te gyaur nőszemély! Szere-
ted azt a legényt, akivel sorsod összehozott?

— Szeretem, uram és kérve-kérlek, öless meg velem
együtt, mert Jézus, Mária fia a tanum, hogy nem tudok,
nem akarok nélküle élni...

— Mit mondtál? Mi az — Jézus?

— Isa, — felelte a leány törökül.

— Ahá, a ti istenetek fia... Hisztek benne?

— Csak *benne* hiszünk. Ő ad erőt, hogy minden
földi bajt elviseljünk, még a te ítéleted súlyát is, uram —
mondá bátran Juliska.

Hangja lágyan csengett, mint a hárfa húrja...

Muszli elhallgatott. Ismét odament az ablakhoz és némán bámult a hegyek felé. Újból mormogott valamit.

— Ez a leány, ez a leány... A szeme, a haja, a hangja... Ó, nabi, ó, Mohammed próféta! Segíts... Epen olyan, mint ő volt, az én szemem egyetlen fénye, drága Zulejkám. Szegény leányom! Akit Allah a mult esztendő végén magához szólított. Drága kincsem, mintha téged látnálak ebben a bátor leányban... Mit is mondtál, Zulejka? Mert hiszen, amióta elhagytál, mindig mellettem vagy... Igen, igen... Hogy ne bántsam ezeket. Hadzi kegyetlen, feketelelkű ember volt, nem kár érte. Aztán te magad biztattad a jobbágyfiút arra, hogy fogjon el... Te vagy a hibás... Bocsásd szabadon a foglyokat.

Muszli odafordult Péterhez.

— Tudod-e, gyaur kutya, hogy hatalmamban vagy?

— Te mondad, ó, sech! Nem félek a haláltól! Beismerem, hogy el akartalak fogni, mert szörnyű nyomorban vagyunk. Te biztattál, különben sohase gondoltam volna a cselvetésre. Mert a magyar ezt nem ismeri. Ezer-szer megbántam...

Muszli fürkészően tekintett a beszélőre. Érezte, hogy igaza van. Hiszen ő se hallott eddig soha egyetlenegy esetet sem, hogy a magyarok alattomos támadásra vete-medtek volna.

— Szegények vagytok?

A leány felelt:

— Ó, azt te nem is tudod. A sok adó török részre, magyar részre. Az én öreg szüleim még élnek, de atyám tehetetlen, anyám a mult héten súlyosan megbetegedett. Talán, amíg itt beszélek, már meg is halt.

Juliska zokogni kezdett. Könnyei átszivárogtak két megbilincselte kezének ujjain...

Muszli elfordult.

Zulejka ismét megszólalt. Vagy talán a nagyúr saját lelkiismerete beszélt?...

— Ne bántsđ öket! Bocsásđ szabadon! Nyugodtabb lesz az álmom Mohammed kebelén. Könnyebben vigyázhatok ott reád, ha elbocsátod a két szerencsétlent, akiket csak a nyomor vitt a bajba.

Muszli odalépett a foglyokhoz és leoldotta bilincseiket. Azok térdreborultak. Pedig *még* semmi más se történt.

Muszli, ki tudná miért, két kezét a magyar leány és legény fejére tette. Azok csókjaikkal borították el...

Néhány másodperc múlva a hatalmas pasa beszólította a szpahik agáját.

— Zaim, tévedtem. *Nem* ez a legény követte el a gyilkosságot. Kivizsgáltam az ügyet. Parancsolom, hogy azonnal helyezd a nuszráni párt szabadlábra. Erős és biztos fedezettel, lóháton küldjed őket szüleikhez, azután gondoskodjál arról, hogy velük együtt Leopoldus királyhoz menesztessenek. Mielőtt elindultok, küldj fel hozzám egy csauszt. Bátorságlevelet, athnamét akarok adni. Azt kívánom, hogy a magyar király illő tisztelettel fogadja az ártatlanul meggyanusítottakat...

A szpahik agájának leesett az álla, de a nagyúr parancsa ellen nem lehetett tenni. Hanem egy halk kérdést mégis megkísérelt.

— O, uram, óhajtod-e, hogy a valódi gyilkost kézrekerítsük? Ha igen, pribékjeimet még ebben az órában rászabadítom az egész környékre...

Muszli türelmetlenül és összeráncolt homlokkal felelte:

— Ebben az ügyben semmit se akarok egyebet és aki róla beszélni mer, leüttetem a fejét! Téged teszlek ezért felelőssé, Zaim... Ismesz, nem játszom a szavakkal... A puskát meg a kardot a meggyanusításért meg a szenvedésekért ennek a legénynek ajándékozom. Mondd meg ezt Alinak, a szandzsákbégnek.

...Igy történt. Udvardi Péter és mátkája, ki épen olyan volt, mint az egri vilájetpasának elhunyt szép-

séges leánya, még azon a napon diszes lovakon lovagoltak Tárkányba. Tíz szpahi csatlakozott hozzájuk. Otthon az az örvendetes hír várta őket, hogy Juliska anyja túl van a veszélyen. A derék orvos jó gyógyszert adott neki, meg aztán így akarta a keresztények Istene is.

Két hét múlva útrakeltek Leopoldus király országába valamennyien. Az emberséges Muszli pasa nemcsak bátorságlevelet, hanem egy marék csengő aranyat is adott nekik.

— A boldogságos Szűz anya áldja meg érte Muszli ő nagyságát — mondotta könnyes szemekkel Juliska. Mindennapi imáinkba fogadjuk... Fogja, doktor uram, itt van tíz arany, tudom, hogy kegyelmed is szegény ember.

— Nem kell, leányom — felelte meglepetten az öreg orvos. — Tegyétek el, magatoknak is szüksége van rája...

— Nem, nem! Kegyelmed megmentette az anyám életét, megérdemli.

— No, jól van! Majd csináltatok belőle a kis leányomnak karperecet, hadd emlékezzék mindig reátok...

Leopoldus király valóban nagy reverenciával fogadta a magyar legényt. Amikor átolvastatta az athnamét — amit Péter, török betűkkel lévén írva, nem tudott elolvasni, ámbátor a magyar betűkben se volt nagyon járatos — a hatalmas uralkodó mosolyogva mondá:

— Akarsz-e seregemben harcolni?

Péter arca fellángolt.

— Ez a leghőbb vágyam, felséges uram!

A király meglelégedéssel szemlélte a szép daliát.

— Jól van. Ezennel megparancsoljuk, hogy Udvardi Péter tárkányi jobbágy a mai napon a nemesek sorába lépjen és kinevezzük őt a pozsonyi helyőrségben ötven lovas vezérének. Mátkájának családját is nemesi rangra emeljük...

Péter leborult és ajkaival érintette a király palástját.

— Van még valami óhajod?

— Csak *egy*, királyom, felséges uram!
— És mi az?
— Ne küldj engem soha — Muszli egri vilájetpasa ellen...

Lipót hangosan felkacagott.

— Értelek; gondoskodom arról, hogy kívánságod teljesüljön. Hiszen azért osztottalak be Pozsonyba...

...Udvardi Péter így lett magyar nemes. Három hétre oltárhoz vezette Juliskáját a pozsonyi dómban. Midőn a diszes násznép sorai közt a fiatal pár végigvonult, hej hányan suttozták.

— Jaj, de gyönyörű pár!...

Bizony az is volt!

Egy esztendő múlva Péteréknek kis fiuk született és így megalapították a ma is élő Udvardy-családot...

...Igy hallottam én ezt a regét elmesélni két öreg ember ajkairól. Az egyik ugyan úgy adta elő, hogy Muszli uram Pétert is, Juliskát is karóba huzatta, de én inkább hiszek a másiknak. Hiszen tudjuk, hogy török testvéreinkben is volt emberség. Különösen Muszli vilájetpasában, akinek drága Zulejka leánya éppen olyan volt, mint Juliska. A kék szeme, a szép szőke haja meg a lágyan csengő hangja...

FÜZÉR.*

ÉGEN VOLT, talán igaz sem volt. Még a béke boldog idejében, ha évekkel mérjük, ezelőtt mintegy tizenöt esztendővel nagy kirándulást tettem jó lovamon a Felvidék gyönyörű metropolisából, Kassáról a sátoraljaujhelyi út mentén. Midőn Zsadány-nál átlovagoltam a Hernád dübörgő hídján, a vidék minden lépés után szebbé változott. Az út meglehetősen meredeken hágott fölfelé; Szkároson túl pompás erdőbe érkeztem. Jobbról és balról apró kis patakok szaladtak el ijedten az úttól, melynek mentében forrásuk fakadt. Megtekintettem a hollóházai porcellángyárat és tovább lovagoltam Füzérhuta felé. Elővettem térképemet. Meglepetéssel láttam, hogy a közelben egy várnak kell lennie. Amott, a másik magaslaton, de az ide nem látszik. Föl kell lovagolnom az úttól balra emelkedő hegyre. A kíváncsiság odavonzott. Amint fölrékeztem a vízválasztóra, a sűrű erdőben egyszer csak egy tisztásra jutottam, ahonnan meglehetősen szabad kilátás nyílt Füzér községe és a méltóságosan emelkedő Nagy-Milic-hegy felé. Szemeimet tágra nyitottam és — felkiáltottam. Olyan gyönyörű kép tárult szemeim elé, aminőt még Svájcban sem élvezhet mindennap az utas. A háttérben a komor Nagy-Milic, melynek rengetegeikkel borított nyulványai csaknem állaspontomig érnek.

* Kassától kb. 25 km. dk.

Közvetlenül alattam szerényen huzódik meg egy patakcska mentén Füzér községe, fölötte pedig büszkén magaslik ki egy, immár romba dőlt romantikus vár. Valóban igéző látvány! Nem tudtam, nem bírtam, de nem is akartam hamarosan megszabadulni ennyi szépség szemléletétől. Ott álltam némán legalább egynegyed-óraig. Midőn aztán türelmetlenkedő lovam figyelmeztetett, hogy már haza kell indulnunk, mert estefelé jár az idő, még nagy út áll előttünk, búcsút intettem a repkénnyel befutott várfalaknak és visszaindultam Füzérhuta felé. Szinte fohászként hagyták el ajkaimat ezek a szavak:

— Mily gyönyörű vagy, édes magyar hazám!...

Kassa felé lovagolva gondolataim százszor és még többször visszaszállottak a lebilincselő látványhoz s különösen Füzér romjaihoz. Mert hiszen már akkor fogva tartották lelkemet régi nagyságunk csendes tanui, a várak romjai. Tűnődve kérdeztem:

— Vajjon mi lehet ennek a romantikus várnak a multja? Vajjon fűződik-e hozzá valamelyes rege?

Kérdésemre nem kaptam feleletet egészen mostanig. Tizenöt esztendeig égette a lelkemet a töprengés, most azonban olyan kincsnek birtokába jutottam, amelyet a következő sorokban átadok megcsonkított hazám fiatalságának, katonáinak, hölgyeinek, no meg az öregeknek is. Mert hát ez utóbbit Rákosi Jenő bátyámuram így kívánja. A regét abban a kis könyvben olvastam rövidke előadásban, amelyet egy másik szeretett és tisztelt bátyámuram adott nekem, aki szintén forró szeretettel érdeklődik Magyarország várai iránt, Soós Elemér ezredes, ez a hófehér hajú, szakállú és bajuszú, de még mindig délceg úr, a tizennyolcas honvédek egykori parancsnoka...

Hanem amint a mesét elolvastam, zavarba jöttem, mert a könyvecske csak mesél, regél, de sem az időről,

sem a személyekről nem tesz úgy említést, hogy leírásomat megbízható történeti alapra helyezhetném, pedig szentül hiszem és vallom, hogy annak amit leírok, kell lennie történeti alapjának is. Ezért tehát képzeletem szárnyait bontom szét, még ha szigorú arcú történettudósaink meg is támadnak érte...

Füzér már akkor hatalmas erősség volt, midőn Károly Róbert az Aba-fiakkal Rozgony mezején megütközött.¹ Később a Drugetheké lett a vár, majd Zsigmond király odaajándékozta azt a körülötte elterülő gazdag uradalmakkal együtt a Perényieknek. Jó Perényi Péter itt rejtette el, mint koronaőr a magyar szent koronát Mohács után és itt őrizték azt 1527-ig.

Eger bukása után a tatárok csordái lepték el Magyarországot felső részeit. Nem kíméltek azok se várat, se várost. Szörnyen garázdálkodtak egészen addig, amíg végre Bastát is megverték, sok ezer magyar vitézt, leányt és asszonyt rabláncra fűztek és 1599 végén kitakarodtak az országból. Ahol elvonultak, füstölgő romok és jajveszékelés jelezte útjukat...

A kutyafejű tatárhad rátört Füzér várára is. Ha a krónika igazat mond, akkor ebben az időben Perényi Gábor uram ő kegyelme volt az úr a büszke erősségben. Amint a tatárok első örsei a vár alatt megjelentek, Zsófia asszony kétségbeesetten omlott férje karjaiba.

— Édes szerelmes uram, olyan rossz előérzetem van.

— Ugyan, ugyan, drága párom! Mitől félsz? Erősek a vár falai és a tatároknak nincs egy ágyújuk sem.

— Mindegy, de sokan vannak! Vad nép, nem úgy hadakozik, mint a becsületes katonaság.

Ebben a pillanatban rettenetes zaj hangzott föl a vár belső udvarából. Gábor úr odarohant és tágranyilt szemekkel bámult alá. A vár belső udvara már tele volt

¹ Lásd : II. sorozatban : Oroszlánkő. — III. sorozatban : Trencsén.

tatárokkal. Ugy látszik, lelőtték a vonóhid őreit, elszakították a láncokat és betörték. A derék magyar vitéz csak úgy magában, de kétségbeesve mormogta:

— El vagyunk veszve. Itt már nem védhetjük magunkat.

Magára csatolta éles szablyáját, hirtelen felölté sisakját és páncélját, hogy méltón fogadhassa a gazokat. Zsófia asszony remegve szoritotta magához két ikerfiacskáját, az öt éves Jánost és Tamást.

— Menjetek a te belső szobádba — szólt mogorván Gábor úr és futólag megcsókolta szép hitvesének homlokát.

De az asszony nem mozdult! Mintha a szépség és a kétségbeesés szobra lett volna; lábai oda gyökereztek férje dolgozószobájának padlójához, halkan de határozottan felelte:

— A hitvesnek ott van a helye, ahol a férje van. Veled élek, veled halok.

— De neked két gyermeked is van, gondolj ezek életére!

Hirtelen belépett a szobába öreg szolgájuk, Mihály. Hűséges szemeivel azonnal átértette a helyzetet; leborult asszonya előtt, megcsókolta annak saruit és könnyezve kérlelte őt:

— Nagyasszonyom, meneküljön! A kegyelmed dolgozószobájából csigalépcső vezet le a titkos alagúthoz. En velük tartok!

Mihály nem fejezhette be beszédét, néhány félmeztelen marcona alak tört be a szobába. Kettő egyenesen Gábor úrnak, egy a szolgának, a másik kettő pedig szemeikben vad vággyal a szép Zsófia asszonynak tartott. Perényi Gábor megsuhintotta kardját. Az egyik rabló azonnal halva hanyatlott alá. A másikkal Mihály végzett. A még életben maradt három most már csak Zsófiára akarta vetni magát, azonban Gábor úr eléjük ugrott; mint az oroszlán, úgy harcolt párjának becsü-

FÜZÉR.

letéért, hitvesének, gyermekeinek életéért. Sajnos, a küzdelem egyenlőtlen volt! Még egyet leterített, azonban a másik kettő vad birkozással igyekezett a magyar urat a földre teperni. Hosszú küzdelem fejlődött ki. Gábor úr észre sem vette, hogy a hű Mihály a szoba hátsó ajtaján Zsófiával és a két gyermekkel eltűnt, és az ajtót maguk mögött eltorlaszolta. A két tatár a véteztől nem férközhetett Gábor úr testéhez s ezért őt megragadták, odavonszolták az ablakhoz, hogy onnan ledobják. Amde nem számítottak arra, hogy a magyar daliának creje igen nagy volt és azt a veszély közvetlen tudata megsokszorozta. Fejéről leesett a sisak. Ezt az alkalmat kihasználta az egyik tatár. Kardjával súlyos csapást intézett a már félig védtelen várúr ellen, de ez félreugrott s a következő szempillantásban a gaz tatár haldokolva borult a földre, A másik, egy sárga óriás, most már a dühtől tájékozva derékon ragadta Perényi Gábort, hogy kidobja a szörnyű mélységbe. Ember-ember elleni rettenetes küzdelem fejlődött ki az ablaknál. Gábor úr ereje már hanyatlani kezd, Már fölemeli a támadó, de még mindig nem sikerül neki ördögi szándékát megvalósítania. A várúr beleharap a tatár kezébe, ez föl-szisszen és egy pillanatra elengedi áldozatát. Most Gábor úr hirtelen alábukik, erejének utolsó megfeszítésével ő maga emeli föl a vad mongolt s odadobja az ablakra. Ez egyensúlyát elvesztve már lefelé zuhanva, vad ordítással hirtelen megragadja a lábujjhegyen álló magyar úr vértjét és — Perényi Gábort — magával rántja a hűszöles mélységbe...

A tatárok garázdálkodása nem tartott sokáig. Már a következő napon épen olyan hirtelen, mint ahogy a várat megtámadták, gyorslábú lovaikon eltakarodtak Füzér környékéről, mert hirül vették, hogy a felmentő magyar csapatok közelednek. Sajnos azonban, a vár egyrésze csak rom, füst és hamu és — a várúr, kibékülve

egy rettentő erejű halott tatárral, ott alussza örök álmát a bodzák és kökénybokrok között, a délkeleti őrtorony melletti borzalmas mélységben...

Zsófia asszony harmadnap visszatért. Csak a kis Tamást vezette puha kezénél fogva, másik fia és a hű Mihály szolga a menekülés közben eltűntek. Kimondhatatlan nagy fájdalommal látta a pusztulást. Végigjárta az összes szobákat és hangosan kiáltozta hűséges urának nevét. Semmi válasz. Végre estefelé Péter, Perényi Gábor legkedvesebb apródja meghozta nagyasszonyának azt a szomorú hírt, hogy a várúr ott fekszik a húszöles mélységben.

Zsófia asszony még csak huszonhatesztendős volt, midőn a szörnyű tragédia történt, de azért sohasem vetette le az özvegyi fátyolt többé. Egyetlen vigasztalását megmaradt kis fiában és a vallásban találta meg. A gyermek ifjává serdült, egészséges kemény ág a büszke törzsön. Téli estéken odaült anyja mellé és ez — ki tudná már hányadszor — elsőhajtotta a fiú atyjának rettentő tragédiáját meg testvérenek és a hű szolgának bizonytalan sorsát.

— Hogy szerettük egymást! Atyád volt a legvitézebb dalia! Harminc csatában és ütközetben vett részt és ha a tatárok rá nem rohannak várunkra, bizonyosan újra hadba hívja a király.

Az ifjú, aki ekkor már tizenhatéves volt, kíváncsian kérde.

— Hasonlított hozzám János testvérem?

Zsófia asszony fájdalmában is mosolygott.

— Hogy hasonlított-e? Annyira egyek voltatok, hogy még én sem tudtalak titeket megkülönböztetni. Ezért már egész kisfiúkorotokban egy-egy aranyérmecskét akasztottam nyakatokba, aranyláncon. Az egyikbe a te neved, a másikba a Jánosé volt vésvé. Hiszen ezt az érmet most is viseled.

Tamás elővonta az érmet és gondolkodva tekintett reá.

— Vajjon hol lehet szegény Jánosunk? Hol lehet Mihály?

Az anya búsan válaszolta.

— Ki tudná azt, édes fiam! Ama borzalmas meneküléskor elszakadtak tőlünk a sötét alagútban és azóta nyomuk veszett...

A fák még egyszer elvesztették lombjaikat az őszi viharokban és még négyszer áradt újból reájuk a tavasz virágos verőfénye. Azután a nyár következett; az erdők pompáztak s a vadászatot kedvelő urak horkoló paripákon rohantak a nemes vadak után.

Egy ilyen vadászaton az ifjú Perényi Tamás elé királyi vad tévedt. Hatalmas tizenhatos agancsát hátravetve örült rohanásban menekült a tájékozódó mén elől. Tamás utána. Kísérői már mind elmaradtak, nem bírták a hajszát. Már dél is elmúlt, a ménről nagy foltokban hullott a tájték, de a vad még mindig száguldott. A vártól messze elvágtattak olyan területre, ahol Tamás még sohasem járt. A rengetegben egy nagy tisztásra érve, hirtelen jobbról és balról éles füttyök hangzanak föl; a vad eltűnik a tisztás túlsó szegélyén; Tamást török portyázó szpahik veszik körül, mintha a földből kerültek volna hirtelen a napvilágra. Egy perc múlva már megkötözve állt közöttük a dacos magyar levente. A törökök addig, amíg a nap valahol a göllnici hegyek mögött piros palástjában nyugvóra tért, egy nagy bükkfához bilincseltek Tamást és gunyolódtak vele.

— Szelámin alejküm! — Üdv neked! Csabuk, ol! Rajta siess, mentsd meg magad!

Tamás összeszorította ökleit és csak ennyit válaszolt:

— Hajdudlár! Rablók, gazok!...

Amint az első csillagok feltűntek, a szpahik lóra

pattantak, foglyukat is rákényszerítették egy paripára és elindultak dél felé, hogy hatalmas uruknak, Ahmed szultánnak ezzel az értékes magyar fogollyal kedveskedjenek. Ők maguk is gazdag jutalmat kapnak, a nagyúr is örövendeni fog, mert vagy sok kincset küldenek kiváltására, vagy pedig valamely pasát adja ki Mátyás császár és király Perényi Gábor fiáért.

Hegyeken, völgyeken, nagy vizeken, apró patakokon keltek át, míg végre kéthónapi vándorlás után elérkeztek abba a sokminaretos városba, amely az AranySZarv partján épült s ahol a hatalmas Ahmed szultán székel. A magyar ifjú kétség és remény közt lépdelt kísérei között a szerály hosszú folyosóin. Habár kétségben volt, vajjon viszontlátja-e még szeretett hazáját és elhagyott édesanyját valaha, a remény halvány sugára mégis ott élt lelkében.

— Nem tettem semmi rosszat. Nem is a harcban fogtak el a rabló szpahik, nem bántathat a szultán... Aztán meg a zsitvatoroki békét is megkötötte Rudolf király a szultánnal... Most már nem is értem, mi jögon portyáztak ott, az északi végeken ezek a rablók.

Végre a nagyvezir elé került. Ez szigorú arccal nézett a szép szál magyar leventére s csak ennyit mondott:

— Bejelentlek a padisahnak...

Öt perc múlva szétnyíltak a nagy fogadóterem bársonyfüggönyei. Perényi Tamás belépett. Ott állott előtte aranyos kaftánjában a hatalmas szultán, I. Ahmed. A levente büszkén, de tiszteSSégtudóan meghajolt a nagyúr előtt.

— Ki vagy?

— Perényi Tamás Füzér várából! Atyámat ezelőtt tizenöt évvel a tatárok megölték várunkban. Testvéreimet elrabolták, bizonyosan meg is ölték. Azóta nem láttuk sem őt, sem öreg hű szolgánkat. Engem meg most szpahijaid fogtak el, pedig béke van.

Az ifjú szultán összeráncolt homlokkal tekintett a deli leventére, akinek sötét szemeiből őszinteséget olvasott ki. Hosszú hallgatásba merült. Végre megszólalt.

— Beszélj! Anlat! Hogy fogtak el embereim?

— O, efendim! Ó, uram! Álnokul! Vadásztam, messze eltávoztam várunktól. A rengetegben váratlanul bekerítettek katonáid. Pedig béke van, te magad kötötted azt meg a Zsitva torkolatánál...

Ahmed nem válaszolt. Komor arcán felhők ültek.

— Ó, uram! Könyörülj rajtam! Engedj szabadon! Elég volt már anyámnak a sok keserűség! Legalább engem, egyetlen fiát adj vissza neki.

— Nem, magyar dalia! Ilyen hamar nem. Ti a kja-firisztánban, a hitetlenek országában sok szegény vitézünket sanyargattátok évekig. Még most is vannak odaát foglyaink! Neked is szenvedned kell! Épen Perényi Gábor fiát nem adom ki könnyen. Hanem, ha anyád vagy uralkodód elküldi a váltságdíjat érted, nem bánom, mehetsz...

— Nagy úr vagy, szultánim! De gondold meg, hogy katonáid igaztalanul, gyáván, orozva fogtak el...

— Hakkin var! Igazad van; ó, magyar dalia! Ezért ők bűnhődni fognak! De ha már itt vagy, nem adlak ki könnyen...

A szultán megrázta a csengőt. Belépett a nagyvezir, Lala Mohammed. Mélyen meghajolt, karjait keresztbe tette mellén. Ahmed valamit parancsolt neki halkán, török nyelven. A magyar dalia se nem hallotta, se nem értette.

A nagyvezir eltávozott.

A szultán egy szót sem szólt, úgy tett, mintha Perényi Tamás nem lett volna a szobájában. Végre, egy-negyedóra mulva Ahmed odalépett a szerály fogadótermének egyik hátsó ablakához. Félrehúzta annak függönyét. Odaintette Perényi Tamást.

— Gelszena! Jöjj ide, tekints ki!

A magyar ifjú elszörnyűködve nézett ki az ablakon.

Azok közül, akik őt elfogták, hárman felakasztva függöttek a szemben levő bitófákon. A szultán különös mosollyal kérde:

— Meg vagy elégedve, ó, magyzsar jijiti, magyar dalia?

Perényi Tamás halvány arccal felelé:

— Ezt nem kívántam tőled, ó, uram!

— Bilijorum! Tudom! De jegyezd meg magadnak, hogy Ahmed padisah igazságos uralkodó. A többiek már a Héttorony lakói és azok is maradnak, amíg én uralkodom...

— Adj nekik kegyelmet, szultánim!

— Merhamet? Kegyelem? Gyáva orvtámadóknak? Soha!...

A szultán ismét csengetett. Lala Mohammed újból belépett.

— Vezesd ezt a magyar ifjút Jusszuf agához. Ő neki ügyis szüksége van olyan emberre, aki magyarul tud.

Kezével intett és — Perényi Tamás a nagyvezirrel eltűnt a vastag bársonyfűggönyök mögött.

A palota másik végében megtalálták Jusszuf agát. Fiatal, délceg vitéz, az agák köntösében, oldalán görbe kard, fején fehér turban. A nagyvezir átadta neki a magyar daliát és eltávozott.

— Ki vagy? Hogy kerültél ide?

— Magyar vitéz vagyok. A szultán katonái orvul fogtak el hazámban, a magyar Felvidék erdeiben.

— Jól van. Tehát tudsz magyarul. Mellettem maradsz addig, amíg urunk mást nem parancsol vagy amíg vált-ságdíjad meg nem érkezik.

— Ó, aga, mennyi volna ez a díj?

— Sok! Mert látom, hogy vitézi családból származol. Az én szemem nem csal. Hol vagy otthon?

— Kassa közelében.

Az aga szemei tágranyiltak.

— Hisz ott sohse voltak a mi seregeink?

— Dóru ja muhterem aga! Úgy van, derék aga! És mégis családunk szörnyű tragédiáját ott a ti embereiteknek köszönhetjük.

— Beszélj!

Perényi Tamás részletesen elmondotta a tatárok betörését, kegyetlenségét, atyjának meggyilkolását, testvérének eltűnését, anyja martiromságát, hű szolgájuk valószínű pusztulását. Jusszuf aga egyre növekvő figyelemmel, sőt érthetetlen türelmetlenséggel hallgatta. Midőn az ifjú bevégezte elbeszélését, mohón kérdezé:

— Mennyi idős vagy te?

— Húszéves vagyok, ó, aga!

Jusszuf szemei felvillantak. Idegesen felkiáltott:

— Eltűnt testvéred idősebb volt, mint te vagy?

— Nem! Ikrek voltunk! És annyira hasonlítottunk egymáshoz, hogy csak a nyakunkban akasztott érmek különböztettek meg. Az egyikén János, a másikon Tamás neve állt.

Jusszuf szinte ordítva kiáltá:

— Mutasd az érmedet!

— Itt van!...

A török aga reszkető kezekkel nyult utána. Amint megpillantotta, ereje elhagyta. Lerogyott a tachteravánra és magyarul, törökül, zagyva beszédben mormogta:

— Allahú akbár! Nagy az Isten! Igen... igen... ő az...

Majd felugrott. Nyakából kirántott egy épen olyan érmet, aminőt Tamás viselt magán. Odatartotta a magyar dalia elé.

— Nézd!...

Perényi Tamás odapillantott. Arca lángolt. Kezei reszkettek. Szemei megteltek könnyekkel.

Az éremre a «János» név volt bekarcolva...

Egy szempillantásig egymásra nézett a magyar és a török vitéz. Csak egy szempillantásig, de aztán szó nélkül, zokogva egymás nyakába borultak.

— Édes jó testvérem!

— Drága Tamásom...

Igy talált egymásra tizenöt esztendő után Perényi Gábor két fia. Valóban, nagy az Isten és kiszámíthatatlanok az ő útjai!...

János most elmesélte életének eddigi sorát.

— Amint elszakadtunk anyánktól... szegényre már alig emlékszem... a tatárok elfogtak. Bilincseket vertek reánk. A jó Mihályra és reám is... Most már úgy tűnik fel előttem mindez, mint valami álom... Aztán vittek, hurcoltak. A jó öreg szolgál egy napon forróházba esett, néhány óra múlva meghalt... Átadtuk a községnek, Jenővára mellett. Én szerencsésen eljutottam Sztambulba. Itt átadtak Mohammed szultánnak, aki azonnal udvarába fogadott. Megtanultam törökül, fel is vettem a mohammedán hitet, de azért... neked megvallhatom, édes jó Tamásom, lelkemben mindig keresztény maradtam... Mohammed jól bánt velem és kedves embere vagyok Ahmednek is... Látod, már aga vagyok a jani-csároknál, pedig ilyen fiatalon még senki se érte el ezt a nagy rangot.

Tamás boldog mosollyal tekintett testvérére, aki még a messze idegenben, legnagyobb ellenségüknél is tiszteletet szerzett családjá és nemzete nevének...

— Hanem most, édes Tamásom! Nem maradok itt! Látásodra egyszerre felébredt bennem drága anyám emléke és hazám iránti forró rajongásom. Hiszen eddig is sokszor, nagyon sokszor kínos vágyakkal vágytam utánuk, de mivel senki se volt, aki hírt adott volna Füzérről, édes jó anyámról meg Magyarországról... vágyaim lassankint eltompultak... Más légkörben, más

emberek közt, idegen levegőben éltem... De most már nem birom tovább! Magyar voltam, magyar leszek ismét!...

— Mit akarsz tenni, édes testvérem?

— Együtt megyünk még ma a szultánhoz! Kérni, könyörögni fogok, adja vissza szabadságunkat! Ahmed jó és igazságos ember...

— Hogy igazságos, azt én is bizonyítom — felelte Tamás és elbeszélte a szpahik megbüntetését.

— No látod — szólt ragyogó szemekkel János — tőlünk se fogja megtagadni jogos kérdésünk teljesítését... Menjünk!

A nagyvezir csodálkozva tekintett a két itjúra, midőn azok megjelentek a padisah előszobájában.

— Mit akartok itt?

— Ó, uram! Ahmed szultán elé kívánunk járulni!

— Mi ügyben?

Jusszuf aga részletesen elmondott mindent. Lala Mohammed kíváncsian és érdeklődve hallgatta az előadást. Közben többször rátekintett a két daliára. Midőn Jusszuf befejezte beszédét, a nagyvezir mosolyogva morgta:

— Nem hazudott. A két érem sokat bizonyít. Aztán meg valóban a megtévesztésig hasonlítanak most is egymáshoz.

Majd hangosan szólt:

— Simdi chaber veririm! Bejelentelek! Beklejiniz! Várjatok!

A nagyvezir csak félóra mulva lépett ki a vastag függöny mögül. Mosolygott.

— Menjetek, a padisah vár.

Beléptek. Jusszuf török szokás szerint térdreborult és addig nem kelt föl, amíg a nagyúr erre engedélyt nem adott.

Ahmed jókedvűen szólt:

— Kelj föl! Mindent tudok! Holnap indulhattok! Szabadságotokat visszaadjuk. Üdvözljétek nevemben hőselekkü anyátokat! Neked pedig, Jusszuf aga, eddigi szolgálataid elismeréséért jutalmat adok. Ime itt van.

Ahmed szultán lecsatolta drágaköves, a saját kardját oldaláról. Átnyújtotta az ismét magyarrá vált török vitéznek.

Jusszuf meghatva vette át urától az ajándékot és könnyező szemekkel érintette ajkaival a szultán köntösének szegélyét...

— Köszönöm! Köszönöm! Uram, szultánom!...

Ahmed a két magyar dalia fejére helyezte kezét.

— Allah áldjon meg mindkettőtöket! Hűsz lovas-katonám kísér titeket egész Füzérig. Hogy pedig legyen útravalótok, a nagyvezir átad nektek ötszáz aranyat... Talán elég lesz az útra?

A két ifjú tágranyitotta szemeit. Hiszen ez olyan kincs volt, amiről nem is álmodhattak!

— Nem, nem, uram! — szólt szerényen Tamás. — Nem fogadhatjuk el...

Ahmed mosolygott, de mosolyában valami fájdalom érzés látszott lappangani.

— Jegyezd meg magadnak, magyar dalia, hogy amit a padisah parancsol, annak teljesülnie kell! Különben is még többel tartoznám nektek, mert tatárjaim sokkal többet raboltak el tőletek... Most pedig szívesen látlak asztalomnál búcsúzás előtt...

S Ahmed beváltotta szavát. Kitünő vacsorát adott a két ifjunak, akiket maga mellé ültetett. Az estebéd után Lala Mohammed átadta nekik a sok csillogó aranyat. Másnap hajnalban már ott prűszköltek ablakaik alatt a hűsz török szpahi pompás lovai. De nem hűsz, hanem huszonnégy! Mert a szultán a két vitéznek is adatott egy-egy gyönyörű paripát, aztán kiutalt hozzájuk egy-egy csauszt és ezek is pompás arab méneken

lovagoltak velük. Elindulás előtt Lala Mohammed keményen megrázta a kezüket.

— Allaha hamd u sükür! Allah áldassék és magasztaltassék! A két csausz a tietek marad lovaikkal együtt! Ne küldjétek őket vissza!...

Es odafent, a szerály ama bizonyos ablakában, ahol I. Ahmed szultán nyugodni szokott, megmozdult volna a fehér függöny. Vagy talán csak képzelte a két fiatal vitéz?

De még se, nem lehetett az káprázat! Mert ime, amint kissé már eltávoztak a szerálytól, az ablak lassan kinyílt és egy komoly ifjú fehér kendőt lobogtatott a kis lovascapat után...

...Szó el nem mondhatja, toll le nem írhatja azt a nyugtalanító aggodalmat, majd fokozatosan fejlődő szivettépő fájdalmat és a lelket lenyügöző kétségbeesést, amely Zsófia asszonyon urrá lett — most már egyetlen fiának eltünése után. Vitézeit, csatlósait mindennap küldötte minden irányban. Sehol semmi hír. Azok, akikkel ama végzetes napon együtt vadászott, elmondták, hogy Tamás úrfi egy pompás szarvast üzött, de hamar lábú lova megelőzte valamennyi társát. Azután eltűnt előlük, sohse látták többé...

Elmult a szép május, a június is. Már a búzaföldek kalászaival játszadozott az alkonyati szellő, mintha valami aranyos tenger hullámzanék. Azután a szorgalmas jobbagyok megkezdték az aratást, a betakarítást. Sehol semmi. Zsófia asszony egyetlen fiáról még a madár sem hozott semmi hírt. Pedig a nagyasszony még a fecskét is megostromolta kérdéseivel. Este pedig, midőn a fekete köntösébe öltözött magas égen megjelentek az apró szentjánosbogárkák, azokhoz fohászkodott a bánatában vergődő nagyasszony.

— Ó, csillagok, ti — magasan vagytok! Ti látjátok drága fiamat! Mondjátok meg, hol van! Ha csupa

tüskéken kellene is utána mennem, megyek, rohanok érte, akár a tulsó világba is.

A csillagok csak csókolgatták szelid fényükkel Zsófia asszony könnyes szemeit, de — nem feleltek. Nem felelt a holdvilág sem; vagy elbujt ijedten valami kóbor felhő mögé, vagy pedig közönyösen nézte magát a Hernád fodros hullámaiban...

Még szerencse, hogy akadt valami kis vigasztalása a fájo lelkű magyar úrnőnek. Az öreg Mihály hátr a hagyott hűséges párja meg a fia. Ezek épenúgy érezték a nagyasszony fájdalmát mint ő maga. Még a gondolatát is igyekeztek kitalálni. Együtt sírtak, együtt sóhajtoztak vele, de vigaszt is nyújtottak szívének mindig friss sebére.

— Ne búsuljon, drága nagyasszonyunk! Imádkozzék a boldogságos Szűzanyához! Visszahozza ő az elveszett Tamás úrfit!...

Épenígy vigasztalta Zsófiát Csáky Andrásné is, aki mint régi jó barátnéja sokszor átrándult hozzá Kassáról. Néha magával hozta két serdülő leánykáját is. Pannit meg Sáríkat. Az előbbi karácsony első napján tölti be a tizenhetedik évét, Sáríka csak egy esztendővel fiatalabb. Tréfálkozott is Csákyné nagyasszonyom.

— Mindakettőt a Jézuska hozta. Talán azért olyan jók, szépek, egészségesek!...

Egy augusztusi délután ismét együtt voltak. Zsófia nagyasszony meg Csákyné két leánykájával. Miről beszélgethettek volna másról, mint arról a sok-sok megpróbáltatásról, ami őket érte, de különösen Perényiné szenvedéseiről.

— Bizony, nehéz sorod van, édes Zsófiám — vélte Csákyné, Mária asszony. — De hidd el, én is tudom mi az élet! Atyámat elhurcolta a török, ott halt meg a Héttoronyban. Szegény jó uram pedig Mezőkeresztesnél vérzett el... Akkor még apró kis cselédkek voltak leánykáim...

— Tudom, Máriám! Tudom, hogy te is szenvedsz, de legalább gyermekeidet megtartotta neked a jóságos Isten!

— Igaz, hanem ki tudja, mi vár rájuk! Maholnap eladó leányok lesznek és én úgy félek, nehogy rossz szerencsét csináljanak...

— Nem vetted észre — kérde meleg érdeklődéssel Zsófia asszony — kinyílt-e már a szive a két galambnak?

Mária elgondolkodva felelte:

— Nem hiszem. Hiszen, való igaz, hogy már eléggé érettek arra, hogy a szivők hevesebben dobogjon valamely deli ifjúért, de még nem vettem észre soha, hogy az arcuk elpirul valaki nevének említésekor.

Az esti pir már föltűnt a látóhatáron. A pajzán szellő végigszaladt a vár kertjén és megsimogatta annak fáit, virágait. Majd tovább sietett ki az országútra és ott tölcsért csinált magának az út porából. Ezt a játékot is megunván, besurant a Nagy-Milic rengetegébe és ott felfodrozta az Izra-tó kékszinű tükrét. Kis pajtásai utánaszáguldottak és ők is úgy csintalankodtak a fákkal, virágokkal, az út porával, az erdővel, mint vezérük. De ni-ni! Mintha az országuton nagyobb por látszanék, mint amennyit az apró esti szellő fölkavarni szokott. Zsófia asszony vette észre. Az ablakhoz sietett.

— Jöjj csak, Máriám! Nekem úgy tűnik fel, mintha ott, az újhelyi uton valami csapat közelednék. Magas port vernek fel, lovasok lehetnek.

Mária asszony odatekintett. Helybenhagyta Zsófia véleményét.

— Úgy van, Zsófiám! Még pedig sietnek. Erre tartanak. És pedig... törökök! A jóságos Isten legyen velünk!... Parancsold meg a hídőrnek, hogy le ne merje engedni a felvonóhidat! Mindnyájan itt veszünk, én jó Istenem!...

Zsófia asszony tágranyílt szemekkel, remegve tekin-

az újhelyi útra. A lovascsoport egyre közeledett. A nagyasszony csengetett.

— Julis, küldjed be a fiadat... úgy látom, valami vendégek érkeznek.

A fiatal Mihály belépett.

— Jöjj ide, fiam, neked nagyon jó szemeid vannak. Kik lehetnek azok?

Mihály néhány pillanatig szemlélte a közeledőket. Olyan szemei voltak ennek a legénynek, mint a sas-madárnak.

— Török lovasok, nagyasszonyom. De úgy veszem ki, nincsenek ellenséges szándékkal, mert a legelső nagy fehér lobogót tart a kezében. Meg aztán egynek sincs lebocsátva a sisakernyője...

— Mit gondolsz, beengedjük őket?

— Azt hiszem; de azért jó lesz a katonákat készenlétbe helyezni. Azonnal beküldöm a kapitány urat... Jánoki várkapitány belépett.

— Jánoki uram, helyezze készenlétbe az őrséget. Ott, Ujhely felől török csapat közeledik. Talán nem ellenséges szándékkal; mégis jó lesz vigyázni, habár most béke van a törökkel...

A kapitány elsietett s néhány pillanat múlva már fegyverben állt a vár őrsége. Nem nagy, de mindenre elszánt, edzett, kemény csapat. Tíz perccel később felharsant a kürt a felvonóhid előtt és egy harsány hang kiáltása is hallatszott:

— Nyissátok ki a kaput, engedjétek le a hidat, nem ellenség, hanem tisztos szándékú vendég érkezik. Fáradt lovasok, akik éjjeli szállást kérnek...

A híd láncai csikorogtak. Néhány pillanat múlva két fényes kaftánú éltes török vitéz lovagolt a belső várudvarra, mögöttük egy-egy fekete szolgál, utánuk húsz török lovas. Ritka vendégek, ha jószándék vezérli őket, érdekesek is!...

A fényes lovagok leszálltak a lovakról és utasítást adtak a többieknek. Azok elvonultak az istállók felé.

Zsófia és Mária asszony meg a két serdülő leány kíváncsian és kissé szorongó szívvel nézték mindezt a vár ablakánál.

Néhány pillanat múlva kopogtak az ajtón.

— Szabad!...

Két nagyszakállú öreg török lépett be. Fejükön hatalmas turbán...

Mélyen meghajoltak olyan könnyed mozdulattal, mintha még ifjak lennének.

— Ó, jó nuszráni asszonyok! Az Úr szaporítsa meg a ti nappalaitokat! Adjatok éjjeli szállást néhány szegény igazhívő lovasnak... Holnap továbbindulunk...

Zsófia asszony szívélyesen felelte:

— Ha nincs rossz szándékotok, vendégeim vagytok... Kik vagytok?

Most a másik öreg török válaszolt:

— Ez már csakugyan öreg — jegyezte meg hal-
kan Pannika — nagyon reszket a hangja...

— Mi a szultán ő felsége emberei vagyunk...
Követségbe igyekszünk Mátyás ő felségéhez...

— És hogy vitt erre az utatok?...

— Eltévedtünk!...

Zsófia asszony felkacagott.

— Ezt ugyan nem hiszem el nektek, jó lovagok, de mindegy. Azonnal kiadom a parancsot, hogy szobáitokba vezessenek, mert úgy látom, ti vagytok a csapat fejei. Embereitek meg lovaitok szintén jó ellátásban részesülnek... Mihály fiam! Vezesd ezeket a vendégurakat a vár tulsó szobáiba. A hetes meg a nyolcas szobát nyisd ki számukra...

Aztán tréfásan fordult a két vendéghez:

— Allah legyen veletek! Egy óra múlva estebédhez hív a kis harang...

A két török lovag ismét mélyen meghajolt. De nem mozdultak... Csak nézték, egyre nézték azt a bánatos, szép magyar asszonyt... Egyszer csak — ki tudná, mi jutott eszükbe — egymásra tekintettek és... odavetették magukat Zsófia lábaihoz... Ledobták a turbánt, a hófehér szakállat, a bajuszt...

— Anyám, édes, drága anyám!...

Zsófia asszony úgy állt ott, mintha álmodnék. Szemeit dörzsölgette és valamit suttogott, de ő maga se értette, hogy mit, nemhogy én értettem volna. Csak nézte, nézte azt a két szép daliát, majd hirtelen rájuk borult.

— Edes fiaim! Drága gyermekeim!... Tamás... János... Jánoska... Tamáskám...

Bizony még a kő is könnyezett volna a szép jelenet láttára! Egy szempillantás és három szív dobogott egymáson. Három szerető szív, akiket a kegyetlen sors hosszú időre elszakított...

No, lett vigadozás ezen az estén! Még az öreg-mozsarak is megszólaltak! Már a hajnalcsillag is álmosan hunyorgatta a szemeit, midőn végre nyugovóra tértek. A kérdezősködéseknek, feleleteknek se vége, se hossza nem volt...

— Aztán, édes gyermekem!... Hol is voltál?... Sokat szenvedtél úgy-e?... Gondoltál-e anyádra?... Ej, te rossz fiú, látod, miért szaladtál el úgy a vadásztársaidtól...

De ki tudná mindazt leírni, amit Zsófia asszony azon az estén meg-megeredő könnyekkel a szemében, kérdezett, mondott, meg amit a két ifjú mesélt... Elég az hozzá, hogy boldogok, nagyon boldogok voltak. Annyira, hogy miután Jánoki uram ékes rigmusokban — mert ebben nagy mester volt ő kegyelme — a hazatért bárányokat tele kupával éltette, Tamás úrfi is pompás beszédet mondott. Szívhezszólóan emlékezett

meg anyjának nagy szenvedéseiről, de aztán — mert már ilyen a szittyja faj — serlegét a szép vendégekre, Csáky Andrásnéra és két leányára üritette.

— Nem engedjük el kegyelmeteket egy hónapig! — fejezte be beszédét...

— Jó is volna — dővajkodott Csákyné. — Mit csinálna a gazdaság odahaza!...

...Történt pedig, hogy negyednapra Csákyné asszonyom egy szép délután, nem jövén álom szemeire, az ambitusra kilépett a szobájából. Kár volt ezt tennie! mert ime, Pannika és János ott álltak tőle alig három lépésre egy ablakmélyedésben. Bár a nagyasszonynak nem volt kenye a hallgatóság, most mégis fülelni kezdett.

— Igazán szeretsz?

— Esküszöm! Vagy te leszel az enyém, vagy senki...

Többet nem hallott Mária asszony, csak látott. A legény meg a leány szerelmesen átölelték egymást. No, már erre a nagyasszony csendesén visszahúzódott az alvószobájába. Estefelé komoly arccal kereste fel Zsófiát.

— Édesem, holnap hazaindulunk!

A ház úrnője megdöbbsent. Érezte, hogy itt valami baj történt.

— Miért? Beszélj, drága Máriám!

— Csákyné elmondotta, amit délután látott és hallott. Zsófia asszony figyelmesen hallgatta, de csodálatos, nem szörnyűködött el, sőt csengő kacagással viszonzta a nagy fölfedezést. Mária megdöbbsent.

— És te ezen — nevetsz?

— Hát hogyan nevetnék, drága jó Máriám! Hiszen én is épen ehhez hasonló jelenetet láttam. Csak a szereplők mások. Sárika és Tamás... Ők is épenolyan recept szerint csinálták, mint Panni és János. «Szeretsz?

Örökké!...No és ők is egymás karjaiba omlottak.
Ezelőtt egy órával...

Mária asszonnyal forogni kezdett a világ.

— Szépen vagyunk! Hát most mit tegyünk?

— Mit, édes Máriám? Ha te is úgy akarsz, kará-
csony előtt megtarthatjuk a két esküvőt...

Ezen az estén Zsófia asszony még áhitatosabban
imádkozott imázsámulán, mint máskor. Szemeit lezárta
és úgy képzelte, mintha az ő drága, szerelmeta ura
megjelent volna neki. Még a keze simogatását is érezte,
még a szavait is hallotta.

— Akiket az Úr szeret, azokat megfenyíti, de ha
a fenytést türelmesen viselik, akkor megjutalmazza
őket... Veletek vagytok, veletek maradok!...

KRASZNAHORKA.*

zok a benyomások, amelyek a lelkemben még ma is égnek s amelyek Krasznahorka várához fűződnek, szintén nagyon régi keletűek. Abból a világból valók, midőn még hírből sem tudtuk, mi az a Trianon... Pedig még csak tizenöt esztendeje, hogy derék legényemmel egy taktikai utazás alkalmával nagyokat fujva lépdeltem fölfelé Szomolnok városkából a vízválasztó felé. Annak az ezer méter magas hegynek tetejére, melynek vonulata védőgát a Göllnitz és a Sajó vízrendszere közt.

Forró nyári nap volt. Egy felleg sem volt az égen, egy falevél nem mozdult. Nehéz a kapaszkodás, megizzad, kifárad a vándor.

— Birod még? — kérdeztem legényemtől.

— Még igen, kapitány úr — de nem sokáig!...

— No, csak ne hagyd magad; lásd, én is épen úgy mászom fölfelé, mint te és épenúgy cipelem a csomagot...

Lassan ment a vándorút. Még szerencse, hogy a nap már alábbszállani kezdett és valahonnan hűvös szellő lengedezett. De még mindig nagy volt a meleg és az út meredek. Odapillantottam a fiúra. Láttam, hogy ki van merülve, őt már semmi sem érdekli, csak egyet néz sóvárgó szemekkel — a hegy tetejét.

* Rozsnyótól keletre 5 km. (Gömör vm.)

Még csak két, még csak egy, még csak egy fél kilométer.

No, itt vagyunk.

Legényem mellém állt. Szemeiből egyszerre eltűnt a kimerültség minden jele. Még ez a tanyai fiú is elbűvölten, kinyitott szájjal tekintett nyugat meg észak felé. A vidék gyönyörűsége még az ő egyszerű lelkét is lenyűgözte. Nem is csoda, mert annál szebbet soha életemben nem láttam, pedig hazámon kívül több ország havasait ismerem...

Messze, nagyon messze fel-felcsillantak a Magas-Tátra cinóberszinű csúcsai. Előbb, mintegy húsz kilométerre, ott mutatta büszke fejét a Királyhegy, a hegyek királya, ahonnan öt folyó ered. Még egy kis felhő is pihent csaknem kétezer méteres ormán. Még közelebb a Felsőmagyarországi Erchegység sajátos alakulatai, a fennsíkképződések... Tovább balra, dél felé a pelsüci nagy hegy és a szilicei fennsík... Lebilincselő, nagyszerű látvány. Mint a színház kulisszái, úgy következtek egymás után a szebbnél-szebb változatok. A sziklás csúcsok, a rengeteggel borított hegyhátak, a mélyen bevágott völgyek, az ijesztően meredek oldalak. A falvak, a kis városok... És a közelben, alattunk, toronyirányban hét kilométerre ott állott komor bástyaival, tiszteletet parancsolón az Andrásyak ősi fészke — Krasznahorka vára. A várhegy lábaihoz odasimulva Krasznahorkaváralja község...

Olyan szép, oly lebilincselő volt mindez, hogy a pompás látványtól hosszú ideig nem birtam elválni. Még Károly, hűséges legényem is marasztalt.

— Ne menjünk még, kapitány uram... Csak még egy kicsit maradjunk...

— Mennünk kell, fiam, mert itt ér az este és én még ma meg akarom nézni a várat...

Lesiettünk, Hamarosan ott voltunk a faluban. Szál-

lásomról gondoskodva lévén, egyenesen a várba igyekeztem. Meredek, fárasztó uton értem oda. A bejáratnál öreg ágyú ásított reám, valamelyik Bebek felejtette ott! El is olvastam, ami bele van vésve: «Franciscus Bebek me ferre jussit 1547».

Gyászruhás fiatalasszony fogadott odafent a komor falaknál.

— Kit gyászol? — kérdeztem.

— Az uramat. Ma vittük ki a temetőbe.

Hm. Gondoltam. Nem valami vidám hangulat! Esti idő, régi vár, labirintusszerű ambitusokkal, szobákkal meg egy gyászos asszony, akinek a férjét ma vitték ki innen utolsó útjára. No mindegy. Odaszóltam a könnyező asszonynak:

— Legyen szives, mutassa meg nekem Serédy Zsófiát...

— Tessék utánam jönni!

Mentünk, vándoroltunk ambitusokon, térségeken, szobákon keresztül. Épen valami építkezés is volt, sok helyen a gerendákon kellett átugrálnunk. Nem volt nagyon barátságos dolog. Végre egy nagy ajtóhoz érkezünk. Csikorog a zár, a nehéz ajtó felpattan...

Mintegy hat méter széles pincészerű folyosóban vagyunk.

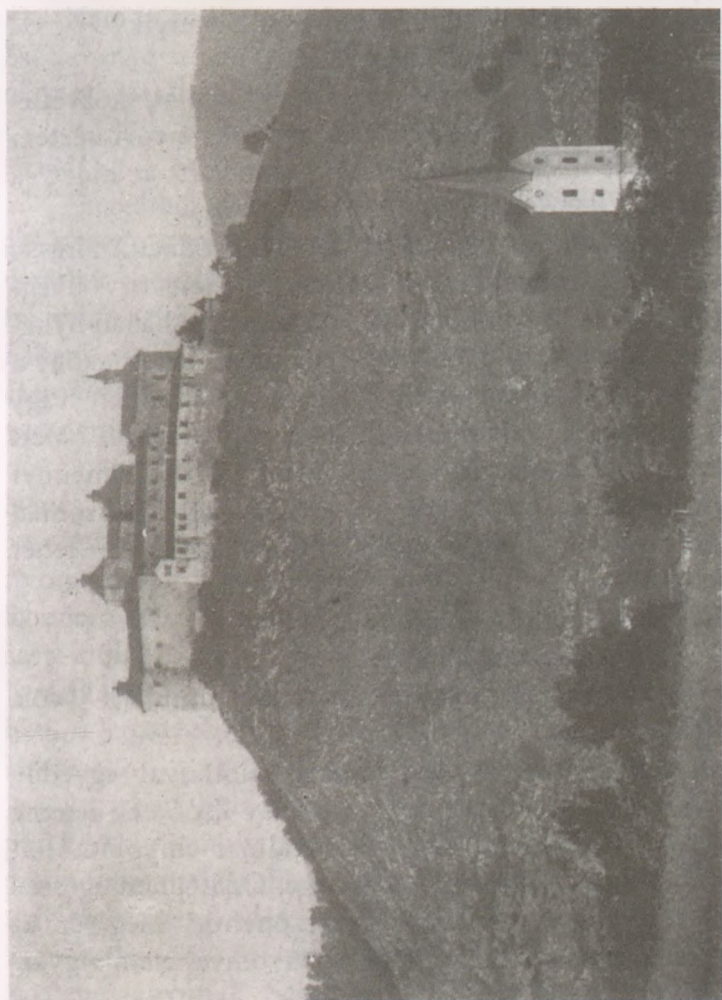
Mellettem balra egy hatalmas, nagy feszület. Rajta a szenvedő Krisztus... Tovább csendes koporsók. Mintegy tizenötlépésre az egyik egészen friss virágokkal borítva...

— Ki nyugszik abban?

— Az egyik, Andrássy fiatal úr. Huszárönkéntes volt. Ezelőtt tíz nappal eltaposták a lovak...

Megborzadtam, de egyúttal valami büszkeséget is éreztem.

Igen, mert a fiatal úr tulajdonképpen a *barctéren* halt meg...

KRASZNAHORKA.

— Hát a Serédy Zsófia koporsója melyik?

— Itt van ni! Nem tetszik látni?

A gyászruhás asszony kissé balra mutat, közvetlenül a kereszt irányába. Oda igazán még nem néztem eddig. Most már csakugyan végigszaladt a hideg a hátamon.

Ott láttam magam előtt Serédy Zsófiát, Andrássy István kuruc generális hitvesének tetemeit egy üvegkoporsóban. A nagyasszony fekete selyemruhában nyugszik ott. Mintha aludnék. Kezeiben olvasó és imakönyv. És jobbját a magasba emeli. Talán megáld valakit vagy talán tiltakozik valamiért? Inkább az utóbbi... Mert hiszen fia az édesatyjára ágyút sütött el!... Ó, mennyi emlék, mennyi rémes, de tanulságos kép... Azonnal eszembe jutott Jókainak híres regénye a lőcsei fehér asszonyról...

Odakint kiáltás hangzott el.

Az én kalauzom kirohant.

— Tessék csak magában maradni, mindjárt jövök. Hívnak...

Ott maradtam az Andrássyak halottaival egyedül, már csaknem teljes sötétségben Serédy Zsófia ép teteme mellett... Csodálatos, hogy a borzalmat elnyomta lelkemben az emlékezés erős forgataga. Odaléptem egészen közel a csendesen pihenő nagyasszonyhoz. Még ép az arca, csak az orra van egy kissé benyomva. Nem vigyáztak, midőn a sírgödörből kiemelték.

— Szegény asszony — mormogtam. — Te is sokat szenvedtél.

És ime, mintha a halott keze kissé megmozdult volna...

Csendes imát imádkoztam. Kísérőm belépett.

— Tessék kijönni, este van, bezárom a kriptát...

Eltávoztunk. Lementem a faluba. Jól esett ismét a szabad levegőn, az élők világában lennem...

Nem mondhatom, hogy valami jól aludtam. Serédy Zsófia meg a többi csendes halott megzavarták nyugalmamat. Mintha hívtak volna. Mintha szólítottak volna.

— Jöjj még egyszer hozzánk... Hiszen még nem láttad a — Franciska-múzeumot sem...

Engedtem a néma hívásnak és másnak korán reggel ismét ott voltam a széles ambitusokon, a tekervényes várfalak mentén, azután a — Franciska-múzeumban... Itt már szakértőkkel találkoztam.. Mindent elmondottak nekem arról a *másik* nagyasszonyról, akinek sok száz-ezer koronát érő csillogó mauzóleuma idelátszik. Amott van lent, a község határában...

Azután a várat elhagyván, megtekintettem Andrássy Dénes nagyszerű képtárát a pompás műcsarnokban...

Az elmém, a szívem, a lelkeim telis-tele volt benyomásokkal s ezeket csak szaporította, midőn délután Rozsnyó főterén megpillantám Horvai és Szamolovszki szép emlékművét, a Franciska-szobrot...

Franciska mindenütt. A városban, a faluban, a várbán, a köztereken, az iskolákban. A szivekben, a lelkekben...

Istenben boldogult Andrássy Dénes hűséges élete párja. Akit annyira szeretett a férje, hogy az a szeretet már nem is emberi, hanem felmagasztosító, égi szerelem, túlvilági ragaszkodás...

Éveken át őriztem krasznahorkai benyomásaimat. A Bebek-ágyúnak, Serédy Zsófiának, az elesett kis önkéntesnek, a büszke tornyos várfalaknak, a múzeumnak. a képtárnak, a mauzóleumnak emlékét... Most aztán szabad szárnyaira bocsátom képzelő erőmet, hadd száguldjon, hadd repüljön fölfelé az ideálok világába. Néhány szóval szerény emléket emelek a *szerelem és a jótekonyság* földi mintaképeinek. Mert Andrássy Dénes gróf és Hablawetz Franciska élete és lelki összekapcsolódása valóban a szerelem és a jótekonyság apotheozisa...

Mit írjak róluk? Emberek voltak, éltek, szenvedtek, szerettek épenúgy, mint sok-sok millió embertársuk. És mégis! Mennyire más volt ez az emberpár, mint a többiek! Valóban keresve-kereshetjük párjukat a világtörténelemben... Talán a multban Ferdinánd főherceg és Welser Filippina regénye közelíti meg ezt a manapság szokatlan regényt. De még sem. Nem, nem! Dénes és Franciska szerelme egyedül áll a világon és egyedül fog állani a történelemben időtlen-időkéig...

Nem regét írok, hanem csak történeti visszaemlékezést. Hiszen a szereplők nem a rég mult alakjai, mert Dénes úr csak 1913 február 26-án halt meg Palermóban, hitvese pedig 1902 október 26-án hajtotta fáradt fejét örök nyugalomra a München melletti Planeggben... Ők még nem vonultak be a regék világába, holott az életük, harminchatévi házasságuk a legszebb rege volt, amelynél gyönyörűbbet ember el sem képzelhet.

Miért?

Mert *szerették egymást!*...

Milyen naivan, milyen szokatlanul hangzik ez a mai modern világban, midőn a fiatal «bubifrizurás» leány, cigarettázva lép az oltárhoz «valakivel» és talán holnapután már szintén cigarettázva és kacagva válik el tőle...

... Ennek a leírásnak egyik hőse, Andrassy Dénes gróf 1835 november 18-ikán született Hosszúréten, Gömör-megyében. Azért írom ide ezt is, hogy mindenki ismerje meg ennek a derék magyar úrnak életrajzi főbb adatait. A jogot elvégezvén, mint pelyhedző állú ifjú Bécsbe került a kancelláriához. Dénes úrfi nagyon szerette a művészetet, a zenét. Csendes, inkább az elvonultságot kedvelő fiatalember, aki nem rajongott a szereplésért.

Egy este az operában megpillant egy szép, sugár leányt.

Kérdezősködik utána.

— Ki ez a gyönyörű leány?

ANDRÁSSY DÉNES GRÓF NEJE.

A feleletet könnyen megkapta.

— Hablawetz Ferenc karmester leánya. Szegény, polgári hajadon... Semmije sincs, csak a jóhírneve meg a szépsége...

A gróf ettől a naptól kezdve csaknem a búskomorságig zárkózott lett. Mit tegyen? A leány olyan bűvös hatást tett reá, hogy tőle szabadulni nem bírt. De viszont Franciska atyja se nem gróf, se nem báró, még csak nem is nemes! Már pedig ez nagy szó.

— Atyám sohasem egyeznék bele ebbe a házasságba...

Igaza volt Dénes úrfinak. György gróf konzervatív arisztokrata volt, akit arra, hogy az ő fia az ő engedélyével kössön rangján aluli házasságot, soha rávenni nem lehetett.

Dénes megismerkedett a leánnyal. Midőn elsőízben hallotta lágycsengésű hangját, midőn betekintett azokba a szép, tiszta szemekbe, érezte, hogy ezt a nőt — neki teremttette a sors.

— Legyen az enyém! — esdeklett Dénes úrfi.

— Igen, az oltáron át. Hiszen én is szeretem magát...

— Így gondoltam én is. Másképen nem is kellenél, édes, tiszta leánykám...

A kocka tehát el volt vetve. Andrássy Dénes gróf 1866 április 6-ikán Pisában oltárhoz vezette a bécsi egyszerű karmester leányát, Hablawetz Franciskát...

Amint ezt György úr meghallotta, azonnal kitagadta Dénes fiát. Csak az igen szűkösen kiszámított kötelesrészre szorítá, míg a hatvanháromezerholdas hitbizomány örököséül kisebbik fiát, Györgyöt nevezte ki...

Szomorú napok köszöntöttek a fiatal párra. De már ekkor látták, hogy mélységes szerelmük nemcsak kiállja a nélkülözések tűzpróbáját, hanem ezekben meg is edződik. Minél több sanyarúságban volt részük, annál magasztosabb volt a szerelmük. Mindketten rajongtak a szépért,

a nemesért, a jóért. Felülemelkedtek a földi élet hitványságain. Nem törődtek a kinccsel, a szerepléssel, a grófi koronával. Egymásnak éltek, egymásban találták fel azt a boldogságot, amelyet a mai sivár század nem bír, nem tud megérteni...

Ha igaz az, hogy a gazdagság bezárja a szívet, akkor az még igazabb, hogy a boldogság kinyitja azt. Hanem ennek a boldogságnak igaznak, őszintének kell lenni. Hitvesek közt ennek alapját a hűség alkotja. Andrassy Dénes gróf hű volt az egyszerű polgári leányhoz, akit élete párjául választott. Büszke főnemesi címerében sokszor olvashatta ezt a két szót: «Fidelitate et fortitudine». Az utóbbira a *harctéren* most nem volt szükség, de annál inkább rá volt utalva az *élet* harcaiban. Ezekhez az erőt az első, a *fidelitas*, a hűség adta meg. Mint csillagot, mint valami fénylő szimbolumot helyezte a fidelitást ifjú nejének lábaihoz és ez ott ragyogott nemcsak ama harminchat éven át, ameddig e földön vele valóban boldog életet élt, hanem azontúl is, mert az igazi hűségnek nincs határa, azt még a sír sem csökkentheti.

Dénes úr és ifjú neje éveken keresztül szenvedték a kitagadás átkát. Nem csoda, ha az emberekkel szemben tartózkodókká váltak, nem gyűlöletből, hanem azért, mert anyagi helyzetük nem engedte meg a közöttük való szereplést.

Az ifjabb György gróf súlyos betegségbe esett. Madeira szigetén kereste a gyógyulást, azonban hiába! A halál ott is reá talált; mielőtt azonban a szívet fagyos kezével megérintette volna, tollat adott kezeibe. És az ifjú írt. Könyörgő sorokat intézett atyjához, vegye vissza szeretetébe Dénest, aki immár ötödik esztendeje él Franciskájával zavartalan boldogságban és maga keresi meg a kenyerét. Azután György gróf meghalt. Az atya megrendült haldokló fia levelének elolvasása után. Megbocsátott Dénesnek, visszahelyezte minden jogába,

neki adta hatvanháromezer hold birtokát és hetvenöt bányáját.

Most mindenki azt hitte, hogy a dúsgazdag Andrassy Dénes gróf azonnal visszatér a csillogó főuri körbe és ott óriási vagyonához mért fényes életet él. Akik ezt várták, csalódtak! Őt a pénz, a vagyon, a csillogás nem változtatta meg. Ezentúl is az maradt, aki a nélkülözések éveiben volt, anyagi jóságú nejének egyszerű élettársa. Sem hatalomra, sem fényre, sem ünnepeztetésre nem vágyott, mert mindezt feltalálta polgári származású, azonban minden világi hiúságon felülemelkedő fennkölt lelkű, jóságos neje oldalán.

De mégis!

Életmódjuk változást szenvedett. Amíg szegények voltak, addig csak *magukkal* törődhettek; nekik *maguknak* voltak könnyeik, azokat csak az egymás iránti szeretet és a hűség volt képes letörölni! Midőn azonban már a hatalmas örökség tulajdonába léptek, most már *másokra* is gondolhattak. Franciska grófné gyöngéden ölelte meg férjét és reátekintett jóságos szemeivel.

— Ezután együttélésünk két drágakövéhez, a szeretethez és a hűséghez, egy harmadikat is odaerősítünk, a jótékonytságot. Letöröljük az özvegyek és árvák könnyeit; szülei leszünk az elhagyott gyermekeknek; istápolni fogjuk a népoktatást, a tudományt, a művészetet, a kulturát; hozzájárulunk a köznép jólétének emeléséhez; egyszóval lerójuk tartozásunkat már e földön az égiek iránt és így a Mindenhatónak hű gyermekei leszünk...

Dénes gróf megértő szeretettel hallgatta áldott lelkű nejének szavait. Szemeik nemes sugarain át elméjük és szivük összekapcsolódott. Egy volt minden gondolatuk ebben a pillanatban, egy volt szivük dobogása. Mosolyogva válaszolta a sok évszázados nemes törzsből származó főúr:

— Értelek, Franciska! Az Úr nem ajándékozta meg

ANDRÁSSY DÉNES GRÓF ÉS SÜLYÓVSZKY ISTVÁN.

házasságunkat gyermekkel; ezentúl a szegények, árvák, özvegyek és elhagyottak lesznek a mi gyermekeink. És imádkozni fogunk az Istenhez, hogy a szeretet, a hűség és jótékonyság útjáról soha el ne tántorodjunk.

Egymást átölelték, szemeiket lezárták és úgy érezték, mintha az immár elhunyt idősb Andrássy György gróf, Dénes úr szigorú atyjának szelleme kezeit áldólag helyezte volna rájuk.

És ettől a naptól kezdve Andrássy Dénes és hitvese valóban azon az uton haladtak, amelyet a hitvesi szeretet, a hűség és a jótékonyság színes virágai díszítettek.

Nem lehet azt leírni, nem lehet az felsorolni, amit ez a boldog emberpár véghezvitt. Nem lehet felsorolni azt a sok-sok jótettet, adományt, ajándékot, amelyek Dénes úrnak és jószágos nejének aranyszívéből származtak.

Ha az uradalom kezelői a jövedelmet elküldték a külföldön ismeretlenül tartózkodó grófnak, rendesen megkétszerezve jött vissza a pénz. A nemes gróf írt is ilyenkor valamit:

«Az eredeti összeget a grófné adja. Én megtoltam néhány forinttal».

Hogy a világ ne tudjon róluk semmit, lakóhelyüket mindig változtatták. Egy ideig Bécsben, Döblingben, a Hohe Warte 5. számú telken épült pompás kis kastélyban tartózkodtak, de nem sokáig. Már két esztendő után megkezdték vándorlásukat, ott hagyták az öthol-das parkot meg a fejedelmi kétemeletes villát. Ezt Andrássy Dénes gróf hitvesének halála után jótékony célra Bécs városának árvaházul ajándékozta. Csak azt kötötte ki, hogy az árvaház az ő hitvesének, őrangyalának, vezérszökecskéjének, amint Dénes úr nejét nevezte, Franciska grófnénak nevét viselje örök időken át. Meg is becsülték a jó bécsiek az adományt. Boldogult Lueger Károly

polgármester meleghangú táviratban fejezte ki őszinte köszönetét 1904 december 3-án. Az árvaház neve a nagy világegés előtt «Gräfin Franziska Andrässysches Mädchen-Waisenhaus» volt...

De akármennyire nem szerették az embereket és akármennyi keserűség töltötte is el a gróf szívét az itthoni dolgok iránt, mert hiszen atyja, az egykori országbíró és később főpohárnokmester, ez a konzervatív, büszke főúr hosszú időn át úgyszólván nyomorúságban hagyta fiát, mégis föléledt Dénes úr lelkében a vágy az elhagyott honi föld, a hazai éltető levegő után. Házaságkötése után tizenhárom esztendővel, 1879-ben egyszer csak megjelent egy Montevideo nevezetű úr hitvesével az Andrässyak hitbizományának székhelyén, Krasznahorkán. Elmerengve állt meg őseinek arcképe előtt és elszólta magát. Sugártermetű női útitársának halkan, megindultan magyarázta:

— Nézd! Ez itt az atyám!... Ez meg az édesanyám!...

Az útitárs meghatottan, némán szorította meg a férfi kezét. Erőssy Lajos, a mellettük álló főügyész bámulva hallgatta a halk szavakat és meglepetve látta a szép hölgy meghatottságát. Egyszerre világos lett előtte minden.

— Hisz ez Dénes gróf ő méltósága és a neje, Franciska grófné!...

De mire valamit tehetett volna, az idegen vendégek eltűntek, elsiettek és Dénes úr újból csak évek múlva jelent meg Kassán, amikor a felsőmagyarországi múzeum épülni kezdett. Akkor is csak inkognitóban, senkit sem értesített. Most is a jó szive hozta haza a grófot. Nagy alapítványt tett a múzeum javára és ugyanekkor sok pénzt juttatott a kassai színháznak és a görög katolikus templomnak is, pedig ő és Franciska grófné a római katolikus egyház hű gyermekei voltak.

Azután ismét hosszú évek teltek el, amíg Dénes gróf, sajnos, most már egyedül, de gyakrabban és hosszabb időre hazajött. Addig azonban hitvesével együtt még sok adósságot rótt le. Már tudniillik az élő embertársaival szemben. Kassa, Rozsnyó, a budapesti szegények, a hírlapírók nyugdíjintézete, az újságírók egyesülete, a Petőfi-ház, a kassai Rákóczi-szobor, az iskolák, menhelyek stb. mind-mind a nemes főuri pár végtelen jó szívét dicsérhette. Adományaitak úgyszólván titokban küldötték. Ajánlott levélben, hogy senki se tudja, mi van a zárt borítékban. Ha a grófné küldött valamit, akkor a levél végére mindig odaírta:

«A férjem beleegyezésével»...

Ha pedig Dénes úr írta a kísérőlevelet az adományhoz, akkor sohasem feledte el megemlíteni írása befejezése előtt:

«Feleségem meghagyásából»...

Vagy akkor, midőn már az áldott emlékü nagyszony ott pihent Planeggen, majd később Krasznahorkaváralján, akkor imigyen fejezte be sorait:

«Áldott jó feleségem emléke iránti szeretetből»...

Midőn Magyarország ezeréves fennállását ünnepeltük, Dénes gróf kétszáznegyvenezer koronás alapítványt tett kulturális célokra. De annyira titokban, hogy ezt csak maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Wlassics Gyula tudta. Akkoriban nagy pénz volt ez a summa! Meg aztán nagy volt már a nemes házaspár jótékonyságának a hírneve is. Nem csoda, ha a magyar kormány tagjai sokat töprengtek azon, vajjon mivel jutalmazzák meg Andrássy Dénest a nagyértékű alapítványért és eddigi bőkezű adakozásáért. A minisztertanácsban valaki felvetette az eszmét:

— Terjesszük elő a grófot a hercegi rangra ő fel-ségéhez!

Természetes, hogy minden miniszter örömmel

hozzájárult a javaslatához, valaki azonban mégis megjegyezte:

— Jó, jó! Ez nagyon szép, hanem hát ne csináljunk gazda nélkül vásárt. Kérdezzük meg Dénes úrtól, vajjon mit szólna hozzá?

— Helyes, helyes! Elfogadjuk! Megkérdezzük Dénes úrtól...

A válasz nem volt kedvező. Nagy szerénységgel, nagy udvariassággal, de épen olyan nagy határozottsággal kitért Dénes gróf a rang adományozása elől.

— Nem azért teszek én jót az én őrangyalommal, vezércsillagommal együtt, hogy jutalmat várjak. Ott van az én jutalmam drága Franciskám szeretetében, a lelkiismeretem nyugalmaiban meg az *imádságomban*...

Egy alkalommal a grófi pár valahol külföldön arról beszélgetett, milyen elhanyagolt állapotban van a hitbizomány. A bányákat alig művelik, a termés betakarításáról szinte senki se gondoskodik, az adósság csaknem agyonnyomja a hatalmas földi javakat.

— Szomorú dolog ez, drága párom! És a legszomorúbb az, hogy a szánandó emberek, akik önzetlenül munkálkodnak a birtokon, sanyarú helyzetben vannak. A tisztviselők, az ispánok, tiszttartók meg a többiek.

Franciska grófné megölelte az urát.

— Segítsünk rajtuk, édes Dénesem...

A szót tett követte. 1898-ban váratlanul kétszázötvenhatezer korona értékű magyar állampapír érkezett a krasznahorkai uradalom tiszti nyugdíjalapjára. Meg aztán olyan nyugdíjbeosztási tervezet, ami szinte páratlan volt a maga nemében. Amint a tisztviselők ezt megtudták, lelkesült hangon, nagy szeretettel emlékeztek meg a nagyúrról.

— Örököltük meg a fejedelmi ajándék emlékét!...

Meg is tették. Nagyszerű márványtáblát helyeztek el a vár szikláján az alapítvány emlékére. Fekete volt

a márvány, arany a felirata. Fekete, mint a tisztviselők eddigi sorsa, arany, mint a hitbizomány urának és fennkölt hitvesének szive...

És a grófi pár azzal jutalmazta ez a kedves figyelmet, hogy az alapítványt négyszázezer koronára emelte föl.

— Legalább idekötöm becsületben kiszolgált embereimet a *magyar bazaar* rögéhez — mondá mosolyogva Dénes gróf.

— Milyen jó, milyen nemes vagy te, Dénesem — felelte Franciska grófnő.

— Te adod nekem mindehhez az erőt, az ihletet, a sugalmat. Te vezércsillagom, drágaságom, mindenem. Te töltöd be a lelkemet; egyébire nem vágyom itt e földön. Csak a Mindenható ne vegyen el tőlem.

Később azt hallotta a hitbizomány ura, hogy a Laborc-folyó meg a Dusa-patak annyira rakoncátlanok, hogy a mellettük elterülő Szelepka községet, ott valahol Zemplén északi részében megsemmisítéssel fenyegetik. Már sok épületet rombadöntött a váratlanul fellépő vízár. Ahonnan pedig a szennyes habok elváltak, ott veszedelmes posvány maradt hátra.

A kis község kétségbeesve fordult segítségért Dénes grófhoz. Sulyovszky István urambátyám, akkor uradalmi ügyész, 1895-ben ékeshangú irást szerkesztett a főügyészhez, illetve ennek útján Franciska grófnéhoz. Nem kellett sokáig várni! Az Andrássy-pár a pusztasztrázsai birtokból azonnal kihasított százhusz holdat a szegény szelepkai lakosok új községe számára és alig mult el egy-két év, még a vételárt is elengedte nekik. Sőt az iskola, óvoda, temető, utak, községháza számára még nagy összeget külön is adományozott a szelepkaiaknak.

A jámbor lakosság meghatva vette tudomásul uruk nagylelkű ajándékát. Törték is a fejüket a község főemberei, mivel hálálják meg ezt. Végre is Kazsimirszky

Mihály bíró uram megköszörülven a torkát, kemény hangon javasolta:

— Legyen az új helység neve Dénesfalva. Kérjük erre az engedélyt a vármegyétől meg a belügyminisztertől...

Hatalmas éljenzés fogadta a bíró javaslatát.

— Helyes, elfogadjuk! Éljen a grófi pár! Éljen a bíró!...

Igy lett Szelepkából Dénesfalva és így költözött be Franciska grófné meg Dénes gróf még mélyebben a nép szívébe. Nem csoda, ha a dénesfalvaiak későbben gyönyörű hálairatot intéztek hozzájuk. Ebben az iratban így adtak érzelmeiknek kifejezést a derék emberek:

«... befoglaltuk mindennapi imáinkba Méltóságtok nagy neveit, kérve a mindenható jó Istent, hogy Méltóságtokat jó egészségben, békességben, a legnagyobb boldogságban az emberi kor legvégső határáig tartsa meg jó magyar hazánk dicsőségére, szent egyházunk díszére és emelésére s a szegények és szűkölködők segítségére... Tehát csak egy szívvel-lélekkel azt kiáltjuk: Isten áldja meg a méltóságos gróf urat és a méltóságos grófnét, a mi kegyes jótevőinket minden jókkal!»...

A dénesfalviak szép írása visszatükrözte a hatalmas hitbizomány minden lakójának érzelmeit. Fogalommal vált már ott a nagyúr és nemeslelkű hitvesének neve. A gyermekek érette imádkoztak, a templomokban a lelkészek érettük mondták a misét, még a nem keresztény imaházakban is érettük könyörögtek, mert a gróf és hitvese, noha áhitatos katolikusok voltak, a jótékonyságnál nem néztek, milyen vallású egyénre vagy intézményre hullanak jó szívük ajándékai. A Felvidék sok, sok iskolájában én magam láttam Franciska grófné arcképét gyászfátyollal letakarva. No, mert ő már akkoriban megtért oda, ahol elvette égi jutalmát szívének nagy jószágáért...

Köteteket lehetne írni ama fejedelmi adakozások-

ról, amelyeket a grófi pár gyakorolt; de ennek az írásnak nem ilyen statisztikai felsorolás a célja. Aki az adományokra, alapítványokra kíváncsi, olvassa el a derék Sulyovszky István nyugalmazott uradalmi jószágkormányzónak azt a pompás és díszes művét, amelyet Andrásy Dénesnéről 1908-ban írt.* Ott megtalálhat mindent...

De valamit mégsem, legalább is nem úgy, ahogy én néhány szóval leirom.

Le kell írnom, mert nagy tisztelet fűz a könyv szerzőjéhez, habár őt sohasem láttam, hangját sohasem hallottam. Csak az arcképében, meg a melegszívű magyar leveleiben gyönyörködhetem ennek a derék öreg úrnak, aki immár hetvennyolcadik esztendejét tapossa, de még mindig a legnagyobb szeretettel és rajongással emlékezik meg Istenben boldogult jó uráról és Franciska grófnéről.

Sulyovszky bátyámuram, hogy úgy fejezem ki magamat, kiegészítette a grófi pár lelki harmóniáját, különösen azóta, amióta őt Dénes úr 1901-ben uradalmának kormányzójává meghívta. Különben doctor utriusque juris, prókátoember volt az új kormányzó. Dénes gróf csak «kedves Sulyovszkymnak» nevezte. Tizenkét esztendeig állt a gróffal levelezésben. Dénes gróf 1200 levelet írt neki külső országokból, Sulyovszky pedig 2000 levelet küldött Dénes úrnak. Írtak egymásnak irodalomról, művészetről, közgazdasági kérdésekről, politikáról, társadalmi dolgokról. Egyes levelek ívekre terjedtek. Egész irodalom fejlődött ki már ezekből a meghitt levelekből. Kedves, patriarchális viszony kapcsolta össze a nemes, tudós, komoly grófot és uradalmának kormányzóját. Így volt az rendjén, mert Sulyovszky

* Boldogemlékű Csikszentkirályi és Krasznahorkai gróf Andrásy Dénesné életéről és haláláról emlékezés. 1838—1902.

urambátyám erős kezekkel szedte rendbe a zilált hitbizományt...

Harminchat esztendeig élt Andrássy Dénes gróf a legboldogabb házasságban szeretett hitvesével, Hablanetz Franciskával, az idealizmussal telt lélekkel gazdagon megáldott nők mintaképével. Sajnos azonban, a boldogságnak 1902-ben végeszakadt. Hiába volt a tudós orvosok minden fáradozása, Franciska grófnőt az alattomos kór megölte. Planeggben, München mellett fogta le szemeit hűséges férje október 26-ikán. Ekkor Franciska grófné 66 esztendő volt. Most már nem nyíltak kezei többé adakozásra, most már nem térdelt többé az Úr oltárának lépcsőjére... Megváltozott... Nem hiába volt jelszava a nemes asszonynak:

— Je ne change qu'en mourant...

Igaza volt! Amíg élt, egyformán, szünet nélkül két kézzel szórta a pénzt a szükölködőknek meg a kultúra oltárára. Most megváltozott, mert meghalt. Jóságos szemei örökre becsukódtak, kezei örökre bezárultak...

És a gróf?

Franciska grófnében elvesztette mindenét!

Elvesztette életének napsugarát. Nemtőjét. Vezércsillagát. Drága kincsét. Legtisztább szerelmének méltó tárgyát. Nemes tettekre buzdító őrangyalát...

Csak egyet nem vesztett el...

Azt a mélységes szeretetet, mely Ő hozzá fűzte harminchat éven át...

Mert a szeretetnek még a sír sem vethet gátat, sőt azontúl fölmagasztosítva nyílnak égi virágai...

Andrássy gróf, amint neje meghalt, azonnal megdicsőült szentjét látta benne. Az elköltözött szellemében élt tovább. Adakozásait fokozottabb mértékben folytatta és éjjel-nappal arra irányult minden gondolata, minden tevékenysége, hogy a nagyasszonyok és a hűséges hitvesek mintaképének emlékét méltó módon megörökítse.

Franciska grófnét Münchenben helyezték nyugalomra. Sírkövére csak ennyit íratott Dénes gróf:

«Hier weilt ihrer letzten Wanderung harrend Frau Franciska von Szent Király 26. Oktober 1902 beweint von ihrem trostlosen Gatten».

Csak: Franciska von Szent-Király... Pedig azt is odairathatta volna a nemes főúr, hogy «Csikszentkirályi és Krasznahorkai Andrássy Dénes grófné»...

De így ez szebb, méltóbb volt annak az asszonynak egyéniségéhez, aki nem törődött névvel, hiúsággal, aki csak a férje boldogításában és abban találta fel életének célját, hogy ami felesleget nekik az Úr juttatott, azt visszaadják azoknak, akik szükségeet szenvednek. Anyagi vagy kulturális szükségét.

Franciska grófné sohasem tartózkodott hosszabb ideig Magyarországon. Még azt a kis birodalmat sem ismerte meg, amely mint ősi Andrássy-birtok a férje tulajdona volt. Tehát itthon úgyszólván senki sem ismerte őt személyesen. Jobb is volt ez így, mert a nagyasszonyt így már életében valami misztikus dicsfény vonta be s midőn az Úr magához szólította, könnyen bevonulhatott a regék világába. Krasznahorka és az egész hitbizomány lakói, sőt mindazok, akik Franciska grófnéról hazánkban vagy a külföldön hírt hallottak, úgy tekintik őt, mint a földre szállt angyalt, akit nem ismert senki, de akitől mindenki csak jót kapott, ha bizalommal fordult hozzá. Tehát mindenki gyászolta őt. De legjobban gyászolta az a férfi, akinek az elhunyt minden bánatának, nélkülözésének, jó tetteiben hűséges osztályosa volt, akinek homlokáról Franciska grófné sohasem változó, sohasem csökkenő szeretettel simította el a bánatnak, a gondnak redőit. Nem csoda, ha az árván maradt mély érzésű férfiú elhatározta, hogy nemeslelkű nejének útmutatásait annak halála után is követi és emlékét méltón örökíti meg.

Sokáig tépelődött, amíg elhatározásra jutott. Végre készen volt a nagyszerű terv.

— Hazavitetem innen, idegenből, az én mindennem és otthon, az édes hazai földön helyezem örök nyugalomra. De nem fent a várban, őseim között, mert ő nem szerette a társaságot. Meg aztán neki nagyon egyszerű az a komor kriptá. Építtetek Neki szép, erdős vidéken olyan sírkápolnát, aminő méltó volna bármely fejedelmi személyhez is. Abban a magam számára is készíttetek egy sírhelyet. Így halálunk után is egymás mellett leszünk és *csak* az egymáséi leszünk...

Ezt az elhatározást a tettek követték. Kiváló művészek csaknem két esztendeig dolgoztak a terveken. A gróf maga irányította a munkákat, bámulatos műérzékkel. Amint a tervek készen voltak, 1903 március 22-én megkezdték a mauzoleum építését Krasznahorkaváralja mellett egy kies dombon, melynek háttérét sötét fenyves alkotja. Maga Dénes úr tette meg az első kapavágást...

A páratlan szépségű mauzoleum gyorsan készült. A hatalmas, aranyozott kőkeresztet a húsz méter magas sírkápolna kupoláján 1903 november 25-ikén helyezték el.

Amit a tudás és a modern kultúra teremthet, minden benne van ebben a fejedelmi építményben. A világ nagy részéből hordták össze ahhoz a köveket és márványokat. Magyarország követ és sárga márványt, Svájc koromfekete, Görögország sárgaszínű, Németország sötét-szürke, Mexikó halványzöld, Tunisz vérvörös márványlapokat adtak Franciska grófné örök nyugvóhelyének. Laazi fehér márványból van a két kőkoporsó. Az egyik az imádott nőé; a másik Dénes úr számára készült. A szobrok, táblák, feliratok sokaságát lehetetlen itt ismeretnünk. Elég, ha egy-két feliratot megemlítünk.

A mauzoleum kapuja fölött angyalok tartják az Andrássy grófok tompa színekkel kifestett, kőbevésett

cimerét. A cimer fölött a főpárkányon a következő felirat olvasható: «Sepulchrum Ei». Az Ő sírhelye. A kapu fölötti nagy, fekete márványlapba a következő sorokat véste a művész: «E mauzoleumot imádott hitvese, Andrassy Franciska grófné áldott hamvainak nyugvóhelyéül, nemkülönben felejthetetlen emléke és hervadhatatlan érdeme megörökítésére emelte hálás, hű férje, Dénes 1903».

A mauzoleumban oltár is van. Az építmény templomi felszerelése mind Andrassy Franciska grófné ékszereiből készült. A nyersanyag és a drágakő értéke meghaladja a kétszázhatezer koronát. Legszebb tárgya e felszerelésnek az egy kilogrammnál nehezebb, tizennyolc karátos aranyból készült, drágakövekkel kirakott kehely, amelyen egyetlen óriás nagyságú topáz kilencvenhatezer koronára becsülhető, az egész kehely értéke pedig százhatvanötezer korona.

Andrassy Dénes úgy intézkedett, hogy a drága felszerelést, különösen a kelyhet a rozsnyói káptalan őrizze és hogy minden év október 26-ikán, a drága hitves halála napján a sírkápolnában misét mondjanak. Ekkor a pazár pompájú kelyhet kell használni.

Elérkezett a nagy nap, Franciska grófné elhunytának második évfordulója. A különvonat 1904 okt. 26-án hozta Dénes úr őrangyalának, feledhetetlen vezércsilagának földi maradványait Rozsnyó vasútállomására. A gróf az egész úton ott virrasztott kedves halottja mellett. Aminő gyászpompát ki lehetett fejteni, azt mind láthatták, hallhatták a jelenlevők. Feketezászlók. Gyönyörű beszédek, amelyek közt a legszebb volt az ősz Bubits Zsigmond kassai püspöké. Örök lángok. Koszorúk... De a legszebb, a legmeghatóbb az volt, hogy az immár hatvankilencéves Andrassy Dénes a folyton megújuló esőben fedetlen fővel, gyalog ment a koporsót vivő gyászkocsi után a csaknem nyolc kilométer távol-

„FRANCISKA“-MAUZÓLEUM KRASZNAHORKAVÁRALJÁN.

ban épült mauzoleumig. Körülötte a gyász néma megnyilatkozása. Ezrekre menő tömeg. Ifjak és vénék, nők és férfiak. De ő mindezt nem látta. Ő csak egyet látott, az ő egyetlen drága halottjának tetemeit magában foglaló koporsót. Komor arccal nézte azt szünet nélkül. Ősz fejről, hosszú lengő hófehér szakálláról csurgott az eső. Ő nem érezte. Csak egyet érzett; vezércsillaga elvesztése fölötti mélységes fájdalmát...

És midőn a vár ormán a kísérteties gyász-lángnyelvek kialudtak és az egyházfő befejezte a szertartást és a koporsót elhelyezték a nagy kőszarkofágban, akkor Dénes úr egyedül bement a már sötét sírkápolnába. Nem félt, nem remegett, pedig a gyászolók már eltávoztak. Odaállt Franciska nagyasszony kőkoporsója mellé és beszélt annak hosszú, édes vallomásokat... Mintha élne...

Hiába, a szív tiszta érzelmei a halálon túl is élnek. Elfedheti az ajkat a hideg kő, azt az ajkat, amelyet a szerető élettárs forró csókjai zártak le, de azt a legnemesebb érzelmet, ami az életben maradtott szívét dobogtatta, nem tépi ki onnan soha az idő...

Andrássy Dénes gróf, hű emberének, Sulyovszky Istvánnak unszolására végre hazajött 1903-ban. Ettől kezdve az ősz és a tavasz Krasznahorkaváraljáé volt. Nem a várban szállott meg Dénes úr, hanem Sulyovszky kedves urambátyámmal élt hónapokon át egy kenyeren, egy són, ez utóbbinak egyszerű hajlékában, a faluban. Valami meleg vonzalom kapcsolta össze a két derék férfiút. Megértették egymásnak legtitkosabb gondolatait is. Az uradalmi kormányzó hűséges sáfárja volt a gróf nagy birtokainak, Dénes úr pedig megbecsülte Sulyovszkyban a melegszívű, nemeslelkű embert...

Egy izben Sulyovszky, látván Dénes úr végtelen bánatát, kegyeletes ötlettel fordult a grófhoz:

— Rendezzünk be néhány szobát Franciska grófné emléktárgyaiból a várban...

Dénes gróf ránézett Sulyovszkyra szelid szemeivel. Megértette, mit akar a kormányzó. Könnyein át is mosolyogva mondá:

— Igaza van, kedves Sulyovszkym. Megcsináljuk...

Igy létesült az enyészettel dacoló büszke vár négy termében a «Museum Franciscæ». Ami csak emlékeztetheti a hátrahagyott férjet, vagy a látogatót az elhunyt nagyasszonyra, az mind ott van ebben a négy teremben. Apró csecsebecsék. Az az óra, amely Franciska ágya közelében volt halála percében. Ebben a pillanatban megállította azt Dénes gróf. A tintatartó, amelybe tollát utoljára mártotta. Az az ágy, amelyben örök álomra hajtá szemeit. Ruhák, csipkék, meg egyéb sok, sok minden.

A szobák egyikének falába vörös márványtábla van beillesztve, melynek vésett szövege így hangzik:

«Vándor, állj meg e szent helyen, mely a legnemesebb nő igaz mintaképének, Andrássy Franciska grófné érdemeinek megörökítésére van szánva. A lelki nagyság örök — minden más mulandó. Környezze azért az Ő erekyéit az ideálokért lelkesedők tisztelete. 1903.»

Dénes gróf még a következő megható sorokat is helyezte el a múzeumban:

«Megmérhetlen szeretetem és hálás, mély kegyelem ereklyévé avatta a síron túl is változatlan hűséggel imádott, drága jó nőmnek e helyiségekben összegyűjtött emléktárgyait. Övezze azért örökké mindnyájunk igaz tisztelete, melyet Ő példás életével oly igen nagyon kiérdemelt.»

Most tehát már két alkotást is teremtett a hitves szeretete és hűsége az elköltözött nagyasszony emlékének. A *mauzoleum* a benne fölhalmozott kincsekkel együtt kereken egy millió koronába került; mai értékű papiros-koronákban — tizenhét milliárd! A *múzeum* értéke kisebb ugyan, azonban múzeális becse megbecsülhetet-

len és minél jobban fogynak az évek, annál becsesebb lesz. Nemcsak kultúrhistóriai tekintetből, hanem azért is, mert mindig ragyogóbban fogja hirdetni, hogy van még a földön eszményi szerelem és hitvesi hűség. Van még olyan férfi, aki elhunyt hitvesének öröklángot gyújt a szeretet, a hűség és jótékonyág soha romba nem omló szent oltárán.

Igen, mert Dénes úr a jótékonyágot neje halála után is állandóan, sőt talán most, már érezvén, hogy az ő végórája is közeledik, aggodalmasabban gyakorlta. Ez volt a legméltóbb Franciska emlékéhez.

Még a Mindenható több évet adott a nemes grófnak. Csak 1913 február 26-ikán hunyt el Palermóban, ahova gyógyulást keresni sietett. Elkésett. Pedig, hogy rimánkodott neki Sulyovszky uradalmi kormányzó, kímélje magát és távozzék el Krasznahorka rideg éghajlata alól.

— Nem tehetem, kedves Sulyovszkym. Nem tehetem. Nem hagytam el életében. Vele maradok halálában is!...

Ámde a betegség egyre nagyobb, egyre ijesztőbb mértékben lépett föl. Dénes gróf végre elutazott, sajnos azonban, hűséges hitvesének nagyon megszokott, enyhülést adó, megnyugtató, kibékítő gondoskodása helyett utolsó napjaiban az emberi kapzsiság és alattomoság érvényesülését kellett sajnosan tapasztalnia. Egy Brombin József nevű páduai nyelvmester, akit a gróf kegyeibe fogadván, maga mellé vett, elkéséltette utolsó óráit, sőt halálát is siettetette. Ez volt a hála azért, hogy Andrassy Dénes a közönséges embernek egy kastélyt ajándékozott...

Most már Andrassy Dénes is ott nyugszik a fejedelmi mauzoleumban forrón szeretett Franciskája mellett. Négy és fél millió korona hagyatékának felét a jótékonyág oltárán áldozta fel...

Vele kihalt az Andrásyak monoki ágának utolsó sarja...

Dénes úr és nemeslelkű hitvese emlékét a Felvidék északkeleti részének csaknem minden városában és községében kegyelettel őrzik. Utcákat, tereket neveztek el róluk, emlékszobrok, oszlopok, márványtáblák, arcképek hirdetik lépten-nyomon, hogy volt egyszer egy ideális gondolkodású, szerény, jószívű adakozó, igazságosan érző emberpár.

Csend van a krasznahorka-váraljai sírkápolnában. Csak a fecskék csicseregnek, a méhek zümmögnek körülötte és az örökzöld, komoly fenyőerdő susog rejtelmesen. Bent a mauzoleumban a beszűrődő napfény megtört sugarai szeliden csókolgatják azt a két kőkoporsót, amelyben két kihűlt szív örök mozdulatlan-ságban, némán pihen.

Fuit... Elmultak ők is, amint elmulik minden a világon...

Midőn leteszem a tollat, úgy érzem, nem végeztem felesleges munkát. Mert hiszen leírhattam volna Bebek uram szerencséjét, ami az eredete volt Krasznahorka vára megalapításának, de azt már ismerjük néhai jó Mikszáth Kálmán írásából, meg Zakariás Sándor váregyéiből. Meg aztán azt hiszem jobban tettem, ha *ebben* a regében a szeretet, a hűség és a jótékonyság földi szentháromságának emeltem szerény oltárt, hadd áldozzanak rajta a megértő lelkek,

Ha ugyan vannak ilyenek a mostani sivár korban, a mostani könnyelmű jelenben, melynek leányai és fiai a multat elfeledték és a jövőbe tekinteni nem akarnak...

Talán elzarándokol mégis néhány forrószívű honleány, meg az ideálokért még lelkesülni tudó férfi Krasznahorkára, fölkeresi a fejedelmi sírkápolnát, megtekinti a Franciska nagyasszony ereklyéiből összeállított múzeumot és meghatottan visszagondolva a világtörténe-

lem két legnemesebb emberének eszményi érzelmeire s páratlan jótékonyására, magába szívja azt az éltető levegőt, mely nemcsak hasonló jótettekre ösztönzi, hanem a mult tiszteletével és a jövőbe vetett rendithetetlen bizalommal is megtermékenyíti lelkét.

NEDECVÁR.*

KIS GYERMEKKOROMBAN, talán még a második elemiben szajkómódjára recitáltam boldogult Doroghi tanító bátyáknak: «A magyar folyók a Dunába vagy a Tiszába ömlenek, csak a Dunajec és a Poprád folynak észak felé, a Visztulába!»

Ez az emlékezés revelál lelkemben most, midőn előttem fekszik a Felvidék tarka térképe. Valóban igaz! A Dunajec több ága, meg a Poprád, az előbbi északról, az utóbbi délről szeretettel átkarolják a Magas Tátra hatalmas sziklabércét s azután észak felé veszik útjukat. Itt hagyják az édes magyar földet. Ámde nem teszik szívesen! Különösen a Dunajec, mely részben már idegen területen ered ugyan, de minduntalan vissza-visszatér a magyar föld erdős hegyei közé. Mielőtt pedig attól örökre búcsút venne, mintha elszorulna a szíve a bánattól. A lengyel Szczawnica előtt borzalmasan magas sziklák között rengeteg kanyarodót alkot, hogy így is meghosszabbítsa itthoni tartózkodását. Felséges látvány! Aki még nem látta, tekintse meg! A rohanó áradat percről-percre vadabb, a folyó minden lépés után szűkebb, a zúgó habokat kísérő szirtek félelmetesen borulnak reá két oldalról. A Pieniny és a Naplasni szirtjei...

Ezen a páratlan szépségű környéken néz farkasszemet Nedecvára, a Dunajec túlsó partján, már lengyel

* Késmárktól északra 32 km.

területen épült Czorsztynnal. Vajjon miről gondolkozhatik a két omladék, midőn üres szemeiket egymásra vetik?... Az esti szellő ott bujkál a romok között, megremegteti a bokrok sárguló levelét és felriasztja a fürge zöld gyíkot. Még a büszke sas is fölszáll fészkéből és kémlelve tekint szét a tájékon, vajjon nincs-e a közelben az, akitől neki, a szabadság jelképezőjének félnie kell: az ember?... Aztán, a szellő mesélni kezd. Letelepsem egy mohás sziklára, szemeimet lezárom és hallgatom a szellő meséjét...

Sok évszázaddal ezelőtt Ázsia keleti részeiben élt egy nagyon hatalmas fejedelem. A neve Dsingisz khán. Olyan hatalmas volt ő is, meg a népe is, hogy nem fértek a bőrükben. Elindultak nyugat felé azonnal, amint Dsingisz khán behunyta a szemeit. Végrendeletében hagyta meg a fiainak, hogy menjenek arra, amerre a nap lenyugszik és tűzzel-vassal pusztítsanak el mindent. Batu khán vezette a nagy csapatot és valóban elpusztítottak mindent, ami útjukba esett. Elmenekültek előlük a kunok és ezek fejedelme, Kuthen könyörögve fordult Béla magyar királyhoz, adna neki és menekülő népének új hazát.

— Ám jöjjetek — mondá a jólelkű magyar király — legalább segíteni fogtok rajtunk, ha ideér a mongol áradat...

De a király nem jól számított! Mert a magyar urak azt hitték, hogy a kunok a közeledő tatárok kémjei s ezért reájuk ütöttek, Kuthent felkoncolták s népét kiszorították az országból. Rosszul tették! Mert így elvesztettek legalább negyvenezer jó harcost, hej, pedig mennyire szükség lett volna reájuk! Mert hiába figyelmeztette a magyarokat a közeledő pusztulásra Julián barát, senki se hallgatott reá! Hiába hordatta körül a véres kardot az előrelátó király, alig gyülekezett valaki a zászlók alá.

Batu khán ezalatt már Magyarország kapujához közeledett. Megosztotta borzalmas seregét. Batu maga ment Halicson át a Vereckei hágónak, tőle jobbra Krakó felé, lengyel területen Orda nyomult előre, balra pedig Erdélyen át Kádán sietett hazánk szíve ellen.

Amerre a kutyafejűek elvonultak, mindenütt szörnyű pusztulás és nyomorúság jelezte útjaikat. Dénes nádor már a határról elmenekült; embereit lenyilaszták a pompásan lövő tatárok. Nemsokára már Vác és Pest körül kalandoztak.

A többit tudjuk... 1241 április 12-ikén ütközött össze a maroknyi magyar had a sáskamódra szapora tatárokkal. Elvesztettük a csatát és a jó hazafiak ezrei találták halálukat a mohi pusztán, a Sajó folyó közelében...

Béla király is elmenekült, hogy ha már elveszett a becsület, megmenthesse a — hazát...

Rémseges idők voltak azok! Kádán vezér különösen kitett magáért. Amerre elvonult, ott nem nőtt többé fű és nem maradt élő lény. Midőn Esztergom előtt megjelent, háromszáz viruló hajadon járult eléje.

— Kiméld városunkat, kiméld a szerencsétlen lakosokat!

Igy esdekeltek a gyönyörű magyar leányok.

Kádán mosolyogva tekintett reájuk. Arccsontjai még jobban kimeredtek, mint rendesen. Nagy sárga fogai csúf ördögi fejből vigyorogtak a leányokra.

— Jól van. Mindnyájatokat megkíméllek. Várjatok kissé...

Előhívta pribékjeit.

— Hozzatok harminc csónakot. Mindegyikre reátesztek tíz-tíz magyar leányt és kieveztek a Duna közepébe. De először kötözzétek őket egymáshoz. Ahol a folyam sodra legerősebb, ott megfűrjátok a csónakokat és ti más ladikokra átugrálva visszatértek. Ha csak egy is megmenekül, karóba huzatlak...

A háromszáz magyar leány ünneplő ruhácskákbán várta, hogy elbocsássák őket és a kegyetlen had eltakarodjék Esztergom alól. De, hiába tették! Hirtelen megragadták őket, tízet-tízet összekötöztek és beültették csónakba.

— Mit akartok velünk? — rimázkodtak halál-sápadtan a szép magyar szűzek.

— Semmit — felelték vigyorogva Kádán emberei — csak egy kis csónakázást rendezünk veletek a Dunán...

Nem mult el félóra, megfűrták az egyik csónakot. Az áldozatok csak akkor vették észre, hogy a nyomorult tatárok milyen szörnyűséget követtek el velük. Ajkaikon megfagyott a szó, csak gondolataikkal fohászkodtak a keresztények Istenéhez, vegye magához lelküket, büntesse meg a tatárokat és Kádánt a rettentő gazságról s mentse meg hazájukat a további veszedelemtől.

Azután... egymásután tűntek el a Duna zavaros hullámaiban... Hangos jajveszékelésük felhangzott az egekig...

Kádán mindezt kéjes örömmel figyelte a folyam partján. De, amint az utolsó csónak is elmerült, visszatért sátrába és úgy érezte, hogy most valami rettentő gazságot követett el. Ettől a naptól fogva még a szavát is alig lehetett hallani s midőn végre megkapta a parancsot, hogy vonuljon ki az agyonsanyargatott országból, sietve igyekezett kelet felé, vissza a mongolok földjére...

Késő volt a bánata, mert Esztergomig a legvadabb pusztulás és a legrémítőbb kegyetlenség jelezte hadának útját...

...Ebben a borzalmas időben Nedecki Imre volt Nedec várának ura. A legboldogabb házasságban élt szép hitvesével, Ágnessel, akit csak négy évvel azelőtt vezetett az oltár elé. Midőn a király a határmenti várakat is föl hívta a védelemre, Imre nemcsak jól felkészült a vad ellenség méltó fogadására, hanem ő

maga önként jelentkezett, hogy a király mozgó hadában harcoljon.

— Ne menj el, édes uram — kérlelte Ágnes zokogva. — Tudom, hogy ha itt hagyod a várat, soha, sohasem látlak viszont...

— Vértzik az én szívem is, drága jó hitvesem, de nem tehetek másként! Váram erős. András, nagyon ügyes, tapasztalt szolgám. Ne féljete! A tatárok Nedecvárát sohasem vehetik be.

— Tudom, édes jó uram. Ettől nem is tartok, de téged féltelek, egyetlen párom...

— Ne félts! Velem van a jó Isten kegyelme és harcaimban kísérni fog a te imádságod...

Ágnes szíve elszorult. Fájdalma kimondhatatlan volt ugyan, de mint jó magyar honleány, letörölte a könnyeit és fölemelt homlokkal tekintett férjére.

— Jól van. Értelek. Ha férfi volnék, én is így cselekedném. Menj! Vedd meg hazánkat utolsó csepp véredig. En gyászköntöst öltök, amint kendőlobogtatásomat már nem láthatod és azt addig le nem vetem, amíg a jó Isten vissza nem vezérel. Jól mondád: kísérni fog téged forró foházkodásom. Ime, fogadd tőlem ezt a talizánt. Viseld kebleden mindig, szent Szűzanyánk képét. És ha nagy szorongattatásokban leszel, vedd elő, érintsed ajkaiddal, ez erőt ad az újabb megpróbáltatások elviselésére...

Imre úr és hűséges, hőslélkű hitvese forrón megölelték egymást.

Az ajtón kopogtak. András lépett be, a derék várnagy. Őszbecsavarodó, de még mindig keményjárású öreg ember.

— Mit akarsz hű szolgám? — fordult feléje Imre.

— Nagy kéréssel járulok kegyelmed elé, nagy jó uram!

— Szólj és, ha rajtam áll, kívánságod teljesülni fog.

— Kegyelmed tudja legjobban, hogy az én szívem csak jó uram meg övéinek nevét dobogja...

— Tudom, András! Húsz éve vagy már Nedec várában; mint egyszerű szolgálégény kerültél ide. A várnagyságot megbízhatósággal érdemelted ki. Jóban és rosszban kutyahűséggel kitartottál mellettünk...

A derék öreg ember egy könnycseppet morzsolt szét szemeiben.

— Életem és vagyonom a kegyelmedé, jó uram. Ha nem így volna, nem is járulnék most színe elé...

— Beszélj!

— Vigyen magával engem is a kutyafejűek ellen! Nem tudnék egy percig se nyugodtan lenni, ha itthon maradok, mert a gondolataim mindig ott időznének az én drága jó uram mellett. Meghasad a szívem, ha arra gondolok, hogy valahol egyedül, elhagyatva vérzik, pusztul... Vigyen magával!...

Imre meghatva tekintett az esengve beszélőre. Sze-meit Ágnesre vetette. Aztán bizonytalanul mondá:

— Nem tehetem, jó Andrásom. Mert ki védi meg várunkat, ha megrohanja a tatárcsorda...

András szemei felvillantak.

— Emiatt ne aggódjék kegyelmed, uram! Itt van a fiam. Jó vitéz. Kardja éles, karja erős, hűsége kipróbált. Amíg ő él, Nedec várának ormán nem fog feltűnni az ellenség lobogója!...

Imre úr ismét hitvesére tekintett. Ez megértette a pillantást és most már Ágnes felelt:

— Megható a hűséged, András. Én magam is jobban szeretem, ha urad mellett maradsz. Menj vele és fogadjon téged is pártfogásába hazánk patrónája. Ne hagyd el uradat se jóban, se rosszban és ha a mennybéli Atyánk is úgy akarja, jöjjetek vissza minél előbb mind a ketten erőben, egészségben...

Ágnes asszony nem tekintette, hogy csak egy szol-

gával áll szemben; megölelte a derék embert. András könnyezve csókolta meg úrnője kezét s annak két kis fiát, Imrét meg a két esztendő Gézát. Azután megesküdt: —

— A Mindenható úgy segítsen meg engem, ahogy hű maradok jó uramhoz, Nedecki Imre úrhoz...

Eltávoztak.

Keményen harcoltak Béla király seregében, híven kitartottak a sajómenti csatáig. Ott mindketten súlyos sebet kaptak és eszméletlenül rogytak le lovaikról...

Midőn magukhoz tértek, már messze bent jártak Halicsban. Kelet felé hurcolta a két derék magyar vitézt a tatár. Még hálát adhattak a jó Istennek, hogy nem gyilkolták meg őket.

— Mi lesz velünk — dörmögte komoran Imre. — Ki tudja, hova visznek, hol hajtjuk fejünket nyugalomra. Ki tudja, viszontlátjuk-e valaha azokat, akik a szívünk-höz vannak növe...

— Ne keseregjen kegyelmed, jóságos uram! Megsegít az Isten! Én úgy érzem, nemsokára ütni fog a szabadság órája...

— Nem, András, nem! Ezek elhurcolnak minket messze, sok-sok ezer mértföldre hazánktól. Ahol a madár se jár. Onnan nem szabadulhatunk...

Igy beszélgettek, így vigasztalták egymást a fogságba esett szegény magyarok. Minél inkább mult az idő, minél inkább növekedett a távolság a magyar határ és az ő tartózkodásuk helye közt, Imre annál csüggedtebb lett. Igazán jó volt, hogy a hű András állandóan mellette tartózkodott, mert ez nagy lelkierővel vigasztalta urát és új reménységet ültetett már-már teljesen elcsüggedt lelkébe.

Össze voltak bilincselve. Ha akarták volna, sem válhattak el egymástól. Igazán az Isten akarta ezt így...

Csaknem egy teljes esztendeig tartott, amíg végre Karakorumba érkeztek. Onnan már nem vitték őket

tovább. De hiszen ez is elég volt! Mert, hol van Karakorum a szép Magyarországtól, Nedec várától, a hű Ágnes asszonytól meg két gyermekétől?

Ha ezekre gondolt Imre úr — pedig hát gondolatai mindig csak közöttük jártak —, akkor a szíve majd meghasadt a fájdalomtól.

A hadifogság minden rémsége rájuk nehezedett. Nappal korbáccsal hajtották őket a legnehezebb munkára, étkezésük rossz és gyenge volt. Éjjel a fáradtságtól alig bírtak pihenni kemény deszkafekhelyükön.

Imre láthatóan fogyott és lelki ellenállóképessége napról-napra ijesztően csökkent. A súlyos munkát már alig bírta, éjszaka pedig sóhajtozva feküdt a hozzábilinecselt András mellett. Hiába volt már a derék András minden vigasztalása, Imre keserűségének minden pohara csordultig megtelt...

Egy éjjel különösen kesergett Nedec vár ura. Nem csoda, hiszen a vad hóhérok, mert már nem bírta a munkát, szeges korbáccsal véresre verték.

— Ölj meg, András! Innen úgy sem szabadulhatunk meg. Te még bírod valamennyire, de az én erőim már elfogytak. Ölj meg, fojts meg! Hiszen ha arra gondolok, hogy a messze távolságban eped drága jó párom, meg két szép kis fiam — ha ugyan a gaz tatárok őket is el nem emésztették — ha arra gondolok, hogy soha, sohase fogom őket még egyszer a keblemhez szoríthatni, akkor úgyis megtévelyedem... Ölj meg, fojts meg, András, ne gondolkozzál...

A hűséges szolga szíve elszorult. Öszinte részvéttel vigasztalta urát, pedig neki magának is vigasztalásra volt szüksége, hiszen ő is otthon hagyta feleségét, gyermekeit...

— Nem, uram, nem! Ne panaszkodjék kegyelmed. Szűnjék meg a panaszok árja! Nem, nem! Olyat sohasem tehetnék, hogy megöljem az én legnagyobb jól-

tevőmet. Inkább föláldozom magamat érette, csakhogy megszabaduljon...

— Megszabadulni? Hát van erre remény? Hiszen ide vagyunk kötve, egymáshoz vagyunk bilincselve. Es, ha fel is oldhatnánk valamikor láncainkat, hova, merre mennénk? Hol van Ázsia belsejétől a mi drága hazánk!?...

András szomorúan mélyedt gondolataiba, nem felelt.

Másnap újból nehéz munkát kellett végezniök, mindkettőjüknek kijutott a súlyos verésből. Estefelé halálra-fáradtan tértek fekvődeszkáikhoz. Amint András le akart telepedni, lábai valami kemény tárgyba ütköztek. Lehajolt. Nagy megütközéssel és örömmel látta, hogy egy balta az, ami ott hevert. Ki felejté ott, miképen került oda, nem tudhatták. András azonnal fölemelte a kincset, elrejtette azt deszkáik alá és halkán súgta Imre úrnak:

— A jó Isten segíteni akar rajtunk. Uram, találtam egy éles szekercét! Ezzel még most azonnal lefejszitem bilincseinket s akkor elmenekülünk...

A szót tett követte. Nagy vigyázattal, hogy senki semmit se vegyen észre, megkezdte a munkát. Nem sikerült. Pihent néhány percig, újból tovább fáradozott. Azonban, sajnos, a bilincs láncszemei nagyon erősek voltak, nem lehetett őket még a baltával sem fölnyitni. Mindketten verejtékeztek már, sőt az a veszély fenyegetett, hogy elérkezik a hajnal és még mindig csak a munka kezdetén valának. Imre lemondóan sóhajtott:

— Hagyd el, András! Bizzuk magunkat sorsunkra. A jó Isten nem óhajtja, hogy meneküljünk, tehát maradjunk. Talán még kibírjuk egy-két hétig ezt a rettentő életet, azután — vége! Meghalunk és holttestünket bedobják egy jeltelen gödörbe... Szeretteink pedig ezer és ezer mértföldre kínos bizonytalanságban és kétségbeesve várják hazatérésünket...

A derék szolgálta elfojtott hangon felelte:

— Nem, jó uram. Kegyelmednek meg kell menekülnie! Még ma éjjel, még ebben az órában!...

— Hogy gondolod azt, édes Andrásom? Hiszen a lánc egy-egy bilincskarikája lábainkhoz van csatolva! Így nem menekülhetünk, mert lábaink szorosan össze vannak fűzve egymáshoz. És a karikát nem tudjuk, nem bírjuk leverni a láncról...

— Mindegy — felelte a hű szolga. — Ha én nem menekülhetek, meneküljön kegyelmed egyedül! Eleget élveztem az én jó uram kegyességét, most meghálálom. Megszabadítom attól, hogy hozzám legyen kapcsolva...

E szavak után erős elhatározással magasra fölemelte a baltát és rásujtott a saját lábára, oda, ahol a vas-karika azt szorította. Az éles szerszám elvégezte a szörnyű feladatot. András lába a földre hullott és vele együtt a vasbilincs is...

— Mit tettél, ó én hűséges, jó szolgám? Mit tettél?

Imre ráborult a derék emberre és könnyeivel árasztá el annak halványuló arcát.

— Uram! Szívesen meghalok kegyelmedért. Jó szívvel tettem! Nekem már nem kell Nedecre visszatérnem, bár a szívem szakad meg, ha arra gondolok, hogy nem látom többé édes hazám földjét, hűséges feleségemet, derék fiamat, leányaimat. Mindegy! Azoknak már nincs szükségük én reám, öreg vagyok, nemsokára úgymint kidőlnék a munkából. De kegyelmednek, jó uram, két kis gyermeke van és ifjú hitvese. Az ország is számít még jó uram erős karjaira. Fel tehát! Siessen! Meneküljön! A jóságos Isten szerelmére esdeklem, egy percig se habozzék! Vagy talán azt kívánja, hogy hiába haljak meg?

— András, drága Andrásom! Mind igaz, amit mondasz, de hogy vegyem én a lelkemre, hogy téged, aki részese voltál minden nyomorúságomnak, aki megosztottad velem a harc meg a fogság minden rémségét,

elhagyjalak? Epen most, midőn drága véred piros patakokban ömlik! Hisz ez embertelenség volna!

— Nem, nem, jó uram. Meneküljön! Én boldogan halok meg, ha tudom, hogy a legnagyobb jótevőmet meneküléshez segítettem. Kezeimet, talán már haldoklásomban, áldva emelem kegyelmedre... Igy!... Engedje meg, drága jó uram, hogy megszorítsam és megcsókoljam azt a jobbot, amelynek annyi sokat köszönhetek kis cselédkéimmal együtt ebben a földi vándorlásban... Siessen! Az éjszaka még menedéket ad! Innen két mértföldre nyugat felé van egy nagy erdő, reggelre ott lehet! Ott pihenje ki magát, nagyságos jó uram s azután előre, mindig nyugat felé, a jó Isten nevében és a szent szűz vedőszárnyai alatt.

Imre szinte fuldokló zokogással ölelte át öreg szolgáját. Annyira meghatotta a hálának és a hűségnek ez a páratlan megnyilatkozása, hogy szólani sem bírt többé. Nem kérte magát tovább, kisurrant a sátorból. Az örök nem vették észre. Amint az utolsó katonák sorát is elhagyta, rohant, csakhogy minél messzebb jusson reggelre a veszedelmes helytől. S a szent Szűz valóban vedőszárnyai alá vette, mert minden veszedelem nélkül elérkezett ama bizonyos nagy erdőbe, mely már nappal is eltakarhatta üldözői elől. Itt lepihent és mély álomba merült...

Nem lehet azt leírni, nem lehet azt elmondani, milyen rettentő viszontagságok között folytatta útját. Küzdött a felfedeztetés rémével, az éhséggel, a szomjúsággal, a vadállatokkal. Egyedüli fegyvere az a székerce volt, amelyik őt megszabadította. Midőn pedig az idő őszre fordult, azután pedig beállott a szörnyű hideg akkor meg majd megfagyott. Remegve koldult néhány ruhadarabot meg itt-ott egy kevés meleg ételt... De vele volt a Mindenhatóba vetett bizalom meg az a kis talizmán, amit Ágnes a búcsúzás pillanatában neki adott...

Majdnem egy egész év mult el, midőn már teljesen kimerülve, lerongyolva messze nyugaton egy öreg földművessel találkozott. Félve fordult hozzá:

— Atyám, mondd meg nekem, messze van-e még ide Halics határa?

Az ősz ember szeliden tekintett a csontvázzá aszott vándorra:

— Mire tíz Miatyánkot elmondasz, ott lehetsz. Egyenesen annak a nagy fenyőfának tarts!

Imre szemei fellángoltak. Szinte magánkívül kiáltott fel határtalan örömeiben:

— Mit? Mit? Hogy mondtad? Te a Miatyánkot említetted?

Az öreg földműves levette a süvegét.

— Ugy van! Az Úr imáját. Mi errefelé így mérjük az időt.

— Akkor tehát te — keresztény vagy?

— Az vagyok!...

— Ó, jó atyám, akkor talán nem kergetsz el magadtól egy szegény, nyomorult vándort, aki a tatárok fogságából menekült...

— Házam és kenyerem a tiéd is. De... miért van az a lánc a lábaidon? Miért nem veszed le, hiszen már véresre marta a testedet!

Imre mindent elbeszért a derék ősz embernek. Ez figyelemmel hallgatta s aztán így szólt:

— Adj hálát az Úrnak, aki megszabadított. Jöjj szerény kunyhómba. Ott megpihenhetsz. Láncaidat leverem lábaidról, sebeidet meggyógyítom. Ruhát is adok, meg ételmet. Halicsban is jó emberek vannak...

Imre leborult a földre és forró imát rebegett az éghez. Meg volt mentve.

A jó keresztény ember valóban megtartotta ígéretét. Imre lábairól lehullottak a bilincsek, sebei begyógyultak s Nedec vár ura néhány hétig pihenvén,

visszanyerte egészségét. Azután útrakelt ismét és egy hónapi újabb vándorlás után, mely azonban már semmi-féleképen sem volt terhes, megpillantotta a Dunajec fodrozó habjait.

Már csak három mértföld választotta el a távolból integető kedves várától...

... Térjünk vissza Andráshoz, a szolgálai hűségnek és ragaszkodásnak szinte felmagasztosító példaképéhez...

Amint ura eltávozott, a vérveszteségtől elvesztette eszméletét. Elérkezett a hajnal. Megcsendült a munkára hívó rézkürt. Nyüzsgés-forgás a sátrak előtt. Most veszik számba a foglyokat. Azután káromkodás, korbácsütések, jajszó... Valaki hiányzik. Néhány kutyafejű belép Imréék sátrába... Megriadva látják, hogy csak egy fogoly van ott, az is vérbefagyva, eszméletlenül. A lábafeje hiányzik... Mit tegyenek?

— Jelenteni kell urunknak, Kádánnak! — szólt az altiszt az őrhöz. — Tudom, hogy a fejedet véteti, mert a szökést nem vetted észre, de ha nem jelentjük be és megöljük ezt a gaz magyart, akkor — mindnyájan elvesztünk...

Ugy is lőn. Az altiszt sietve megjelent urának, Kádánnak színe előtt. Ezt az embert már ismerjük Esztergom vívása óta!...

Kádán figyelmesen hallgatta a jelentést. Homlokát összeráncolta s csak ennyit mondott:

— Vezessetek a súlyos sebesülthöz!

Amint András fekvőhelyéhez érkeztek, ez még mindig eszméletlenül feküdt. Körülötte hatalmas vértócsa.

— Azonnal jöjjön ide egy varázsló, aki ért a sebekhez! Az ember nem halt meg. Keltsétek egészen életre!...

A varázsló rohanva futott a nagy úr színe elé.

— Ha ezt az embert meg nem mented, karóba

huzatlak! Akarom és parancsolom, hogy úgy kezeld, mintha én magam volnék beteg! Amint magához tért és beszélni tud, azonnal jelentsétek!

Kádán eltávozott. Visszaemlékezett Esztergomra. Újból hallotta a háromszáz magyar szűz kétségbeesett halálordítását. Valami azt súgta durva lelkének, hogy ezt az ordítást, ami őt sohasem hagyta nyugodni, csak valami jó, valami nemes tettel tudja elhallgattatni. És durva, közönséges lelke azt is megérezte, hogy most erre — *itt az alkalom...*

Délután a varázsló arccal leborulva jelenté hatalmas urának, hogy a beteg eszmélete visszatért és már beszélhet. Kádán szinte futva sietett hozzá. Amint András megpillantotta a vadtekintetű embert, csendesén fohász-
kodott:

— Uram, legyen meg a Te akaratod! Tudom, hogy csak azért fáradoztak velem, mert a legkínosabb halállal akarnak kivégezni.

Amde csalódott.

Kádán odalépett a nagy beteghez és megszorította a kezét. Aztán — már amennyire tőle telt — szelid hangon kérdezte:

— Mit tettél, mondj el mindent. Nem bántalak.

András elhaló hangon, a fájdalomtól és a gyengeségtől csaknem elalélva, — mindent elmondott. Őszintén megvallá, mennyire szerette urát, mennyire fájt neki az ő szenvedése. Aztán a szekercét. A bilincsek eltávolítására irányuló törekvéseiket... Végül a többit...

Kádán figyelmesen hallgatta:

— Derék ember vagy. Nem bántalak. Amíg egészen felgyógyulsz, vendégem vagy! Azután gondom lesz arra, hogy innen megszabadulj és visszatérj tieidhez...

Majd odaszólt Bocsetor alvezéréhez:

— Nyugat felé küldj azonnal hírnököket és csapatokat! Keressétek fel az elmenekült magyar foglyot!

Ha közel van, hozzátok vissza, hogy vendégemül tisztelhessem, ha messze volna, adjatok alá lovat, mellé kísérőket és lássátok el mindennel. Maradjatok mellette Halics határáig. Ott már nincs mitől félnie...

Minden így történt. András átköltözött a nagy úr egyik fényes sátrába, ahol olyan jó ellátásban és kezelésben volt része, hogy állapota napról-napra javult. Sajnos azonban, a hírnökök egymásután azzal a hírrel érkeztek vissza, hogy az elmenekült magyar urat nem találják.

Kádán, ez a kegyetlen ember, egy könnycseppet morzsolt szét ferde szemeiben és sóhajtva mondá:

— Bárcsak visszavezérelte volna az ő Istene saját hazájába...

Elmult a nyár, a fák hullatni kezdték leveleiket. Elmult az ősz, a tél is. András még mindig ott időzött Kádán vendégszerető hajlékában. Nem tudott útrakelni, mert a lába még időnként sajgott.

— Nem engedlek még. Mert azt akarom, hogy csakugyan hazakerülj!...

Amint azonban a mandzsuriai szörnyű tél havát a nap első forró sugarai szinte varázsütésre felcsókolták, András nem várakozott tovább. Engedélyt kért a nagy úrtól, hogy végre útrakelhessen.

— Jól van, derék András! Húsz jó katonát adok melléd, száz aranyat meg három jó lovat — neked. Jámbor, derék állatok, csonka lábaddal is megülheted őket. Ha az egyik megsántul vagy más baja lesz, pótlásul ott marad a második, a harmadik.

András meghatottan köszönte meg Kádán nagylelkűségét. Ez intett a kezével:

— Ne köszönj semmit, András! Sokkal többet véttem a rokon magyar nemzet ellen, hogysem ez a szivesség szót érdemelne. Csak azt sajnálom, hogy későn tudtam meg, hogy közel vagytok hozzám, mert külön-

ben már réges-régen hazaküldtelek volna és akkor te sem volnál béna...

Megszorították egymás kezét és elváltak...

... Nedec várában szomorú gyászünnepe van. A büszke falak és épületek minden ablakában komor zászlók lengenek. A várkápolna bejáratát a fekete posztók egészen elborítják. Bent a kápolnában viaszgyertyák égnek, kísértetiesen megvilágítva a gyászosan bevont oszlopokat. A főoltár előtt hatvannégy gyertya lobogó fényében ragyog egy hatalmas bronzszobor. Mögötte a katafalk... A szobor Nedecvár egykori uráé, aki hű szolgájával együtt a Sajó melletti csatában már csaknem három esztendővel ezelőtt eltűnt...

A várnép közé vegyül egy fáradt vándor. Bejöhetett, mert a mai napon a felvonóhid le van eresztve, a kapuk mindenki számára nyitva állanak, aki szegény, aki testi vagy lelki gyámolításra szorul, vagy aki szeretettel és részvétellel gondol Imre úrra meg Andrássra...

A vándor kíváncsian vegyül a tömeg közé. Mellette áll egy öreg jobbágyasszony. Ettől kérdezősködik:

— Miért van ez a gyászpompa? Miért zúgnak a vár meg a község harangjai?

— Látszik, hogy messze földről jön kegyelmed. Mert különben nem kérdezné. A nagyasszony most újra gyászmisét mondhat drága urunkért...

— Ugyan? Hát meghalt?

— Ott pusztult el leghívebb szolgájával a tatárok fegyvereitől a mohi pusztán... Azóta a nagyasszonynak nincs nyugvása.

— Sajnálja az urát?

— Lehet ezt kérdezni? Látom, hogy kegyelmed nem ismerte a mi jó Imre urunkat. Maga volt a megtestesült jószág! Senki sincs a várnép közt, aki ne jajveszélkelne halála miatt. A nagyasszonyt meg két gyermekét híven szerette. Meg minket is. Letörölte könnyeinket. A szű-

kölködőknek pénzt, termést adott. A betegeket gyógyította. Az árvákról gondoskodott...

— Ugyan! Csakugyan jó ember lehetett, az Isten nyugosztalja!...

— Bizony jó! De igaz is, hogy méltó párja akadt Ágnes asszonyban, mert ő is olyan, mint a földreszállt angyal. Különösen azóta, hogy nagy jó urunk örökre eltűnt... Mindig mély gyászköntösben jár és nincs a környéken senki, akin már ne segített volna, ha rá-szorul. Még a gyermekek is imába foglalják áldott nevét...

— Hát aztán — kérdé elfogódva a vándor — van-e gyermeke a nagyasszonynak?

— De van ám! Két szép fiú. Azok is olyanok, akár-csak az atyjuk volt. A kisebbik még alig ötesztendő és már maga nyújtja az alamizsnát kicsi kezeivel?

— Haj, haj! Nagy sor ez! — vélte az ismeretlen.

— Biz az a! Nem is tudom, miért kellett a mi drága jó urunknak abba a csatába elmenni. Itthon is maradhatott. Még a hajaszála se görbült volna meg, mert a kutyafejűek kikerülték Nedecet.

— Ugyan? Nem ostromolták?

— Nem! Még a közelébe se férkőztek. Pedig hej, mennyi vér, mennyi pusztulás mutatta, merre jártak. Mennyi várat omlasztottak össze! Még a király is földönfutóvá lett. Csak nem régen tért vissza külső országokból.

— Haj, haj! Nehéz idők voltak azok csakugyan! — Hanem mondja csak kegyelmed, jó asszony, csakugyan elpusztult a várúr meg az a szolga, aki vele elment?

— Hát hogyan pusztult volna el? Hiszen idestova három esztendeje már, hogy elmentek és azóta semmi hír felőlük... De most ne beszéljünk tovább, mert ime, ott jön a drága nagyasszonyunk két gyermekével... Azután kezdődik a gyázmise...

A vándor odatekintett. Ágnes valóban megjelent. Hosszú fátyolos gyászruhájában olyan szép és olyan szánivaló volt a szenvedő asszony... Utána a két ifjú gyermek, erős, izmos fiúcskák. Ők is fekete kötöskékben. Utánuk a szolganép, mind, mind mély gyászban...

Leültek a fekete posztóval bevont padokba.

Pater Jeromos nagy segédlettel megkezdé a misét. Az orgona bűgött, a hívek ájtatosan énekeltek. A nagyaszony zokogott és a két gyermek is törölgette szeméit...

Azután a lelkész beszentelte a katafalkot. Azután gyönyörű beszédet mondott Imre úrról, aki a nagylelkűség és a hazaszeretet mintaképe volt... Meg arról a derék szolgáról, aki nem hagyta el az urát se jóban, se rosszban...

— Az Ur adjon nekik örök nyugalmat! — fejezé be pater Jeromos gyönyörű beszédét. — Ők már az Ur zsámolyánál vannak, mert életüket azért áldozták föl, ami a legszentebb a földi életben — hazájukért! Requiescant in pace!

— Amen! — mormogta a tömeg...

A vándor és a mellette álló öreg jobbágyasszony a könnyeiket morzsolgatták... Az utóbbi figyelmeztette az idegent.

— Most vigyázzon kegyelmed! A nagyaszony alalmaznát fog kiosztani a szegényeknek. Ha valamit kapni akar, lépjen kissé előre! Velem együtt... Itt ni... Most jó helyen állunk...

Ágnes asszony félrehajtá fátylát. Kisírt szemeiből a fájdalom és a jószág tükrözött elő...

Egész sereg feketeruhás szolga vitte utána az ajándékok tömegét. Ruhát, pénzt, élelmicikkeket. Még játékokat is a gyerekeknek. Nem volt egyetlenegy sem, aki nem kapott. Minden szegénynek bőségesen jutott... Most

odaérkezett az idegen közelébe. Először a jobbágyasszony került sorra.

— Mit kívánsz — kérde halkan, szinte mennyei szelidséggel a nagyasszony. — Miben szenvedsz szükséget?

— Téli ruhát kérek, ó nagyasszonyom, magamnak és kis leányomnak.

Ágnes intett. Nagy kendők, meg apró köntöskék kerültek elő a hatalmas kosarakból. Meg saruk. Egyszóval minden, ami arra szükséges, hogy egy szegény asszonyt meg kis gyermekét télen meg ne vegye az Isten hidege...

— Itt van tíz arany is, jóasszony!... Imádkozzál az elköltözötték lelkiüdvéért és tanítsad meg gyermekedet is érettük imádkozni.

A szegény jobbágy meghatottan csókolta meg jószágos őrangyaluknak fehér kezeit...

Már csak egy szegény volt hátra, az a fáradtarcú idegen, aki a kápolna leghomályosabb részében egy oszlopnál állt.

Ágnes előtte is megállott.

— Mit kívánsz?

Az idegen nem birt felelni.

Ágnes a kérdést megismételte. Szeliden, kedves, bájos mosollyal.

— Látom, hogy félsz, pedig nincs rá okod. Szólj, testvérem, mivel segíthetek rajtad?...

De az idegen most sem válaszolt. Csak hangos zokogásban tört ki és térdreomlott. Átölelte annak a nemeslelkű nagyasszonynak térdeit és köntösét csókolgatta...

— Kelj föl testvérem — szólt szeliden Ágnes.

A férfi fölemelkedett.

Ebben a pillanatban véletlenül előtűnt kebléből egy kis Máriakép, aranyláncon. A nagyasszony észrevette.

Tágranyilt szemekkel, fürkészően tekintett a vándor könnyes szemeibe és egy halk sikollyal elájult...

Midőn magához tért, ágyas szobájában feküdt...

Mellette két gyermeke és a — *férje*... Aki visszatért. Akit visszahozott Magyarország patrónája. Akit megmentett a kis talizmán, meg Ágnes forró és szüntelen fohászkodása meg Istennek tetsző élete. Imre szeliden simogata azokat a jóságos kis kezeket.

— Én édes, drága hitvesem...

— Én édes, drága, jó uram, mindenem...

Nincs az az ékes beszéd, mely elmondani tudná, nincs az a színes toll, mely leírni bírná azt az örömet, amit a várúr hazaérkezése Ágnes és gyermekei szívének meg az egész környéknek szerzett. A várnép öregje, ifja mámoros örömmel adta tovább az örvendetes hírt... Lett is ünnep, olyan, amilyet még nem láttak Nedec várának falai...

De az öröm mégsem volt teljes. Hiszen hiányzott András, a hű szolga... A hosszú őszi meg téli estéken másról nem is esett szó, mint annak a derék embernek végtelen hűségéről s önfeláldozásáról.

— Ha nem kerül haza még egy esztendeig — mondá Imre úr — meleg instanciával fordulok jó királyunkhoz, tenné nemessé egyetlen fiát és engedné meg, hogy két szép leánya nemes urakhoz menjen feleségül...

— Jól teszi kegyelmed, szerelmetes párom! Ezzel mindaketten tartozunk derék Andrásunknak...

Elmult a tél, elmult a tavasz, sőt már a zab is sárgulni kezdett a Dunajec melletti sovány mezőkön. Imre úr csaknem mindennap kilovagolt a rengetegekbe, hogy régi kedves szenvedélyének, a vadászatnak hódoljon.

Egy estefelébősséges zsákmánnyal hazaérkezvén, amint a felvonóhid nagy csikorgással leereszkedett, porfelhőt látott a várhoz vezető úton. Kezét süvege elé emelte. Egy kis lovascsapat közeledett.

— Várjatok, ne lépjete a hídra! Vendégek érkeznek! Itt fogjuk őket üdvözölni...

Nem kellett sokáig várniok.

Fényes köntösű lovasok valának. Keleti ruhákban, különös fegyverekkel. Kiálló arccsontjuk szomorú időkre emlékeztetett mindenkit. Már odaérkeztek a hid elé.

— Kik vagytok? — kérdé Imre úr bizalmatlanul.

A lovasok csak a fejüket csóválták, hiszen nem értették a kérdést. De most, ime, előlép egy lovas, akit a legfényesebb harci köntös takart. Csak úgy csillogott ő is meg lova is a sok aranytól, ezüsttől.

— Szállást kérünk, ó jó uram! Messze földről érkezénk, elfáradtunk!

Imre füleit megütötte a hang. Szemeit megdörzsölte. Onkéntelenül odapillantott a lovas lábaira...

A bal láb feje — hiányzott...

— András, édes hú Andrásom!...

— Az vagyok, uram! A Mindenható visszavezérelt...

— Jöjjetek, jöjjetek! Hadd legyen valóban teljes az öröme az én mindenemnek, hűséges hitvesemnek is... Jöjj, hadd szorítsalak már itt, a lovon baráti keblemre téged, a hűségnek és az önfeláldozásnak mintaképe, derék jó Andrásom... Majd odafent, az én asztalomnál elmeséled viszontagságaidat...

Minek írnak még többet?

Mindenki elképzelheti azt a végtelen nagy örömet, amit a hűséges András visszaérékezése szerzett... Hiszen senki se volt a várnépben, aki őt ne szerette, ne becsülte volna s aki nem hallott volna szomorú históriájáról...

Amint a tavasz első hírnökei, a fecskék megjelentek Nedec vára felett, Imre úr útrakelt és meg sem állt Budáig. Ott Béla király magas színe elé járulva elmondott neki mindent. A király figyelmesen hallgatta hű emberének beszédét, majd megsimogatván őszülő szakállát, csendesen kérdé:

— Hogyan akarod megjutalmazni hű szolgádat?
— Felséges uram! Tedd őt nemessé és engedd meg, hogy derék leányai nemes urakhoz menjenek nőül...

— Talán bizony már akadt is ilyen kérőjük a leányzóknek? — kérdezte Béla király mosolyogva...

— Nem mondanék igazat, felséges uram, ha azt mondanám, hogy nem! Hanem az úrfiak nem közelednek erősebb szándékkal a leányzókhoz, mert csak a oltáron keresztül óhajtanának hozzájuk elérkezni...

— Fiat voluntas tua — mondjuk mindennapi imáinkban... Most én is azt mondom neked, hű vitézem. Parancsolom, hogy András várnagyod nemessé tétessék és hogy leányai nemes urak hitvesei lehessenek. A címerben pedig, amit fia és annak fia meg unokája és minden leszármazottja is joggal valljon magáénak egy levágott lábfej meg egy szekerce legyen. Mert meg kell örökíteni; a nemzedékek nemzedékén át azt a páratlan hűséget és önfeláldozást, amit András tanusított és ami példaképen lebegjen minden magyar szeme előtt...

— Köszönöm felséges uram, királyom! Életem és vérem a tiéd...

— Jól van, kedvelt hívem. De te is sokat szenvedtél érettem és hazáért. Nem akarok hálátlan lenni. Ime fogad! Ezt neked szántam... Ezt meg két fiadnak... Ezt meg derék hitvesednek...

Imre úr elbámult. Az ő számára egy meg sem becsülhető értékű, fényes drágakövekkel kirakott kard. Fiainak egy-egy aransarkantyú... Már *most!* Pedig még apródi sorba se kerültek... Ágnes asszonynak egy gyémántos diadém, benne apró betűkkel: «Pro fidelitate et benignitate». A hűségért és jótékonyágért...

De most már Imre úr térdreborult és ajkaival érinté Béla király palástjának szegélyét.

— Kelj föl, hívem! Jó szívvel adtam, mert meg-

érdemeltétek. Többet nem tehettem, mert országom velem együtt koldusbotra jutott...

Aztán tréfásan tette hozzá:

— De el ne feledkezzél ám arról, hogy két fiadat emberséget tanulni udvaromba küldjed. Ha Isten éltet, magam akarom őket lovagokká meg aransarkantyús vitézekké felavatni... Ezt még ti nem ismeritek, de én odaát Dalmáciában már hallottam az ilyesmiről. ...Most pedig jöjj asztalunkhoz és meséld el élményeidet híveimnek, különösen László nádornak, aki már hallotta Dénes-től jó hírvevedet...

...Igy végződött a nyáresti szellő elbeszélése. Sze-meimet fölnyitom és elmerengek Nedec várának rom-jaiban. Emlékezetembe újból visszaidézem a szép regét. Ágnes asszonyt. Két fiát. Imre urat. Andrást, a hű szol-gát. A sok megpróbáltatáson keresztül ment magyar királyt. A tatárjárást... Aztán, halkan mormogom.

— Vajjon lesz-e mostani sorsunkból is feltámadás, mint a mongolok szörnyű pusztítása után volt?...

SIROK.*

KÖVESDI KATINKA.

HA A VÁNDOR szép fővárosunk mellett a Hármas-határhegyre fölsétál, onnan gyönyörű kilátás tárul szemei elé. Dél felé a felséges Duna szalagja, amint Pest és Buda közt nagy ívekben méltóságosan hömpölyög; Érden túl eltűnik a távol ködében; nyugat felé a Svábhegy és a Jánoshegy erdős vonulata; ez utóbbinak ormán az Erzsébet-kilátó, annak a Nagycasszonynak nevééről megnevezve, aki sokat szenvedett az életben, aki a magyarokat őszintén szerette s akit Genfben egy elvetemült anarchista meggyilkolt; északi irányban éppen annak a hegynek változatos kúpjai és egyéb alakulatai; ezek mögött ott kékelnék a Pilisi hegyek, tőlük jobbra, északkeletre ismét előtűnnek a hatalmas folyam hullámzó habjai, amott fekszik Vác — akinek jó szeme van, még a nagy székesegyházat is sejtheti —, még jobban jobbra, kelet felé a gödöllői erdők, az isaszegi hegyek s ezeken túl, de már nagyon messze, halvány lilafoltként előtűnik Magyarországnak — sajnos, mostani legnagyobb hegysége, ezeréves címerünk egyik zöld halma — a Mátra... Amint ezt az elbájosító szépséget hosszú ideig elmerengve nézem, eszembe jut, hogy évekkel ezelőtt, mint egészen fiatal tiszt a

* Egertől nyugatra 14 km.

SIROK.

Mátra keleti lábainál időztem néhány héten át. Bebarangoltam az egész vidéket, magamba szívтам az ottani rengetegek üdítő levegőjét, élveztem Parádfürdő kedvességeit és csodálkozva gyönyörködtem abban a két romban, amelyek Sirok és Derecske községek mellett búslakodnak. Már akkor igyekeztem, hogy megtudjam, vajjon fűződik-e hozzájuk valami vidám avagy bús rege, azonban akkor nem tudtam meg semmit. Aztán meg nem is volt akkor még az ilyen kedves mesék megörökítésére nagy szükség, mert ennek hiányát — nem éreztük ... Most azonban, midőn a magyar nemzeti érzést a szívekből kihalni látjuk, sietnünk kell, hogy mindazt a sok drágagyöngyöt, amely tíz évszázados multunk tengerében elrejtve van, megmentjük. Hátha ezek a gyöngyök viszont a nemzeti öntudatot mentik meg a magyar lelkekben és azt ébren tartják akkorra, midőn érvényesítésére elkerülhetetlenül szükség lesz.

Ezért a mostani szomorú időkben nem nyugodtam addig, amíg legalább az egyik mátrai várról valamit meg nem tudok.

Előadom, amit hallottam. Először a szép Kövesdi Katinka, azután meg a büszke Kompolti Gizella történetét...

Leülök a Hármashatárhegy tetején, előveszem író-mappámat és jegyzek. Segítségemre jön a Mátra felől az alkonyati szellő; a zenét a közelben daloló fülemüle szolgáltatja; fehér papirosomra ráborul a mély-séges csend; ezek megtartanak engem az illúziók színes világában...

Réges-régen, a lovagkirály idejében, Sirok helység fölött büszkén mutatta hegyes tornyait a nap sugarainak egy hatalmas vár. A kis Tarna hajjai ijedten tekintettek reá és tovasiettek. Félték tőle, vagy legalább is a vár kevély urától, Bonyódi Demeter uramtól, Sirok falucska jobbágjai is, mert a várúr hatalmas, erőszakos

szittyá volt. Ha négyesfogatán elhajtott Eger felé, akkor a hajadonok meg a többiek is vagy elrejtöztek kis házaikban, vagy a közeli erdőbe menekültek.

De legjobban remegett Demeter úrtól Kövesdi Gábor öreg jobbágy hátrahagyott özvegye és ennek leánya, a szépséges Katinka. Volt is rá okuk! Mert hiszen a várúr délceg fia, Géza, forró szerelemre lobbant a bájos és szelid leányka iránt. Esténként, amikor csak tehetett, odalovagolt a hófehér jobbágyház elé. Erre megnyílt a kapu; a jó paripát bekötötték az istállóba, Géza pedig odasietett titkos mátkájának szerény kis szobájába. Olyan tiszta volt az ő vonzalmuk, mint a lilium és olyan mély az érzelmük, mint a tenger titokzatossága.

Egy este Géza nagyon levert hangulatban érkezett Katinkához. A leány azonnal észrevette az ifjú homlokán a sötét felhőket és aggódva kérde:

— Mi bántja lelkedet, édes Gézám?

A levente egy kézlegyintéssel szomorúan válaszolt:

— El kell válnunk, édes leánykám! Ne ijedj meg, nem örökre, csak egy évre. Tudod, hogy már betöltöttem a huszonharmadik esztendőmet és ezért Lajos király magához parancsolt udvarába, hogy a lovagi szolgálatot megtanuljam.

— Egyetlen Gézám! Olyan rossz, olyan rettenetes előérzetem van. Ha eltávozol, soha nem látjuk többé egymást viszont.

Az ifjú keblére zárta Katinkát, megcirógatta hófehér arcát és szőke fürteit, becézgette, babusgatta a zokogó gyermeket.

— Ha élve kerülök vissza és téged a jó Isten megtart a számomra, esküszöm neked, hogy hűségemet megtartom és egy esztendő múlva, mint nyilvános mátkámat, oltárhoz vezetek.

Hanem a kis leány nem tudott, nem birt meg-

nyugodni. Vergődő szíve jobban érezte a veszélyt, mint az erős ifjúé.

— Nem, nem, Gézám! A jó Isten nem teremtett minket egymásnak. Te egy gazdag és büszke várúr egyetlen fia vagy, én pedig szegény jobbágyleány vagyok. Engem még a nálad sokkal kisebb nemes sem vehet nőül, *te* annál kevésbbé.

— Hát nem bízol bennem, nem hiszel eskümben?

— Nem kételkedem szavaidban és hiszek esküdben, azonban atyád és a köztünk levő rendi különbség tátongó szakadékot teremtenek közöttünk. Bonyódi Géza, akinek címerében ott büszkélkedik piroskék mezőben a magyar turul, sohasem vezetheti oltárhoz a földhözragadt Kövesdi Katinkát...

— Nincs egészen igazad, édes leánykám, mert te nem vagy olyan közönséges és műveletlen hajadon, mint ezer meg ezer jobbágnak a leánya. Már atyád — Isten nyugosztalja szegény öreget — ismerte a betűvetést, arra megtanított téged is; — és amióta én hozzátok járok, sok minden egyébre megtanítottalak. Méltó leszel hozzám.

A leány kissé megnyugodott. Még egy ideig fölhangzott ugyan elfojtott zokogása, de azután kis kendőjével felszárította könnyeit és vőlegénye mellé leült az egyszerű tölgyfalócára. Még egy kissé szőtték a rózsa-színű terveiket, azután Géza útrakészült. Forrón megölelte mátkáját, ajkaival érintette a tiszta homlokát és remegő hangon mondá:

— Tizenkét hónapig leszek távol, drága leánykám! Nektek sok galambotok van. Adj nekem tizenkettőt és én minden hónapban küldök velük egy-egy üzenetet. Ha mind a tizenkét galamb visszaérkezett, a tizenharmadikra már nem lesz szükség, mert akkor a te hű Gézád maga fog a legszebb galambért hajlékotokba sietni.

Még egy forró ölelés, még sok forró könny és a szerető pár elvált egymástól.

Másnap hajnalban, midőn a fölkelő nap első sugaraival bearanyozta az Eger-környéki hegyeket s a szellő végigsimogatta Sirok hársfáit, Géza úrfi jó barátaival és apródjaival ellovagolt Buda felé. A szeretett leányka hajléka felé vette útját. Katinka ott figyelt a zsalukáter mögött, de nem merte azt fölnyitni, mert hiszen — Demeter urat is ott látta sötét ménlován egyetlen fia mellett. Komortekintetű szittya. Szemeiben mindig baljóslatú villámok, szürkés szakálla csaknem melle közepéig ér. Fővegének kócsagja megremeg a hajnali szellőben, mintha ő is félne a kemény úr haragjától.

Ama bizonyos kis ház előtt Géza odatekintett a zsalukáterre. Az, mintha megmozdult volna. Azután még kétszer hátranézett az ifjú lovag és — szemeit könnyek borították el. Az élesszemű Demeter úr észrevette. Haragosan fordult fiához:

— Hova bámulsz annyiszor? Mi keresni valód van holmi jobbágyház ablakán? Talán bizony valami szoknya mutatkozik az ablak mögött? Vigyázz inkább a lovadra, mert már kétszer megbotlott! Tartsd erősebben a kantárszárat!

Géza felsóhajtott és igyekezett könnyeit felszárítani.

A várúr Gyöngyösig kísérte fiát s onnan minden különösebb búcsúzás nélkül embereivel visszatért Sirokra. Géza most már csak három szolgájával és Péter apródjával lovagolt tovább. Szerencsére a galambokat, amelyeket Katinka még az éjjel előreküldött Gyöngyösre, Demeter úr nem vette észre és így azokat a szolgák minden baj nélkül magukhoz vehették.

Néhány nap múlva megérkezett Budára az ifjú levente. Jelentkezett Lajos királynál, aki a délceg ifjút nagyon szívesen fogadta és azonnal beosztotta Lackfi uramhoz, hogy tanuljon mellette emberséget, lovagi szokásokat, fegyverforgatást, egyszóval mindent, amit egy derék magyar lovagnak valóban tudnia kellett.

Géza az első fehér galambot már egy hét mulva elröpítette Katinkájához. Megírta a kis állat szárnyai alá helyezett papírhártyán, hogy nagyon jól érzi magát, a király kegyeibe fogadta, a lovagi tanulmányokban szépen halad, azonban a szíve vérzik, mert otthagya az ő drága mindenét, egyetlen kis leányát, jövő boldogságának zálogát Sirokon, abban a mátraaljai falucskában...

És ez így ment tovább.

Elmult egy hónap, kettő, három, tizenegy...

Géza a következő év április végén indította el a tizenkettedik galambot, utolsó levelével. Ebben már örömmel tudatta, hogy május közepe táján hazaérkezik. Azt is megírta a szeretett kis leánynak, hogy már alkalma volt Lajos királlyal az «ő» ügyükről beszélni s a melegszívű uralkodó mosolyogva mondá Gézának:

— Kemény fába vágta a fejszédet, levente. Azonban, ha csakugyan szereted azt a leányt és ő érdemes arra, hogy magadhoz fölemeld, én is hozzájárulok a házassághoz, feltéve, hogy atyád sem ellenzi.

... Katinka aggódó szeretettel és remegő várakozással várta a híreket Gézától. S amint a hírhozó galambok lecsaptak a kék légből s odaszálltak a leányka vállára, ez kipirult arccal vette ki szárnyuk alól a kedves írásokat. Ezeket aztán csókjaival halmozta el...

Tizenegy levél pontosan megérkezett, de a — tizenkettedik elmaradt... Ezt hiába várta a vergődő lelkű, szegény leány. A galamb nem jött... Ellenben valami egyéb, valami rémitő dolog történt...

Az Úrnak 1351-ik esztendejében Szent György-havának 28-ik napján Bonyódi Demeter nagy társasággal vadászatra indult. Pompás lovakon vonultak a vár kigyózó útján, hogy azután a Mátra rengetegeiben üldözőbe fogják az őzeket, szarvasokat, meg a többi vadakat. A vidáman csevegő, vagy hangosan hahotázó urak után ott mentek gyalogosan a vadászok, könnyen felismerhető sárga dol-

mányban, világospiros nadrágban. Még a sarujok is ilyen színű. Süvegükön semmi diszítés, még karima sem volt, látszik, hogy valahonnan Szittyaországból hozták magukkal ezt a pogány divatot. Mindegyik vadász két-két kopót vagy agarat vezetett erős pórázokon. De még érdekesebbek voltak a sólyomvivő apródok! Ezek már világoskék dolmánykába bujtak s ugyanilyen színű, testhez álló szűk nadrágot öltöttek magukra. A fejükre pedig furcsa kendőt borítottak, amely hátul két ágban jobbról és balról lecsüngött. Balkezükön tölcsérkarmantyúval ellátott bőrkesztyűt viseltek s ezzel tartották az álarc-cal ellátott ragadozó sólymot. Kis lánc volt lábához kötve minden madárnak és a lánc vége az apród balkeze köré csavarva... Ha aztán szükség volt a madárra, az apród levette a madár fejéről az álarcot, leoldá a láncot és a sólyom mint a villám röppent a magasba...

De, minek beszélek én olyan sokáig arról, hogy miképen voltak felöltözve Demeter úr emberei. Inkább figyeljük a díszes társaságot, mely már valahol a mostani Parádífürdő környékén igyekezett a templomi homályba burkolt őserdő százados fáinak sűrű tömegébe.

Egy fehér galamb repült át a kék légen.

Dénesfi Dénes úr vette észre, Demeternek egyik legjobb barátja.

— Nézd csak, Demeter, azt a fehér galambot! Milyen pompás íveléssel repül kelet felé! Micsoda gyorsaság! Bámulatos biztosság! Sólyom legyen, amelyik elfogja! Olyan nincs a világon!

— Nincs-e? — kérde maró gúnnyal Sirok vár ura.
— András fiam! vedd csak le az álarcot a «Sanyi» fejéről...

András apród lekapta a «Sanyi» fejéről az álarcot, kinyitotta a lánc lakatját és — a madár mint a kilőtt nyíl röppent föl a magasba. Néhány szempillantás múlva megpillantotta a galambot. Most már a ragadozók vérszomjával és szívósságával üldözte azt. A szegény fehér

galamb megsokszorozott gyorsasággal csattogtatta szárnyait és hihetetlen erőfeszítéssel igyekezett üldözője elől szabadulni. Nemcsak előre, hanem — fölfelé is röpült, mert megérezte, hogy abban a pillanatban, amint a sólymot maga fölé engedi, vége van...

Az urak megálltak és szó nélkül, nyitott ajakkal figyelték az életért vagy halálért folytatott vad küzdelmet.

Dénes úr felkiáltott.

— Fogadjunk, hogy nem fogja el!

— Fogadjunk, — vágta vissza Sirok vár gőgös ura. — Az én sólymaim elől még élő madár nem menekült meg...

— Ott van ni! Látod, Demeter, a galamb már alig látszik és a sólyom még alatta van. Sokkal közelebb hozzánk...

— Hadd legyen! Ismerem én a «Sanyit»! Csak játszik az áldozatával! Látod! Most! Most! Mint a villám repül! Meg se libbenti a szárnyait!... Ni, ni! Most már magasabban van mint a galamb!...

— Az még semmi! De még van köztük legalább két nyíllövés távolság...

— Tévedsz Dénes! Már nincs... Csak egy... csak fél nyíllövés... Nézd! Nézd! Nézzétek urak! Hopp! A derék «Sanyi» most... épen most... Megvan! Rácsapott a galambra... Már hozza is... Dénes, elvesztetted volna a fogadást.

— Elismerem! Valóban nagyszerű madaraid vannak...

Két perc múlva már ott volt a «Sanyi». Karmaiban feküdt egy véres fejű kis fehér galamb...

Demeter úr megsimogatta kedves sólymát, visszaadta azt őrzőjének, a galambot pedig oda akarta dobni a «Betyár» agárnak. Ámde, amint megfogta a galambot, észrevette, hogy annak szárnya alatt — összesodrott kis papírlap van. Irással. Vajjon mi lehet az?

Hirtelen előrántotta a hártyalapocskát és — elolvasta.

Bár ne tette volna!

Mert hiszen abban az írásban az ő egyetlen fia értesítette Katinkáját, hogy a sirig szeretni fogja, hogy nélküle nem élhet és hogy Lajos király is oltárhoz segíti őket... Feltéve, hogy Géza atyja sem ellenzi...

A büszke várúr kétszer, háromszor is végigolvasta a néhány néma sort. Azután zsebrevágta a papirost és a haragtól sápadt arccal mormogta.

— Most már tudom, miért bámultál annyira arra a zöld zsalukáterre! Várjatok! Majd elveszem én a kedveteket az ilyen tervektől! Még a királyt is bevonja a becstelen játékba! De iszen, olyan nincs! Bonyódi Demeter, aki a származását Bors vezérig vezeti vissza, inkább a kardjába dől, hogysem megengedje fiának azzal a senkivel, azzal a... a házasságot!

Aztán odafordult Dénesfi Déneshez és rekedt hangon mondá:

— Vedd át a vadászat vezetését. Nekem sürgős dolgom van. Este találkozunk a váramban és olyan áldomást csapunk, amilyenre még a legöregebb vadászok sem emlékeznek!... Ambrus, te velem jösz. Indulj szaporán, fordítsd meg azt a lovat!...

Demeter úr és Ambrus lovas szolgálja sietve visszaügetett. Ahol lehetett, még vágattak is. Alig mult el háromfertály óra, már megérkeztek Sirokra. A két paripát fehér hab borította s a Demeter lovának oldalai véresek voltak a dühös sarkantyúzástól...

Az ősz Kövesdiné amint a két lovast az udvarra befordulni látta, sietve eléjük ment. Szeretettel hívta be őket.

— Jöjjenek be kegyelmetek, kedves urak! Friss tejet, meg lágy cipót adhatok. Szegény vagyok, de amim van, megosztom kegyelmetekkel.

— Hallgass, nyomorult asszony! — volt a válasz.

Csak most vette észre Kövesdiné, hogy ki az a haragos lovas. Sirok várának és az egész környéknek,

tehát nekik is uruk, parancsolójuk, akiknek élete vagy halála az ő kezeiben van.

— Uram! Parancsolj hű szolgádnak! — esengett a megrémült öregasszony.

— Hol van a leányod, az az aljas teremtés!? Vezess hozzá! De izibe! Ne temporizálj, mert tudod, hogy nem értem a tréfát és könnyen megeshetik, hogy fejedet vétetem...

Kövesdiné reszketve vezeté be a tiszta szobába a hatalmas urat. Ott ült, mint valami szíven lőtt madár, az egyik lóca sarkában a szenvedő, szép leány, Kövesdi Katinka. Tudta ő már, mi történik odakint, hiszen félrehúzta az ablak függönyét és hallotta is Demeter úr dühös kiabálását.

— Hát itt vagy te drágalátos leányzó?! Te világ szemetje! Akasztófa virága!

Katinka tágranyilt szemekkel tekintett a beszélőre. Érezte hogy az arca elsápad. A világ forogni kezdett vele. Egy szót sem szólt, csak bámult mereven a dühöngő várúrra. Ez pedig folytatta kiabálását.

— Tudd meg, hogy ha fel nem hagysz azzal az aljassággal, hogy a fiamat behálózod, akkor felakasztatlak. Anyádat meg a hóhérral seprüztetem ki! Közönséges céda teremtés!...

Katinka még néhány pillanatig szótlanul és remegve ült a lóca sarkában, de egyszerre elsötétült körülötte minden és — lezuhant a földre...

Midőn magához tért, anyja mellette ült. Hideg borogatást rakott a fejére. Csendesen zokogott a szegény jó asszony, akinek szívében sokkal több megértés volt, mint a várúréban...

— Csakhogy a jóságos Isten már megengedte, hogy kinyisd a szemeidet, drága gyermekem!... Hiszen már két hete nem láttam szemed világát, nem hallottam hangodat...

— Hol vagyok? Mi történt velem?!

Azután gondolkodni, majd lassanként eszmélni és emlékezni kezdett. Végül ismét lezárta szép kék szemeit és keservesen zokogott...

Az öreg Boris néne szive majd megszakadt, midőn leányát ilyen mérhetetlen szenvedésben látta. Simogatta fejecskéjét, meg sápadt, vékony kezeit, szőke fűrteit.

— Ne sírj, galambom, kis pacsirtám! Minden jóra fordul. Az éjjel tarka pillangóval álmodtam. Az jót jelent. Hozok lángost, épen most sütöttem. Aztán friss tejet. Nesze itt van az első orgonavirág. Úgy-e, milyen jó szaga van?! Drága kis magzatom...

Hanem azt a szegény gyermeket nem lehetett megvigasztalni. Sirt, zokogott keservesen, amíg ismét elvesztette az eszméletét...

Hetek multak el, midőn kissé gyógyulni kezdett. Ámde csak a teste. A lelke beteg volt, nagyon beteg. Nem az fájt neki, amit a gőgös várúr mondott, hanem az, hogy Gézától semmi, de semmi értesítést sem kapott. Pedig már haza kell tértie...

Meg is kérdezte anyjától:

— Úgy-e, édesanyám, Géza már nem szeret engem?

— Szeret, drága magzatom, jó gyermekem...

— Nem szerethet, hiszen a tizenkettedik galambot már nem küldte el... Tudom is miért. Mert így könnyebben kerülheti el hajlékunkat.

Boris néne mohón válaszolta:

— Nem küldte? Dehogynem küldte! Hát még nem mondtam el neked Katinkám?! Ejnye, milyen felejtő vagyok, látszik, hogy hatvannyolc esztendő nyomja a vállamat.

— Mit, anyám, tudsz valamit? Beszélj! Siess!

— Hát úgy történt az, édes kis virágszálam, hogy az utolsó galambot megcsipte Demeter urunk «Sanyi» solyma. Tudod, az a legvérengzőbb vadász-

madár. Osztan az úr megtalálta a levelet... Arra jött ide dühösen...

A szegény szenvedő leány hetek óta most vonta először mosolyra remegő ajkait.

— Igazán?! És mi volt a levélben?

— Nem tudom, mert az úr a cédulát magához vette. De valami nagyon szép lehetett, mert urunk majd megevett akkor, engem is, téged is... Hiszen tudod!...

— Tudom! — suttogta a leány.

— Ebben a pillanatban lódobogás hallatszott. Boris néne csak épen felnyithatta egy kicsit a zsalukáter redőit. Felsikoltott.

— Ó szent szűz Anyám!

A másik pillanatban már belépett a kis szobába — Géza. Délcegen, ifjan, egészségesen. Egyenesen odaugrott az ágyhoz és szó nélkül átölelte az ott nyugvó, beteg, sápadt gyermeket. Egy hang sem hagyta el ajkait, de úgy is volt az helyesen, hiszen a szív nem tud beszélni.

Könnyeik összefolytak. Ajkaik egymásra találtak...

Végre Katinka szólalt meg túlaradó boldogságában.

— Tehát mégis, mégis szeretsz egy kissé...

— Egy kissé, egyetlen leánykám?! Százszor, ezer-szer jobban, mint amikor elmentem! A szívem szakad meg, ha szenvedni látlak. És én erről semmit se tudtam!... Megkaptad utolsó értesitésemet? Amelyikben tudatom, hogy a király is hozzásegít az oltárhoz... Feltéve, hogy atyám is úgy akarja...

Katinka arca elpirult. Szinte kiáltva kérdezte.

— Mit, mit? A király?!...

— Igen igen! Lajos király! Mert ő nagyon szeret engem! Odavesz magához az udvarba!...

Most azonban a leány keserves zokogásba tört ki.

— Miért sírsz, édes mátkám, drága virágom?

— Hogyne sírnék. Hiszen — atyád sohase fog beleegyezni házasságunkba... Hiszen ő miatta vagyok

beteg. Csak édesanyámnak köszönhetem, hogy még nem vittek ki a temetőbe, pedig talán jobb lenne már ott pihenni...

Géza megsimogatta a szegény szenvedő gyermek arcát.

— Ugyan, ugyan, leánykám! Most neked *meg kell* gyógyulnod. Aztán, szép piros arccal, velem az oltárhoz járulsz...

— Nem lehet, nem lehet! Ha tudnád, mit művelt itt Demeter urunk, másként beszélnél!...

— Ugyan mit? Szóljatok!

Most már Boris nénin volt a sor. Elmesélte az egész dolgot. Semmit se felejtett ki, még azt sem, hogy a várúr — felakasztatja leányát, ha nem szakít Gézával...

Az ifjú lovag komor arccal hallgatta.

— Hihetetlen! Hihetetlen! És erre képes volna atyám? Nem hiszem...

Azután rövid gondolkodás után hozzátette.

— Katinkám, most hazamegyek. De neked tett eskümet megújítom. A Mindenható úgy segítsen meg engem, hogy vagy az enyém leszel vagy meghalok...

— Velem, édes Gézám, velem! Mert én nélküled nem élhetek.

Még egy ölelés, még egy csók és a jegyespár elvált egymástól. Géza lovára pattant és hű szolgálival, meg apródjával sietve ellovagolt a büszke vár felé...

Bonyódi Demeter nem tudta, hogy fia megérkezik. Midőn ez hazaérkezett, nem volt várában, csak a nagyasszony tartózkodott Sirokon. Az anya és a fiú szó nélkül omlottak egymás nyakába.

— Édes jó anyám!

— Drága, szép fiam! Hogy megemberesedtél! Milyen erős, milyen délceg vagy!... Csakhogy visszahozott a jó Isten!...

A fiú azután elmesélt mindent Zsuzsánna asszony-

nak. Elmondta budai élményeit, sokat regélt Lajos király udvaráról, arról a fényről, ami ott van, arról, hogy mennyire tiszteli az egész világ a magyar királyt, akinek hírneve tengereken túl is ér. Aztán arról, hogy Lajos király mennyire szereti őt, mennyire megbecsülte és hogy a jövőendő útjait is figyelemmel kíséri.

Az édesanya sugárzó arccal, gyakran könnybelábadó szemekkel hallgatta fia elbeszélését, majd Géza kezét melegen megszorítva mosolyogva kérdezte:

— Hát aztán, édes jó fiam, nem hagytad-e ott a szivedet valamelyik udvari hölgnél??

Géza elkomorodott. Sóhajtva, halkán felelte:

— Nem anyám! Pedig volt alkalmam arra, hogy ismeretségeket kösse. Sőt talán sok úri dáma vette volna szívesen, ha bekötöttem volna a fejét. De én... hiszen tudod... mert előttem nem volt titkom, most is csak azért a derék, egyszerű kis leányért rajongok, akit már évekkal ezelőtt a szívembe zártam... Mielőtt hazajöttem, néhány percre odalovagoltam hozzájuk... Súlyos betegségén ment át és még ma sincs túl az életveszélyen...

Zsuzsánna asszony forró szeretettel, aggodalommal és megértéssel tekintett fiának nyugodt szemeibe. Kiolvasta azokból, hogy az a szerelem, amelyet Katinka iránt érez, valóban nem csak felületes és muló szenvedély, hanem a szív legmélyében otthonos, mélységes, örökkétartó lánggal égő, nemes érzelem. Géza fejét kezeibe vonta és csendesén felelte:

— Értelek, fiam. Én nem állok utadba. Nő vagyok és tudom, hogy az élet igazi boldogsága csak a kölcsönös szereteten építhető fel. Az előhaladás, az anyagi gyarapodás mind, mind természetes következménye a bennünk rejlő erőknak, azonban az egyedüli, amit az élet céljának mondhatunk, amiért érdemes küzdeni, ami letörli a homlokról a redőket, ami megédesíti a jelent, biztatást ad a jövőre és rózsaszínűvé varázsolja a multat, — a

szeretet! Igen, mert ez az emberi szívnek legnemesebb érzelme... És én a lelkedben olvasok; látom, hogy te valóban szereted azt az egyszerű jobbágyleányt. Már *most* reátok adom áldásomat, de attól félek, hogy ezt — atyádtól sohasem fogod elnyerni.

A fiú lezárta a szemeit. Ugy mint régen, kis fiú korában. Hagyta, hogy anyja cirógassa, becézgesse. Némán, boldogan hallgatta az édesanya jóságos beszédét. Midőn azonban ez az utolsó szavakat mondá, hirtelen fölegyenesedett. Nem volt már többé az engedelmes gyermek, hanem a délceg, a kemény lovag. Szinte vésztojósló láng ült a szemeiben.

— Anyám! Nekem mindegy, akármi történik is! Én, ha kell atyámmal is harcba lépek Katinkáért. Annál is inkább, mert ő tette azt az ártatlan leányt beteggé, pedig annak semmi más bűne nincs, csak az, hogy forró szerelmemet tiszta szívvel és mély érzelmekkel viszonozza. Neked megmondom édesanyám, hogy inkább lemondok mindenről, minden földi jóról, még a főnemesi vagy lovagi mivoltomról is, de Katinkámat nem adom senkinek, ő az enyém lesz!...

Zsuzsánna asszony szíve olyan hangosan dobogott, hogy szinte hallani lehetett. Érezte, tudta, látta, hogy itt súlyos kimenetelű küzdelem van kitörőben, amelyben a vesztes — csak a fiú lehet. Mert az atya nemcsak gőgös, hanem hajthatatlanul nyakas úr.

A fiú tovább folytatta. Hangja most már kissé szelidebbé tompult.

— Nem értem atyám merevségét. Hiszen még Lajos király támogatására is számíthatok ebben az ügyben...

— Mit? Mit mondtál fiam?

— Anyámnak még nem mondtam el. Egy alkalommal a király tréfásan kérdezősködött tőlem esetleges házassági terveimről. Mindent elmondtam neki. És ő

megígérte, hogy segítségemre les, de — sajnos — hozzátette, ha atyám is beleegyezik...

Zsuzsánna asszony lemondóan intett a kezével.

— Erre nem számíthatsz... Most azonban beszéljünk másról. Atyád már hazajött. Már az ámbituson hallok hangos kiabálását. Valamiért megint haragszik! Ó irgalmas Isten, milyen nehéz, milyen erkölcsös természete van!...

Az ajtó nagy robajjal kinyílt. Demeter úr haragtól szikrázó szemmel lépett be. Amint fiát meglátta, egy pillanatra földerült ugyan az arca, sőt meg is ölelte Gézát, talán bizonyos büszkeséggel végig is mérte, — hiszen az — *ő fia*, — de azután hidegen, büszkén elnézett fölötte. És kiabálni kezdett.

— Fejét vétetem Péter vadásznak. Ostoba fickó! Nem vigyázott a Palira és ez eltörte a lábát...

A Pali a várúr egyik kedves agara volt.

Zsuzsánna asszony és a fia egymásra pillantottak, nem feleltek. Demeter úr tovább dohogott.

— Igen! Az ostoba! A Pali egy őzet kergetett és midőn a sűrűségbe ért, a lába beleszorult két szikla közé. Ugy találtuk meg nyöszörögve. A lába el volt törve...

— De atyám, — jegyzé meg Géza nyugodtan, — hiszen ha így történt, akkor Péter nem hibás! A poráz nem volt a kezében.

— Ej, hagyj nekem békét! A vadász felelős a rábízott állatért! Ne legyetek okosabbak, mint én vagyok. Különösen tőled nem kívánom ezt...

Géza arca elpirult. Ajkait összeszorította. Anyja hirtelen reátekintett. Ez a szelid pillantás megnyugtatta már-már kitörő indulatait.

A várúr eltávozott. Zsuzsánna asszony és Géza egyedül maradtak. Odakint, az ámbituson még hallották Demeter úr nehéz lépéseit, majd hangos kiáltását.

— Most az egyszer megkegyelmezek az életednek, ostoba ember! De ha a kutya meg nem gyógyul, ötvenet veretek rád!...

Zsuzsánna asszony és Géza mosolyogva néztek egymásra. Az előbbi halkán jegyezte meg.

— Nem annyira rossz ember ő, csak hirtelen haragú! Fogadni mernék, hogy még a verést is elengedi...

Félóra mulva Demeter úr újból a nagyszobájába lépett. Indulata már lehiggadt, de a fiával szemben való fagyossága a régi maradt. Közönyösen, minden melegség nélkül kérdezte.

— No, mesélj, hogy mulattál odafent.

Géza beszámolt mindenről. Atyjának főképen a lovagi tornákról beszélt, mert a kemény szittyát ez jobban érdekelte mindennél. Midőn már elhallgatott, Demeter úr gúnyos mosollyal kérdezte.

— És a — *fehér galamb*ról nincs semmi mondani-valód?

Géza megütődött. Erre nem volt elkészülve, habár tudta, mi rejtőzik a kérdés mögött. De nem azért volt ő Bonyódi Demeter fia, hogy gerinctelen megadással válaszoljon. Fölkelt a lócáról, keményen atyja szeméibe nézett és így felelt.

— Atyám! Te tudod, hogy olyan valakivel állasz szemben, akit maga a király üt nemsokára, talán még ebben a hónapban lovaggá. Te tudod legjobban, hogy a lovagnak megtorlás nélkül utoljára csak azt az ütest szabad eltűrnie, amit a felavatásnál kapott. Szembenezek haragoddal, de nem tűröm, hogy akár velem, akár szeretett menyasszonyommal gúnyolódjál. Mert tudd meg, hogy Kövesdi Katinkát még akkor is oltárhoz vezetem, ha kitagadsz...

Bonyódi Demeter fölugrott. Mintha a vipera csípte volna meg.

— Mit? Mit? Te? Azt a leányt?... Azt a senkit?...
Te, egy Bonyódi?! Egy jobbágy földhöz ragadt leányát?!

A fiú nyugodtan, szemrebbenés nélkül válaszolta.

— Eltökélt szándékom. A leányt szeretem. Feleségül veszem annál is inkább, mert erről a mély hajlandóságomról Lajos király is tud és készséggel ígérte meg támogatását, ha te is beleegyezel. Kérem atyai áldásodat...

Demeter úr a haragtól és a lelkében feltörő különféle indulatoktól válaszolni sem tudott. Arca elpirult, majd sápadttá változott. Ajkait rágta. A szemei villámokat szórtak. Végre rátekintett Zsuzsánna asszonyra és rákiáltott:

— És te? Hallottad?! Tűrnéd-e, hogy a te főnemesi címeredet beszennyezze egy jobbágyleány közönséges utcai pora? Egy Dénesfi címet!...

Zsuzsánna asszony nem felelt, csak odaomlott a várúr lábai elé. Megölelte annak térdeit. Majd zokogva, töredezetten kérlelte a haragos embert.

— Adja áldását kegyelmed egyetlen fiunk frigyére. Én tudom, hogy boldogok lesznek... A leány egészséges, szép, okos, tanult... Csak öreg édesanyja van... Attól se kell félni, hogy eláraszt a rangunkon aluli atyafisága... Aztán a király is akarná... Szerelmetes jó uram, kegyelmed nem rossz ember... Ne állja útját Géza boldogságának... A szeretet áthidalja a rendi különbséget... *A jobbágyleány lelke is lehet nemes...*

Demeter úr néhány pillanatig figyelt ugyan hitvesének rimánkodására és szakadozott, el-el csukló zckogó kérlelésére, de az utolsó szavaknál türelmetlenül hátralepett. Csak ennyit mondott:

— Ostoba beszéd! Hogy egy jobbágyleány lelke is lehet nemes!?... Bocsássatok! Elég volt mára! Kimegyek a levegőre. Megfulok köztetek!...

És kisietett. Már hallatszik is parancsoló kiáltása.

— Miklós! Nyergeld fel a Bátort! Te is velem jössz a Neptunon!... Siess!

Zsuzsanna asszony remegve hallgatta férje intézkedését. Odalépett az ablakhoz és kitekintett. Sötét fellegek tornyosultak Gyöngyös irányában. Már a távoli mennydörgés moraja is idehallatszott. A nagyasszony remegve mondotta:

— Uram, teremtőm! Milyen ítéletidő jön. És éppen most lovagol ki. De hiába beszélénk, nem hallgat reánk. Csak az Isten óvja minden bajtól...

Demeter úr néhány perc múlva valóban elhagyta a várat. Lassú lépésben lovagolt le szolgájával együtt a meredek hegyi úton, majd a Tarna völgyén fölfelé igyekezett. A jobbágyok még szorgalmasan kapálgattak a földeken, de ők is gyanús szemmel nézegettek Gyöngyös felé és egyesek már összeszedték kis batyujokat. A nyári zivatar a gondolat sebességével érkezett Sirok környékére. A fellegek néhány szempillantás múlva teljesen beborították az eget, majdnem éjjeli sötétségbe burkolván a látóhatárt. Az eső nagy cseppekben megeredt. A távoli mennydörgés egyre jobban közeledett és erősödött. Demeter úr nem törődött a viharral. Legfeljebb jobban ingerelte. Dühösen rángatta lovának kantárát és sarkantyúját mélyen belevágta a pompás fekete ménbe.

— Menj, te buta állat! Azt kell csinálnod, amit én parancsolok! Vagy tán félsz ettől az időtől?

De az idő, mintha meghallotta volna a nagy úr túlságosan önérzetes megjegyzését, azonnal éreztette hatalmát és haragját. A vihar teljes erővel tombolni kezdett. A mennydörgés most már állandó csattogássá változott és az ég csatornái megeredtek. A fellegszakadás rázúdult a természetre. De a várúr mégsem fordult vissza. Sőt! Egy sik réthez érkeztek. Letért az útról, megeresztette ménjének kantárszárát. Az ideges állat mint a szélvész vágatott. A szolga utána a Neptunon...

Ámde nem mentek messze. Egy szörnyű villám át hasította a komor fellegeket, aztán egy borzalmas dörrenés remegtette meg a földet. Demeter úr ösztönszerűen hátratekintett. Miklós szolga és a Neptun a földön heverték mozdulatlanul...

Demeter egy pillanatig nem törődött lovával. Ez félreugrott. A várúr kirepül a nyeregből. Lába a kenyelben maradt.

A felizgatott ló prűszkölve rohant.

Lovasát maga után vonszolta...

Mindez sokkal gyorsabban történt, mint ahogy én azt elmesélem.

Bonyódi Demeter, a hatalmas várúr csak annyit látott még, hogy egy öreg jobbagyasszony élesen sikoltozva odarohant és nagy suhánggal a ló elé lépett. Még hallotta is kiáltását.

— Jézus Mária! A mi drága urunk... Emberek, emberek!

A várúr még annyit birt érzékelni, hogy a ló megtorpant és zagyva hangon hallatszottak...

Egyébre már nem emlékezett...

Midőn magához tért, talán másnap, talán egy hét múlva, már otthon, a saját ágyában feküdt. Hűsége hitvese, Zsuzsánna asszony kisírt szemekkel ült mellette és ott leste föleszmélését egyetlen fia, Géza is.

— Hol vagyok? Mi történt velem? — kérde a nagybeteg elhaló hangon.

Zsuzsánna asszony szeretettel simogatta meg összecsapzott fürteit.

— Hála a jóságos Istennek, hogy végre visszaadta az eszméletét kegyelmednek, szerelmednek, jó uram! Ne beszéljen, mert még nem szabad... A doktor megtiltotta.

Demeter, aki egész testében, de különösen a jeges borogatásba burkolt fejében szörnyű fájdalmat érzett, nyögve válaszolta:

— Jól van, édes Zsuzsikám. De mondjátok meg, mi van velem? Azután nem szólok többet.

A szerető hitves elmesélt mindent. Hogy Demeter úr leesett a lóról. Hogy a villám Miklóst és a Neptunt agyonsújtotta. Aztán egy jobbágynő odarohant. Elébe állt a toporzékoló Bátornak. Az emberek is odarohantak. A többi jobbágyok. Mind rémülten fáradoztak, hogy a ló álljon meg. Végre megállt. Aztán kiszabadították Demeter urat a borzalmas helyzetből, csak hogy akkor már elvesztette eszméletét. Aztán hazahozták... Annak már ötödik napja...

A várúr figyelmesen hallgatá az elbeszélést. Csak ennyit kérdezett:

— Ki volt az a jobbágynő?

— Az öreg Kövesdiné...

A nagybeteg összeráncolta homlokát, szemeit lezárta. Majd alig hallhatóan folytatta érdeklődését:

— Van valami baja?

Zsuzsánna asszony fiára tekintett. Ez igent intett. Zsuzsánna asszony lassan, vontatottan felelt:

— Igen... Súlyosan megsebesült... A Bátor leteperte a földre... Az asszony akkor is szorította a kantár szarait. A ló őt is magával vonszolta... Azután... mindkét első lábával a mellére ugrott... Épen akkor, amikor a többi jobbágy odarohant... És...

— És? — kérde Demeter úr tágranyitott szemekkel:

— Meghalt... Ma délután temetik...

A várúr oldalra dobta magát. Megrázkódott és újból elvesztette eszméletét...

Hiába fáradoztak, hiába rakták fejére a jeges borogatást, hiába szivatta ki ereit az egri doktor, Demeter úr csak késő este tért magához.

De addig folyton félrebeszél...

Csodálatos, érthetetlen dolgokat! Még Zsuzsánna asszony és az édes fia is alig értették...

— Igen... Ő mentette meg az életemet... Igen... Ő kiáltotta, hogy «a mi drága urunk»... Pedig hagyhatott volna elpusztulni... Pedig én csunyán bántam velük... Fiam, ne haragudj... Anyádnak igaza van... *A jobbágyban is lehet nemes lélek*... Majd, majd meglátjátok!... Az én jobbágyaaim ezentúl nem fizetnek robotot... Majd, majd!... Most meghalt... Ma temetik... Én miattam... A leányt majd megöltem... Az anyja feláldozta értem magát... Irgalmas jó Isten!... Bocsáss meg!...

Midőn végre szemeit újból fölnyitotta, valami szokatlanul szelid elhatározás ült a szemeiben. Odahívta magához Gézát is. Mindkettőjüknek megfogta a kezét. Csendesen, nyugodtan beszélt...

— Fiam! Adjatok száz aranyat annak az árván maradt jobbágyleánynak... Anyja sírjához márványt fogunk tenni... A várkáplán három napon egymásután misét mondjon érte...

Elhallgatott. Zsuzsánna asszony és Géza megcsókolták a szenvedő úr kezét. Ez kis idő múlva folytatta:

— Aztán, ha meggyógyulok, akkor segítünk a jobbágyokon. Ha a király lejön. Mert én magam hívom le, hogy téged felavasson, édes fiam!... Néhányat felszabadítatok... Nemessé teszem őket...

Csend lett a szobában. Még annak a bolond légynek zümmögését is meg lehetett hallani, amelyik százszor ment fejjel az ablaknak. Az ostoba kis állat! Nem tudta, hogy csak ki kell nyitni azokat az üvegtáblákat és kész a szabadság...

A várúr elaludt. Álma nyugodt, lélekzetvétele csendes, szabályos volt.

Másnap reggel sokkal jobban érezte magát. Az egri orvos, Cosimo uram boldogan szorította meg Zsuzsánna asszony meg Géza kezét.

— Meg van mentve! Két hét múlva talpraáll...

Az ámbituson lépések hallatszottak. A nagyasszony kisietett. Néhány pillanat múlva visszatért, Gézát a sarokba vonta. Halkan suttoztak. Demeter úr észrevette, mosolyogva kérde:

— Mi az, édeseim?

Olyan szokatlan jóindulattal, szelidséggel ejtette ki ezt a három szót, hogy Géza önkéntelenül odalépett atyja ágyához, megragadta a beteg kezét és beletekin-
tett annak derült szemeibe.

— Atyám!... Kövesdi Katinka van itt. Meg akarja köszönni nagy jószágodat... Bejöhet?

A nagyasszony szorongó szívvel leste a választ. Még az ajkai is remegtek.

És ime! A hatalmas és gőgös Bonyódi Demeter, Sirokvár büszke, nemes ura imigyen válaszolt:

— Küldjétek be azt a derék leányt.

Katinka mély gyászban, halvány arccal, kisírt szemekkel lépett a pompás szobába. Szó nélkül odavetette magát a nagybeteg várúr ágyához. Megcsókolta a feléje nyújtott kezét. Demeter úr nemcsak nem vonta el azt, hanem meg is simogatta a gyönyörű gyermek szőke fejét.

Aztán — én ugyan nem hallottam —, de mintha azt is mondta volna:

— Édes leányom!

Hanem az bizonyos, hogy szeméből megeredtek a könnyek és a szürke szakállán végigpermeteztek.

Senki se szólt semmit, de minek is kellett volna most a sok hiábavaló beszéd?

Néhány perc múlva, hogy történt, hogy nem, Zsuzsanna asszony meg Géza is ott térdeltek a várúr ágya mellett. Ez mindnyájuk kezét összefogta két kezével. Aztán a jobbját ráhelyezte az egymás mellett térdelő Katinka meg Géza fejére s most már erős, érces hangon mondá:

— A jó Isten áldjon meg, édes gyermekeim! Felejtsetek el a multat, legyetek boldogok!...

... Daliás idők, szépséges magyar mult... Hova tűntetek?... Hol van már a szépséges Kövesdi Katinka meg az ő hűséges derék férje, Bonyódi Géza, hol van Zsuzsanna nagyasszony, az az áldottlelkű, megértő anya és hol van a gőgös, durva, de megtért várúr. Ki tudná azt megmondani? Elmultak, letűntek, mint a hullócsillogatok vagy mint Sirok várának kövei.

Mert ezek is letűnnek, leomlanak, nem marad lassanként semmi a hajdan büszke sasfészekből, csak a bokrok közt kúszó kígyók és a fürgén szaladó gyíkok serege...

Meg a visszaemlékezés...

De ezt ne hagyjuk elpusztulni, szükségünk van arra sivár sorsunk szomorú napjaiban...

KOMPOLTI GIZELLA.

Megigértem, hogy Sirok váráról még egy regét fogok elmesélni. Kénytelen vagyok ígéretemet beváltani, habár nem szívesen fogok hozzá Kompolti Gizella bús történetének elmondásához. Elég sok szomorúság bánt minket úgyis, miért merítsünk tíz évszázados történetünkből további kellemetlen benyomásokat. De ha már megígértem, leirom a regét; ebből is tanulhatunk.

... A nagy Hunyadi fiának jó kedve van. Most jött haza a sabáci hadjáratból, ahol egymaga kémlelte ki a pogányok állásait és be is vette azokat. Derűs arccal fogadta Guthi Ország Mihály uramat, a nádort. Miután hosszú ideig értekezett vele hazája és más birodalmak ügyeiről, kezét nyújtá neki:

— Nádor uram, eddigi jó szolgálatait további hajlandóságunkkal háláljuk meg. Fogadja tőlünk Sirok várát. Ha nem kívánja megtartani, odaajándékozhatja valamilyik atyjafiának...

— Hálás köszönetemet, életemet és halálomat felséges uramnak, kegyes jóltevőmnek. Ha nem vonja magára felséged haragját, akkor a várat valóban átadom, legalább is addig, amíg engem a haza szolgálata Budához kapcsol, jó atyámfának, Kompolti Imrének... Jut is, marad is, mert felséged jóvoltából — van mit aprítanom a tejbe!...

— Nem bánom, nádor uram! Kompolti derék, megbízható vezérem. De ha már beülteti őt Sirok várába, mondaná meg neki, hogy gondoskodnék férfiivadékról, mert különben megfordíthatjuk a Kompolti-címert...

A király mosolygott, pedig nagyon igaza volt! Kompolti Imrének, ama Kompolti Péter ivadékanak, akit már ismerünk,* csakugyan nem volt fiúgyermek. De talán még beköszönhet a gólya Sirok várába, már tudniillik, ha oda Kompolti uram és élete párja, a szláv származású Irén asszony is beköltözik.

Nem köszöntött be. Helyette más valaki, az, aki mindenkit meglátogat, de akit senki se fogad szívesen, a nagy kaszás látogatta meg Sirok várát. Hosszú, fekete lobogók jelezték a gyászos eseményt. Ravatalon fekszik a nagyasszony. Alighogy az első tavaszt Sirokon megérte letört, elmúlt.

Most már a várúr egyedül maradt. Azaz, hogy nem egészen, mert hiszen ott volt mellette egyetlen gyermek, Gizella. Szép, sugárnövésű leány. Egészen az anyja. A haja épen olyan vörhenyes szőke, az ajkai keskenyek, szemei kicsik. Ritkán szól, akkor is inkább parancsol vagy kritizál. Erkölcös teremtés; hej! — féltek is tőle a frájok meg a többiek! Ha megrázta a csengetyűt, keresztet vetve siettek szobájába és bizony az is nagyon sokszor megtörtént, hogy piros arccal jöttek ki onnan. Megtépett hajzattal...

* Lásd az I. kötetben: Salgó.

Szó ami szó, Kompolti Gizella nem volt olyan szelid, jótermészetű, mint az édesatyja. Minden erőszakos tulajdonságot boldogult anyjától örökölt. A takarékoságot is. Egy dinár hiányért egész napon át duruzsolt. Holmiját rendben tartotta, olyan katonás rendben, hogy becsületére vált volna még egy rotamester raktárának is!...

Amint Irén asszonyt levitték a hűvös kriptába, az öreg Kompolti, mert már hatvanöt esztendő nyomta a vállait, egyre jobban töprengett. Mi lesz családjával? Benne ki fog halni! De ez nem lehet! Meg kell őrizni a Kompolti-nevet!

Addig-addig töprengett, amíg egy szép napon felöltötte a legszebb köntösét, az aranyos mentéjét, a skófummal himzett dolmányát, az ékköves görbe kardját meg a kócsagtollas süvegét és kihallgatásra jelentkezett jó Buda várában, Mátyás királynál.

— Mi hozott hozzánk, kedves vezérünk? Amióta hű hitvesed örökre elhagyott, nem láttunk téged. Megvigasztalódtál már?

— Szolgálataimat ajánlom felséges uramnak és számára az Úr Istentől minden jót és boldogságot kívánok. Egy alázatos instanciám volna...

— Beszélj, derék vezérem!

— Felséges uram tudja, hogy fiam nincs. Ha én is itt hagyom ezt az árnyékvilágot — bárcsak már minél előbb volna —, akkor megfordíthatom a Kompolti-címert. Ez — bánt engem, ez nagyon fáj nekem...

— Engem is bántana, mert sok derék férfiút adott családod királyaitoknak és hazátnak!...

— Arra gondoltam, felséges jó uram, lehetne talán segíteni a bajon...

Mátyás kérdően pillantott kedves hivére. Ez megpördörte hatalmas bajuszát, azután folytatta az instanciát:

— Ne terheltelessék fiúsítani egyetlen leányomat, a tizenhét esztendő Gizellát, aki egészséges és szépen

fejlett. Ő majd hivatva lehet a Kompolti-név továbbvitelére...

— Hogy érted ezt?

— Olyanformán gondolnám, felséges uram, hogy teszem azt, ha Gizella egy Gedővárihoz megy nőül, akkor gyermekeik neve, ha ugyan lesznek. Kompolti-Gedővári legyen. Az idő aztán le is kopogtathatja a második szót...

Mátyás mosolygott. Tetszett neki az eszme.

— Jól van, hívem. Küldjed be a nádort. Meghányom-vetem vele az instanciát és ha az nem ütközik törvényeinkbe, kérésedet teljesítem. Mert azt magad tudod legjobban, hogy a törvényt még a király se szegheti meg... Mivel pedig látom, hogy meleged van és ki is vagy fáradva, ott légy te is a délebédünknél. Egy órákor ülünk asztalhoz, amikor a Boldogasszony temploma tornyában a harang a nándorfehérvári diadal emlékére megcsendül...

Kompolti uram jól számított. Amint a nagy királytól hazaérkezett, alig egy hónap múlva nagy pecsétetes levél érkezett Buda várából. Nem volt abban se több, se kevesebb, csak az, hogy Kompolti Imre hajadon leánya fiúsíttatik. Ha férjhez talál menni, akkor is tartsa meg vezetéknévét élettársa nevével, még pedig a magáét elül és így nevezzék meg a születendő gyermekeket is.

Most már megnyugodott Kompolti uram. Kimorzsolt egy könnycseppet öreg szemeiből, megölelte a leányát.

— Egyetlen gyermekem, vigyázz az egészségedre és ha én már nem lennék az élők sorában, olyan férfiút válasszál élettársadul, aki jó, nemes, derék és érdemes arra, hogy a Kompolti-név tovább is megőriztessék.

Gizella fölényes mosollyal válaszolt:

— Meg lehet győződve kegyelmed, hogy megválasztom élettársamat. Egy Kompolti Gizella minden

hitvány embernek kiadja az útját. Mert ő nem a szívével, hanem az eszével gondolkodik...

— Jól van, leányom, de a szíved se maradjon ki egészen a házasságból, mert hiszen, hogy is mondjam... no, nem vagy már gyerek, megérted a szómat, szív nélkül nincs szerelem, enélkül meg...

A leány befogta atyja száját. Már elpirult az arca — az indulattól.

— Ne beszéljen tovább kegyelmed. Látszik, hogy megvénült!...

Kompolti elhallgatott, fölemelkedett ülőhelyéből, kiment az ámbitusra, kinézett a Mátra felé és szomorúan mondá.

— Bizony, nincs nekem senkim e világon... Addig se nagyon volt, amíg Irén élt... Bárcsak megkönnyö-rülne már rajtam a Mindenható atya és szolítana magához. Hiszen testben-lélekben megtörtem, királyom védelmére sem ülhetek fel többé. Nem birom már a lovaglást; nem nekem való már a kard...

Addig-addig hívta a jó öreg a halált, míg az végre meglátogatta. Az Úrnak 1470-ik évében, szent Iván havának harmadik napján, amikor az egész természet ott, ahol akácok nyíltak, menyasszonyi ruhába öltözködött csendesen és örökre elaludt a nyoszolyájában. Aztán eltemették... Szép temetése volt! Maga az egri püspök temette tizenkét pappal. Még a király is képviseltette magát Guthi Országh Mihály palatinus uram személyében, aki — hiszen tudjuk — rokonságban volt az elhunyt főúrral... A koszorúk száma meghaladta a százat, a vendégek serege végebeláthatatlan volt...

Hogy a szegény árva magában ne maradjon, két nagyasszony, nevezetesen Gerő Dénesné meg Gyürki Tamásné ott maradtak a várban. Vigasztalták, becézgették Gizellát. De már harmadnap belátták, hogy ezekre nem nagy szüksége van. Gizella, aki atyja koporsó-

jánál — talán a nagy fájdalomtól — egy könnyet sem ejtett, hidegen és nyugodtan viselkedett. Semmivel sem törődött, csak a gazdasággal. A szolganépet még jobban üldözte, sőt sanyargatta, mint atyja életében.

Egy hét múlva el is határozta a két úrnő, hogy elutaznak.

— Nincs itt reánk semmi szükség — vélte Gerőné asszonyom.

— Igazad van! Gizella nagyon önálló, nagyon erős leány. Megáll a maga lábán is.

— Holnap indulhatunk. Az uram úgyis készül a táborba, a szénakaszálás ideje is itt van. Otthon a helye a gazdának...

Csakugyan úgy történt. Még azon a napon összecsomagolták a holmijokat és este bejelentették Gizellának, hogy reggel útrakelnek.

— Isten vezérelje nénémasszonyékat! Érjenek épen és egészségben haza!

Ennyi volt az egész, amit a leány válaszolt. Egy szóval sem marasztalta őket.

A búcsúzásnál a mindig tréfás Gyürkiné asszonyom megcsókoltá Gizellát és kacagva jegyezte meg:

— Aztán tudass az eljegyzésedről, leányom, mert akkor táncolni akarok a vőlegényeddel!

Gizella összeráncolta a homlokát:

— Ne féljen, nénémasszony! Az én eljegyzésem soha senki se fog táncolni. Mert én sohase megyek férjhez!

— No, no — fenyegette meg tréfásan a jólelkű és jókedvű asszony. — Addig nem, amíg a szíved meg nem szólal!

— Soha — válaszolta a hideg leány. — Olyan férfi nincs a világon, akit szeretni tudnék. Különben is a szeretet a legfelelősebb valami a világon...

— Ejnye, de kemény teremtség vagy, Gizellám! Neked fiúnak kellett volna születned!

Gizella mohón válaszolt:

— Ebben az egyben igaza van nénémasszonynak. Katona lettem volna. Szeretem a harcot, sőt az öldöklést is. Úgy érzem, hogy csupa kéjjel tudnám dárdámat az ellenség szívébe döfni...

A két úriasszony egymásra nézett. Megcsóválták a fejüket. Nem válaszoltak, eltávoztak. Csak a kocsiban szólaltak meg:

— Mit szólni Gizella kijelentéséhez?

— Mit szólok? Önfejű, ostoba leány. Elbizakodott. Tudja, hogy gazdag és amióta felséges urunk fiúsította, még jobban felült a nagy lóra, mint annakelőtte.

— Meglátod édesem, rossz vége lesz ennek! Vagy magát emészti el ez a leány, vagy őt fogja valaki elpusztítani! Látszik, hogy két esztendősen korábban elejtette a dajkája... Nem is hiszem, hogy szintiszta észjárása volna...

— Én is úgy vélem. De nem enged beleszólni a sorsába. Hát maradjon magában! Pedig megjöhetett volna már az esze, hiszen elmúlt tizennyolc esztendősen!...

Gizella egy teljes évig semmiféle vendéget sem fogadott Sirok várában. Ha véletlenül mégis odavetődött valaki, két-három nap múlva sietve elmenekült, mert úgy érezte magát, mintha valami pincébe zárták volna.

Hanem egy esztendő leforgása után új élet költözött a várba. Ugy látszik, a fiúsított kisasszony megunt a magánosságot. Egyre-másra hívta a vendégeket. Unos-untalan zajos dárídók székhelyévé lett a büszke Kompolti-vár. Muzsika, játék, tánc, hosszú ebédek és vacsorák a végtelenségig követték egymást. Eleintén a környék főnemes asszonyai és urai, serdülő leányaikkal, no meg — ami természetes — a leventék hosszú sora látogatták Sirok várát, de lassanként a nagyasszonyok, az idősebb urak meg az ábrándozó szép leányok elma-

radoztak, ellenben annál gyakoribb vendégek valának a mulatni, duhajkodni vágyó tüzesvérű ifjak...

De, Gizella hírnevéért sietek megjegyezni, hogy a várkisasszony egyetlenegy leventét sem engedett közeledni magához. Szívesen vadászott, táncolt, mulatott, lovagolt, sőt ha kellett, ivott is velük, akárcsak valami dalia, meg aztán — *horribile dictu* — még a kópjatorésekben is örömet osztzott, no de ezzel vége! Amint valamely lovag forró pillantásokkal közeledett a leányhoz és megkérte annak kezét, a válasz rendesen gúnyos mosoly és határozott leintés volt. Még örvendhetett a merész ifjú, ha nem kapott egy megszegényítő fricskát, vagy örökre való kiutasítást...

Hej, hányszor vakarta meg a füle tövét a hű János szolga egy-egy hangos dárídó közepette.

— Rossz vége lesz ennek! Mintha a jó Isten valami hibát tett volna leányasszonyunk fejébe!

— Igaza van kegyelmednek, János bátyám — toldta meg Juci, a szobalány — én is amondó vagyok, hogy baj lesz ebből! Az éjszaka is vadlibákkal álmodtam. Ez pedig nem jó!...

Az 1471/2. év telén különösen sokat forgolódott hét derék dalia Sirok várában. Ügylátszik, hogy a várkisasszony szürke szemei valamennyinek szívét megbabonázták. A vezetéknevükre már nem emlékszem, de abban az időben ezzel nem is nagyon törődtek. Azt azonban tudom, hogy a lovag úrfiaknak a szent keresztésben kapott nevei a következők valának:

Miklós, Péter, Tamás, Imre, Dénes, Béla és Antal.

Amint szerét tehették, kettesével, hármasával, de igen-igen gyakran mindnyájan ott tartózkodtak Gizella leányasszony közelében. Talán az is vonzotta őket, hogy a várkisasszony ajánlatára nagyon sokszor vették elő a kockajátékot. De ime, csodálatos, nem hiába maradt a leány szíve állandóan kőkemény úgyszólván mindig —

ő maga nyert. Pedig nem csalt! Távol legyen tőle még a gyanúsítás is! De Gizella nem vigyázott másra, csak épen a játékra, a lovagok ellenben Gizella szemeiben gyönyörködtek vagy a leomló vörös hajában, vagy a deli alakjában vagy — és ez talán még fontosabb volt — egymást nézték, ádáz, sötét pillantásokkal. Már pedig a szerelem is, meg a féltékenység is elveszi az ember eszét...

Hogy, hogy nem történt, egy ilyen játék alkalmával Miklós épen Gizella mellé került. Amint a kockákat feldobták, az egyik a földre esett. Gizella is, Miklós is egyszerre hajoltak utána. Lent, az asztal lábánál a sötétben véletlenül egymás kezét találták megfogni és a fejük is összeért. Egyéb semmi se történt. Gizella találta meg a kockát. Midőn egyenesen fölemelkedett, arca lángolt — de most nem a haragtól — és nála szokatlan pillantással tekintett Miklós arcába. Ez melegen viszonzta...

Játszottak. Játék közben a daliák több serleg bort is elfogyasztottak; időnként a várkisasszony is megnevésitette kipirult ajkait. A szerencse most is neki kedvezett. A daliák vesztek és újból vesztek. Gizella előtt már egész halom arany feküdt. A mécsek már mélyen leégtek, a szolgák ismét új kupákat helyeztek az asztalra. Az öreg János megcsóválta a fejét, amikor kiment a szobából.

— Hej, hej! Amit mondtam, megmondtam! Rossz vége lesz ennek! Én csak azt nem bírom az eszembe venni, honnan veszi leányasszonyunk az erőt ehhez az örökös dáridózáshoz. Egy csepp fáradtság sincs az arcán. Én meg majd lerogyok az éjjelezéstől...

Midőn Gizella a hét lovag minden pénzét elnyerte, bájos mosollyal kérde. Mert hiszen tudott ő nagyon bájos is lenni, ha akart. És most — *akart!*...

— Játsszunk még?...

— Igen, igen! — kiáltá a hét daliá.

Gizella szórakozottan forgatta kezei közt az aranyakat.

— Hát nem bánom, de babra nem játszom. Mit tesznek kegyelmetek?

Béla lovag, aki a legmerészebb volt s aki már addig a legtöbbször nézett a serleg fenekére, mámorosan, szinte kiáltva válaszolt:

— Az egész vagyonunkat!...

— Jól van, jól van! Vivat Béla! — kurjanták a lovagok. — Már nem birtak szenvedélyükön uralkodni.

A kockát elvetették. Gizella nyert. A többi dobásnál is. Alig egy óráig tartó játék után a hét daliának semmije sem volt! Pénzüik ott hevert a kegyetlen démon előtt, vagyonuk, váraik, földjeik, jobbágaik annak lábainál.

Gizella félig lezárta szemeit. Most már úgy játszott a mámoros lovagokkal, mint a kígyó az áldozatával.

— Nem tudom, van-e még kedvük arra, hogy folytassuk a játékot... Én ugyan szívemből sajnálom, de már amit megnyertem, arról nem mondhatok le. Ezért tehát arra kérem, ne terheltessek elismerni egy kontraktuson, hogy amit elvesztettek, az az enyém. Mert ez a dolog rendje. Kegyelmetek holnap másképen gondolkodhatnak, már pedig a játék — becsület dolga!

Fölkelt és az almáriumból papirost, tintát meg lúdtollat vett elő. Hamarosan megírta, hogy az alulírt lovagok mindenüket örök időkre átadják Kompolti Gizella leányasszonynak és ezért egymás mellett tanuszkodnak. Minden várukat, javaikat, ingó és ingatlan jószágaikat, jobbágaikat, szolgálataikat...

Bájos mosollyal ment egyenként a lovagokhoz:

— Kanyarítsa ide a nevét kegyelmed!...

A daliák, habár a bor, a játék, no meg a szép

leány jelenléte szinte a beszámíthatatlanságig mámorossá tévé már őket, reszkető kezekkel, de mégis aláírták a veszedelmes iratot. Egymástól szégyelték magukat... Csak Béla nem írta alá a nevét, mert ő nem értett a betűvetéshez, azonban ezt egy vaskos keresztjelzéssel pótolta. Mint tanu is csinált egy keresztet. El is törte a lúdtollat.

— Így ni! — mondotta Gizella kedvesen és összehajtván az írást, elrejtette az almáriumba. Annak kulcsát pedig bevitte az alvószobájába...

Azután üdén, frissen, édes nevetéssel kérdezte:

— Van kedvük játszani?

És odatekintett Miklósrá. Alig észrevehetően igent javasolt szemeivel...

— Játsszunk, játsszunk! Éljen a szépséges várkisasszony! — kiáltotta Miklós és serlegét magasra emelte.

A többi lovag kérdőn tekintett egymásra, majd Gizellára. Végre Béla megszólalt:

— Nem játszhatunk, nagyságos leányasszony, mert nincs mit elvesztenünk.

Gizella csengő kacagásban tört ki. Úgy kacagott, hogy a könnyei is megeredtek. Bizony, ekkor ígézően szép volt. Észbontóan szép...

— De, van mit — *visszanyerniök* kegyelmeteknek! Ha a kocka jól fordul, mindent visszakaphatnak! Meg aztán — tette hozzá hanyagul — még *veszteni*valójuk is van.

— Ugyan mi az? — kérdezte kíváncsian Miklós. —

A várkisasszony olyan természetes hangon, mintha egy dinárról volna szó, halkan, nyugodtan, de határozottan, szinte parancsolva felelte:

— Az — *életük*...

A daliák megdöbbenve tekintettek egymásra. Egyesek magukban érthetetlen szavakat dörögtek. Antal és Péter öklei összeszorultak. De a várkisasszony mindezt nem vette észre. A legbájosabb mosollyal folytatta:

— Ne ijedjenek meg. Figyeljenek kegyelmetek. Most tovább fogunk játszani. Így akarom és kegyelmetek, ha igazi lovagok, szintén így akarják. Aki nyer — visszakapja aranyait, javait, jobbágyságait, szolgálait, egyszóval mindezt s annak nevét kihúzzuk a kontraktusból. A többiek, akármennyit vesztenek, nem baj. Semmit se kívánok tőlük többet... Aztán meg...

Elhallgatott. A legártatlanabb szendeséggel nézett végig a dult arcú lovagok során. Tekintete különösen sokáig pihent Miklóson. Szemeit lezárta egy pillanatra és kissé összerázkódott. Folytatta...

— Aztán meg, hogy ne panaszkodjanak reám, aki megnyeri a játékot, az... — és most újból Miklóstra tekintett hosszú, vágyó pillantással — ...az megkapja a — *kezemet is*...

No, de erre már felugráltak a daliák. Szinte önkívületben kiáltották:

— Hogyne játszanánk! Halálunkig játszunk! Eljen a szépséges leányasszony... János, bort, sokat, sokat...

Gizella fagyos nyugalommal figyelte a lovagok örjöngő fogadkozását. Midőn kissé elcsendesedtek és a serlegek egymáshoz csapódtak, ő is koccintott; odament mindenik daliához és elbájoló kedvességgel tekintett reájuk. Miklósnak alig hallhatóan súgta:

— Ne igyék, csak itasson! Így akarom!...

Aztán hangosan felkacagott.

— Mind ki kell inni! Lássák, én is kiiszom!

Miklós kivételével kiűritették serlegeiket.

Hat lovag nem vette észre, hogy Gizella és Miklós serlegei — nem ürültek ki...

Hanem ügyesen a földre ömlött azok tartalma...

Gizella most ismét beszélni kezdett.

— Még nem vagyok készen! Figyeljenek kegyelmetek! Ha pedig — amit az Isten ne adjon — mindnyájan elvesztenék a játékot, akkor... akkor... ideadják

kegyelmetek az életüket. Amint megalkudtunk. Mert az igazi lovagoknak nemcsak élni, hanem halni is kell tudni hölgyeikért... Azonban nehogy azt véljék, hogy én holmi öngyilkosságokra gondolok, ó nem! Becsületes, szép, lovagi halált akarok. Daliás párviadalt vívni abban a sorrenben, ahogy azt én mondom. Aki minden ellenfelét halálra sebezte és épségben, életben marad, visszakapja mindenét — és kezem is az övé lesz... Áll — ~~az~~ az alku is?... Mert kijelentem, hogy babra nem játszom...

— Igen, igen! — ordíták a mámoros lovagok. — Játsszunk!...

A kocka forgott...

Béla vesztett... Miklós is... Péter is... A negyedik, az ötödik, a hatodik, a hetedik...

Gizella nyert valamennyin...

Összeszedte a kockákat és nyugodtan mondá:

— Keljenek fel kegyelmetek. Egy fertály óra múlva készen állnak a lovak. Lemegyünk a zárt lovaglőba. Ott nincs nagy hideg. A fegyverteremben mindenki választhat a dárdák közül egyet... Minthogy ez életre-halálra megy, nem kell se vért, se páncél.

Aztán hirtelen, halkan odaszólt Miklóshoz, mintha az időjárásról beszélne:

— Megtiltom, hogy támadjon! Erős a karja, nyujtsa ki messze! A boros ellenfél mind belerohan...

A lovagok elsiettek a fegyverterembe. Most már a harci vágy is tüzelte őket. Most már nem volt vesztetni valójuk, mert mint koldusok úgysem élhettek, most már csak nyerhettek... Még titokban örvendtek is, hogy a — gyűlölt vetélytársat megölhetik.

Alig mult el tizenöt perc, már mindegyiknek kezében ott volt a hegyes dárda és mindegyik mellett egy csatlós két-két másik dárdával. A belső várudvaron már prüszkölt a hideg hajnali ködben a pompás hét paripa, türelmetlenül várva lovasát...

— Így ni! — szólt a szép démon. — Higgyék el kegyelmetek, így lesz ez jól! Igen; mert ha én csak úgy limonádémódra nyujtanám kegyelmetek közül valakinek a kezemet, a többi hat ezt az egyet úgyis halálra keresné... No menjünk. Csak épen a bársonybundácskámat kapom magamra. Mert én is látni akarom a nemes küzdelmet. Meg aztán — én jelölöm ki a lovagokat. Figyeljenek! Az első: Miklós és Tamás!... Reméllem, veszettül rohannak egymásra!...

Elmentek. Az öreg János halotthalvány arccal simogatta ősz fürtjeit. Még a fésűt is kiejtette a hajából.

— Szerelmes jó Istenem! A Krisztus öt sebére, mondom, *vagy* a mi leányasszonyunk van megbomolva *vagy* a hét úrfi bolondult meg!

— Igaza van kegyelmednek, János bátyám — hagyta jóvá Juci. — Bizony, ha tudnék valamit csinálni, nem hagynám! Itt van ugyan az udvarbíró, de ő se tehet semmit! Hát iszen, különben — mi dolgunk velök? Ha verekedni akarnak, verekedjenek! Nem a leányasszony önagsága pusztítja el őket, hanem ők maguk vesztik el egymást...

A hét komor lovag leérkezett a fedett lovaglóba. Gizella szintén. Ajkain fagyos mosoly...

Miklós és Béla lóra pattantak és egymással szemben megálltak.

— Rajta! — kiáltá a várkisasszony és kezeit összecsapta.

Béla mint az őrült rohant ellenfelére. Ez meg sem mozdult, csak biztos nyugalommal, de határozottan és keményen nyujtá előre dárdáját izmos kezeivel. Gizella halotthalványan tekintett reá, még az ajkai is remegtek. Sőt — ha valaki a közelében volna — szavát is hallhatná.

— Irgalmas Istenem! Véd meg őt...

A csel jó volt...

Miklós dárdája Béla mellén keresztülhatolt. A lovag egy szó nélkül hanyatlott alá. Meghalt...

Gizella arca elpirult.

— Hála neked, Mindenható Atyám... Övd meg ezután is. Hiszen látod, milyen örülden szeretem... Bocsásd meg eddigi bűneimet. Add őt nekem...

Azután ismét a legjózanabb nyugodtsággal kiáltá:

— Csatlósok! A vesztes daliát fektessétek a lovaglókis szobájába. A következő pár: Péter és Antal...

Ez a két dalia is gyorsan végzett. Az első összecsapásnál Péter életét oltá ki Antal dárdája...

Azután Tamás és Imre következett. Ekkor Imre veszté el a küzdelmet és hörögve hullott a porondra. Mire a csatlósok odasiettek, már elszállt a lélek ifjú testéből.

A várkisasszony most hangosan kiáltá:

— Lovagok, ki akar Dénes ellen harcolni?

Miklós, Antal és Tamás egyszerre kiáltották:

— Én! Én!...

A leány arca felragyogott.

— Ezt vártam kegyelmetektől, derék, bátor daliák! Döntse el a sors! Jöjjenek ide kegyelmetek! Így ni! Álljanak egymás mellé. Én lezárom a szemeimet, háromszor megfordulok magam körül s akkor kinyújtom a jobb karomat. Akit érintek, az lesz a kiválasztott...

Ugy lőn. A várkisasszony kezei Tamást érintették.

De azt a mámorosfejű lovagok nem vették észre, hogy Gizella — nem zárta le egészen a szemeit...

Most már kétszer kellett összecsapniok. Ügylátszik, Dénes nagyon gyakorlott bajvivó volt!... De Tamás úrfi is vigyázott!... Ámde hiába! A sürge Dénes olyan ügyesen ugratott hozzá, hogy Tamás a második összecsapás után lefordult és azonnal meghalt...

Gizella hangosan tapsolt.

— Nagyszerű volt, Dénes, nagyszerű! Jutalmul azonnal folytathatja kegyelmed...

De magában imigyen fohászkodott s egész testében remegett.

— Szentséges Atyám! Félek, remegek! Ez az ember úgylátszik, nem vesztette el az esztét...

Majd hangosan folytatta:

— Kegyelmetek, Miklós és Antal jöjjenek ide. Újból a sorsra bízom, ki legyen Dénes lovag új ellenfele...

A sors — Antalt jelölte ki...

Ez a lovag, vérszemet kapván első sikerén, örült iramban, mosolyogva rohant nyugodtan álló ellenfelére. De mosolya elhalt ajkain. Egy szempillantás alatt vége volt...

Most már csak két dalia állt a porondon...

Gizella szíve hangosan dobogott. Úgy érezte, mintha a fejét bárdokkal hasogatnák. Szemei előtt mintha lasként minden elsötétülne... De azért hangosan kiáltá:

— Végül kegyelmetek következnek, derék lovagok, Dénes és Miklós...

Hej, pedig hogy szeretne volna odakiáltani ez utóbbinak:

— Jöjj, menekülj, ölelő karjaimba!... Szívemet, mely eddig hideg volt, mint a jég, vad lángra gyújtottad... Szeretlek, örült, kimondhatatlan szerelemmel... Jöjj, egyetlenem, kezdjünk új életet, éljünk együtt ketten, csak ketten, csendes, szelid boldogságban... Istennek tetsző életet...

De nem kiálthatta, csak szívének vad dobogása súgta ezt a fülébe...

A két utolsó lovag, szemeikben szörnyű lánggal, összecsapott. Érezték, hogy egyikük felesleges ezen a világon... *De — nem én — hanem — te!*...

A dárdák összeütődtek. A Dénesé eltört. A küzdelmet félbeszakították. A csatlós új dárdát adott urának. Újból egymásra rohantak... Semmi eredmény. Mindkettő rendkívül ügyesen dolgozott! Kitűnő vívók és

lovasok valának! Még csak meg se sebeztek egymást... A harmadik összecsapásnál sem történt egyéb, csak az, hogy most Miklós dárdájának nyele roppant ketté...

Gizella kétségbeesve, most már egész testében remegve figyelte a halálos küzdelmet. Szinte sírva kiáltá:

— Béküljetek ki, lovagok!... Béküljetek ki!... Mindeneteket visszaadom...

Halálos csend. Semmi válasz. A két dalia halott-halványan, vad elszántsággal tekintett egymásra és ismét egymásnak rohant... Tíz hosszú percig tartott a viaskodás. Hiába kért, hiába rimázkodott, hiába kesergett Gizella zokogó hangon, rá se hallgattak. Hiszen érezték, hogy egyikük felesleges ezen a világon...

De nem — én vagyok, hanem — te vagy az!...

Már a lovagok ereje is hanyatlik. Kezeik nem biztosak többé és a paripák is habtól fedve fujnak, prüszkölnek. De — mintha Miklós fáradtabb lenne! Nem csoda, hiszen Dénes óriástermetű, bikaerejű lovag...

Még egy összecsapás...

Miklós lehanyatlik lováról. Még egyszer odapillant megtört szemeivel Gizellára és — némán, halottan zuhan le pompás ménjéről...

A büszke várkisasszonyból most egyszerre a párját vesztett vad tigris lett. Mint az örült rohant le a porondra, ott egy szempillantásig ráborult a vérző testre, majd állati sikoltással ragadta ki a dárdát szerelmesének vérző kebléből és mielőtt Dénes védekezhett volna, teljes erejéből ennek mellébe döfte... Jól talált, az utolsó dalia — azonnal meghalt...

Azután még egyszer ráomlott a halott Miklóstra, hangosan jajveszékelve, majd alig hallható suttogással beszélt hozzá, csókolgatta lezárt szemeit, homlokát, becéző szókkal ébresztgette... Azután egy velőtrázó, rettenetes sikoltással kirohant. A megdőbbszent csatlósoknak még annyi idejük sem volt, hogy utána tekintsenek...

Pedig, jól tették volna!

Mert a mindenkitől rettegett, büszke várkisasszony, akinek lelkiismerete szörnyű tettei miatt korbácsként verdeste lelkét és akit annak a daliának tragikus halála, akiért hirtelen fellobbanó szerelmében örülden rajongott — lelki zavarában sikongva rohant fel, fel a grádicson a legmagasabb őrtoronyig és onnan ledobta magát a szörnyű mélységbe...

Midőn megtalálták, néhány havas kövecske volt vértől pirosuló kezeiben...

A rettentő esetet néhány nap múlva Mátyás király is meghallotta. Szigorú vizsgálatot rendelt el, de a várnépet fel kellett menteni. Hiszen minden — *éjszaka* történt, amikor egy-két szolga meg csatlós kivételével mindenki aludt... Ezek mit tehettek volna?

A király komoran mondotta a palatinusnak:

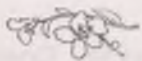
— Örült volt az a leányasszony! Kegyelmednek meg kellett volna figyeltetnie, palatinus uram!... Most aztán igazán megfordíthatják a Kompolti-címert... Sajnálom a hét leventét, de ők maguk a hibásak. Vesztükbe rohantak egy beszámíthatatlan démonért.

...Igy történt. Ez volt a fiúsított Kompolti Gizella szomorú históriája...

Ködös téli éjjeleken Sirok vára fölött megjelenik egy fehér árny. Végigsuhan a romokon. Mintha hét árny kergetné. Ha jól figyel a remegő földi halandó, még félelmetes sóhajokat, sikoltásokat is hall... Éjfélkor eltűnnek a borzalmas szellemek...

Azt mondják, hogy Kompolti Gizella, meg az elesett hét lovag szellemei azok...

Istenem, adj nekik végre nyugalmat!...

SÓLYOMKŐ.*

AGY BIHARORSZÁGBAN, ahol a vasút már Erdély felé közeledik, tölgyes és bükkös erdők, magas hegyek közt fekszik egy csendes kis falu. A neve: Pestes. Ennek közelében, a Rézhegység egyik déli nyulványán, csevegő csermely fölött, két magányos sziklán állanak Sólyomkő várának csendes romjai. Talán azért kapta a nevét, mert a környékbeli urak, hölgyek, ifjak és várkasszonyok azon a gyönyörű vidéken szívesen vadásztak őseink kedves madarával, a sólyommal. Ki tudná ezt! Az azonban bizonyos, hogy a vár eredete a messze középkorba, vagy talán az ókorba nyulik vissza. Később Pál országbíró, majd Loránt erdélyi vajda mondta a várat magáénak. Ennek öccse volt az a Kopasz nádor, akit hűtlenségeért Károly Róbert magyar király lefejeztetett. Bolond idők voltak azok! A főnemesek dacoltak a koronával, ennek birtokosa pedig *karddal* felelt hadüzenetükre. Ha aztán a siker a király zászlóihoz csatlakozott, akkor a büszke urak elbúcsúzhattak mindentől, mindenkitől, de leghamarább a saját fejüktől...

Kopasz nádor feje is legördült és így Sólyomkő vára a koronára szállt. De, minthogy a királynak nem kellett annyi sok vár, viszont a hű emberekre nagy szüksége volt, odaajándékozta az imigyen reászállt erősegeket a hűségére tért uraknak. Így tett Sólyomkő-

* Nagyváradtól keletre 35 kni., Élesdtől északra 6 km.

SÓLYOMKŐ,

vel is. Ezt Kaplai Tamás kapta. Azután más főnemes urak tulajdonába került a vár, melynek egyik legszebb históriája Kasalyi László uram idejében történt. Akkor is bolond idők jártak! De már nem a magyar harcolt a magyar ellen — ámbátor ez is megtörtént —, hanem a török zaklatta az országot és ezt igyekezett a magyarság feltartóztatni, vagy ha lehet, kiverni az országból. De egyik sem sikerült.

László uramnak volt egy nagyon szép leánya. Sugárnövész, feketehajú, álmodozó hajadon. Abban a korban volt, amikor már a szívek megszólalnak. Megszólalt Ilonka szíve is. Együtt dobogott az már egy esztendő óta Bánffy Dénes derék levente szívével, akinek egy kis várán, három faluján és az éles kardján kívül nem volt semmije. A szép leány álmatlan éjszakáin mindig szerelmes ifjára gondolt és könnyes szemekkel sóhajtott.

— Sohasem fogja megengedni atyám, hogy az övé legyek. Mert Dénes szegény és atyám hallani sem akar arról, hogy olyanhoz menjek nőül, akinek legalább annyija nincs, mint minékünk van.

Igaza volt a tépelődő szegény leánynak. László úr nagyon büszke, nagyravágyó és fukar ember volt. Úgy nagyjából ki is szemelt ő már egy vőlegényt Ilonka számára, Izrai Péter személyében, akinek birtokait még a legmagasabb hegy tetejéről sem lehetett betekinteni. Ámde Péter, ez a komor és idegenből Erdélybe szakadt nemes úr nem kellett Ilonkának. Remegett és hideg borzongást érzett, valahányszor hozzájuk ellátogatott.

Egy este László úr belépett leányának hófehér szobájába. Maga mellé vonta Ilonkát.

— Jöjj gyermekem, beszélni akarok veled. Itt az ideje, hogy jövődről gondoskodjam. Szentmihály havában betöltöd tizenhetedik életévedet, törekednünk kell, hogy a pártád legkésőbbén mához esztendőre lekerüljön hajad dús koronájáról.

Ilonka tágranyilt szemekkel, remegő ajkakkal hallgatta atyja beszédét. Csak felsóhajtott, de nem válaszolt. László úr folytatta.

— Olyan vőlegényt akarok melletted látni, aki erős, bátor és aki földi javakban sem szegény. Meg aztán akinek jó neve, jó származása van. Azt hiszem, édes leányom, magad is belátod, hogy Izrai Péter ezeknek a feltételeknek megfelel...

Ilonka kivonta magát atyja ölelő karjaiból. Szép szemeit elárasztották a könnyek. Most sem válaszolt semmit. László úr tovább beszélt, azonban hangja most már keménnyé, érdessé változott és sűrű szemöldökeit összevonta.

— Belelátok a lelkedbe, leányom! Tudom, hogy Izrai Pétertől idegenkedel. Azt is tudom, hogy azt a koldus Bánffy gyereket nagyon szívesen engednéd magadhoz közeledni. Nahát, tudd meg, hogy ebből a házasságból semmi sem lesz! Érted?! Semmi! Most virágzik az orgona. Annyi időt adok neked, amíg a hársak lehullatják virágaikat. Aratás előtt idehivom Izrait és megtartjuk az eljegyzést. Ha pedig parancsomnak nem engedelmeskedel, akkor... vigyázz magadra! Meg ne próbáld idecsalogatni Bánffy Dénest, mert katonáimmal kergetem világgá...

A szenvedő kis leány zokogva rejtette arcát kezeibe, majd atyja keblébe.

— Atyám, én nem szeretem, én nem tudom szeretni Izrai Pétert! Ne tégy szerencsétlenné!

László úr már épen valami olyant akart csinálni, amit maga is megbánt volna, azonban az utolsó pillanatban hirtelen maga előtt látta a mult ősszel elhunyt hitvesének szellemét. Ösztönszerűen elsimultak homlokának sötét redői és — megsimogatta leánya fejét.

Azután szó nélkül fölkel és eltávozott.

Volt Ilonkának egy nagyon kedves, megbízható

fiatal házileánya. Amolyan félig rokon, félig alkalmazott. Élesdi Margit volt a neve. Ez a derék leány ismerte úrnőjének minden gondolatát, minden vágyát. Sokszor elbeszélgettek esténként egymással és szövögették a terveket. Mert hiába, a leányszív annyira tele van érzelmekkel, hogy azokat valaki előtt ki kell öntenie. És erre legalkalmasabb egy megértő — inásik leány.

Amint László úr maga után becsukta az ajtót, hal-
kan belépett Ilonka szobájába Margit. Odasietett a rokkája
mellett ülő úrnőjéhez és szeretettel megölelte őt.

— Mi bánt, kis Ilonkám?

— Édes Margitom, nagy az én bánatom! Atyám
itt volt. Rám parancsolt, hogy okvetlenül jegyezzem
el magamat Izrai Péterrel. De én ezt nem tehetem, nem
bírom tenni! Hiszen tudod, hogy a szívem már a Bánffy
Dénésé...

— Bizony szomorú a helyzeted, drága kis úrnőm.

— Nagyon, nagyon szomorú. Még ennél is több.
Reménytelen!

— Miért?

— Mert atyám azt is megtiltotta, hogy Dénessel
valamiképen érintkezzem.

Margit nem felelt. Csak a két ifjú teremtés sóhajai
és az orsók halk pergése hallatszottak.

Az ablakok kinyitott szárnyai szabadon bebocsá-
tották a friss erdő- és virágillatot.

A két leány kitekintett. A magasból egy fehér
galamb csapott alá, egy pillanatra megállt az ablak
külső párkányán, majd minden félelem nélkül odaszál-
lott Ilonka vállára. Azután egy másik. Egy harmadik...
A két leányka édes bűzát adott nekik jutalmul.

Margit szemei hirtelen felragyogtak. Titokzatos
mosollyal mondá:

— Meg van, meg van, édes Ilonkám!

— Mit akarsz mondani, Margit? Nem értelek?

— Megmagyarázom. Még ma elküldök titokban egy lovasembert Bánffy Déneshez. Csak azt írom neki, hogy küldjön tíz olyan galambot ide hozzánk, amelyek már nagyon odaszoktak az ő szerény portájához. A lovas neki is visz tíz galambot a miénkből... Értesz most már engem?!

Ilonka arcáról azonnal eltűntek a bánat felhői. Szinte kacagva válaszolta.

— Értelek! Ezeket az ártatlan jószágokat akarod felhasználni arra, hogy köztem és Dénes közt a levelezést közvetítsék...

— Úgy van, eltaláltad! És még mondja valaki, hogy nem igaz az a régi közmondás: «Amor omnia vincit». A szerelem mindent legyőz...

Ilonka megölelte kis barátnéját.

— Milyen jó, milyen előrelátó vagy te, drága Margitom...

Azután ismét szomorú sóhajtással tette hozzá:

— Nem lehet. Nem lehet...

— Miért ne lehetne?! A lovasember különben is átlovagol mindennap Bánffyék várába, mert most, hogy a török portyázása mindig veszedelmesebben várható, a hírszerzésre szükség van. A tíz galambot elrejtí egy zsákba tett kalitkába s a másik tizet így hozza vissza...

— Igen, igen! De ha atyám észreveszi!

— Akkor minden felelősséget magamra vállalok. Azt fogom mondani, hogy én cseréltettem ki a kis jószágokat, mert neked nincsenek olyan galambjaid, amilyenek Dénes úrnak vannak...

Ilonka megnyugodott.

— Nem bánom, habár nem szeretek atyám háta mögött semmit sem cselekedni...

— Nyugodj meg, édesem. Nekem olyan előérzetem van, hogy még hálás lesz László úr a galambok szolgálataért...

...Margit terve sikerült. András, ez a szemfüles lovasstaféta valóban elcsempészte a tíz galambot és másnap estére szerencsésen visszaérkezett Dénes úr másik tíz szelid galambjával.

Ilonka végtelenül megörvendett, azonnal elhelyezte az új vendégeket néhány kalitkában épen a saját ablakai közelében, a vár falán.

— De mi lesz akkor — kérde aggódva Margitól —, ha mind a tíz galamb elvitte és elhozta az üzeneteket?

Ó édes kis úrnőm, ne félj! Erre is gondoltam! Ha már vagy öt-hat galamb elvégezte kötelességét, akkor András ismét kicseréli őket. Majd csak megsegít minket a szerelem hamis kis istene, Ámor, Dénes úr megkapja a te galambjaidat, te pedig az övéit... Ha minden másodnap irtok egymásnak, akkor húsz napig elég a tíz galamb.

Tehát, a szerelmesek segítettek magukon. Már a következő napon elbocsátotta Ilonka az első kis hirnököt. Hártyapapírra, finom betűkkel írta meg levelét és azt a galamb szárnya alá kötötte. Azután megsimogatta az okos és szelid állatkát és — elbocsátotta. Hatalmas ívben, erős szárnycsattogással röpült fel a magasba a galamb és szállt, szállt egyenesen abba az irányba, amerre Bánffy Dénes birtoka volt...

A két leány feszült figyelemmel tekintett a kis fehér madár után.

— Ha semmi baj sem éri — vélte Margit — két óra múlva otthon lehet és te még ma estére okvetlenül kaphatsz értesítést Dénestől. Mert a galambok egy órában akár tíz mértföldre is elröpülnek...

Az okos Margitnak igaza volt.

Épen megszólalt az estebédhez hívó kis harang, midőn Ilonkának legkedvesebb galambocskája hirtelen berepült az ablakon. Vigan turbékolva nyújtotta csőrét

csókra kis úrnőjének. Ilonka felsikoltott örömeiben. Gyorsan felemelte a galamb szárnyait.

— Itt van! Itt van a levélke — mondá kipirult arccal. Elolvasta.

«Édes egyetlen kis mátkám! A jóságos Isten jutalmazzon meg találékonyságodért. Irj amikor teheted. Tudod, hogy a tied vagyok és rólad sohasem mondok le. Talán eljön az az idő, amikor atyád szigora is enyhül. Forró szerelemmel üdvözöllek»...

Ilonka harmadnap válaszolt a levélkére. Mit írhatott, mit írt volna a szerelmes szívű kis leány. Ő is forró vallomást tett Dénesének, hogy a sírig kitart mellette és arról a másiktól hallani sem akar, inkább választja a klostrot, vagy a hideg sírt...

Azonban egyikre sem került a sor. Mert az az aprószárnyú, hamis istenke, akit közönségesen Ámornak neveznek, másként intézte el Kasalyi László uram szép leányának és Bánffy Dénesnek sorsát...

Azon az estén, amelyen a második galamb is kiröpült Súlyomkő várából, László úr nagyon levert hangulatban hirtelen benyitott leánya szobájába. Jó szerencse, hogy nem tíz perccel előbb jött. Ilonka félretette fonását és megölelte atyját.

— Mi bánt, édesatyám?

— Leányom, nagy vihar közeleg. Épen most kaptam értesítést Várad felől, hogy a török két nap múlva a nyakunkon lesz. Bali szendrői bég, hogy az Úr büntetné meg a gaz pogányt, megrohanta Váradot, el is foglalta, sőt — horribile dictu — szent László királyunk sírját is feldúlta! Onnan erre kalandozik. Nagy hada van.

Ilonka elsápadt. Remegő ajkakkal kérdezé.

— És Mátyás király? Nem jön segítségünkre?

— Ó, te gyermek! Hát hogy jöjjön! Nem tud repülni! Talán csak hallottál annyit, hogy Sziléziában hadakozik?

— És az erdélyi vajda?! Tudtommal Magyar Baláznak nagy serege van!

— Igaz, igaz! De Balázs úr Moldvába sietett, mert Chadim Szulejmán óriási csapattal tört be oda. Ugy látszik, Mohammed szultán minden oldalról reánk uszítja janicsárjait, szpahijait meg a topcsikat. Meg akarja bosszulni magát Nándorfehérváért.

Ilonka némán bámult maga elé. Majd kétségbeesve kérdezte.

— Mennyi fegyveresed van?

— Mennyi?! Alig nyolcszáz ember! Pedig zsoldosokat is fogadtam. Hat kis ágyú is védi Sólyomkőt, de mik ezek a török nagy serege ellen! Elveszünk, leányom, elpusztulunk! Hanem' az is igaz, hogy engem senki se fog látni a pogányok fogságában! Utolsó csepp véremig harcolok. Vitézeimet már feleskettem. Azok egytől-egyig magyarok, hivek hozzám... De — mi lesz *veled*, egyetlen kis leányom?! Előtted van még egy hosszú élet minden boldogsága!

A kemény magyar úr egy forró könnycseppet törölt ki szemeiből, mely csillogva szállt alá fekete szakállán.

Ilonka újból megölelte atyját. Azután kiegyenesedett, kezét fogadalomra emelte és határozottan mondá:

— Esküszöm, hogy veled élek, veled halok! A magyar leány nem hagyja el atyját és otthonát! Esküszöm, hogy szobámba csak holttestemen át törhet be a gaz ellenség...!

László úr meghatva csókolta meg leánya homlokát.

— Értelek leányom! Ezt el is vártam tőled! Látszik, hogy benned az én vérem folyik. Meg az anyád vére. A Kőváriaké...

Ilonka most valami csodálatos kérdést intézett atyjához.

— Atyám, édesatyám! Hívd segítségül — Izrai Pétert...

— Elküldtem hozzá hirnökömet...

— És a válasz.

— Ne kérdezd...

A leány szeme felvillant.

— De mégis, mit üzent? Hiszen neki legalább kétezer jó harcosa lehet és vára nem esik útjába a töröknek!

László úr komoly arccal tartott néhány kuszált sort leánya elé.

— Olvasd!

Ilonka elolvasta.

«Szolgálataimat ajánlom nagyságos uramnak, mint jó bátyámnak. Amit kért, nem adhatom, mert a pogány reám is üthet. Hanem, ha kegyelmed úgy gondolja, hogy nincsenek elég bátorságban Súlyomkő falai között, üljenek fel hamar paripákra, ne terheltessenek hozzám fáradni. Vagy legalább is Ilonka leányasszonyt küldhetné ide nagyságos bátyámuram. Engedelmes jó szolgálója Izrai Péter.»

Ilonka a haja széléig elpirult. Összegyúrte a papirost és halkán mormogta.

— A gyáva... Az aljas... Látszik, hogy valamelyik őse Vencellel jött ide...

Azután félresimította homlokáról fűrteit, megcsókolta atyja kezét és így szólt:

— Atyám! Ahány nő ebben a várban van, az én parancsaim alá lép! Szurkot, forróvizet forralnak. Becsülettel megálljuk a helyünket mi is! Ha a vár elesik, élő embert nem talál itt a pogány...

— Derék, hős gyermekem! A Mindenható védelmezen harcunkban... Most megyek, hogy az utolsó védőintézkedéseket kiadjam.

Ilonka magára maradt. Sietve odalépett az ablakhoz, kinyitotta a legközelebbi kalitkát, kivett abból egy fehér galambot és apró kis írást kötött a szárnya alá.

«Édes Dénesem! Siess! Ahány katonát hozhatsz, siess! Talán még elérkezel idejében! A török két nap múlva a nyakunkon lesz! Ha nem segítsz, elpusztulunk!...Számítok rád! A sírig a te párod, Ilonka»...

És a kis okos hirnök szállt, szállt, fel a kék légbe s onnan Dénes úr várába...

László uramnak igaza volt. Harmadnap hajnalban óriási porfelhő jelezte, hogy nagy csapat közeledik Élesd felől. Kopjái már csillogtak a forró napfényben. Még nem kondult meg a vár harangja a déli «Ave Máriára», már ott volt a vár uránál Bali bég két csausza. Fehér zászlóval, bekötött szemmel jöttek.

— Allah növessze meg az árnyékodat, ó, uram! Bali bég, a szultán ő felségének hatalmas szolgája azt üzeni, add át neki váradat, mert különben erőszakkal veszi el. Kár volna a vérért, meg a pusztulásért...

László úr büszkén felel:

— Mondjátok meg uratoknak, hogy Sólyomkő ura mögöttetek felvonta a hidat és hallani se akar arról, hogy titeket a várba bebocsásson. Csináljon Bali bég, amit akar...

A két csausz egymásra nézett. Az egyik még egyszer megpróbálta a kapacitálást.

— Dámet uluvvehu! Méltóságod épen maradjon, ó, magyar úr! Gondold meg, hogy ellenállásod szörnyű haragra lobbantja Bali urat. Gondold meg, hogy a szendrői bég Mohammed padisah legkedvesebb szolgája. Gondold meg, hogy Mohammed a világ rendezője, a jelességnek és a beszédnek bányája! Szerencsés, igazságos és kegyelmes! Fettáh! Kabhár! Hódító! Győzelmes!...Ha ellenállsz, várad két nap múlva romokban hever, te pedig a romok alatt, vagy Bali úr fogóságában sinylődöl...

László úr nyugodtan válaszolt:

— Bilijorum! Tudom! De ne fáradjatok! A várat

csak holttestemen keresztül kapja meg Bali bég... Elmehettek.

A két csausz mélyen meghajolt.

— Alláha hamd u sükür! Allah áldassék és magasztaltassék! Elmegyünk! De magadra vess, hogy nem hallgattál reánk...

A követek eltávoztak és — mögöttük felhúzták a vonóhidat. Az árkokat megtöltötték vízzel. A falakat nyilas lövészek foglalták el. A lőrésekben az ágyúk kezelői készen várták a parancsot, hogy megkezdjék a harcot. Ilonka és Margit az összes asszonyokat, leányokat még a gyermekeket is munkára fogták. Vízet és szurkot forraltak, tépést készítettek...

Két órával a csauszok eltávozása után egy ágyúgolyó csapott be Sólyomkő várába. Szerencsére csak a nyugati donjont, az őrtornyot találta és hatás nélkül hullott alá a sok öles mélységbe. Csak néhány kődarabocsksa kíserte útjában. Ezen a napon egyéb nem is történt. A vár fokáról kitűnően látni lehetett, miként készülnek a törökök a vár ostromára. Mint valami áradat fogták körül Sólyomkőt. Elül a szpahik, mögöttük a janicsárok. Valahol hátrább a tüzekek, a topcsik. Még azt is látni lehetett, hogy nagy rőzsekosarakat raknak le. Ezek mögé tették az ágyúkat...

Másnap hajnalban megkezdtek az ágyúzást. Tizenkét ágyú bömbölt egész nap. Mintha a föld és az ég harcoltak volna egymással. A föld remegett felindulásában, a *magasban* pedig szörnyű csattogás, dörgés, tűz, füst. A várba itt is, ott is becsaptak Bali bég ágyúinak golyói. Sok helyen fel is gyújtották a fa fedélzetet. Azonban a serény várórség mindenütt a helyén volt! Ahol egy kő kiesett, azonnal mást tettek helyébe, ahol egy láng felcsapott, sietve öntött reá vizet Ilonka kis serege. Mert ezt a munkát a nők és a gyermekek végezték.

Amint az alkony már szürke lepellel borította be

a közeli erdőket és a távoli bérceket, a török hirtelen felhagyott az ágyúzással.

— Nézd csak, édes fiam — mondá László úr Miklós apródjának — neked jó szemed van. Vajjon nem tervez valami csalafintaságot a pogány? Látsz-e mozgást? Mert én úgy sejtem, hogy most fogja küldeni janicsárjait a rohamra az ebadta fajzat!

Miklós körülsétált a legmagasabb őrtornyon. Minden irányba hosszú ideig tekintett.

— Semmi mozgást sem látok, nagyságos uram.

László elbámult.

— Vajjon mi lehet az oka? Hiszen Bali bég Váradon másképen viselkedett! Itt se számíthatunk kiméletére!

Épen odaérkezett Ilonka. Hiába, a nők jobban megéreznek mindent, mint a férfiak.

— Én sejtem, miért némultak el a pogányok ágyúi.

— No miért, édes leányom?

— Nem volt municiójuk! Rossz az út a patak mentén. Nem birtak sok ágyúgolyót hozni! Amit ide szállítottak, már ma elfogyott. Ahogy én látom, az ágyúzást legfeljebb holnap este folytatják!

László úr felhúzta a szemöldökét. Félig csak úgy magában mormogta:

— Ez lehet! Sőt valószínű. Azaz, hogy bizonyos. No, de most lássunk hozzá a rések betöméséhez.

Egész éjjel dolgoztak. Fáklyás emberek sűrögtek, forogtak a vár ormain. Hajnalra még erősebb volt Sólyomkő, mint az ostrom előtt.

A várúr, aki egész éjszaka nem hunyta le a szemeit, mosolygva mondá leányának.

— Most már jöhet a pogány! Ilonkám, menjünk aludni...

Amit az élesszemű magyar hajadon megjósolt, beteljesedett. A törökök csak másnap estefelé ágyúzták újból a várat, de ekkor aztán kitettek magukért! Most

is csak tizenkét ágyújok volt, de velök olyan pokoli zajt okoztak és olyan vas- meg ólomesőt küldöttek a vár ellen, hogy a védők alig bírták a sűrűn leomló köveket pótolni. Már-már aggódni kezdett a várúr, de segítségére jött az éjszaka. Az első csillaggal megszűnt az ágyúzás és az éj a legnagyobb csendben telt el.

Hanem a harmadik nap már rettentő volt! A tizenkét ágyú egész napon, bár délutántól kezdve már csak ritkábban bömbölt; szemmel látható volt, hogy a janicsárok estefelé lassan előretolják állásaikat.

Ilonka, aki fején sisakkal állt a vár ormán, felsőhajtott:

— Ha ez így tart, négy nap múlva elesik Sólyomkő. Az idő száraz, a várárkokban kevés a víz, a mi kis ágyúinkkal nem tehetünk nagy kárt a pogányban... és — Dénes nem üzent semmit! Pedig bizonyos, hogy ha csak három-négyszáz jó vitézzel ront a török hátába, az megfutamodik. Hiszen alig lehet a vár alatt több mint hat-nyolcszáz janicsár...

Ilonka aggodalma alapos volt. Bali bég másnap hajnalban hirtelen összpontosított tüzet intézett a várúr ágyúira. Reggel kilenckor az egyik ágyú széttört, a másik felrobbant. Már csak négy löveggel működhettek. És a janicsárok félelmetesen tolták előre földdel töltött zsákjaikat...

A vár déli részén hatalmas rés tátongott.

Estefelé László úr komor arccal kérlete leányát.

— Édes gyermekem! Menekülj! Margit meg néhány megbízható, derék vitézem elkísér. A föld alatt eljuthattok az erdő közepébe és onnan átvergődhettek Somlyóra...

Ilonka elszánt mosollyal, nyugodtan felelte:

— Atyám, amit mondtam, megmondtam! Vagy veled élek, vagy engem is halva talál a pogány Sólyomkő romjai alatt...

László megölelte hőslelkű leányát.

— Drága gyermekem!... Bámullak!... Ha ezt az ostromot az Isten átelnünk engedi, megjutalmazlak...

Ilonka kedves kacagással felelte.

— Atyám, te már megjutalmaztál engem... Megígérted, hogy ha a hársfa elvirágzik, kitagadsz...

László úr zavartan felelte.

— Igen, igen! Mert te nem akarsz engedelmeskedni nekem!

Ilonka most már határozottan fűzte hozzá:

— Nem atyám! Ebben a harcban megismerhettél. Amit magamban föltettem, attól csak a halál tántoríthat el. Izrai Pétert nemcsak nem szeretem, hanem gyűlölöm! Gyűlölöm úgy, ahogy egy nő egy gyáva és aljas férfit, ha ugyan férfiúnak nevezhető, gyűlölhet!...

László úr dühösen rántott egyet páncél ingén. Egy szót sem szólt. Eltávozott. Érezte, hogy az atya és a leány közötti küzdelmet az utóbbi fogja megnyerni.

Negyvennyolc óra nem hosszú idő az ember életében, még valamely vár ostromában sem, ámde kimondhatatlanul hosszú és keserves volt ez a két nap Solyómkő védőinek. El sem képzelhető az az emberfeletti vitézség, amit Kasalyi László katonái és leánya vezetésével az egész várnép kifejtettek. A török a vár déli részét már teljesen rommá lőtte; a janicsárok a várak külső szélét sáskamódra megszállották és onnan küldötték jól célzott nyilaikat az egyre ritkuló kis csapatra. Szemmel láthatóan arra is törekedtek, hogy az ároknak különben is csekély vizét lecsapolják és a külső őrtorony még ép részét alá aknázzák.

A várban már csak egyetlenegy ágyú működött, ennek tüzet odairányították, ahol a janicsárok legjobban sűrögtek, forogtak. A lövések szörnyű pusztítást okoztak a támadók soraiban. Por és füst, föld- és kő-törmelék csapódott több öl magasságra az ég felé ott, ahová egy

jól célzott láncos kettős golyó becsapott. Jajgatás, halálhörgés, átkozódás járt a nyomában.

Bali bég a szakállát tépte dühében.

— Átkozott gyaurok! Holnap az enyim lesz ez a sárfészek! De akkor, Allah legyen kegyelmes hitvány lelketeknek...

Szigorú parancsot adott ki, hogy másnap hajnalban a várat minden ponton egyszerre meg kell rohanni. Különösen ott, ahol legnagyobb a rés.

— Ha addig, amíg a nap delelőre érkezik nem foglaljátok el Solyómkőt, minden tizedik janicsárt felakasztatom...

Másnap hajnalban valóban felharsantak a pogányok harcikürtjei. A lófarkas és félholdas török zászlók magasan lobogtak a sorok között. Mint valami fergeteg, úgy támadtak Bali bég fegyelmezett katonái. Nem tekintették a mély várárkot, a védők felhőszakadásszerű nyílzáporát, nem törődtek az egyetlen ágyú biztos lövéseivel, csak mentek, futottak, rohantak Allah nevében előre. A várak már megtelt halottakkal. Ezek tetemein keresztül újabb és újabb áradat tört a falak ellen.

Reggeli kilenc óra lehetett, midőn az első néhány vitéz janicsár kötélhágcsókkal odaérkezett, ahol a rés a legnagyobb volt. Egyik a másik után hullott el, de — mintha a földből nőttek volna ki, egymásután újabb tömegek érkeztek és ezek lépésről-lépésre jobban közeledtek a vár falaihoz. Már ime, egy hatalmas anatóliai janicsár odacsapja az első hágcsót a felső szegélyre és macskaüggyességgel fölsiet rajta. A kezében a lófarkas török jelvény. László úr mintegy száz lépésről látja ezt; személyesen fut oda, mert közelében derék katonái már mind el estek. A török ezt a rést ágyúival szakadatlanul lőtte.

— Mindenható nagy Isten, ha a jelvény kitűzése sikerül, valóban elvesztünk!

A várúr, mintha megőrült volna, úgy rohan a veszély helyére.

De ime a váratlan segítség már ott volt!

Egy karcsú dalia leeresztett sisakkal odaugrik és egy óriási követ dob a már-már a lépcső legfelső fokára érkező fekete janicsárra. A támadó rémes halálordítással zuhan a mélységbe. Azután a magyar vitéz megragadja a kötélhágcsót és azt a kövek közül kikapcsolván, szintén ledobja. Ujabb rémes jajgatás követte ezt a tettet, mert a hágcsó alsó fokain már több török katona állott.

Ebben a pillanatban érkezett oda László úr. Rápillant a páratlan vitézségű hősré és megismeri abban — saját leányát.

— Ilonka, drága gyermekem! te vagy az?

A leány nem szólt semmit, csak a portól és a füsttől fekete arcát törölte le, miután sisakjának a redőnyét egy pillanatra feltolta.

Ámde hiába volt Ilonkának és a még életben maradt maroknyi várórségnek minden hősiessége. Már az egyetlen ágyú is örökre elhallgatott. Az ellenség lépésről-lépésre közeledett. A janicsárok már közvetlenül a várfalak alatt vannak és hangyaboly módjára körülveszik azt. Bali bég meglegedetten szemléli egy közeli dombról. Csak néhány pillanat és a pogány a várfalakon kiálthat hálaadó imát Allahhoz...

De mi ez?

Épen ott, ahol Bali bég táborozott, hirtelen rettentő zavar támad. A bég hanyatt-homlok menekül, szpahijai utána. Tompa dördülések hangzanak, de ezek *nem* a török ágyúi! Azután hangos kiáltások. Ezek mindig közelebb jönnek. A szellő Jézus és Mária neveit hozza szárnyain. Meginog az ostromló sereg, sietve ott-hagyja Súlyomkő falait és árkait és fut, rohan Várad felé. Egy keresztény lovascsapat utánuk, aprítja őket.

A keresztény gyalogság pedig öldöklő nyílzáporral ritkítja soraikat.

Dél előtt tizenegy órakor elhalt a harci zaj és a felmentő sereg, élén fekete vértbe öltözött vezérével, rabszíjra fűzött sok-sok törökkel, akik között az első maga Bali bég volt, büszkén vonult be a török hulláinak hegyein az összelőtt Sólyomkő várába.

Az első, aki őket üdvözölte, Ilonka volt. Csak ennyit szólt a vezérhez, pedig nem látta annak arcát:

— Köszönöm, édes Dénesem! Ha még egy órát késel — halva találsz minket...

— Amint megírtam, azonnal elindultam.

— Semmi hírt sem kaptam tőled...

— Akkor a kis galamb elpusztult. De, itt van atyád...

Kasalyi László, a szigorú várúr meghatottan köszöntötte az idegen lovagot. Ez nem válaszolt, csak némán hajolt meg nyergében. Ellenben Ilonka beszélt helyette.

— Atyám, ezelőtt néhány nappal azt mondtad, hogyha a küzdelem sikerül, meg fogsz jutalmazni. Itt van erre az alkalom. Ime, előtted áll egy derék vitéz. Sisakja még le van bocsátva. Nem tudod kicsoda, egyet azonban mindnyájan tudunk, hogyha ő nem siet felmentésünkre, akkor elpusztulunk. Talán ha egy órát késik, csak holt testeinket találja. Sólyomkő összelőtt romjai alatt.

— Igazad van, édes gyermekem! Örök hálával tartozunk a derék leventének, bárki legyen is az...

— Én akarom megjutalmazni a leventét. Ha keze még szabad, az enyémet szándékozom neki nyújtani... Ha ugyan elfogadja — tette hozzá és szemérmes mosollyal a lovagra tekintett. — Ez megrántotta türelmetlen paripájának kantárszárát.

László úr kissé meglepetve, de határozottan válaszolt:

— Fiat voluntas tua, mondja az imádság. Én is azt mondom. Lovag, leplezd le magadat és ha még szabad vagy s te is úgy akarsz, legyen hősi tettet jutalma leányom keze. Méltóbb párt nem találhatsz e földön, mert leányom a hős magyar hajadonok mintaképe...

A lovag egy mozdulattal fölvetette sisakja előrészét.

László úr tágranyilt szemekkel bámult rá néhány másodpercig. Hiszen az állott előtte, akitől megtagadta leánya kezét! A szegény, egyszerű, nemes ifjú Bánffy Dénes... Azonban, amint a derék levante büszke szemibe tekintett, fölengedett a jég a szíve körül.

Mindez csak néhány másodpercig tartott. Mert hiszen az emberi szív érzelmei időnként a sas szárnyainál is gyorsabban száguldanak...

— Jól van. Igéretemet megtartom. Még ma este megüljük a jegyváltás örömét... Szállj le paripádról fiam, hadd öleljelek atyai keblemre...

Azon az estén ismét durrogások voltak hallhatók a csaknem rombadőlt Solyomkő várában, de nem az ágyúból, mert sajnos, ez már nem volt, hanem egy ártatlan kis mozsárból. Zene, jókedv, derűs hangulat uralkodott a megmaradt kis csapatban és a várnépben. Nem ünnepeltek ugyanolyan zajosan, mint ahogy azt tenni szerették volna, mert hiszen sokan, nagyon sokan hullottak el az egyenlőtlen harcban; ők most már némán álmodnak a fakesztek alatt a pogány teljes kiveréséről.

Másnap délelőtt egy izzadtüstökű hírnök érkezett Solyomkő várába. László úr eléje sietett:

— Kitől jössz?

— Izrai uramtól...

— Mit üzen?

— Itt az írás!

A várúr átvette a pirospecsétes levelet. Amint felnyitotta, finompapírra írt cédula esett ki belőle. László

úr felvette a földről. Épen ekkor érkezett oda Dénes és Ilonka is...

László úr elolvasta Izrai Péter levelét. Rövid, kesernyés sorok voltak azok.

«Szolgálatomat ajánlom nagyságos urambátyámnak és a jó Istentől egészséget, hosszú életet kívánok. Nem tudom ugyan, hogy áll Sólyomkő sorsa, de úgy vélem, a circumstanciák nem a legjobbak. Legalább is ezt következtetem a mellékelt írásból. Bánffy Dénes galambját elragadta egy sólymom, annak a szárnya alól vettem ki; most elküldöm, hadd örvendjen bátyámuram neki. Datum in Anno Domini 1474 die 3. Junii».

László úr még az ókuláróját is feltette, úgy betűzte ki a mellékelt apróbetűs írást. Ilonka meg Dénes furcsán mosolyogtak és alik mertek egymásra tekinteni.

Mert mi is volt a hártvapapirosan? A várúr végre is kibetűzte:

«Egyetlen drága mátkám! Most érkezett meg kis hírnököd. Egy óra mulva indulok. Ahány embert fel fogadhatok, mind Sólyomkő alá vezetem, még ha a zsold minden vagyonomat felemészti is. Mert a te veszedelmed az enyém is. Tartsátok a várat, ameddig lehet. Számításom szerint legkésőbb egy hét mulva ott vagyok és hátba támadom a pogányt. Forrón ölel és örökké a tied, még a síron túl is, húséges Dénesed».

Most már László úron volt a sor, hogy felhúzza bozontos szemöldökét. Meg is tette! Kérdően tekintett leányára és Dénesre. Ezek nem szóltak egy szót sem. Végre is László törte meg a csendet. Halkan dörögött az öregedő úr:

— Canis mater! Tehát azért kellettek a galambok! És én erről semmit se tudtam!... Hiába, a fiatalok túljárnak az öregebbek eszén. Különösen, ha a szerelem irányítja a tetteiket. No, mert amor omnia vincit...

Azután hangosan kiáltotta:

— Legalább azt mondjátok meg, mordizomadta, hány levelet csempésztetek így egymásnak?

Ilonka, aki érezte, hogy a veszély elmúlt, jókedvűen felelte:

— Százat! Ezret! Egy milliót édes apuskám! Ahány csókot te most tőlem kapsz, feltéve, hogy nem haragszol...

Aztán odavetette magát a még mindig dohogó apa nyakába és csókjaival halmozta el őt. László uram még egy ideig ellenkezett, de aztán megadta magát sorsának, mosolygott, megsimogatta leánya fejét és így duruzsolt:

— Jól van, jól! Hanem *annak az embernek* még a nevét se akarom többet hallani! Most már magam is azt mondom, hogy gyáva, aljas és még rosszakarátú is...! Csak azt a szegény kis galambot sajnálom... Most pedig menjünk ebédelni, mert nagyon megéheztem...

TRENCSÉN.

CSÁK MÁTÉ ÉLETE.

Bevezetés.

VILÁGHÁBORÚ idején történt. Szeretett boldogult parancsnokommal egy gyönyörű téli napon közvetlenül a trencsényi vár meredek sziklái alatt szemléltük derék csapataink gyakorlatát. Én álmódzó lélekkel tekintettem föl a hatalmas építményre, amely még ma is magasan kiemelkedő falaival és tornyával tiszteletet parancsol. A hó sűrűn szállott alá és titokzatos lepellel fedte a várat. Emlékezetem visszaszállott a régi időkbe; szinte látni véltem a szép várkisasszonyokat, amint merengve tekintenek a Morva határhegység felé, azután jobbra és balra a Vág völgyébe, avagy csendes nyári estén rózsa dobna annak az ifjúnak, aki a sziklák alatt szerelmes dalokat énekel.

Amint hazaérkeztem, azonnal átolvastam a vár történetét, melynek határköveit nagyon nevezetes események alkották. Azóta is gyakran foglalkoztam Trencsén várával. Elmélkedtem azon, hogy nevét valóban Terentiustól, a nagy római császár egyik vitézétől vagy későbben kapta-e? A sok tarka-barka képből a Zápolyák, Thurzók, Illésházyak emelkedtek ki. Illésházy, aki halálos ítéletének végrehajtása előtt sietve Lengyelországba menekült és aki utóbb nádor is lett. Azután fájó szívvel gondol-

tam vissza a trencséni csatára, amelyben II. Rákóczi Ferenc fejedelmünk szerencsecsillaga egészen letűnt.

Ámde a legélénkebben annak a férfiúnak emléke foglalkoztatta lelkemet, aki a vár erős falaiból Magyarország nagy részének parancsolt és akit a nép már *fejedelemnek* is szólított.

Trencséni Csák Máté.

Elolvastam azokat a műveket, amelyek ennek a csodálatos nagy férfiúnak élettörténetével foglalkoznak. Egyik sem elégített ki, mert nem bírtam a nyitját megtalálni annak a rejtélynek, amely Csák Máté egyéniségét titokzatos varázssal vonta be. Kétségtelen, hogy talpig magyar ember volt. *Semmiféle adat sem maradt reánk, amely azt igazolná, hogy hazájából csak egy megyét is idegennek kezére játszani szándékozott volna.* Ámde mint valódi rablólovag, a környéket sanyargatta. Börtönei többnyire tele voltak synylódó rabokkal. Még az egyházat sem kímélte. Kalandos vállalkozásai rémössé tették nevét. Még a királlyal is dacolt, egyszer hűséget esküszik neki, azután ellene támad. Mérhetetlen kincseivel sohasem elégedett meg, mindig többre áhitozott és ehhez a céljához vezető utakat nem válogatta.

Nagyon sokszor elmélkedtem azon, vajjon mi okozhatta a nagy úr jellemében azokat a végleteket és szerelenségeket, amelyek benne kétségtelenül felfedezhetők. Mert hogy szertelen volt, az bizonyos. Megbízhatatlan és kiszámíthatatlan. Egyszer ugyszólván minden ok nélkül leütteti foglyainak fejét, máskor jobbagyaival atyai szeretettel bánik. János nyitrai püspököt mindenéből kiforgatja és midőn vele mégis kibékül, hű keresztény fiának mutatkozik.

Egyszóval csodálatos ember volt Máté úr. Minél tovább foglalkoztam élettörténetével, annál inkább megérlelődött lelkemben az a sejtélem, hogy őnála is beteljesedett az emberi örök tragikum vagy talán komikum,

vagyis az a törvény, mely Ádámtól kezdve a világ végétéig örök érvényű marad, hogy: *a férfi sorsa a nő.**

Igen, így kellett lennie Máté úrnál is.

A következő sorokban néhány széles ecsetvonással megrajzolni óhajtom Máté úr sorsának befolyásolóit. Mint író joggal tehetem ezt, hiszen Csák Máté családi viszonyairól alig tudunk valamit. Az egyedüli elfogadható történeti adat, hogy *egy leánya* volt, valami Dezső úrnak felesége és *talán* volt egy fia is, — de ez már nem bizonyos...

Két nő.

Hatalmas hórétteg borítja a Vág folyó két oldalát kísérelve erdős hegyeket. A mérhetetlen rengetegek téli álmukat alusszák; a fák száraz lombjai fehér terhükkel mélyen aláhajolnak. A Vág vizén csak itt-ott bukkan fel néhány erecske, különben még ezt a sebes folyót is vastag jégkéreg borítja. A trencsényi vár egyik dolgozószobájában Máté úr kitekint az ablakon. Hatalmas bajuszát megpödörgeti; homlokát redők borítják. Mögötte egy karosszékekben ül felesége, Szlávia asszony. Mint rendesen, most is türelmetlenül, idegesen beszél Máté úrhoz.

— Kegyelmed gyáva! Van hadserege, amelyben az én honfitársaim, a csehek is nagyszámban hadakoznak. És ime, már van egy hónapja, hogy egy falut sem hódított meg magának. Már pedig annak, aki nagy hivatalra hivatott, másképp kell gondolkoznia.

Máté úr a haragtól lángoló arccal fordult hitveséhez.

— Hát mit akarsz? Hiszen nádor vagyok, a te tanácsodra már óriási birtokokat szereztem magamnak, leg-

* Ezt a nézetemet közöltem néhány történettudósunkkal, akik azt — helyesnek találták. (A szerző.)

többször törvénytelen eszközökkel, még a középsorsú nemességet is segítem rablásaiban!

— Hahaha! — kacagott fel a veszedelmes asszony és apró szemeit egészen összezárta. — Az én tanácsomra? Mintha bizony kegyelmedben nem volna benne a féktelenség és a kapzsiság, mintha bizony kegyelmed rászorult volna az én unszolásomra akkor, mikor a nyitra-vármegyei meg a többi apátságot is kifosztogatta.

— Jól van, jól! Elismerem, hogy szeretem a harcot és a küzdelmet és mint főúr nem szívesen hajtom oda fejemet sem a korona, sem a kereszt igájába, de most már kimondom, amit régen ki akartam mondani: Te vagy az én rossz szellemem! Most már kimondom: sajnálom, hogy nem hallgattam szegény boldogult első feleségemre, arra az angyali lelkű magyar nőre, aki mikor kis Katinkámnak életet adott és a halállal vívódott, óva intett tőled! Mert, Szlávia, te borzasztóan nagyra-vágyó vagy és engem mindenre ráveszel.

Máté úr elhallgatott. Felesége, a cseh származású Szlávia, a haragtól bíborvörösén ugrott fel. Hirtelen kisietett a dolgozószobából, az ajtót becsapta s csak ennyit sziszegett vékony ajkai mögött:

— Ostoba! Kegyelmed nem főúrnak, nem nádornak, hanem kolduló barátnak való...

Csak Máté letörülte izzadó homlokát. Még sokáig gyönyörködött a természet nagyszerű szépségében, azután kiment az ambitusra és onnan benyitott a harmadik szobába. Oda, ahová háborgó lelkét megnyugtatni már nagyon sokszor sietett. Abba a fehér leányszobába, ahol életének legnagyobb kincse, első igaz szerelmének záloga, egyetlen leánykája, Katinka lakott.

A gesztenyehajú bájos gyermek, aki csak szent András havának végén töltötte be tizenötödik évét, amint atyját megpillantotta, az örömtől kipirult arccal omlott annak karjaiba.

Máté úr leült egy falócára, maga mellé vonta Katinát, aki fejét atyjának karjaiba hajtá.

A figyelmes gyermek aggódva tekintett atyjára, mert ennek arcán a lelki vihar még most is észrevehető volt.

— Mi bántja kegyelmedet, szerelmetes édesatyám?

— Ne kérdezd, Katinka! Szomorú dolog, de bizony nagyon megpróbált a mennybéli atya, hogy tehozzád kell vigasztalásért folyamodni.

Az okos leány nem kérdezett többet semmit. Hiszen jól tudta ő, ki elől menekül hozzá a hatalmas várúr, Magyarország leggazdagabb oligarchája.

Végre Máté úr szólalt meg:

— Drága kis leányom! Csak a jóságos Isten téged tartson meg számomra, mert ha téged elveszítlek, mindenemet elvesztettem.

— Atyám! Nagyon köszönöm kegyelmednek az irántam való jóindulatát és igyekszem arra méltónak lenni. De...

— De? — kérde Máté úr enyelegve, megsimogatván a kékszemű szép gyermeket.

— De arra kérem, hagyjon fel az erőszakoskodással. Látja, a környék már a híretől is retteg. Amennyire én gyerekésszel látom, még a királlyal is baj lesz. Parancsoljon urainak és vitézeinek, maradjanak vesztég; ne bocsátkozzanak további kalandokba, hiszen már gazdagok vagyunk. Különösen kerülje a királlyal és az egyházzal a harcot. Atyám, drága jó atyám, hallgasson ostoba kis leányára!

Máté úr kibontakozott leánya ölelő karjaiból, arcát két tenyerébe rejtette és hosszasan gondolkozott. Mintha ujjai közt néhány könnycsepp is átszivárgott volna.

Méla merengésükből az ajtónak gyors felnyitása rázta fel őket. Szlavia volt. Büszkén, hidegen, mint rendesen... Magas termetéhez aranykófiúmmal hímzett bársonyköntöse simult, nyakán kincset érő gyöngysorok,

ujjain a drágaköves gyűrűk egész halmaza. Csak a küszöb-
ből mondott ennyit férjének.

— Jöjjön be kegyelmed a dolgozószobájába, mert
vendégek jöttek.

Máté úr, mint valami csínyen kapott gyermek
felugrott, még leányának kezét is elfeledte megszorí-
tani. Átsietett a dolgozószobába. Már ott várta a király
apródja, Rátold, valamint János kanonok, Almádi Csaba
gróf atyafia. Ez utóbbi az esztergomi káptalantól a
királyi pecséttel érkezett.

— Szolgálatainkat ajánljuk palatinus urunknak,
Endre király nevében érkeztünk.

— Mindenben meghajlok nagyságtok akarata előtt
annál is inkább, mert felséges uram parancsát hozzák.
Mivel szolgálhatok?

— Abban a bizonyos bajvívási ügyben jövünk,
amely Barleus gróf és Divéki István között nemsokára
megtörténnek.

— Ahá — kiáltott fel tettetett jókedvvel Máté
úr. — Hát iszen én már meghoztam a deliberatumot,
hogy a bajvívást a peres ügyben annál is inkább tart-
sák meg *én előttem*, mert erre mindakét úr maga vál-
lalkozik.

János kanonok szeliden, de határozottan válaszolta.

— Igen, palatinus uram, ezt jól tudjuk, de a király
ő felsége azt kívánja, hogy a bajvívás az *ő személye előtt*
történjék meg és hogy palatinus uram a Divékiek
várát és egyéb jószágát adná vissza azoknak, akiktől
elvette...

A nádor arcát a harag pírja futotta el.

— Mondjátok meg, kegyelmetek, ő felségének, hogy —
amit már egyszer mély tisztelettel és alázattal jelen-
tettem — attól nem térhetek el. A hűtlenséget elle-
nem követték el, a javakat pedig maga Barleus aján-
lotta fel nekem.

Rátold megszimogatta hosszú üstökét. Hümmögve kérdezte:

— Meggondolta, palatinus uram, hogy. ezt az üzenetet aligha vihetjük el Endre király ő felségének?

Máté egy pillanatig habozott, rátekintett az urak mögött álló Szláviára és midőn annak összeszorított ajkát és szemeit megpillantá, dőlyfösen válaszolta:

— Meggondoltam! Felhatalmazom kegyelmeteket, hogy szóról-szóra azt jelentsék, amit mondtam.

János kanonok a haragvó főurat engesztelni próbálta.

— Nem annyira sietős az útunk, hogy most azonnal megkapjuk palatinus uram válaszát. Mégis csak jó lenne ezt a főbenjáró ügyet meghányi-vetni.

— Amit mondtam, megmondtam! Ha kegyelmetek mint magánemberek tisztelik meg váramat, heteken át itt mulathatnak, de mint hivatalos küldötteket, nem is kívánom tovább látni...

Erre a váratlan kijelentésre Rátold és János atya szó nélkül meghajtották magukat és elsiettek.

Máté egyedül maradt Szláviával.

A gőgös asszony a legnagyobb kedvességgel ölelte meg férjét, mintha semmi sem történt volna közöttük.

— Köszönöm, Máté uram! Köszönöm kegyelmednek! Láss, ha mindig így viseli magát, boldogságunk egére felleg sohasem tolakodik.

Máté kelleetlenül bontakozott ki az asszony karjaiból.

— Jól van, jól! Amikor a választ megmondtam a király embereinek, rád néztem és arcodból olvastam ki azt.

— És ez a válasz méltó volt Magyarországnak palatinusához, leggazdagabb főúrához, akire még nagy, igen nagy feladatok várnak! De most sietek, hogy a délebedet feltálatassam.

Szlávia kiment, Máté pedig lehajtott fővel átbalogott Katinka szobájába.

A gyermek ismét a legnagyobb szeretettel és gyöngédséggel fogadta.

— Kik voltak itt, atyám?

— A király két követe. Abban a bizonyos Divéki-ügyben, amelyről már szoltam neked is, hiszen nincs titkom előtted, drága Katinkám.

A leány szorongó szívvel kérde:

— És kegyelmed mit válaszolt a követeknek?

Máté zavart tekintettel mormogta:

— Elutasítottam őket.

Katinka fölsikoltott.

— Atyám! A király követeit? Meggondolta, mi lesz ennek a következménye?

Csák Máté most leánya előtt is mint dolyfös oligarcha mutatkozott.

— Mit bánom én? Tegyen ő felsége, amit akar, de én nem hagyom a jussomat! Utóvégre is Magyarország nádora vagyok!

— De... meddig, drága jó atyám? Ha a király haragja eléri, akkor...

— Akkor is Csák Máté maradok!

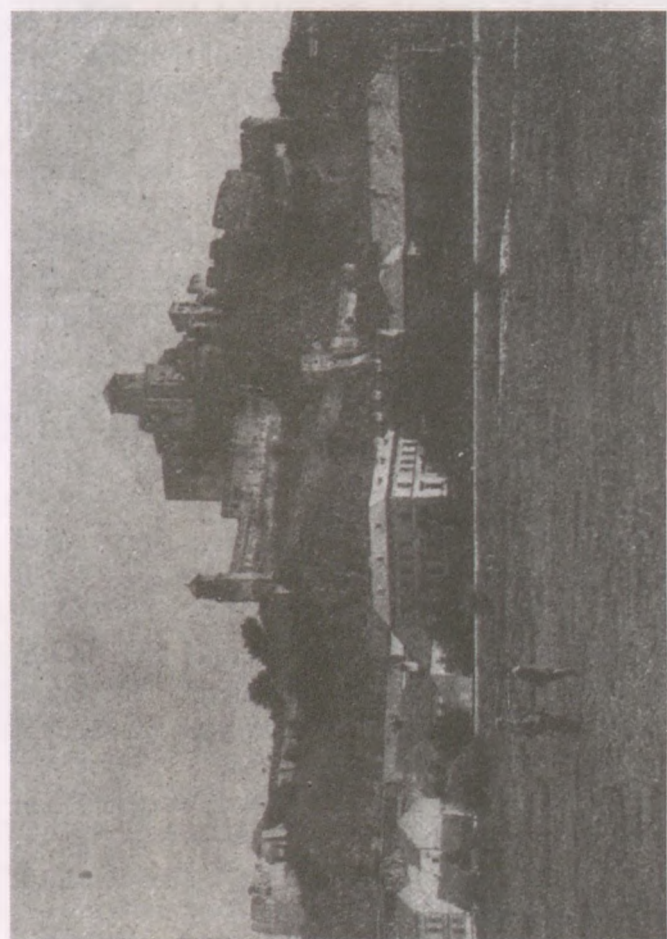
— De atyám! Miért hívja magára ő felsége haragját! Miért nem gondolt a kegyelmed ostoba kis leányára akkor, amikor a követ urak előtte állottak?

— Miért? Mert nem voltál ott! Ellenben ott volt — Szlávia!...

Katinka halálsápadtan lépett vissza atyjától. Vergődő kis szive érezte, hogy atyja érzelmeinek ő a tulajdonosa, de az értelmét a mostohaanyja irányítja és Máté inkább hallgat az eszére, mint a szívére.

Ebben a pillanatban megszólalt a délebedre szóló kis harang...

...Rátold urék megvitték a választ Endre király-

TRENCSEN.

nak. Az utolsó Árpád haragtól szikrázó szemekkel és összeráncolt homlokkal vette tudomásul a nádor üzenetét. Néhány pillanatig gondolkodott, majd röviden kijelentette:

— Az egész ügyet az országgyűlés elé visszük, most hagyjatok magamra.

Úgyis történt! Az Úrnak 1298-ik esztendejében megtörtént az a nevezetes országgyűlés, amelyen Máté úrnak és a többi féktelen oligarchának, nevezetesen a Németujváriaknak, azután Máté úr fitestvérenek, Csák Csáknak, Borsa Tamásnak, az Abáknak és a többieknek hatalmaskodásai pusztításai, zsarolásai, rablásai mind szóba kerültek. Deliberálták is a jó urak, hogy a király a nagyravágyó oligarchákat, akik az egyházat, a nemeséget és a lakosokat, majd az egész országot a végső inségre juttatták, kegyelem nélkül büntesse meg. Mátétól pedig vegye el a nádorságot.

— Megszíveljük a tanácsotokat, urak! Csák Mátétól elvesszük a nádori méltóságot, Divéki Istvánnak pedig feje vétessék és ő kegyelme minden jószágaitól megfosztassék.

Elhangzott a királyi szó, súlyos volt az ítélet. Nem tudjuk, vajjon legördült a Divéki István feje, de az bizonyos, hogy Máté úr kénytelen volt a nádorságtól megválni.

De nem azért volt ő igazán nagy úr, hogy Endre király súlyos ítéletétől megijedjen! Hogy-hogy nem, alig mult el egy esztendő, már ott találjuk a budai királyi udvarban Máté urat is és ő felsége újból kegyeibe fogadta a renitens oligarchát.

Sajnos, ez a jó viszony nem tartott sokáig. Az utolsó Árpád 1301 január 14-én őseihez tért. Az egész nemzet megsiratta, miként Ráchel sírt vala gyermekei fölött. Legalább is így mondotta ezt későbbben István nádor...

Nem volt tehát királya Magyarországnak s ez bizony súlyos bajokat okozott. Mert trónkövetelőkben nem volt hiány. Csehországból ideérkezett Vencel, Olaszországból Carobert, akit Károly Róbert néven ismerünk, sőt még egy harmadik is, a bajor Ottó.

Mátét a szive Károly Róberthez vonzotta. Ezért szívesen csatlakozott volna Amadéhoz és Ujlaki Ugrinhoz, akik Endre király halála után Anjou-pártiak voltak. Hanem hát ember tervez — asszony végez.

Ismét ott találjuk Máté urat a Trencsén várában levő dolgozósobájában. Élénken tárgyal lenhajú hitvesével, Szláviával.

— Elhatározta már kegyelmed, édes jó uram, hogy kinek a pártjára áll?

— Még nem tudom biztosan, de a szívem az Anjoukhoz húz. Ha már idegen jön hozzánk, akkor inkább Carobert, mint — Vencel.

Szlávia arca lángbaborul és indulatosan kiáltott fel:

— Kegyelmed most is épenolyan tehetetlennek mutatkozik, mint mindig. Ha az Anjoukhoz pártol, azt is kimutatja, hogy engem nem szeret.

Csák Máté kérdően nézett haragvó feleségére. Ez rövid szünet után folytatta, miközben idegesen járt alá és föl a nagy teremben.

— Hát nem éri fel ésszel kegyelmed, hogy mit kell tenni? Talán nem tudja, hogy Vencel cseh király a híres Ottokárnak és Kunigundának, IV. Béla magyar király unokájának a fia? Ha kegyelmed Vencel hűségére tér, magyar vérből származó fejedelmet ismer el urának, akitől sokat kaphat, és aki — azt hiszem nem kell sokat magyaráznom — velem is vérbeli atyafiságban van.

— Igazad van, Szlávia, de ne felejtsd el, hogy Carobert ereiben is csörgedezik magyar vér és ő mégis csak hatalmasabb mint, Vencel! Aztán, ki biztosít

minket arról, hogy Vencel Magyarország felső vármegyéit nem játssa át Csehországnak?

Szlávia összeszorította két öklét és erélyesen topantott lábával.

— De én mégis követelem, hogy kegyelmed pártoljon el az Anjou-ivadéktól és vegye maga mellé Vencel pártjára az Amadé-fiúkat, Ujlaki Ugrint meg a többieket is. Különben — nem fogja megbánni, mert Vencel bőkezűsége ismeretes.

Ilyen asszonyi intrikák után tért Máté úr Vencel hűségére. Szláviának jó volt az előérzete, mert a cseh király fia valóban bőkezűen ajándékozta meg a hozzá hű magyar urakat. Különösen gazdag javakhoz jutott Csák Máté, mert Vencel mindama királyi várak, városok, falvak, erdők, mezők és egyebek birtokában megerősítette a Felvidék hatalmas urát, amelyeket ő bármilyen módon szerzett. Így kapta meg örök időkre Trencsént, Nyitrát és Bajmócot is.

A kékesi találkozó.

Bizony nagyon zürzavaros állapotok voltak akkor! Károly Róbertet háromszor koronázták meg, míg végre elfoglalhatta a magyar király trónját. Ebben nagy segítségére volt VIII. Bonifácus pápa és hatalmas követe, Fra Gentile de Montefiori, akit közönségesen Gentilis bíboros néven ismerünk. Miután az öreg Vencel cseh király visszahívta fiát az országból és Ottónak is rosszul állott az ügye, Gentilis bíbornok elhatározta, hogy Máté urat mindenképpen megszerzi Károly Róbert ügyének. A hatalmas főúr neszét vette ennek; sokáig tündött magában, mit tegyen. Épen egy újabb rablókalandról tért vissza. Késő ősze járt az idő; Máté úr tüzet rakatott a dolgozószoba hatalmas kandallójába, megivott egy kupa budai vörösbort és jókedvűen mormogta:

— Most az egyszer nem folyamodom asszonyi tanácsához.

Kiszólt a másik szobába :

— Miklós fiam, küldd be nekem Csámpást, az udvari bolondomat.

Jogosan mondotta Csák Máté, hogy *udvari bolondom*, mert hiszen ő már ekkor valóban a leghatalmasabb oligarcha volt Magyarországon; a Kárpátoktól a Dunáig tizenként vármegye és harminc vár leste parancsait. Fejedelemhez illő zsoldos hadat tartott; kis országát nagy tehetséggel kormányozta és — habár féktelensége és szigorúsága időnként határtalan volt is, a kisebb nemesség nagyon szerette. Mert nem tagadhatjuk el azt sem, hogy Máté úr tudott előzékeny, szíves és pallérozott is lenni. Már tudniillik — ha akart!

A bolond beugrott a dolgozószobába. Piros csörögő sapkáját a földhöz vágta és groteszk ugrásokkal közeledett urához. Közben pislogott, mint az ázott macska.

— Mit akarsz tőlem?

Máté úr ma jóhangulatban volt; megfelelően válaszolt.

— Hallod-e, Csámpás! Adok fel neked egy kérdést, ha jól megfelelsz, kapsz egy marék aranyat, de ha rosszul felelsz, leüttetem a fejed!

A bolond felugrott a tölgyfalócára, maga alá húzta hegyes sarukba bujtatott lábait és hangosan kacagott. Még a könnyei is kicsordultak.

— Mit röhögsz, te bolond?

— No hallod, még eddig mindig azt hittem, hogy neked is van egy kiseszed, de most kételkedem benne. Mert honnan tudjam én azt, hogy jól feleltem-e?

Máté úr tágranyitott szemekkel bámult a bolondra, aki talán nem is volt olyan ostoba, mint amilyennek látszott.

— Hogy beszélhetsz így, hiszen még azt se tudod, miről van szó,

A bolond két kezével átfogta sovány térdeit és tovább kacagott. Máté úr már türelmetlenkedett.

— Fogd be a szádat és beszélj!

A bolond elhallgatott, összeszorította ajkait; nem szólt egy szót sem.

Csák Máté indulatosan förmedt rá.

— Mondtam már, hogy beszélj!

Csámpás csak némán mutogatott bezárt szájára. Máté úr megcibálta a fülét. Ez hatott.

— Jaj, jaj, hagyd el a fülemet! Hanem ajánlom, hogy egy kicsit okosabban beszélj! Szeretném tudni, hogy lehessen annak szólani, aki — befogja a száját.

Máté úr önkénytelenül is elnevette magát.

— Hiszen igazad van! De most már igazán ki vele, mert látom, hogy valami van a begyedben.

— Van is! Talán azt hiszed, hogy én nem tudom miről van szó? Azt akarod tőlem megkérdezni, hű maradj-e ama bizonyos személyhez vagy elkergesd.

Csák Máté elbámult.

— Honnan tudod ezt?

— Honnan, hát iszen eleget beszéltetek erről. Volt eszem, — hallgatóztam!

Csák Máté tanácstalanul állott a féleszüvel szemben. Először, összeráncolta homlokát és már rá akart sujtani Csámpásra, de aztán meggondolta a dolgot és nyugodtan kérdezte.

— Hát mit tegyek? Megtűrjem vagy elkergetsem?

A bolond habozás nélkül válaszolt, miközben néhány csúf fogát vigyorogva mutatta.

— Ha rám hallgatsz, elkergeted! Eddig is sok bajt okozott már neked, ezután is azt fogja csinálni. Fogadd el tőlem azt az okos tanácsot, hogy ne hallgass rá, kergesd el.

— De miért?

— Miért? Azért, mert csak akkor lesz nyugtod!

— Nem értelek!

A bolond vállat vont.

— Tanácsot kértél tőlem, én megadtam; ide a marék arannyal!

Máté úr ismét megcibálta a bolond fülét és haragosan kiáltott rá.

— Most már látom, hogy nincs egy csepp eszed sem! Azt akarod, hogy elkergessem és azt mondod, hogy már eddig is sok bajt csinált nekem! Pedig még nem is beszéltem soha vele!

— Látom, hogy veled nem tudok szegeleltre jutni. Add ide a marék aranyat és én megyek,

Felugrott és a küszöbről csak ennyit kiáltott vissza urának.

— Ha eszed van, elkergeted!

— Elkergessem Károly Róbertet?

A bolond bamba képet vágott.

— Mit mondtál? Kit?

— Károly Róbertet.

Csámpás hangosan felkacagott.

— No, hallod, csakugyan rövid az eszed! Hisz én nem arról beszéltem! Nem *őt* kell elkergetned.

— Hát kit? Te ostoba!

— Hát, hát — a *feleségedet* . . .

De erre már a bolond hanyathomlok el is rohant.

Máté úr megkövülten állt egy ideig az ajtó mellett, majd nyugodtan bezárta azt, odaült a kandallóhoz, felhajtott még egy kupa sashegyit és üstökét homlokáról elsímítva imigyen dörögött.

— Ugy látszik, mégis megérdemli a bolond a marék aranyat . . . De a tanácsát — nem tudom megfogadni.

Talán éppen azon a napon, amelyen Máté úr a bolond-

jával tárgyalt, Gentilis bíboros fontos vitatkozásba merült Buda várában a főpapokkal és a főurakkal. Arról vitakoztak, vajjon megnyerjék-e Csák Mátét Carobert ügyének? Fra Gentile vitte a szót.

— Én már csak azt mondom kegyelmeteknek, hogy mindent el kell követnünk a nagy férfiú megnyerése érdekében.

Az urak mozogtak és mormogtak. Végre is az egyik fölkelte és bizony, nem valami sok jót mondott Máté úrról.

— Nem találom helyesnek eminenciád ajánlatát. Csák Máté megbizhatatlan, erőszakos úr, aki nem ismeri a hűséget.

— Igaz, úgy van! — kiálták a többiek. — Gyenge alapra épít eminenciád, ha Mátéra támaszkodik, mert ő csúf erkölcsű, változékony ember; neki nem lehet hinni, ha esküszik is, csalni akar!

Gentilis bíboros szelid mosollyal tekintett a háborgó szittya urakra, majd nyugodtan folytatá:

— Nem jó nyomon járnak kegyelmetek. Máté ősei Magyarország királyainak állhatatos hívei valának mindig, bizony mondom, ő benne is szunnyad az erény! Csak fel kell azt költeni tudni! Ezt majd elintézi a mi fiatal felséges urunk és hatalmas rokonainak befolyása. Máté egy talpalatnyi földet át nem adna idegeneknek hazájából . . . Hiszen csak rá kell terelni Máté urat a helyes útra; majd halad ő azon szivesebben, mint a nyaktörőn! Még a vadorzóból is jó erdőkerülő válik, csak meg kell azzá tenni!

Az urak kételkedően mosolyogtak. János nyitrai püspök mondta ki a végső szót:

— Én azt hiszem, hogy ő eminenciája nagyon rózsás színben látja Máté uram karakterét. No, de mindegy! Fiat voluntas tua! Ám kísérelje meg a dolgot, szelídítse meg a rakoncátlan vadat . . .

Igy történt aztán, hogy Gentilis bíboros fölkérte Csák Mátét, látogatná meg Budán.

— Mondjad meg Gentile őminenciájának, hogy Buda nekem nem bátorságos. Inkább választom a kékesi zárdát Visegrád közelében, ahol a pálosok derék atyái lakoznak.

A hírnök megvitte az üzenetet. Gentilis elfogadta. A két nagy úr találkozása Kékesen 1308 november 10-ikén megtörtént.

Nevezetes találkozás volt ez! Sok derék nagy úr lépte akkor át a kékesi zárda küszöbét és a hatalmas rengeteg fái kíváncsian hajtogatták kopasz ágaikat a zárda felé.

A szentéletű remeték nagy szivességgel fogadták a vendégeket. Először Fra Gentile érkezett meg János nyitrai püspökkel, a prédikátorokkal, a ferencrendiek főnökeivel és néhány udvari papjával. A pálosok főnöke kezét csókolt a pápa követének.

Azután újból lódobogás hangzott. Most érkezett Máté úr. A köd éppen leereszkedett s ezért csak akkor lettek láthatók, midőn már közvetlenül a klastrom elé érkeztek. De a kürtszó már messziről átharsogott a néma tájon. Mert Máté urat és kíséretét a saját címeres zászlócskájával diszített hosszú kürtöt fuvó ifjú előzte meg. Utána Máté lovagolt híveivel. Ott látható most Dezső úr is meg Zách Felicián. Valamenyien korszoványdolmányt és vasinget öltöttek magukra, balkarjukon pajzsot tartottak. Sisakjuk ellenzőjét azonban feltolták. Így akarta ezt Máté úr, mert ki tudja, nem lesz-e szükség a fegyverzetre . .

Kár volt aggodalmaskodnia.

A pálosok derék apátja a legnagyobb reverenciával fogadta a hatalmas oligarchát. Pompás délebbéddel kedveskedett vendégeinek és — szó ami szó — Gentilis maga szintén a legnagyobb szivességgel halmozta el a

«másik parti» magyar urakat. Ebédközben még kupát is üritett az egészségére Máté úrnak.

Asztalbontás után megkezdték a tanácskozást.

Fra Gentile nem sokat habozott, hanem egyenesen és határozottan kérdezé Csák Mátétól.

— Ohajtja-e, kegyelmed az ország és a király nyugalját? Hajlandó-e arra, hogy a pápa követének szavát megfogadja és rendeleteinek engedelmeskedjék?

Csák Máté elbámult. Ilyen határozott kérdésekre nem készült el. De hamarosan feltalálta magát.

— Eminenciád kegyes engedelmével tanácskozni fogok uraimmal.

Ugy lőn. Máté úr visszavonult a nagy terem egyik sarkába és az urakkal csendesén tanácskozott. Az egy Zách Feliciánt kivéve valamennyien úgy vélték, hogy meg kell fogadni Gentilis ajánlatát, vesse alá magát Máté a pápa követe szavának.

— Tegyen úgy kegyelmed, hallgasson reánk; mint hú emberei, csak a javát akarjuk.

Igy mondá ezt Dezső úr, ez a már kissé őszbecsavarodni kezdő kemény magyar, akire Csák Máté mindig szívesen hallgatott. Nem is habozott tovább.

— Jól van, urak. Csak meg ne bánjuk, mert ki tudja, vajjon nem huzzuk-e a rövidebbet az olasszal szemben. Jöjjetek, menjünk a bíboroshoz.

Gentilis mosolyogva hallgatta a nagy oligarcha beszédét. Még az arca is kipirult, annyira megörvendett az — alig várt határozatnak. Volt is reá oka, mert Csák Máté ünnepélyesen kijelenté a következőket.

— Kész vagyok a szentséges atya és magas követ parancsainak alávetni magamat. Elismerem Károly Róbertet uramnak és királyomnak. Elismerem, hogy hűséggel tartozom neki és senki másnak. Amennyire rajtam áll, az ország nyugalját előmozdítom, igazságos és méltányos békét kötök mindama főurakkal, akikkel

haragot tartok. Ezen és más kötésében csak királyom ő tetsége előnyét tekintendem mindaddig, amíg hazám egységét meg nem bontja.

Gentilis közelebb lépett a beszélő kemény magyarhoz.

— Adja ide mindkét kezét, kegyelmed! Így ni! Ahogy a szerzetbe esküdők szoktak. Tegye össze a kezeit és két kezemmel beborítom azokat. Most pedig egy békecsókban is megpecsételjük, amit kegyelmed olyan szépen előadott.

Gyönyörű jelenet volt ez! Bizony nem egy úr szemeiben csillantak föl a meghatottság könnyei.

Hogy pedig a megjegyzésnek hivatalos formája is legyen, a bíboros odaintette a jelenlevő pápai és császári jegyzőt.

— Pontecurvói János uram, ne terheltezzék mindezt, amit békecsókkal megpecsételtünk, okiratban is megörökíteni.

Azonban Máté uram nem volt egészen nyugodt. Odasugta a bíboros főpapnak.

— De mi lesz a jutalma a hűségnek, eminenciád?

Gentilist nem lepte meg a kérdés, elkészült ő erre Halkan válaszolá.

— Menjünk át a szomszéd szobába, ott majd megmondom, de csak négy szem közt. A vendégek addig elmulatnak itt magukban is. Jó boruk van a pálosoknak és vendégszeretők...

A két úr titkos tanácskozása hosszú ideig tartott. A végén újból olyan módon fogtak kezét, mint előbb és meg is csókolták egymást. Gentilis még egyszer összefoglalta az igéreteket.

— Kegyelmed lesz, Máté uram, a király tárnokmestere. Kegyelmed lesz az «első» az országban, vagyis primiceriussá tesszük meg. Zászlótartó, előharcos, igazgató lesz. Ezzel szemben csak az egyházi vagyont kell visszaadnia az egyháznak, a királyi jószágokból csak a

tisztesség okából adjon vissza valamelyeseket. Azokra az urakra azonban, akik jog nélkül bírnak királyi javakat, rászabadíthatja hadát, vegye el tőlük és adja vissza ő felségének, aki nem lesz hálátlan!... No, de most menjünk, nyergeltessünk, mert már estefelé jár az idő és még ma Visegrádon akarok lenni. Ígyuk meg a búcsúserleget...

A pápa bíboros követe és Magyarország leghatalmasabb ura a legjobb barátságban váltak el. Gentilis, mielőtt szép fehér lovára fölült volna, tréfásan fordult Máté úrhoz.

— Tehát megegyeztünk! Én megtartom a szavamat, de... kegyelmed mivel biztosít engem arról, hogy szintén így cselekszik?

Csak Máté szintén tréfásan, de mégis határozottan felelt.

— *Ha nem tartom meg a fogadalmat, azt vegye el tőlem az Úr, ami nekem a legkedvesebb!*

— Amen! — toldotta meg kacagva Gentilis — csak aztán ennél maradjunk!...

Gentilis kíséretével ellovagolt Visegrád felé. Máté úr ellenben híveivel ott töltötte az éjszakát a pálosok kolostorában. Csúf, havas eső esett; a vihar megrázta a klastrom ablakait, de a bentülők nem törődtek ezzel; a kandallókban vígan pattogtak a bükk-hasábok és a pátterek nem sajnálták a kitűnő balatoni borokat. Estebéd végén még egyszer szóba került az egyezés. Mindnyájan el voltak ragadtatva, csak a mindig komor Zách Felicián dörögött ellene.

— Nem jól tette kegyelmed. Mégis csak a maga ura volt eddig, ezután pedig Carobert úrfi füttyére fog ugrálni!

Dezső úr hirtelen közbeszólt, mert látta, hogy Máté úr homlokát összeráncolja.

— Ugyan, ugyan, Felicián uram! Mirevaló ez a

kétérdős? Ha Károly Róbert fejét megérintette Magyarország koronája, akkor ő mindnyájunk felséges ura és királya. Jobb az ő hűségére térni, mint a kiskirályt játszani ellene. Mert nincs az a hosszú, aminek vége ne volna. Merész a játék és sokat vesz, aki elveszti... Én bízom abban is, hogy Carobertus nem csonkítja meg országunkat.. Mert, ha ezt próbálná tenni!... Ígyunk urak!

A serlegek összeütődtek.

A hangulat egyre emelkedettebb lett. Még vig dalokat is énekeltek, sőt tréfálkoztak is. A pálosok derék főnöke már kissé többször nézett a kupa fenekére és piros arccal mesélt apró anekdótákat. Máté úr egyszer csak végtelenül komolyan fordult hozzá.

— No, urak, most tegyük félre a gondtalan mulatozást. Atyám, engedje meg, hogy egy kánonjogi kérdéssel forduljak kegyelmedhez.

A pálosatya hirtelen elsimította arcán a vidámság redőit. Figyelmesen fordította arcát a kérdező felé.

— Audiam, Domine, verbum tuum! Hadd halljam uram, a szavadat...

Az egész társaság feszülten figyelt. Máté úr elsimította haját homlokáról és a legnagyobb komolysággal kérde, miközben minden szavát külön és nyomatékosan hangsúlyozta.

— Pater meus! Feleljen erre a kérdésre: Elveheti-e valaki az özvegyének nővérét?

A pálosatya meglepetten bámult a kérdezőre. Erre a fogas kánonjogi kérdésre nem volt elkészülve. Hosszú fejtegetésekbe bocsátkozott. Máté úr nyugodtan hallgatta. Egyes urak alig figyeltek a páter beszédére, mások, mint például Dezső úr is, mintha — mosolyogtak volna. A hosszú magyarázatot imígyen fejezte be.

— Nem veheti el, rogo, mert tiltja az egyházjog!

— Igaza van, dilectissime páter — felelte Csák

Máté. — Valóban, nem veheti el *senki* az özvegye nővérét, mert ha egyszer özvegy, akkor bizony őkegyelmét a Mindenható már magához szólította. Legfeljebb a túlvilágon nősülhetne...

Lett erre falrengető kacagás. A páter kissé meg is neheztelt, no, de nem azért volt Máté úr szeretetreméltó, mert hiszen az is tudott lenni, hogy a megtréfált derék spirituálist ki ne békítse. Kibékítette és még jóideig elmulattak, csintalankodtak a jószívű házigazdák körében.

Éjfél után azonban nyugodni tértek.

Máté Dezső úrral került egy szobába. Már rég eloltották a mécset és még mindig beszélgettek.

— Nagyon, nagyon jól tette kegyelmed, hogy hűséget fogadott Károly Róbert urunknak. Legalább nyugalom lesz az országban, hiszen a Németújváriak, az Amadék, a Brebiriek mind követni fogják kegyelmed példáját. Aztán a király meghálálja jó és hű szolgálatait...

Csák Máté fölsóhajtott.

— Igazad van, Dezső. Én is unom már a rablóéletet, bár a kalandvágy ott mozog a véremben. De...

— De? — kérde Dezső kíváncsian.

— De....hanem amit most mondok, köztünk maradjon! Nagyon félek, hogy ha valaki meghallja a kékesi határozatot, szörnyű haragra lobban.

— És ki az? Kitől félhet kegyelmed, Magyarország első és leghatalmasabb, leggazdagabb főura?

Csák Máté kissé habozott, hanem a bor és a bizalmas együttlét megoldta a nyelvét.

— Igérd meg, Dezső, hogy arról soha szó nem esik, amit most mondok.

— Megigérem.

— Tudod-e, ki az, aki nekem is parancsol? Akitől én jobban félek ezer nyilasnál?

— Nem! Legföljebb az ördög lehet az!

Csák Máté föl kacagott.

— Közel jársz hozzá... A feleségem...

Milyen jó volt, hogy a két úr koromsötétben beszélgetett. Legalább nem látta Máté, hogy összeharapta az ajkait Dezső úr és öklei hogy összeszorultak. Azonban uralkodott haragján. Csendesen felelte.

— Téved kegyelmed, Máté uram! Szlávia asszony nagyerkölcsű ugyan, de okos, végtelenül okos...

— Bár ne volna az... De ha már erről beszélünk, eszembe jut, milyen különbség van a nő és nő közt. Például egy napon sem lehet említeni Szláviát és drága kis leányomat — Katinkát...

Most ismét jó volt, hogy sötétben beszélgettek. No, mert bizonyosan feltűnt volna Csák Máténak, miként simultak el Dezső úr arcán a redők és miként teltek meg a kemény úr szemei könnyekkel...

Elhallgattak.

Máté még sokáig nem tudott elaludni. Onkéntelenül eszébe jutott, amit a titkos beszélgetés után Gentilis ő eminenciájának mondott.

«Ha nem tartom meg a fogadalmat, azt vegye el tőlem az Úr, ami nekem a legkedvesebb!»

Sokáig gondolkodott Máté ezen a néhány szón. Nem jött álom a szeméire, valami nagy nyugtalanság szorította el a szívét, de igyekezett azt lecsendesíteni. Halkan mormogta. Még mosolyogni is próbált.

— Hát iszen én megtartom, amit ígértem, hacsak Szlávia nem kényszerít a fogadalomtörésre. És akkor, ám vegye el tőlem az Úr Trencsént, Nyitrát, Bajmócot vagy akármelyik javamat, hiszen mind egyformán kedvesek nekem, majd módját találom én annak, hogy ismét visszaszerezem!...

Végre elaludt és hamarosan felhangzott erős horkolása. Szerencséje volt Dezső úrnak, hogy arra a fölére feküdt, amelyre Göllheim óta, ahol ugyanis Nassaui Adolf egyik katonája kemény laposvágást mért a fejére,

kissé nehezen hallott, mert különben aligha föl nem ébredt volna a nagy horkolásra. Így azonban mindkét úr nyugodtan töltötte az éjt...

Másnap útrakeltek s néhány nap múlva, erős havazásban megérkeztek Trencsén várához. Dezső úr tovább akart lovagolni Lietavába, de Máté nem engedte.

— Maradj itt néhány napig. Ne vesd meg szerény kunyhómat. Nem szalad el várad.

Dezső ott maradt, a többiek azonban elszéledtek, kivéve azokat, akik a trencsényi várban teljesítettek szolgálatot.

A trombitás belefűjt kürtjébe, a felvonóhid leereszkedett. A paripák fehér páraktól bevonva büszkén lépdelték a dübörgő hidon. Egyesek horkoltak is. A vár két ablakán két kíváncsi szempár tekintett ki. Egy uralkodni vágyó, határtalanul uralkodni vágyó asszonyé és egy gyöngéd leányé. Midőn megpillantották Dezső urat, mindketten elpirultak...

Csak Máté amint átöltözött, átment az. ambitus másik végébe, hogy nejét és leányát üdvözölje. No, mert a negyvennyolcesztendő úr tudta, hogyan kell viselkednie a hölgyekkel szemben, még ha azok közvetlen hozzátartozói voltak is. A harmadik szobánál megállott, kopogtatott és benyitott. Dezső úr volt ottan.

— No, készen vagy? Átmennénk a nők szobájába.

— Még nem, de nemsokára elkészülök! Menjen csak előre, Máté uram...

Az ambitus végén az egyik szobában már együtt volt a két hölgy. Máté benyitott. Mintha Katinka arcán a sírás jelei lettek volna láthatók, de ezeket Máté nem vette észre, jobb szeme volt neki a hadi dolgok iránt. Szlávia asszony szeretettel fogadta férjének kézcsókját, Katinka szóltanul omlott atyjának karjai közé.

— Vendéget hoztam!

— Ugyan kit? — kérdezte Szlávia kíváncsian, pedig nagyon jól tudta ő már...

Katinka arcát gyöngye pir futotta át.

— Dezsőt hoztam magammal, Lietava urát. Ő is elkísért Kékesre. Néhány napig itt marasztaltam.

— Jól tette, kegyelmed, édes uram. Dezső úr házuk régi jóbarátja és nekem még leánykori ismerősöm.

Az ajtón halk kopogás hallatszott.

— Szabad!

Dezső úr volt. Deli és üde. Alig lehetett észrevenni néhány ősz szálát tömött, hosszú hajában.

A két hölgy kedvesen fogadta a magyar vitézt. Néhány percig beszélgettek, majd Szlávia, mint jó háziasszony kisietett.

— Magukra hagyom kegyelmeteket. Utána nézek a délebednek.

— Nem addig van az, asszony — tette hozzá Máté úr széles jókedvében — küldj valami harapnivalót az én dolgozósobámba, meg abból a balatoni rizlingből is. A bal kis hordóból. Gáspár sáfár ismeri...

Katinka is búcsút vett.

— Megyek, édes jó atyám, folytatni a fonásomat...

A két úr egyedül maradt a dolgozósobában. A kandalló piros fénnel ontotta a barátságos meleget. Miklós, a kis apród, pompás hideg ételeket hozott s nem hiányzott ama bizonyos balatoni rizling is. Éhesek és szomjasak voltak. Dezső úrnak valami fúrta az oldalát. Hosszú tanakodás után megszólalt.

— Máté uram, kegyelmedhez volna egy nagy kéresem.

— Halljuk kedves öcsém.

Most szölitotta így életében először.

— Azt az alázatos instanciát terjesztem elő, — nem tudok ékes elokvenciával szónokolni, adja nekem Katinkát, édes jó urambátyám.

Most szólitotta így életében először a hatalmas oligarchát.

Csak Máté az asztalra csapott.

— Canis mater! Jól hallottam! El akarod rabolni az én legdrágább kincsemet, az én kis Katinkámat?!

Dezső úr nem vesztette el a nyugodtságát.

— Esküvel fogadom már most, hogy hűséges élet-társa leszek. Szerető, becsületes férje. A tenyeremen hordozom. Igaz, hogy kissé fiatal hozzám, de hát az ibolya is jól érzi magát a sokszázados tölgyfa árnyatadó védelmében...

— Hát aztán — Katinka tudja-e már ezt a merényletet?

— Úgy hiszem — válaszolta Dezső mosolyogva — tudja. És úgy hiszem, jó hajlandósággal is van az én semmiségem iránt... Legalább így mondta a multkoriban, mikor erre jártam...

— Per amorem Dei! Micsoda haszontalan emberek vagytok! A hátam megett csináltatok conspirációt!

Máté úr még dohogott egy kicsit, de — nem haragudott.

Hát iszen — magunk közt szólva — ez volt az ő terve is, csak nem akart róla senkinek sem beszélni, legkevésbé — Szlavia asszonynak.

Tele töltötte a nehéz ezüst serlegeket és így szólott:

— Isten neki! Ha már mindent előkészítettetek, nem bánom! Ugyan a szívem felét téped ki, kedves öcsém, de belátom, hogy a virágnak úgy kell nyílnia, ahogy a természet rendelte. Most pedig, mielőtt össze-ütnénk serlegeinket, behívom — Katinkát. No, mert hiszen őt is érdekli a dolog!

Kisietett az ámbitusra.

— Katinka! Gyere csak, kis leányom! Ide az én dolgozószobámba!

A bájos gyermek, aki három nap múlva fogja megünnepelni a huszonkettedik születésnapját, néhány perc

mulva belépett a két férfihez. Hosszú bársonyköntös simult pompás termetéhez, hajában és nyakán soksoros drágagyöngy. De a legszebb drágagyöngyök szelíd kék szemeiben ragyogtak.

— Jöjj közelebb, kis leányom. Ismered ezt az urat!

Katinka olyan piros lett, mint ruhájának bíborszíne.

Nem felelt. Mit is felelt volna. Hiszen vergődő kis szíve úgylis megsúgott mindent.

— No, persze, hogy ismered — dévajkodott tovább is Máté úr. Hanem azt akarom tőled kérdezni, kis cicám, mit szólnál ahhoz, hogy Dezső úr — megkérné a kezedet.

De már erre Katinka szemeiből kicsordultak a könnyek. Nem bírt szólani, csak ruhája egyik csipkéjét morzsolgatta.

Dezső úr fölkelt, erős kezeibe vette azt a parányi kis jobbot és ajkaival érinté. A következő pillanatban már ott volt a gyermek feje az erős magyar keblén...

— Canis mater! Canis mater! Ennek a fele sem tréfa! Itt már csak a spirituális hiányzik! No, ne csókolózzatok! Majd ráérték később! Most itt a serleg, ígyuk ki a fiatal pár egészségére!

Még Katinkának is oda kellett ajkait érinteni atyjának serlegéhez.

Máté úr azonban kategórikusan kijelentette, hogy neki kikötése is van.

— Az esztendő legnagyobb részét együtt fogjuk tölteni! Én, hacsak a hadakozás távol nem tart, mindig látni akarom legdrágább kincsemet.

— Azt könnyű lesz elérned, kedves urambátyám, — most már tegezte a kemény szittyá urát — mert a kékesi kiegyezés bizonyosan békésebb időket hoz, többször lehetünk itthon és urambátyám mentül gyakrabban elrándulsz Lietavára. Nincs is nagyon messze és a trencséni vár urának jó lovai vannak.

Máté úr összeráncolta homlokát.

— Egyedül? Szlavia nélkül?

Dezső kelletlenül intett a kezével.

— Ahogy gondolod édes, urambátyám! De én azt hiszem, talán jobb lesz nélküle... És az is jobb lesz, ha mi mentül ritkábban keresünk fel titeket Trencsén várában.

Elhallgattak. Körülbelül egyet gondoltak mindhárman. Hiszen Máté előtt sem volt titok Szlaviának Dezső úr iránt való különösebb hajlandósága. És, ha nem ő a hatalmasabb, a gazdagabb, akkor Szlavia asszony bizonyosan Dezsőnek nyujtotta volna a kezét.

Megszólalt a délebédre hívó kis harang.

A nagy tölgyfaasztal alig bírta a sok arany- és ezüstterhet. Meg kell adni, hogy Szlavia asszony értette a módját a szép tálalásnak, terítésnek, reprezentálásnak. Még talán királynénak is odaillenék!

Csak négyen ültek az asztalnál, kedves, meghitt, családi körben. A főhelyen a vár úrnője, tőle jobbra Dezső, balra Máté, szemben Katinka. Szlavia nagyon jókedvű volt. Hangosan kacagott minden semmiségen és gyakran koccintgatott — Dezső úrral.

— Nézze meg az ember! Milyen derék dalia és annyira húzódozik a borral telt serlegtől!...

A libapecsényénél Dezső felállott. Hiszen tudott ő kitűnő elokvenciával szónokolni is, ha akart. Már pedig most — akart! Itt volt az ideje egy szép beszédnek. Ékes latin nyelven felköszöntötte a vár szép úrnőjét, amit ez bájos mosollyal köszönt meg. Azután a vár urát. Szlavia még ekkor is mosolygott. Azután a vár urának egyetlen szemfényét — nem tudom, szándékosan vagy tévedésből mondotta így — Katinkát. Most már nem mosolygott Szlavia, ellenkezőleg: apró szemei villámokat szórtak a szegény kis leány felé.

De, — ami még ezután következett!

A szónok így folytatta:

— Ezek után pedig arra kérem Csák Máté urambátyám hitvesét, ennek a várnak és a környékének nagyasszonyát, adja nekem Katinkát feleségül. Annál is könnyebben teheti ezt, mert vele és Máté urambátyámmal már — elintézttem a dolgot.

Szlávia asszonyt mintha — vipera csípte volna meg. Az arca bíborvörössé változott, ajkait összeszorította, szemeit tágra nyitotta. Már-már kitört belőle az indulat, de — parancsolt idegeinek. Sőt talán hirtelen valami az eszébe is jutott, mert nyugodt mosollyal mondá:

— Nagyon megtisztelő a kérése Dezső uramnak. Én a legnagyobb örömmel adom reájuk — anyai áldásomat...

Majd szinte önfeledten tette hozzá:

— De reméllem, az esztendő nagy részét itthon fogják tölteni?

Asztalbontás után Szlávia asszony könnyedén, ámde ellentmondást nem tűrő hangon szólott Dezső úrhoz:

— Kegyelmed velem jön az én dolgozósobámba, hogy a házasságról beszélgessünk. Ti pedig, Katinka, menjetek a te dolgozósobádba, ahogy rendesen szoktatok...

Csák Máté átölelte kis leányát és vele együtt ennek hófehér szobájába ment. Ott azonnal helyet foglalt ama nagy karosszékben, amelyben már igen sokszor üldögélt leánya mellett. Katinka odahúzta a zsámolyt és atyja mellé kuporodott. Ez szeretettel simogatta a gyermek fejét. Katinka szólalt meg először.

— Atyám, drága jó atyám! Nagyon kíváncsi a kegyelmed kis leánya, mit végeztek Kékesen!? Hiszen erről még egy szó sem esett.

Máté tartózkodás nélkül elmondott mindent leányának. Katinka a legnagyobb figyelemmel hallgatta atyja szavait s midőn ez már befejezte a beszédet, fel-

ugrott, odaszoritotta hamvas arcát a nagy úr ajkaihoz és szinte mámoros boldogsággal suttogetta.

— Így volt az helyes, édes jó atyám! Legalább nyugalom költözik váraidba, földeidre! Ezután már nem lesz olyan zaklatott élete kegyelmednek, mint eddig volt és sokkal többet lehetünk együtt...

Majd, mintha valami hirtelen az eszébe jutott volna, tovább kíváncsiskodott.

— És — megtartja atyám a fogadalmat?

— Hát hogyne galambom!

— Biztosan?!

— No, amennyire tőlem függ. De különben erős nyomatékot is adtam szavaimnak.

— Mit?

— Valamit mondtam a szentszék követének, mielőtt elváltunk, mert ő is olyan bizalmatlan volt velem szemben, mint te vagy most, doromboló kis cicám.

— Mondja meg atyám kis leányának!

— Ha épen olyan kíváncsi vagy! Tehát szóról-szóra ezt mondtam Gentilis uramnak: «Ha nem tartom meg a fogadalmat, azt vegye el tőlem az Úr, ami nekem a legkedvesebb!»

Katinka elsápadt, de nem szólt egy szót sem. Újból leült atyja lábaihoz. A hatalmas úr nemsokára elszunnyadt, leánya pedig halkan, de keservesen zokogott. Fohászt küldött az ég felé.

— Boldogságos Szűzanyám! Édes Jézusom! Adjatok erőt atyámnak, hogy megtartsa fogadalmát, hiszen, ha azt megszegi, akkor...

A szegény gyermek nem merte kimondani, amit vergődő szívecskéje neki súgott...

Gondolatai más irányba kalandoztak.

— Vajjon mit beszélhetnek anyám és Dezső? Nem vagyok féltékeny, de mégis különös, hogy anyám olyan hosszú ideig lefoglalja magának vőlegényemet... Őt

nem féltem. Derék, becsületes, egyenes ember és engem — szeret. Én is szeretem őt, bár jóval idősebb nálam. Hű felesége leszek, állandóan kedvelni fogom, hiszen atyám is becsüli...

Amíg Csák Máté és leánya Katinka szobájában kedves meghittségben együtt voltak, addig Szlávia és Dezső úr érdekes beszélgetésbe merültek el. Ez utóbbi nem szívesen teljesítette Szlávia meghívását, de előle nem térhetett ki. Helyet foglaltak egy kis asztalnál, amelyen kitűnő fenyővíz várta Dezső urat. Szlávia töltött.

— Igyék kedves leendő vőm uram. — És hangosan felkacagott.

Közönyös dolgokról beszélgettek egy ideig, majd az asszony úgy könyökölt a kis asztalra, hogy egészen közel jutott a férfihez. Halkan kérdezte tőle.

— Mondja meg nekem Dezső uram, de igaz lelkére, csakugyan szereti azt a leányt? Hiszen csaknem — atyja lehetne!

Dezső úr minden zavar nélkül tekintett Szláviára.

— Szeretem és — hűséges férje leszek.

Szlávia elfojtott hangon kérdezte tovább.

— És nincs más valaki, akit úgy szeretne kegyelmed, mint Katinkát?

Dezső óvatosan válaszolt.

— A Szentírás azt mondja: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. E szerint, mint jó keresztény mindenkit szeretek.

— De — folytatta az asszony — nem gondolja, hogy Katinka kegyelmedhez túlságosan fiatal?

— Nem baj. Majd hozzáfiatlodom.

— Aztán — emlékszik-e még arra Dezső uram, hogy volt egyszer egy üde fiatal leány, akit kegyelmed valamikor, régen, ugyancsak *egy* alkalommal, de a karjaiba zárt. Ott, a morva határszéli vadászatokon. És talán azt is tudja, hogy az a leány, bár azóta már kétszer is

férjhez ment, azt az ölelést — nem tudja ma sem elejtetni.

Dezső el volt készülve erre a rohamra. Nyugodtan válaszolt.

— Ami akkor volt, az régen elmúlt. Az a leány akkor — nem tartotta magához méltónak azt a bizonyos magyar urat, aki viszont sohasem lesz arra kapható, hogy tiltott gyümölcsök izlelésével édesítse meg napjait.

Szlávia a széken hátravetette magát. Dezső úr szavai egyenlők voltak a teljes visszaveréssel. Fölébredt benne a női büszkeség, ami lelkében különben is nagyon ki volt fejlődve. Hidegen folytatta:

— Dezső uram, azzal én nem sokat törődöm, szereti-e Katinkát vagy nem, szeret-e kívülre más valakit is vagy nem, engem sokkal inkább érdekel az, mit végeztek Kékesen. Mert hiszen erről még nem esett szó.

Dezső fellelékezett. Nyugodtan és összefüggően elmondott mindent, kivéve azt a titkos szerződést, amit Gentilis Csák Mátéval négy szemközt kötött, no meg azt, amit Máté úr — épen Szláviáról mondott Dezső úrnak. De az is nagyon elég, sőt sok is volt, amit a veszedelmes asszony hallott. Dezső uram befejezte elbeszélését, hidegen fölkel s anélkül, hogy kezét nyújtott volna vendégének, csak ennyit szólt:

— Hagyjon magamra...

Dezső meghajlott és saját szobájába tért.

Szlávia néhány perc múlva nagy robajjal tárta föl Katinka fehér kis otthonának ajtaját. Máté úr már fölébredt és csendesesen beszélgetett leányával.

Az asszony, mint valami büntetni készülő démon, egy pillanatra megállt a küszöbön, azután szigorúan mondá.

— Máté uram, azt hiszem, a hitvesének is szentelhetne egy negyedórát. Ne terheltesék átjönni az én dolgozószobámba. Fontos beszédem lenne kegyelmeddel.

A gőgös oligarcha, a rettenthetetlen vezér, aki még a királlyal is dacolni mer, mint valami leforrázott kutya sietett Szlavia után. Midőn az asszony lakosztályába érkeztek s az ajtó bezárult mögöttük, Szlavia mint a vizsgálóbíró szegezte szűrő tekintetét Máté úrra.

— Mondja kegyelmed, de igaz lelkére, igaz-e az, amit a kékesi úgynevezett szerződésről Dezső uramtól hallottam? Kegyelmed megegyezett Fra Gentile biborossal, hogy áttér Carobert olasz ifjú hűségére és elismeri azt magyar királynak?

— Szórul-szóra igaz.

— És kegyelmed ezt az örültséget csak úgy, minden recompensatio nélkül vállalta? Kitelik kegyelmedtől!

— Nem! Titkos megegyezésünk is van. Tárnokmester, primicerius, zászlótartó, előharcos, igazgató leszek. Az egyházi javakat visszaadom ugyan, de a királyiakból sokat megtarthatok. Azokra pedig, akik királyi jószágokat ragadtak el, rászabadíthatom hadamat.

— És?

— És, ha visszaveszem tőlük, a király Ő Felségének adom át...

— Ostoba! — sziszegte az asszony. — Látszik, hogy nem voltam mellette Kékesen! Az ötéves gyerek se csinálhatott nagyobb ostobaságot.

Máté úr lehorgasztotta a fejét. Csodálatos, hogy ez a nő milyen hatást gyakorolt reá. Megbűvölte, mint a kigyó az egeret s a bűvöletből nem birt szabadulni. Halkan felelte:

— De a király nem lesz hálátlan! A visszaszerzett birtokok egy részét megkapom...

— Egy morzsát! Ha ugyan Carobert uramnak úgy tetszik! És ezek után mit szándékozik tenni Csák Máté, a Felvidék hatalmas főura és rettegett rablólovagja? Mert tudtommal, így — csufolják kegyelmedet.

Máté arcát elöntötte a vér. Ökleit összeszorította.

Az asszony észrevette ezt, de — nem ijedt meg. Gunyos mosollyal, fölényesen mondta.

— Üssön meg! Hiszen egy védtelen nőt könnyű letiporni. De arra nem képes, hogy egy okos cselekedettel gazdagítsa tetteinek számát. Különben, a verekedésre ráér még, először szóval kell leszámolnunk. Tehát: mit szándékszik most tenni.

Máté félresimította haját s letörlé homlokáról a verejtéket. Leült egy lócára.

— Mindenekelőtt elmegyek Károly Róbert koronázására, ami a jövő esztendőben történik meg. Még akkor is, ha addig László vajda nem adja vissza szent István koronáját. Ha királyom előbb is akar valamit, teljesítem parancsait. Az elvett egyházi vagyont összeíratom és visszaadom. A királyiakból is adok valamit. Carobertnek meg lesz a hatalma ahhoz, hogy az ország egységét a mostani zavaros viszonyok közt megvédje. Nekem ez a fő.

— Egy szót se többet, szerencsétlen pipogya ember! Eleget hallottam. Idefigyeljen: A kékesi megegyezésből semmi sincs. Kegyelmed nem ad semmit sem vissza, se az egyháznak, se a királynak. A koronázásra meg épen nem fog elmenni.

— Mit beszélsz? — förmedt az asszonyra Máté úr. — Megbolondultál?!

— Igen, megbolondultam... akkor, amikor kegyelmednek nyújtottam a kezemet, mert ennyi korlátoltságot még se hittem volna. Amit mondtam, megmondtam. Ahhoz tartsa magát, különben itt hagyom, de előbb olyat teszek, ami kegyelmednek nagyon fog fájni.

— És mit, te démon?!

— Ugy, úgy! Csak mutassa a hatalmát drága jó uram és parancsolóm! Hogy mit? A válasz nagyon egyszerű... Kegyelmednek már egyszer elmeséltem, hogy Dezső engem leánykoromban egyszer a karjaiban tartott. Azt is tudja, hiszen nem csináltam belőle titkot, hogy

Dezső iránt mindig meleg hajlandóságot éreztem és csak azért nem mentem hozzá másodszor férjhez, mert akkor — kegyelmedet többre becsültem, mint Dezsőt.

— Ezt elhíresztelni? Ettől nem ijedek meg.

— Csak várjon nyugodtan, szerelmetes uram. Figyelen. Ma a délebed bontása után én magam hívtam Dezsőt az én lakosztályomba. Kegyelmednek ez ellen egy szava sem volt, se Dezső úrnak. Kegyelmed elment — turbékolni egy kis fehér galambbal, akár egy ministráns gyerek. Hogy köztem és Dezső közt mi történt, azt csak mi ketten tudjuk. Nohát én megmondom, tudja meg kegyelmed is. Nem történt semmi. Háza tisztességén nem esik csorba. De — és most az asszony lángoló arccal folytatta és szavai úgy hatottak, mint tűzkorbácsütések — ha kegyelmed nem teljesíti akaratomat, az egész világ előtt hirdetni fogom, hogy a kegyelmed híres vitéze és barátja, jövődö veje épen Csák Máté leányával történt eljegyzése napján engem mint valami örült üldözött szerelmi ajánlatával. Hogy aztán ehhez mit fog szólni a király és mit fognak szólni hozzá a főpapok meg a főurak, ítélje meg kegyelmed. Különösen, ha hozzáteszem, hogy erre a nyilatkozatra épen Csák Máté adta meg az alkalmat. Ezért kellett őt elhagynom. Mert a faképnél hagyom kegyelmedet, pipogya ember!

— Hazudsz, aljas teremtes! Képes volnál annak a szegény leánynak elrontani a szerencsáját?! Képes volnál a vérpadra juttatni legjobb vezéremet és barátomat?! Képes volnál házam és ősi hírnevem beszenyezésére?! Atkozott légy, te körmönfont kigyó...

Szlávia a legnagyobb hidegséggel és nyugodtsággal, sőt kéjjel élvezte férjének vergődését. Egy cérnaszálat vett le köntöséről és szilárd hangon mondotta.

— Áll az alku, Máté uram!? Nincs sok időm, utána kell néznem az estebédnek. Vendégünk van, el kell őt látnunk...

Csák Máté megsemmisülten rogyott össze ülőhelyén. Némán bámult maga elé, csak keblének zihálása hallatszott. Végre rekedt hangon megszólalt.

— Csak legalább azt tudnám, miért követelsz tőlem ilyeneket? Mi indít téged arra, hogy fogadalmam megszegésére unszolj? Hiszen még nagy dologgal is megerősítettem fogadalmam megtartását. Azt mondtam Gentilisnek, ha megszegem a kékesi szerződést, azt vegye el tőlem azt Isten, ami nekem a legkedvesebb...

Szlávia idegesen felkacagott.

— Szép, hogy ilyen piros pecsétet ütött kegyelmed a szerencsétlen szerződésre. De engem ez nem izgat, mert azt nagyon jól tudom, hogy — *nem én vagyok* kegyelmednek a legkedvesebb, egyéb javainak pusztulásával pedig nem törődöm. Ha annyira tehetetlen, hogy elvehetnek valamit kegyelmedtől, ám legyen! De hogy ne szólhasson rólam rosszat — folytatta szelidebb hangon, sőt meg is simogatta a szenvedő férfi arcát — ide figyeljen:

— Én tudom, hogy rideg asszony vagyok. De azt meg kegyelmednek kell tudnia, hogy minden szavamat, minden tetteimet meggondolom. Egy lépést sem teszek mérlegelés nélkül. Kegyelmedet azért választottam második férjemül, Dezső és más urak mellőzésével, mert kegyelmedben olyan tulajdonságokat fedeztem fel, amelyeket nagyrabecsültem. Tiszteltem Csák Máté gőgösségét; örvendtem, ha rablókalandokba bocsátkozott; büszke voltam rá, ha még királyával is dacolni mert. Ezeket a tulajdonságokat minden módon fejleszteni akartam, ezért unszoltam még több kalandra, hogy minél hatalmasabb legyen a Felvidék nagy oligarchája. Most sem beszélek hiába! Jól figyeljen! Ha kegyelmed engedelmesen odahajtja a fejét Carobert jármába, néhány esztendő inulva úgyszólván mindenét elveszti. Mert a király megerősödik és nem fog túrni maga mellett sem Csák

Mátét, sem Brebirt, sem Német-Ujvárit, sem Amadét. Egyedül ő lesz az úr és kegyelmed mint engedelmes aulikus szolga szaporítja a piperkőcök gerinctelen hadát...

Csak Máté fölfigyelt. Az utolsó szavaknál felébredt benne a féktelen szittyavér. Felugrott és szilaján kiáltotta:

— Azt nem fogja megérni Károly Róbert, de senki más! Csak Máté, amíg csak él, megtartja eddigi szerzeményeit úgy, amint vannak!...

Szlávia újból megsimogatta férje homlokát.

— No lássa, közeledünk egymáshoz. Higyje el, szerelmes uram, hogy minden tettemet, minden szavamát és tanácsomat csak a maga javának szemelőtt tartása igazítja. De figyeljen csak tovább!

— Ha kegyelmed megtartja a szerződést, az lesz a sorsa, amint elmondottam. Ha ellenben széttépi a kékesi papirrongyot és tűzzel-vassal arra törekszik, hogy még erősebb, még hatalmasabb legyen, akkor...

— Akkor? — kérde Csak Máté feszült figyelemmel.

— Akkor a Vencelek, Ottók és Carobertek végül is megünják az egyenetlen harcot és átadják a küzdőteret Magyarország leghatalmasabb főúranak... Érti-e már, mit akarok mondani?

Máté felugrott. Megszorította Szlávia kezét. Csillogó szemekkel mondotta:

— Most már értelek! Csak most ismertelek meg igazán hatalmas lelki nagyságodban! Te második Szemiramisz!

A két nagyravágyó lélek összeforrott. Átölelték egymást. Szlávia halkan suttozta.

— Mily nagyszerűen fog hangzani: I. Máté, Magyarország királya! Magyar király magyar vérből! Hát nem lélekemelő gondolat ez?

— De mennyire! — kiáltott fel mámorosan Máté úr. — És milyen nagyszerű lesz, midőn az én fejemet s a te válladat megérinti első szent királyunk drága ereklyéje, hatalmunk szimboluma ősi koronázótemplomunk oltárán! Amíg én és leszármazottaim ülnek hazám trónján, addig egy fa vagy szikla se kerül idegen kézre!...

— No lássa, kegyelmed! A rideg Szlávia — *ezt akarja!* S ha egyszer ez az álmunk megvalósul és annak meg kell valósulnia, — akkor még csak azt akarom elérni, hogy a királyi utód Katinka és Dezső uram gyermekében biztosíttassék...

— Milyen okos, milyen előrelátó vagy te, drága hitvesem! Köszönöm a tanácsodat és — már most vedd úgy, hogy ama bizonyos szerződést szétéptem. Tőlem ugyan köszörülhetnek, hogy hódoljak Carobert uramnak avagy más idegennek! Semmit sem adok vissza senkinek! A koronázás komédiáját tartsák meg nélkülem! Ellenben harc és harc a végletekig, ha kell, tengernyi vér a koronaig!... Majd megtartom én aztán magam a hazát a nemzetnek!...

Szlávia most már bizonyos volt, hogy a játszmát megnyerte, hej, pedig ő maga is nagyon félt annak kiemenetelétől. A legnagyobb gyöngédséggel ölelte meg Máté urat s tréfásan kérdezte.

— No, elhagyjam Trencsént?

— A viláért sem, édes, okos párom! Téged a jó csillagom adott nekem, hogy megvilágítsad sokszor elhomályosodó elmémet...

Szlávia felkacagott.

— Így tehát rendben vagyunk. Most még csak egy kérdést, szerelmetes uram. Hogy akarja a gombát a pecsenyéhez? Kisütve vagy tojással?

Máté úr elbámult.

— Bánom is én, csináltasd, ahogy akarod.

Midőn az asszony eltávozott, Máté félig hangosan dörmögte:

— Micsoda ész! Micsoda politikai éleslátás! És milyen hidegvér! Gombakészítésről beszél akkor, midőn a — királyi korona megszerzését tárgyaltuk! Hej, ha Magyarországnak ilyen nagy *férfia*i lennének!...

Rozgony.

Elmult az estebéd, Dező úr hazautazott, Máté uram sem mozdult ki fejedelmi várából egészen újesztendeig. Egyetlen leányának frigyét épen a karácsonyi ünnepek előtt áldotta meg a nyitrai püspök. A fiatal pár egyelőre ott maradt Trencsén várában. Volt ott hely elég! Meg aztán vétek is lett volna azt a törekeny virágszálat a tél kellős közepén útnak engedni.

Máté úr mosolyogva mondotta vejének.

— Maradjatok itt a keresztelőig...

Ugyis történt.

Katinkának 1309 őszén kis fia született. Nagy volt az öröme Csák uramnak! Madarat lehetett volna vele fogatni! Szép és egészséges volt a kis fiú és az anya sem sinylette meg a nagy eseményt. Mit bánta Máté, hogy az udvartól egyre sűrűbben érkeztek a nógatások kezdje meg már a királyi javak visszaszerzését és az egyháziak visszaadását. Azt sem bánta, hogy szelid szemrehányást kapott Gentilistől, mert a junius 15-ikén megtartott koronázásról távol maradt. De akkor, amikor a kis legényt megkeresztelték, mégis gondolkodóba esett. Átment Szlávia dolgozósobájába.

— Hallod-e, édes, okos feleségem! Itt volna az ideje, hogy a kis fiúnak a Csák nevet odaadjuk.

Az asszony végtelen nyugalommal és azonnal válaszolt.

— Erre még van idő, de kegyelmed már meg-

mutathatná a hatalmát, mert úgy látom — Carobert uram hivei növekednek. A sikertől nem félek ugyan, de mégis jobb, ha minél előbb cselekszik...

Máté nem is késett. Jól szervezett hadával kora tavasszal megkezdette újbóli hódításait. Az udvarban levő urak, Amadé nádor, Domokos mester meg aztán Tamás esztergomi érsek, de különösen Gentilis bíboros sokszor megcsóválták a fejüket. Ez utóbbi töprengve kérdezte magától.

— Csalódtam volna ebben az emberben?...

Bizony csalódott! De mennyire! Hiába ment Trencsénbe a cifra írásos meghívó Károly Róbert királynak, 1310 augusztus 27-ére kitűzött harmadik és utolsó megkoronázására akkor, midőn az igazi koronát László vajdától végre visszaszerezték, Csák Máté széttépte a meghívót:

— Ünnepeljen Carobert uram gyáva udvaroncaival. Nem törődöm a koronázással, hanem utána igazán megmutatom, ki vagyok! És akkor futni fogtok, ti idegenből idejöttek, minden meghitt emberetekkel!

Máté ur beváltotta a szavát. Nem ment el Károly Róbert utolsó koronázására, nem kereste a király társaságát, sőt épen azon a vidéken, ahol a király tartózkodott, mindent pusztított, fosztogatott. Elsősorban a királyi javakat látogatta meg embereivel.

Gentilis bíboros több ízben figyelmeztette a hatalmas urat, hogy emlékezzék a kékesi szerződésre, a király pedig barátságosan felhívta, hagyná abba a veszedelmes kalandozásokat. Mindhiába. Károly Róbert végre is megsokalta a dolgot. Sokáig tárgyalt a szentszék követével s ennek eredményeként a király kijelentette Gentilis előtt.

— Nem tűröm tovább a trencsényi gróf garázdálkodását! Elfogadom a nekem idedobott keztyűt; most már elég erősnek érzem magamat a küzdelemre. Még

ma kiadom az írást, hogy letettem a tárnokmesteri hivatalról és helyette nagy ellenségét, a fiatal Németújvári Miklós nagyságos úrfit neveztem ki.

A király döntése hamarosan megérkezett Csák Mátéhoz.

Mint a vad oroszlán ordított fel. Tulajdonképpen nem az bántotta, hogy Károly Róbert elmozdította őt a tárnokmesteri székből; mit bánta ő ezt, hiszen sokkal hatalmasabb vala, hogysem a hivatalra rászoruljon, az azonban vérig felbőszítette, hogy a király azt a bizonyos nagyságos úrfit nevezte ki utódául.

— No várjatok! Majd megmutatom én nektek, ki az a hatalmas trencsényi gróf!

Megfuvatta a harci riadót, elpusztította a Vác és a Tisza közti vidéket, kegyetlenül megsarcolta az esztergomi, váci, egri és veszprémi egyházakat, a neki nem engedelmeskedőket rabszíjra fűzette, tűzzel-vassal pusztított mindent.

Ezek a garázdálkodások legjobban bántották a derék Gentilis bíborost. Még egyszer felszólította a gögös oligarchát, térjen vissza a jó útra.

— Kegyelmed, — fejezé be írását — még mindig nem vesztette el urunk és királyunk magas kegyeit. Ha betartja híven a kékesi határozatot, akkor én kieszközlöm, hogy mindent békességben bírhat, amit merészséggel elfoglalt vala. Emlékezzék vissza arra, hogy magát súlyos átokkal illette, ha nem respektálná a szerződést. Megveri a Mindenható!...

Máté úr kacagva mutatta az írást Szláviának.

— No lásd! Most már félnek az atyafiak! Csak hadd remegjenek! Azt hiszem, egy hét alatt elérjük a célunkat...

Szlávia szerelmesen simult Máté úrhoz.

— Igy szeretem én látni a Felvidék urát! Oroszlán, tigris, ha kell, róka is egy személyben. Csak ne legyen

egy percig sem gyáva nyúl!... Mit szándékszik tenni, drága párom?

— Mit? Sem többet, sem kevesebbet, elfogom az Anjou-fiat egész familiájával!

Szlávia nagyot nézett. Erre ő maga sem volt elkészülve. Boldogan mondá:

— Menjen! Imáim kísérik dicsőségének... talán legfényesebb útján...

Nem kellett nagy biztatás Máté úrnak, hiszen a szive amúgy is tele volt keserűséggel. Hogy azt a gyereket tették utódául! De hiszen ez hallatlan!...

Erős sereggel diadalmasan nyomult dél felé. A szava-hihető krónika szerint 1311 június 25-ikén már Buda kapuja előtt állt. Csak egy lépés választotta el a királyi családtól és — talán — nagy célja elérésétől...

Hanem ember tervez, Isten végez!

A hatalmas úr serege nem diadalmaskodott. A király Debreczeni Dózsát bizta meg Csák Máté visszaverésével és ez hiven teljesítette nehéz feladatát. Ez volt az első alkalom, hogy a büszke oligarcha vereséget szenvedett. Mint a megsebzett vad vonult vissza Trencsén várába. Még azt is meg kellett érnie, hogy Károly Róbert már a büntetést is megkezdte. Máté úr egyik legnagyobb hívének, Búsnak, Barnabás fiának jószágát elvette és odaadta Becsei Imre szekereshadnagynak, Máté egyik legnagyobb ellenségének.

A király most nem üldözte a megvert nagy urat. Még nem szakadt el egészen türelmének fonala. Várt. Hátha talán megembereli magát és annak a hűségére tér, akinek fejét — immár Szent István koronája érintette. Hiába! Nem azért volt Máté ur kemény fejű szittya, hogy derekát könnyen meghajlítsa. Ő, nem; erre ő nem volt kapható! Még akkor, ha Katinkája közelében lett volna, akkor, — talán! De Katinka messze, Lietava várában ápolta egyetlen kis fiát...

Midőn Máté úr a felvonóhídon Trencsén belső várába bevonult, mintha vitézeinek szemében nem vette volna észre a tőle már megszokott aggodalmaskodó fegyelmet. Mintha itt-ott gunyos mosolyt is fölfedezett volna. Vagy talán csak ő látta ezt? Ki tudná megmondani!

Amint uti fáradalmaiktól kissé kipihente, azonnal nejéhez sietett.

— Isten hozta kegyelmedet, én jó uram!

Csak Máté mogorván viszonzta az asszony köszönését. Szlávia azonnal tájékozva volt a helyzetről s ennek megfelelően viselkedett.

— Miért olyan levert?

— Hagyd el, Szlávia! Kemény fába vágtuk a fejszénket! Ugy látszik, az Isten sújtó karja már érezhető fölöttünk. A kékesi találkozó fordulópontot jelentett életben és azt hiszem, lejtőre érkeztem, ahonnan nincs többé emelkedés...

— Ugyan, ugyan, édes, szerelmes uram! Hát illik-e kegyelmedhez, az erős tölgyfához, ez a kishitűség? Ha valami nem sikerül *ma*, sikerülni fog *holnap* vagy azután! Az erős férfi, ha kilencszer elbukik is, tizedik-szer talpra áll...

— Okosan beszélsz, Szlávia, mint mindig. A te hideg számításod nagyon sokszor bevált, de most... most rosszul láttál a jövőbe. Nagyravágyásod elvakított. Fejemet és a te válladat sohasem fogja érinteni Szent István koronája és ha nem hódolok meg a király előtt, akkor könnyen elveszthetem mindenemet.

Szlávia elgondolkodva hallgatta férje szavait. Érezte, hogy — igaza van, de a játszmát még sem akarta elveszíteni. Gondolatait összeszedte, majd nyugodtan válaszolta:

— Semmi oka sincs a kishitűségre, drága jó uram. Kegyelmed sokkal erősebb és hatalmasabb, mint gon-

dolja. Egy küzdelem elvesztése még nem jelenti a végleges vereséget. Ne adja fel a harcot! Mert csak az veszít, aki maga sem reméli a győzelmet! A királynak meghódolni? Hát nem gondolja, hogy ezzel adná meg magának a kegyelemdöfést? Soha! Gondoljon büszke őseire és arra, hogy egy Csák-ivadék sohasem lehet gerinctelen hüllő...

A gőgös úrnak jól estek ezek a szavak, hiszen alapjában véve ő is ugyanilyen elveket vallott.

Némán csókolta meg hitvesét, majd határozottan mondá:

— Et si fractus illabatur orbis! és ha összetörik is a világ! Harcolok — mindhalálig... Magamért... hazámért...

Kisietett.

Az ambituson épen az útjába akadt a bolond. Csúf arcfintorítások közt mondotta urának:

— Add meg a marék aranyat!

Máté urat épen jókedvében találta. Egyet rúgott a bolondon és dohogva vonult szobájába. Épen jókor. Egy hírnök nagypecsétes levelet hozott, amelyet Gentilis bíboros mint a szentszék követe 1311 július 6-ikán Pozsonyban írt alá. Gyorslábú paripák hozták Mátéhez.

Ez végigolvasta az írást. Elhalványodott. Majd a hírnökről megfeledkezve eltakarta arcát két erős kezével.

— Erre nem voltam elkészülve — mormogta elkeseredetten. — Most már csakugyan elvesztettem a játszmát... Azaz, hogy még mindig nem! Még mindig van visszatérés. Mert mit is mond ez az írás?

«A trencsényi grófot, aki megátalkodottsága és engedetlensége miatt amúgy is már az egyházi kiközösítésbe esett, az egyházi kiközösítéssel végleg megszentenciázzuk. Ha tíz nap alatt nem adja vissza az egyháztól és a királytól elrablott javakat, akkor a király nevében az összes területeket, amelyek Máténak engedelmesked-

nek, interdictummal sujtjuk. Máté pedig, ha elégtétel nélkül mulik ki, megfosztatik az egyházi temetéstől. Meghagyjuk pedig az érsekeknek, püspököknek és egyéb bármi néven nevezendő egyházi elöljáróknak, hogy a nevezett Mátét és cinkostársait minden ünnepen és vásárnapon harangszó mellett és a gyertyákat meggyújtván, az egyházból kiközösített hitetleneknek hirdessék ki, kerüljék és mindenki által kerülessék mindaddig, míg bűnbánóan és töredelmesen vissza nem térnek az anyaszentegyház kebelébe»...

Volt azonban a szomorú irásnak még egy utolsó passzusa is. Gentilis bíboros abban aranyhidat épített a nagyúrnak.

«Ha ellenben Máté úr az egyház és a király hűségére sietve visszatér, akkor nemcsak a rábizott büntetést engedjük el, hanem mindazon kegyekben és kedvezményekben készek vagyunk őt részesíteni, melyeket kezdetben biztosítottunk neki»...

Máté úr sokáig töprengett. Mit tegyen? Most igazán érezte, hogy a talaj borzalmasan megmozdult a lábai alatt. Végre fölneszelt, mert a hírnök megszólalt:

— Uram, mit parancsolsz?

— Menj vissza küldődhöz és mondd meg, hogy átadtad az írást...

— Egyebet nem?

— Semmit. Elmehetsz...

Az egyedül maradó úr végigtekintett egész életén. Láta magát, mint hatalmas család erős hajtását fiatalon, délcegen. Amint ama derék magyar leányt az oltárhoz vezeti. Azután egyebet is látott. Rakoncátlan vérének ostoba tanácsait, melyeket tetté érlelt meggondolatlansága. Erőszakoskodott. Sok, sok vagyont szerzett még különben is számos földi javaihoz, de az újakhoz mindig tapadt valami szenny, sőt vér is... Aztán látta azt a szelid, halavány asszonyt, aki annyiszor

kérlelte őt, hogy ne erőszakoskodják, nem vezet az jóra. Hej, hánszor kikacagta sőt ki is gunyolta érte! De, amikor az a halavány asszony a ravatalra került, akkor érezte igazán, mit vesztett benne! Ott állott a koporsó mellett lehajtott fejjel és szent fogadalmat tett hogy ezentúl vigyázni fog magára...

— Bár úgy tettem volna! — sóhajtott fel Máté uram, letörölve verejtékes homlokát...

Azután tovább száguldtak a visszaemlékezés tarka lepkéi lelki szemei előtt. Még egyszer maga előtt látta törékeny hitvesét, amint az a halálos ágyon óva intette *Szláviától*. Hiába! Átok volt rajta, elvesztette józanságát, hamarosan elvette a fennhéjázó asszonyt. Most itt van! Csapatát megverték. Hitelének vége. Még az egyházból is kidobják, mint valami bélpoklost. Ha meghal, csak a temető árkába földelik el, mint valami közönséges gazembert...

— Én Istenem! Vajjon mit szólna most áldott kis leánykám, Katinkám, egyetlen és legnagyobb kincsem...

A hatalmas úr, aki még csak néhány perccel azelőbb büszkén mondotta, hogy *et si fractus illabatur orbis*, most könnyezett. Sírt, mint a gyermek. Tehetetlen vergődésében észre sem vette, hogy az ajtó halkán kinyílik és valaki betekint rajta. Csak annyi ideje volt, hogy könnyeit hirtelen letörölje és keményen felugorjék... A bolond...

— Mit akarsz? Ki hívott ide?!

Csámpás lábujjhegyen közeledett urához.

— Te hívtál!

— En? Ugy látom, még az a csepp eszed is elment, ami volt.

— Igen! Hívtál, ha nem is mondtad. Szükséged van a tanácsomra. Mert te most gyengébb vagy nálam is; mindenkinél...

Máté úr elbámult. Tompán kérdezte:

— Mit akarsz? Beszélj.

A bolond kinyitotta összeszorított két tenyerét.

— Látod, mi van itt?

— Látom. Az egyik kezeden só, a másikban paprika. Mit akarsz velök?

— Keverd össze őket, ha tudod! De úgy, hogy ne legyen az egyik piros, a másik fehér...

— Nem lehet.

— No látod! A paprika te vagy, a só a *feleséged*... Ezt már rég megmondtam... A kettő nem keveredik, de ha a paprikát még meg is sózzák, bizony, bolond étel legyen, amelyik elbírja!...

Máté fanyarul felkacagott.

— Szamár vagy, mint mindig! Hát mit csináljak?

— Öntsd ki a sót az utcára, vagy ahova neked tetszik. Elég maga a paprika is, az is sok bajt csinál...

Csák Máté elfordult. Mereven nézte a messze szallongó és ide-oda csapkodó vércsét, amely éppen egy galambot üldözött. De ahol a... most reácsap egy sas és a vércse eltűnik a karmaiban. Az elbizakodott ragadozó maga lett az erősebb áldozatává.

A bolond várt türelmesen, Máté úr végre hátratekintett.

— Akarsz még valamit?

— Hogyne! A marék aranyamat.

— Megkapod, de még felelj egy kérdésemre.

— Hallgatlak.

— Mit tegyek? Mert akármilyen szamár vagy, biztosan kiszimatoltad, miről van szó.

— Semmi sem újság előttem. Mindent tudok. Figyelj.

— Beszélj!

— Ha teneked Budára kell menned és véletlenül Zsolna felé indulsz el, szamárság volna, ha vissza nem fordulnál csak azért, mert szégyennek tartanád. Mert

akkor sohasem érsz el Budára. Még akkor is érdemes visszafordulnod, ha már Beszterce felé járnál.

— Nem tudsz okosabbat kitalálni?

— No hallod! Ha neked még ez sem elég, akkor veled nem érdemes beszélni... Még csak arra figyelmeztetek, hogy Zsolna felé nagyon rossz az út, lovaidd könnyen lezuhanak a sziklákról...

Máté úr elkomolyodott. Majd rátekintett a bolondra, akinek arcán szokatlan aggodalmat velt fölfedezni.

— Jól feleltél. Megkapod a marék aranyat.

— Ha jól feleltem, akkor azt is megmondhatnád, merre indulsz: Buda vagy Zsolna felé?

Csák Máté szórakozottan felelte.

— Még nem tudom...

— Aha! Nem tudod, mert... mert... még nem öntötted ki a sót és attól sok függ!...

Estefelé járt az idő, midőn Máté urat az ebédre hívó harangszó verte fel gondolataiból. Nyomott hangulatban ment át az ebédlőszobába, ahol már várta Szlávia. Az élesszemű asszony azonnal észrevette, hogy most cselekednie kell, mert különben hiába volt minden eddigi beszéde.

Szótlanul költötték el a vacsorát.

Aztán Szlávia odaült a nagy úr mellé és amit Isten tudja mióta nem csinált, fejét annak keblére rejtette.

— Szerelmes jó párom, hát még mindig rágja a lelkét az a kis kudarc.

— Hacsak az bántana!

— Hát még mi más?! — kíváncsiskodott az asszony, pedig a bíboros bullájáról épen olyan jól értesült, mint maga Máté.

— Gentilis a királlyal együtt kiközösített az egyházból. Most kaptam meg az írást. De ha a király hűségére térek, minden jó lesz.

— Es ez fáj nagyon kegyelmednek?

— Fáj, nagyon fáj, mert jó keresztény vagyok és mert tudom, hogy az interdictummal híveim legnagyobb részét elvesztem.

— És ezek ugyan hogy tudják meg a kiközösítést?

— Hát úgy, hogy a templomokban ünnepeken, vasárnapokon kihirdetik...

— És kegyelmed olyan pipogya ember volna, hogy ezt eltűrje?! — kiáltott fel szikrázó szemekkel és felugorva Szlávia.

Most már ismét a régi volt...

Máté úr tanácstalanul tekintett feleségének a mécestől megvilágított, a haragtól különben kipirult arcába.

— Nem értelek! Mit tehetek én a király és a bíboros decretuma ellen?

— Ő szentháromság egy Isten! Ilyen rövidlátást csakugyan nem gondoltam volna kegyelmedtől. Mit tehet? Ha maga nem éri fel ésszel, megmondom én, az asszony! Hát egyszerűen nem fogja engedni a bulla kihirdetését! Még holnap korán reggel elindul az érsek, meg a püspök ellen. Majd megijednek azok! És ha nem hirdetik ki az interdictumot, akkor ellenkezésbe kerülnek a királlyal, a bíborossal. Lesz ebből olyan felfordulás, amilyen még nem volt Magyarországon! A király is, a bíboros is elveszti a tekintélyét, ellenben kegyelmed hatalma úgy megnő, hogy csak egy lépést kell tennie a korona elnyerésére.... Érti most már? Így kell cselekedni, ha nem akar egészen elmerülni a gyáva meghunyászkodás hinárjában.

Máté úr szemei felragyogtak. Halkan dörmögte;

— Hiszen ez csakugyan egyszerű! Ennek az asszonynak igaza van! Ugy fogok cselekedni. Utóvégre nem vagyok én senkinek a bolondja, hogy úgy táncoljak, ahogy füttyülnek!

Jókedvűen ölelte magához Szlaviát.

— Hálás szívvel fogadom meg a tanácsodat. Még ma kiadom a parancsot a csapatnak. Holnap János úr ellen indulok Nyitra felé....

Midőn az ebédlőszobából kijött, hogy nyugvóra térjen, ismét belebotlott az udvari bolondba. Honnan került oda, a jó ég tudná megmondani. Fürkészően tekintett urára és kíváncsian kérdezte.

— No, kiöntötted a sót az utcára, — vagy talán Zsolna felé indulsz?

— Fogd be a szád, Csámpás, mert a torkodra forrasztom a szót!

— Jó, jó! Elhiszem, hogy szépen tudsz velem beszélni, de te is elhiheted, hogy Zsolna felé nagyon rossz az út. Kitörik a paripád lába!..,

Csák Máté betartotta a szavát.

Másnap hajnalban nagy csapattal indult Nyitra felé, hogy megbüntesse János püspököt, mert már meghallotta, hogy ez sietni fog az interdictum kihirdetésével.

Szomorú, nagyon szomorú idők következtek ezután.

Máté úr nagyon messze száguldott — Zsolna felé, pedig hát neki — Budára kellett volna mennie.

Rabolt, pusztított.

Mihályfia Simon mester a Kachuk nemzetségéből Nyitra városát csalárd módon elfoglalta, felgyújtotta és a falakat földig lerombolta. Midőn pedig János püspökkel a palota belső termeiben szemtől-szemben állott és ez szemére lobbantotta a szörnyű erőszakosságot, Simon törét fogta a főpapra. Ebben a pillanatban lépett be Máté úr.

— Mit csinál, kegyelmed?

— Megbüntetem János uramat, mert szidalmazni mert minket!

— Bocsássa le a kezét és dobja el a fegyverét! Isten fölkent szolgájának bántódása ne essék!...

Ámde nemcsak Nyitra és vidéke érezték Máté úr sujtó karjának csapásait. Bogárfa Márton, Lóránt, Leány, Tamás, Detre a gimesi ágból és még igen sokan fosztogatták és hamvasztották János püspök javait meg az esztergomi érsek s a káptalan birtokait. A pusztítások tönkretették a jobbágyokat is. Hanem Máté úr ravasz ember volt. Ahol a jobbágyok neki hűséget fogadtak, őket sietve új lehotákba telepítette s ott úgyszólván tejben-vajban fürösztötte őket. Így szerzett magának új hiveket az elvesztettek helyébe.

Az érsek és a püspök helyzete napról-napra tűrhetetlenebbé vált. Sokat tanakodtak ők ketten meg a többi egyháznagyok és főurak.

— Meg kell egyeznünk békében — vélte János — mert különben elpusztulunk.

— Ugy van — tette hozzá Tamás érsek. — Én már meg is kezdtem az alkudozásokat a trencsényi gróffal...

Igy történt aztán, hogy Máté ügye ismét jóra fordult. A nyitrai püspök egészen az ő hűségére tért, bár ennek nem lett valami nagy látszata, mert Máté úgy játszott vele, mint macska az egérrel. Tamás érsek valóban megegyezett a hatalmas oligarchával. Sőt Máté úr, mint igazi gavallér, még fizetett is ötszáz márka kárpótlást az érseknek. Habár az is igaz, hogy neki legalább tizenötezer márka kárt okozott, no, de ezt már nem nézte Tamás érsek; elég volt, hogy valamiképen megmenekült a további szörnyűségektől.

Tehát fölgyladt ismét Máté szerencséjének azelőtt sokáig lobogó fáklyája, mely már-már kialvással fenyegetett. Mint valódi fejedelem, megadóztatta a népet, sőt pénzt is veretett a saját képével. Büszkén jegyezte meg Szlavia egy szép nyári estén:

— Lássa, mennyire igazam volt, édes, szerelmetes párom! Csak ne engedjen! Minden elérkezik! Kitartás! Az én számításaim nem szoktak csalni!...

— Jó, jó, édes, okos Szláviám! De nem tudom, ki fogja tovább győzni, mert a király hivei egyre szaporodnak és az én tőlem elpártoltakat a lehoták népe nem pótolja.

— Már megint a kishitűség lenne urrá kegyelmed felett? Szégyelje magát?

Szlávia asszonynak biztatásaiból Máté új erőt szerzett a további rablókalandokhoz. Hiába vallott neki hűséget János püspök, elbizakodottságában mégis anynyira sanyargatta őt, hogy a szenvedő főpásztor végre is menekülni kényszerült. Ott hagyta székhelyét, Nyitrát. Máté éktelen haragra lobbant. Kiadta azonnal a parancsot Zách Feliciánnak.

— Pusztítsa el kegyelmed, amit még épen hagyunk!

Zách Felicián nem is habozott ura parancsát teljesíteni. Felgyújtotta a püspöki várat és a székesegyházat is, azután mindkettőt földig leromboltatta. Odaétek a templom drága felszerelései, könyvei, Zoerard és Benedek remeték ereklyéi,* elpusztult a levéltár és elolvadtak a harangok. János püspök fájó szívvel hallotta meg mindezeket, tiltakozott is Máté barbársága ellen, de egyebet nem tehetett, mint hogy újabb egyházi átokkal sujtotta a garázda urat...

Károly Róbert király hatalma időközben valóban növekedett. Amióta Szent István koronája is megérinté homlokát, azóta ennek a szimbolumnak varázsa mindig nagyobb számú hiveket szerzett neki. Ennek tudatában, amint Csák Máté újabb erőszakoskodásait meghallotta, 1312 március 26-ikára, husvétra országgyűlést hirdetett.

— Helyre akarjuk állítani országunk jó állapotát, vissza akarjuk foglalni Isten egyházának, a koronának és a nemesek javait.

Igy hangzott a királyi szózat.

* Lásd a II. sorozatban: Nyitra.

Az országgyűlés nagyon zajos volt. A királpárti urak hangosan kérték, sőt követelték a megtorló intézkedéseket. Az ifjú Széchenyi Tamás fiatalos hévvel szónokolt.

— A királyságot meg kell menteni. Az nem állhat meg az oligarchia mellett, minthogy az oligarchia hatalmának növekedése csak a királyság rovására történhetik, ez pedig az állam szétbomlásához vezet. Életre-halálra kell harcolni!

Az országgyűlés egyhangúan elhatározta ezt az élet-halálharcot. Károly Róbert király nagy hadat hívott zászlói alá és elindította azt. De csodálatos, nem Csák Máté, hanem egyelőre Amadé fiai ellen, akik Felső-magyarország északkeleti részén csaknem úgy garázdálkodtak, mint a tulsó oldalon Máté úr.

— Jó lesz így — mondá mosolyogva Károly Róbert Miklós erdélyi vajdának —, ha ezt a küzdelmet elvesztjük, még nem sokat veszünk, de Máté ellen nem szeretnénk veszteni. Ha pedig az Úr segedelmével az Amadé-fiakat leverjük, majd sor kerül ő kegyelmére is!...

A hatalmas Amadé nádor épen az előző esztendőben halt meg, de élt hat fia az Amadék büszke várában, Gönc helységgel szemben; János, Miklós, Dávid, László, Amadé és Domokos dacolt ott a királlyal. Ők is sejtették, hogy most már nem tréfál Károly Róbert, ők is nagy hadat toborzottak. Hogy pedig hatalmukat kimutassák, sok pusztítást csináltak a királyi had megérkezése előtt. No, de erre nem kellett sokáig várni. Megérkezett az a nyár elején Kassa környékére. A fiak seregét Demeter mester meg a nagynak vagy másképen szépnak nevezett Aba vezette.

Kassától északkeletre, Rozgony környékén történt a borzalmas csata, az Úrnak 1312-ik esztendejében, június 15-ikén. Szörnyű volt ez az élet-halálharc. A király

seregéből sok magyar úr vére festette pirosra a rozgonyi mezőt. Már Gyürki György is hősi halált halt, pedig az ő kezeiben vala az ország cimere a kettős kereszttel. Szerencse, hogy Széchenyi Tamás, Apuliai Drugeth György és Néksei Sándor odarohantak és vérük hullásával megmentették a drága jelvényeket. Már-már úgy látszott, hogy az Amadé-fiak győznek, de nem így történt. Mire a nap nyugvóra hajolt, Károly Róbert fegyverei diadalmaskodtak. Ott veszett a vitéz ellenfél sorai-ban Demeter mester, a nagy Aba s Amadé nádor két fia, Miklós meg Dávid is megtértek az örökkévalóságba.

Károly Róbert, aki a csata előtt hiveivel együtt meggyónt és megáldozott, a sikert Istennek, Szent István, Szent László és Szent Imre hercegnek, Magyarország védőszentjeinek tudta be s nekik adott forró hálát.

Máté úr jól értesült a közelgő veszélyről. Ő maga nem ment ugyan a királyi sereg ellen, de sok jó vitézét küldte oda. Közöttük vala Mikosic Bence is, az oroszlánkői család hős megalapítója.* De nem volt nyugta a magyar urnak. Május utolsó napjaiban oda-szólt Dezső uramnak, aki épen Máté születése napjá-nak megünneplésére Trencsébe jött Katinkával meg szép kis fiával.

— Holnap én is az Amadé fiak segítségére megyek. Kétszáz lovas vitézem készen legyen. Mondjad meg András hadnagynak, hogy hajnali négy órakor indulunk. Te itt maradsz. Semmi szükség sincs arra, hogy esetleg te is ott hagyd a fogadat. Értem nem kár...

— De kedves atyámuram, nem vagyok és se vén-asszony, se macska, hogy itthon üljek akkor, amikor a véreim a harctéren verekednek.

— Ne feleselj! Viseld gondját a feleségednek és fiadnak.

* Lásd a II. sorozatban: Oroszlánkői.

Máté úr elindult és néhány nap mulva Tornára érkezett. Itt egy napi pihenőt tartott, mert a lovak vasalását nagyon megviselte a hosszú út. Június 12-én estére kelve portól és izzadságtól borított hírnök érkezett hozzá tikkadt paripán. Egyike azoknak, akiket egy napi járóföldre előreküldött, kikémlelni, mi az újság?

— No, mi hírt hoztál?

A hírnök leugrott lováról.

— Szolgálataimat ajánlom nagyságodnak, a király csapatai megütköztek az Amadé-fiúkkal Rozgony mezején. Ma délutánig dúlt a harc. Én nem vártam be a végét, ideszáguldtam. De az bizonyos, hogy... hogy a király győzedelmeskedett...

— Mit beszélsz, te szerencsétlen?

— Úgy van, nagyságos uram! A csata elveszett. Nekünk nincs már ott keresnivalónk. Különben íme itt van a másik hirthozó is.

Ez szintén ugyanezt jelentette, sőt rémes részleteket is mondott el a nagy küzdelemből.

Máté lehajtotta a fejét. Aggódva kérdezte:

— Merre vette útját a király serege?

— Egyelőre ott maradt. Amint hallottam, Budára tér vissza.

Máté fellélekzett. Mohón kérdezé:

— Nem Trencsén felé jönnek?

A később érkezett hírnök válaszolt:

— Nem, uram! Ez bizonyos.

— Jól van. Holnap hajnalban indulunk hazafelé. Adassatok magatoknak ebédet.

Másnap, június 13-ikán hajnalban csakugyan visszafordult Csák Máté kis csapata. Lassanként hazaszállingóztak azok is, akiket ő küldött Rozgonyhoz és akik nem maradtak a szörnyű mérkőzés véráztatta mezején. Csák Máté ezer tervvel foglalkozott. Nem értette ugyan, vajjon miért nem siet Károly Róbert most ő ellene,

hiszen ő a király legnagyobb ellensége, de arra az egyre mégis biztosan számított, hogy a királyi sereg nemsokára mégis Trencsén falai alá érkezik. Nos, tehát minél előbb ott kell lenni.

Már nem jártak nagyon messze az ősi fészektől, midőn — Bajmóc környékén — egy rekkenő nyári estén dúltarcú lovas kereste Máté urat.

— Mit akarsz itt, Miklós fiam? Mi hozott ide Trencsénből?

Az ifjú apród lehajtotta a fejét.

— Nagyságos uram, szomorú hírt tudatok kegyelmeddel.

Máté ereiben elhült a vér.

— Beszélj! — ordított az ifjúra.

— Vigasztalja meg a jóságos Isten...

— Ne prédikálj, mert leüttetem a fejedet, hanem mondjad, mi rossz hírt hoztál.

Miklós levette fővegét és térdre ereszkedett.

— A nagyságos asszony ő kegyelme ma harmadnapja hirtelen meghalt. Ma délután már le is vitték a kriptába...

— Mit beszélsz? Eszeden vagy? Ki halt meg?

— Szlázia nagyasszonyunk.

— És hogy, miképen, megölték vagy mi volt vele?

— Senki sem ölte meg. Tegnapelőtt délután együtt volt Dezső úrral a nagyasszony szobájában és úgy fél négy felé meghalt anélkül, hogy csak egy jaj-szót is mondott volna.

Máté hidegen kérde:

— Egyebet nem tudsz?

— Semmit. Engem Dezső úr küldött. Először nem akarta, mert Katinka asszony nem engedte, hogy valaki megvigye a rossz hírt nagyságos urunknak, de később mégis útnak indítottak.

— Jól van. Eredj dolgozdra...

Máté úr ezen az estén egészen egyedül költötte el vacsoráját. Töprengett, elmélkedett. Minden idegszála megfeszült, a keble háborgott. És ehhez a szörnyű lelki állapothoz méltó zenét szolgáltatott az ég. Villámlott, dörgött, rémes égiháború rohant végig a bajmóci hegyeken. Mintha ezer ördög szabadult volna ki a pokol fenekéről.

— Mennybéli Atyám! Mit tartogatsz még a számomra? — kérdezte a Magasságbelitől Máté úr. — Úgy látszik, ez már a vég kezdete. A csata elveszett. A király ellenem fog jönni. Új hiveket, új csapatokat szerez magának. Az én hiveim száma napról-napra jobban apad. Carobert sikerei meg az a veszedelmes interdictum lassanként mindenkit elvon tőlem. És még hozzá elvesztettem azt az okos asszonyt, aki nekem minden tettemben tanácsadóm volt.

De ekkor egy benső hang ezt sugta Máté úrnak:

— Ne sajnáld! Rossz tanácsokat adott neked! Minden bajodnak az ő nagyravágása és rosszra sarkalása az oka! Most elvette az Úr! Ezután csak egyre hallgass, áldott jó gyermekedre, legdrágább kincsedre, az angyali lelkű Katinkára. Még minden jóra fordulhat, csak hajlítsd meg a derekadat...

De — épen ez volt az, amire Máté úr még a történetek után se volt képes.

— Hallgass, ostoba lelkiismeretem! Én a királynak sohasem fogok meghódolni! Ezt azért sem tehetem, mert hiveim, vitézeim kikacagnak, lesajnálnak. Érzem hivatásomat! Naggyá, erőssé, szilárddá kell tenni hazámat. Ezért kell nekem a hatalom... A korona... Inkább pusztuljak el nyomorultul mint kiátkozott, de meghajolni nem tudok, nem fogok soha!

— Még ha Katinkád kér is? — faggatta az a benső hang tovább.

— Még akkor sem! Legfeljebb arra leszek kapható,

hogy ritkábban megyek rablókalandokra... Feltéve, hogy a király serege meg nem semmisít egészen. De — folytatta felragyogó arccal — bárcsak jönné! Hiszen elemem a harc, a verekedés, a küzdelem! Még jobb is lesz, ha egyszer szemtől-szembe nézek az Anjouval! Aztán döntsön a sors! Ha ő nyer, elpusztulok. Ha én verem le csapatait, akkor... akkor... örökre legördül a fejéről a magyar korona és... megvalósul — boldogult — Szláviám álma.

— Magad se hiszed, amit beszélsz! — válaszolta a lelkiismeret. Te sohasem leszel Magyarország királya, hiszen alig vannak hiveid! És ha megnyered is az egyik harcot, holnap, meg azután, elveszted a többit... Meg aztán ne feledd el, hogy egyházi átok alatt állasz...

A hatalmas oligarcha nyugtalanul hánykolódott fekvőhelyén. Elsimította arcáról ősz haját. Belebámult a sötét semmibe, ki a bajmóci vár ablakán. Szeme néha elvakult, midőn a villám áthatította az éjszakát. A gondok miatt nyögve küzdött magával. Egyszer csak olyan hirtelen, mint az épen végigcikázó villám, eszébe jutott valami. Ökleit összeszorította és szinte tajtékzó haraggal dörögte;

— Mit keresett Dezső a feleségem szobájában ebéd után? Mi okozta Szlávia halálát? Hej, ha valamit megtudok, akkor...

— Akkor?! — kérde azonnal ama bizonyos benső hang.

— Akkor? A jó Isten legyen irgalmas a házasságtörő lelkének...

— És el tudnád pusztítani egyetlen gyermeked hitvesét, a Csákok trencsényi ága egyetlen viselőjének atyját?!

— El! És ez kötelességem is, mert ezt követeli házam becsülete.

Majd egy idő után kissé nyugodtabban mormogta:

— Nem hiszem! Nem hiszem! Dezső sohasem szerette azt az asszonyt! Bizonyos, hogy minden kísértésének ellenállt! Hiszen Dezső becsületes ember és imádja Katinkát!... No, majd kivizsgálom az ügyet...

Végre elaludt.

Világos reggel volt, midőn felébredt. Az éjjeli vihar elmúlt s a tiszta égről verőfényesen kacagtak a nap meleg sugarai. Az egész pompás természet kéjesen fűrdött azokban. Minden új köntösbe öltözött, friss volt, zöld, illatos, üde... Máté urra jó hatást tett a széna-illatú levegő, ami ablakán beáramlott.

Az ajtó felpattant.

Dezső úr volt.

Mint rendesen, nyugodt, derült arccal állott meg Máté előtt. Szemeiből az őszinteség meg a lelki tisztaság volt kiolvasható. Máté néhány pillanatig fürkészve tekintett leánya férjére.

— Nem. Ez nem gazember, — dörmögte. Nyugodtan kérdezte:

— Mit hoztál, kedves öcsém? Ül le arra a lócára.

— Szolgálataimat nagyságos atyámuramnak. Bárha már jelentette a rossz hírt Miklós apród, én is siettem, hogy a szörnyű csapás részleteit elmondjam.

— Jól tetted. Beszélj.

— Mindent elmondok őszintén. Isten lesz a tanum, hogy egy szó, egy betű csalfaság se lesz szavaimban. A Mindenható úgy adjon nyugodalmat az elköltözöttnek és boldogságot hitvesemnek meg egyetlenegy fiamnak, ahogy becsülettel beszámolok mindenről.

— El is várom tőled, fiam — felelte az öreg úr kissé elérzékenyülve.

— Ugy történt atyámuram, hogy... hogy... hiszem nem ismeretlen előtted az a különös rokonszenv, ami szegény Szlávia anyámat hozzám fűzte. Régi érzelem

volt az, mely sehogy se akart kihűlni, — Isten látja a lelkeimet — én nem élesztgettem.

— Tudom. Mindig becsültelek azért. Azért, hogy nem ólálkodtam utánad, a szemem nyitva volt...

— Kár, hogy olyan sokáig voltunk Trencsénben, mindjárt az esküvő után kerek egy esztendeig. Már akkor bizony gyakran odahívott magához Szlávia asszony; sokszor beszélgetett velem...

— Tudom. Ő is elmondott egyet-mást...

— Talán az én nagy ellenállásom éleszthette benne a szeretet tüzét, nem tudom... Ezelőtt négy nappal délebed után ismét együtt voltunk. Katinka lepihent kis fiával. Szlávia már reggel óta nagyon nyugtalannak mutatkozott. Amint egy ideig beszélgettünk — atyám-uramról forgott a discursus — én kimondtam aperte, ami a szivemen feküdt, hogy nem tartom helyesnek a királytól való nyílt elpártolást. Szlávia haragosan védelmezte a saját véleményét. Azt monda, hogy mind gyávák, pipogyák vagyunk. Én, bár nagyon nyugodtan és tisztelettel, de határozottan kértem, hagyja abba rossz tanácsait, beszélje rá atyámuramat a békülésre, de ő nem engedett... Hogy a kellemetlenkedésnek elejét vegyem, megcsókoltam a kezét és kérve kértem, ne vigyem mindnyájunkat romlásba. Ő — legalább úgy vettem észre — megnyugodott. Amint mellette álltam, sokáig nézett a szemeimbe. Én már kivontam volna kezemet az övéből, de... nem birtam.

— Ne menj el, maradj mellettem! — esdekelt — hiszen nekem nincs senkim...

— Én vigasztaltam. Kérleltem, hogy nyugodjék meg. Nem használt. Görcsös zokogásba tört ki, én ki-siettem, hogy ecetes vizet hozassak. Mire visszatértem, a földön feküdt, halott volt...

Máté úr egy könnycseppet törölt le szemeiből. Halkan kérde:

— Eddig van? Semmi sem történt köztetek?

— Tanum a jószágos Isten, hogy — amint megígérttem — mindent becsülettel megvallottam. A szive, az a nyugtalan szive ölte meg szegény Szlávia anyámat...

— Jól van. Hiszek neked, Dezső, mert úgy érzem, hogy hinned kell. Az Isten adjon nyugalmat az elhunytak...

Hosszú ideig nem szóltak egy szót sem. Végre Dezső úr törte meg a csendet.

— Most mit szándékszol tenni, atyámuram?

— Nem tudom! Amit családom és vitézi hírnevem diktál...

— És Katinka!?

— Mit akarsz ezzel mondani?

— Szegény kis Katinkám a lelkemre kötötte, beszélem rá kegyelmedet, hagyja abba a kalandozást, térjen Károly Róbert hűségére, jut is, marad is nagy vagyonunkból, ne vigye őt is sírba a bizonytalanság, meg az örökös rettegés miatt. Hiszen tudod, mennyire szeret ez a törékeny gyermek téged, édes atyámuram!

Csák Máté nem felelt. Nem birt felelni, mert valami összeszorította a torkát. Jóidő mulva fölkelt.

— Nyergeltess. Indulunk!...

Holics.

... Máté uram életének több fordulópontja volt. A legfontosabbak: másodszori nősülése, azután a kékesi találkozó, most pedig a rozgonyi csata és Szlávia halála. Talán ez a legfontosabb, hiszen most már nem volt, aki a békülésben akadályozza. Tudta ezt jól a hatalmas úr, de a vére még mindig nem engedte, hogy meghajtsa kemény derekát.

Amint hazaérkezett és gyermekét meg unokáját megölelte, lesietett nejének koporsójához. Hosszasan

imádkozott. Azután megcsókolta az aranybetűket és könnyezve mormogta:

— Isten veled! Nem voltál te gonosz, csak boldogtalan. Nem a nagyravágyásodra, hanem a szivedre kellett volna hallgatnod, akkor én se jutottam volna idáig! Nyugodj csendesen, te szegény, megtört szívű asszony...

A kemény vezér várt. Várta Károly Róbert hadát. Seregét szaporította, mindennap vitézi tornát tartott, mindenre felkészült. A vár minden zegét-zugát maga átvizsgálta és ahol a legkisebb hiány mutatkozott, újra építtette a falakat. Sok, sok eleséget, lőszert, ivóvizet, — mert akkor még nem volt kút Trencsén várában — ezer meg ezer ijat, százezernél több nyilvesszőt, meg minden egyéb hadiszert halmozott fel lázas sietséggel a várban.

— Így ni! Most már jöhet Carobert uram! No, el is takarodik innen hamarosan!...

De hihetetlen! A király nem jött! Még csak portyázó lovasokat sem küldött Trencsén felé. Elmult a június, a július, ősz felé fordult az idő. Máté titkos kémiei minden héten ugyanazt a hírt hozták.

— A király nem mozdul. Eszeágában sincs, hogy Trencsén ellen vonuljon. De hadai épek, szaporodnak és nagyon jól fel vannak szerelve...

— Hm! — csóválta a fejét a kemény szittyá. — Hát ha ő nem jön, jól van. Én se megyek. Én várhatok.

Behívatta Dezső urat meg a várnagyot. Mosolyogva szólt hozzájuk:

— Ugy látszik, vénasszonyok leszünk. Nincs kivel verekedni, a király nem jön. De akkor minek tartom én a katonákat? Várnagy uram, fizesse ki a havi zsoldot, osztán — mehet mindenki Isten hírével. Már, akiket a rozgonyi csatáért fogadtunk fel. A többi itt marad...*

* Lásd a II. sorozatban: Oroszlánkő.

Trencsén várnagya teljesítette a parancsot. A fiúk haza mentek, a többiek pedig, akiket a sors még oda-kötött a várhoz, lasanként a téli időre rendezkedtek be, mert a falevelek hullani kezdettek.

Nem is történtek ezután nagy dolgok.

Károly Róbert nem zavarta a nagy urat, pedig az még sok borsot tört a királyiak orra alá azután is. De ezek már nem voltak veszedelmesek. Mintha Máté uram unni kezdette volna a céltalan kalandozást. Vagy talán azért, mert Katinkája sokszor, igen sokszor kérlete atyját.

— Béküljön ki, kegyelmed, szerelmetes jó atyám, a királlyal. Hiszen már akkor nagy hibát követett el, amikor a kékesi találkozót megszegte. Pedig akkor — még átkot is mondott magára! Nehogy elérje az Ur haragja és megfogadjon az átok!...

Katinka könnyes szemekkel tekintett Máté úrra a meghitt, kedves délutánokon.

De hosszú, nagyon hosszú időnek kellett elmulnia, amíg a gögös úr kissé hajolni kezdett egyetlen leányának kérlelő szavaira. Már harmadik esztendeje volt a rozgonyi csatának, 1315 tavasza. Megindult a hadjárat János cseh király ellen. Károly Róbert az osztrák Frigyessel kötött szövetséget, ez pedig — megnyerte magának a trencsényi oroszánt... Így tehát, ha nem is épen közvetlenül, de mégis csak a *király* oldalán harcolt Máté úr...

— Látod, egyetlen kis leányom, legdrágább kincsem ezen a világon, mégis csak meghallgattam kérleléseidet!... Holnap indulok Holics ellen...

Vigan ült lóra Csák Máté. Hosszú idő óta most újból alkalma nyílt végre a harctéren szerezni dicsőséget magának.

— Csak vigyázzon magára, édesatyám! — kérlete Katinka könnyes szemekkel. — Az Isten hozza vissza minél hamarabb, egészségben, épen.

— Vigyázni fogok, drága gyermekem. Hiszen én még élni akarok értetek és veletek együtt csendes boldogságban...

Szó, ami szó, nem lehet letagadni, Máté úr, pedig már több mint ötvenöt esztendő nyomta a vállát, kitett magáért! Személyesen vezette csapatait, amelyek olyan vitézül, olyan igazi magyar virtussal veredtek, hogy Szent László örömmel nézhetett reájuk a magas égből. A hatalmas úr minden vitéze ijjal, nyillal, pajzzsal és lándzsával volt felszerelve. Hatalmas kiabálással törtek a csehekre, szilaj támadással és akár a havat vagy a port, úgy szórták nyilaikat az ellenségre. Hej, lőn is erre nagy veszedelem odaát! Lipa Henrik uram, a csehek fővezére — talán még ma is tördeli a kezét bosszúságában a más-világon, mert nem birta megállítani futó seregét. Még a kettős oroszlánfarkas királyi zászló is csaknem Máté úr kezeibe került. Nem hiába írta később Zittai Péter apát Máté katonáiról:

«Ha nem akarsz meghalni, ne legyen ellened a magyar! Mentsen meg tőle az Isten, de ugyan — mentől előbb!...»

Nagy diadallal tért vissza Csák Máté a holicsei hadjáratból. Dezső úr és Katinka örömmel fogadták. No, mert az előbbi Máté úr nem engedte a háborúba. A kis-asszonyka piros, egészséges arcát odabujtatta atyja kötösébe, annak erős mellén.

— A jó Isten és az én imám visszahozta édes atyám-uramat. De a kis Máté is imádkozott ám érte!

A kemény magyar szeretettel ölelte meg gyermekét.

— Igazán? Már ilyen okos a kis ember? Ide velem! Behozták a kis Mátét. Derék legényke!

Keményen meghajlott nagypapa előtt. Aztán odaszorította az arcát nagyatyjának hosszú szakállához.

— Szeretsz?

— Nagyon!... Már tudok lovagolni! Tegnap le is

estem a kis lovamról, de nem fájt!... Mit hozott nagy-
apa a háborúból?

— Mit hoztam, te kis csacsi? Magamat. Hát mi
kéne neked?

— Egy ij meg sok nyilvessző! Nyilazni akarok!

— És kit akarsz lenyilazni!

— Aki nagyapát, apát meg anyukát bántja!...

— No jól, van holnap meglesz az ij is, a nyil is...

A kis legény ragyogó arccal rohant anyjához a
másik lócára.

— Hallotta, édes anyukám? Holnap kapok nyilat!...

Dezső úr is belépett. Kedves, meleg bensőség hatotta
át a kis családot. Mintha a napsugár is mosolygott volna...

Nyugodt, csendes napok és hetek következtek ezután.
Máté úr várt. Várt türelmesen, rendületlenül. Mire?
Maga sem tudta. De mégis. Arra várt, hogy Károly
Róbert — megköszöni a szövetséget, feloldja az inter-
dictum alól és végleg befogadja kegyeibe. Hát iszen,
volt is erről szó Buda és Visegrád várában, de győztek
Máté ellenei. Miklós, a Lindvai Amadé fia, aki a rozgonyi
csata után a király hűségére tért, mélységes reverenciá-
val kérte Károly Róbertet:

— Ne siessen a kibéküléssel felséged. Máté úrban
nem lehet bízni...

— Jól van — felelte a király nyugodtan —, én
csak nyerhetek a várással, mert hatalmam folyton erős-
bödik. Minek édesgetném magamhoz a trencsényi grófot,
hogy holnap újból eláruljon? Várunk!

Hej pedig, ez a várás nagyon keserves volt Máté
uramnak. Egyre szórakozottabb, egyre mogorvább lett.
Különösen amióta meghallotta, hogy a király minden
ellenséges főurat leverte. Kopasz nádort kivégeztette. A bor-
sodi Ákosokat, Ernefia Istvánt fiait, Szécsi Pétert lever-
ték. Lászlófia Lászlót meg a többieket, akik Kopasz
urammal együtt harcoltak, a vérpadra vitette a király.

— Hát mégis! *Ex* lesz a vége a büszke uraknak? — kérde magában keserűen Máté...

Mindezekhez még egyéb kellemetlen meglepetés is járult. Károly Róbert végre elérkezettnek látta az időt, hogy próbára tegye Máté urat.

— Ha teljesíti kívánságunkat — akkor kegyeinkbe visszafogadjuk; ha pedig nem, akkor — elbánunk vele!...

Felszólította, hogy — adja vissza Visegrádot és Komáromot, mert azok királyi javak voltak.

Csak erre várt Máté úr!

Nem kért most tanácsot szeretett leányától, de még a — bolondtól sem, hanem — lement a kriptába és annak örökre elnémult lakójától kérdezte meg, mit tegyen...

Mit válaszolhatott volna Szlavia asszony?

— Tagadd meg a király követelését!...

És — Máté meghallgatta a halott hitves tanácsát. Nem kellett sokáig várnia.

Károly Róbert nagy haddal tört Visegrádra. Hamarosan az ő zászlói lengtek a vár ormán. Azután Komárom ellen sietett. Azt is meghódította. Máté úr csapatai egyremásra adták meg magukat az uralkodónak...

A vég.

Leverve, testben, lélekben megtörve elmélkedett Máté a mult és a — reménytelen jövő felett... Most már igazán semmire se sem vágyott, csak nyugalomra. Itt ott még szembeszállt Károly Róbert kisebb csapatával, talán diadalt is aratott, de hiába, a sors úgy akarta, hogy hatalma mindig csökkent, a királyé pedig növekedett. Szerencsére Károly Róbert most sem bántotta a nagy urat ősi fészkeben, Trencsén várában.

— Minek az? — mondá a nádornak. — Az öreget

előbb-utóbb elviszi a bánat s akkor úgyis az enyém lesznek birtokai... Várjunk!...

Katinka, ez a derék, jó teremtés egy délután — már akkor 1318-at írtak — újból becézgette atyját a délebed után.

— Ne szomorkodjál, drága atyám! Hiszen már galambbász a hajad. Hagyd másnak a bánatot; itt vagyunk mi neked! Én is egészséges vagyok, kis fiam pedig már nemsokára elmehetne — a király udvarába...

— A király udvarába? — kérde keserűen Máté úr. — Hagyd ezt, édes leányom... Majd ha meghalok... Akkor csinálhattok, amit akartok... Én felégettem magam mögött minden hidat. Amikor becsülettel tehettem volna, nem közeledtem Károly Róberthez, most pedig már késő...

— Nem késő, atyám! Tedd meg mindnyájunk kedvéért! A királynak nemes szive van és téged becsül. Meg is jutalmaz Holicsért...

Csak Máté kelletlenül bontakozott ki leánya ölelő karjaiból.

— Nem, leányom! Én *tudom*, hogy nem tehetem! Családom és vitézi hírnevem nem engedi! Jöjjön, aminek jönnie kell, nekem már úgy sincs sok hátra!...

Katinka szemeibe könnyek gyűltek. Odahajtott a szép fejét atyja ölébe. Ez megsimogatta azt a kedves fejecskét, amit — az Ur megőrzött számára. Mindent elfeledve, úgyszólván ösztönszerűen mormogta:

— Katinkám, egyetlen boldogságom, legdrágább kincsem ezen a világon, csak a jó Isten téged fiaddal együtt tartson meg, mindenért kárpótolva vagyok...

Sötétedett.

Máté úr mélyen elmerült gondolataiba.

Újból és újból revelálta lelkében a történeteket. Valamiért — sokáig időzött a kékesi egyezségnél. Meg annál az átokszerű valaminél, amit a bíborosnak mondott.

«Ha nem tartom meg a fogadalmat, azt vegye el tőlem az Úr, ami nekem a legkedvesebb!»

Fölszisszent! Halkan, hogy az elszunnyadt Katinka ne hallja, mormogta...

— Uram Istenem! Csak meg ne fogjon az átkod! Elvetted ugyan a hitvesemet, de ő... ő... nem volt nekem a legkedvesebb!... Elvetted javaim felét, de... azok nem voltak nekem olyan kedvesek, hogy értük a szívem összetörjön... Ne büntess, jó Atyám... Pedig... pedig... érzem, hogy megérdemlem! Hányszor, de hányszor monda nekem ez a jó gyermek, hogy béküljek ki a királlyal, ne szegjem meg a kékesi fogadalmat és én — nem hallgattam rá! Legutóbb is, amikor Károly Róbert felszólított, hogy adjam át neki Visegrádot meg Komáromot, nem tettem! Pedig talán, ha felajánlom, nem is kívánta volna komolyan... Édes jó gyermekem... Te drága Katinkám! Te... legkedvesebb mindenem a világon... Mit is mondtam? Hogy ő? Hogy Katinka? Meg a kis unokám?... Uram! Ne büntess!...

A szegény öreg úr összeroskadt. Sötét este volt már. Neki, aki még nem is olyan régen hidegvérrel üttette le azok fejét, akiket pallosjogánál fogva halálra ítélt s aki mosolyogva gyújtotta föl az elrabolt javakat, könnyei megeredtek. Szerencsétlennek, nyomorultnak érezte magát...

Megszólalt az estebédre hívó kis harang.

Máté úr megsimogatta leánya fejét és szeretettel suttogetta:

— Katinka, menjünk vacsorázni...

Átmentek az ebédlőszobába. Dezső úr, aki utóbbi időben a sáfárokat dirigálta s aki épen azelőtt érkezett haza a külső járataiból, már ott várta őket. Miklós apród is ott volt, hogy az estebédet felszolgálja... Csak hárman valának,

— Hol van a kis Máté? — kérde Katinka.

— Nem tudom — felelte az apród. Délebed óta nem láttam. Nem volt nagyságodékkal?

— Nem! Hát hol lehet az a gyerek!

Rettentő aggodalmak közt siettek a keresésére.

Nem kellett sokáig fáradniok. A fáklyás emberek megtalálták a kemény kis legényt, Máté úr *egyik legdrágább kincsét* az egyik várárokbán — holtan. Mellette az ij meg egy lelőtt madár. Bizonyosan a vár egyik ablakából lőtte le, nagyon kihajolt és...

Katinka és Dezső úr mint az örültek omlottak a drága kis halott kihült tetemére.

— Én fiam, egyetlen boldogságom! Uram, jó Istenem, miért tetted ezt?...

Máté úr szótlanul, halotthalványan állt ott lehajtott fővel. Mint a kétségbeesés eleven szobra. Az ő könnyei nem eredtek meg. Bánata sokkal mélyebb, sokkal megrendítőbb volt. Sírní nem tudott, de úgy szenvedett, hogy azt szó el nem mondhatja, toll le nem írhatja... Csak reszkető ajkai rebegték:

— Szlávia, mit tettél velem! Ó, Uram!... Legyen elég a büntetésből! Azt a másikat... igen... azt a másikat, azt — *bagyd meg nekem Uram*, mindenható Istenem!...

Eltemették Máté úr unokáját és megfordították a trencsényi Csákok címerét. Most már ketten voltak — odalent. Az egyikért nem hullottak könnyek, a másik — a fájdalom miatt majdnem örületbe kergette a hátramaradottakat. Katinka hetekig beteg volt. Nem bírt magával. A szenvedés borzalmas fellegei annyira ellepték gyöngéd lelkét, hogy még karácsony ünnepén is az ágyban feküdt...

Már a liliom is virágzott, midőn Katinka végre annyira magához tért, hogy ebéd után ismét atyja lábaihoz ülhetett. Ugy, mint régen. Nem is olyan régen. De milyen különbség az — *akkor meg a. — most között!*..

Akkor verőfény és szivárvány, most köd, csúf fekete felleg mindenütt...

Máté úr a legnagyobb gyöngédséggel, szinte emberfeletti szeretettel becézgette leányát. Mert most is így cirógatta arcát, babusgatta, csókolta a kezét...

— Édes, egyetlen, drága gyermekem. Kincsem, boldogságom. Megerősödöl, aztán elmegyünk Bajmócra meg mindenhova, ahova akarsz. Lietavára. Ott olyan szép hársfák vannak... Igen, ahova akarsz. Vagy Bécsbe. Ott szép köntöst, skófumos bársonyt, arany nyakláncot, násfát veszek neked. Mindent, édes kis madaram...

— És... Budára nem megyünk? — kérde Katinka, mint az üldözött galamb...

Máté úr visszavonta a kezét leánya fejéről. Ridegen felelé:

— Nem!... Nincs ott semmi keresnivalóm...

Katinka nem felelt, de elfuló zokogása nemsokára hallhatóvá lett.

— Ne sírj, drága galambom...

Hiába volt a vigasztalás, sirt, zokogott a szegény fiatalasszony.

Másnap reggel főfájással kelt föl. Délfelé a hideg borzongatta. Délután, midőn ismét atyja ölébe hajtotta fejét, kissé összerázkódott.

— Mi bajod, egyetlenem?

— Semmi, atyám, semmi! Csak mintha fáznám egy kicsit!

— Fázol? Hiszen odakint nagy meleg van és ide reggeltől estig elérnek a nap sugarai.

— Nem is úgy. Másként fázom...

És a szenvedő asszonyt görcsös köhögés fogta el.

Máté úr azonnal lefektette. Utána szalasztotta Miklóst Dezső úrért, aki lent járt a városban. Meg a német doktort is elhívatta.

Mire az orvos megérkezett, Katinka megkönnyeb-

bült, de kis selyem zsebbevaló kendőjén piros foltcskák mutatkoztak...

Az orvos összeráncolta a homlokát.

— Tengerre, tengeri levegőre kell vinni!

Máté és Dezső összenéztek. Mint valami fekete madár lepte el a lelküket egy gondolat, egy szörnyű sejtelen.

Katinka beteg, nagyon, nagyon beteg...

— Holnap indulunk, doktor uram! Hova ajánlja?

— No-no, nem olyan hamar! Először meg kell erősödnie a betegnek. Aggodalomra nincs ok, de az út most megártana... Pár hétig maradjon fekvé, akkor majd beszélünk...

Sajnos, mást tartogatott a sors szegény Katinkának. Nem ment ő a tengerre soha. Mire az ősz első sárga levelei megjelentek, piros foltokkal az arcán, csonvázzá fogyva utolsó óráit élte. Tudta, hogy meghal. Odahívta édesatyját és férjét a betegágyához...

— Atyám, drága jó atyám, Édes Dezső uram! Ha mivel vétettem ellenök, bocsássanak meg... Én már elkészültem a nagy útra, de hívják föl tisztelendő Magocsi uramat, adná fel a haldoklók szentségét...

— Katinkám, drága gyermekem! Nem adlak! Nem! Nem! A jóságos Isten nem lehet annyira kegyetlen...

A nagy beteg szomorúan fordította lázba égő gyönyörű szemeit atyjára. Halkan suttozta:

— Nem, atyám! Nekem mennem kell! Szólít a kis fiam... Meg aztán...

— Meg aztán?

— Így kell annak lenni! Hiszen... tudja... édes jó atyám... Kékes... a fogadalom... az átok...

Máté úr megsemmisülve rogyott le leánya ágyához. Belépett a lelkész. Megáldotta Katinkát, megkente a homlokát a szent kenettel, azután mindhárman imádkoztak.

Azaz, hogy öten, mert a küszöbön ott fohászkodott és sirdogált a hű Miklós apród meg — Csámpás, az udvari bolond...

Még egy csendes sóhaj, még egy búcsúcsók és a galambszívű gyermek lelke, mert hiszen most is olyan volt ő, mint valami kis leány — fölszállt az Urhoz, hogy kiengesztelje őt Máté úr sok, nagyon sok vétkeért...

Az egykor hatalmas, gőgös várúr, Magyarország leggazdagabb oligarchája egyetlen leányát is elvesztvén, teljesen visszavonult. Dezső úr ott maradt ugyan Trencsén várában, de apósával alig találkozhatott. Máté csak egyszer, egyetlenegyszer beszélt még — az udvari bolondal. Többet őt se kívánta látni. Minek is kívánta volna? Hiszen Csámpás könnyes szemekkel, szomorúan vetette ura szemére:

— Nem öntötted ki a sót, pedig tehetted volna. Elindultál Zsolna felé, pedig Budára kellett volna mened... Összetört a szekered...

Mindenkitől elhagyatva, elfeledve, csak az imádságban keresett lelki vigaszt Máté úr.

Az Urnak 1321. évében, Bőjtamás-havának 18-ik napján halva találták noszolyájában. Kezeiben még akkor is az olvasót szorongatta...

...Midőn Károly Róbertnek hírül vitték az öreg úr elhunytát, megilletődve mondá:

— Kár érte. Derék magyar úr volt. Ha az én hűségemre tér, bizony nagyon megbecsültem volna. De így kénytelen vagyok minden javát visszavenni. Hiszen úgy sincs senkiye. Dezsőt szívesen fogadom szolgálótomba, ha akarja...

...Igy mult ki Magyarország leggazdagabb és leg-hatalmasabb oligarchája. Nem volt ő gonosz, csak nagyra-vágyó és jellemében sok gyengeséget találhatunk... De

egyet el kell ismernie az utókornak és ez az elismerés örökzöldjével vonja be Máté uram emlékét: *magyar volt ízig-vérig és nagyravágyásában is Magyarország minden részének kemény összefoglalását tűzte ki céljául...*

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Ajnácskő	5
Diósgyőr	23
Eger	49
Balassa Bálint	49
Somoskő	49
Eger	61
Küzdelmes évek	69
Letört remények	85
Megdicsőülés	98
Udvardi Péter	104
Füzér	123
Krasznahorka	146
Nedecvár	175
Sírok	198
Kövesdi Katinka	198
Kompolti Gizella	222
Sólyomkő	240
Trencsén. (Csák Máté élete)	261
Bevezetés	261
Két nő	263
A kékesi találkozó	272
Rozgony	299
Holics	321
A vég	326

